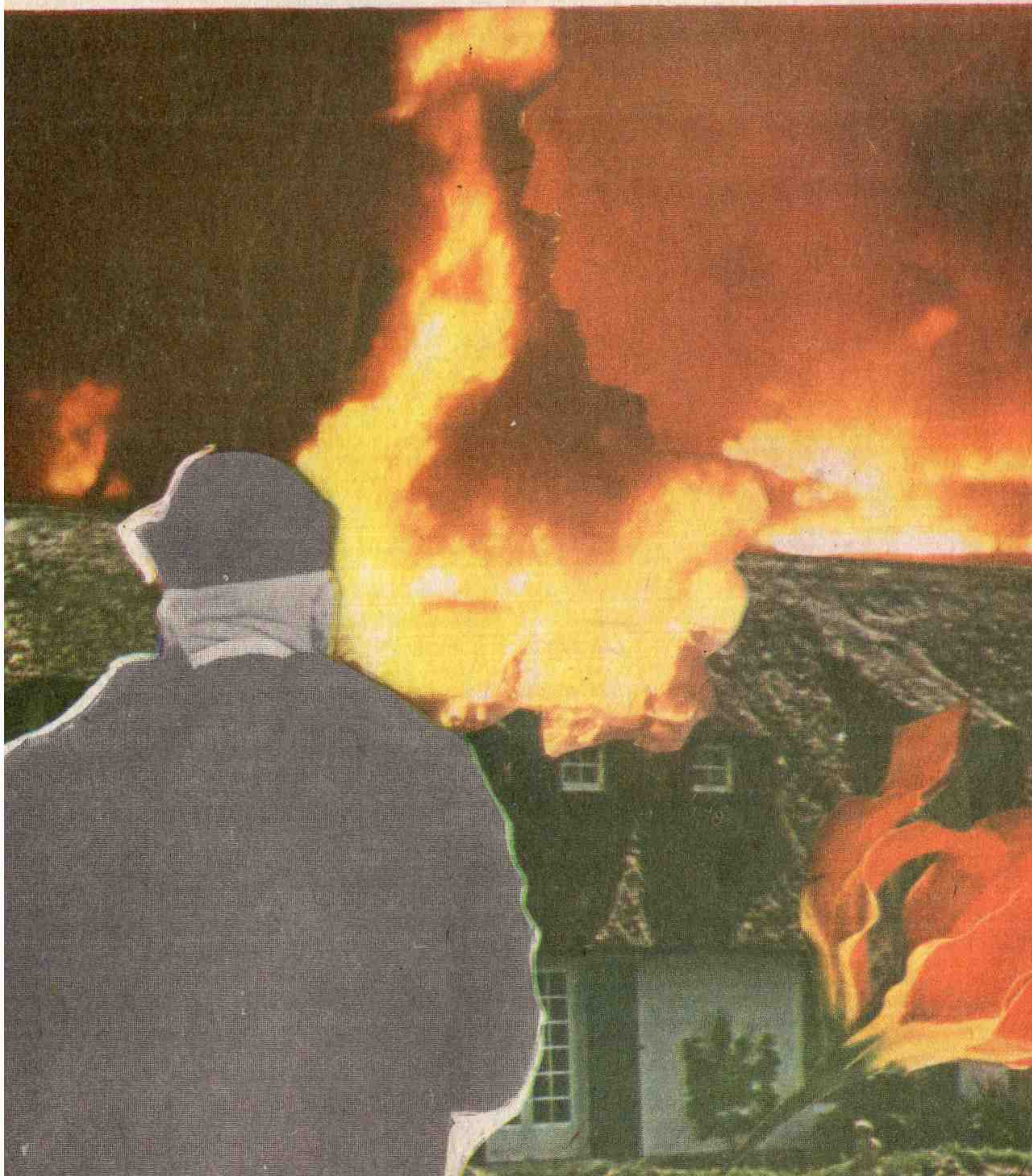

émile zola

cucerirea oraşului
plassans
★★

émile zola

---

cucerirea oraşului plassans

★★

TRADUCERE DE ANGELA CISMAŞ

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI ● 1989

EDITURA MINERVA ● BUCUREŞTI

Ilustrația copertei : *Victor Crețeanu*

ISBN 973—21—0010—9

ISBN 973—21—0008—7

CUCERIREA ORAȘULUI PLASSANS

(Continuare)

XVII

Sănătatea Marthei îl îngrijora pe doctorul Porquier. Își păstra zîmbetul plăcut, o trata ca un doctor al înaltei societăți ce era, pentru care boala nu există niciodată, și care dădea o consultație așa cum o croitoreasă face proba la o rochie ; dar o anume gravitate a gurii lui spunea că „scumpa doamnă“ nu avea doar o tuse ușoară, după cum o convingea el. O sfătui ca în zilele frumoase să se distreze, să facă plimbări cu trăsura, fără ca totuși să se obosească. Și Marthe, simțindu-se cuprinsă din ce în ce mai mult de o angoasă tulbure, de nevoia de-a da un rost nerăbdărilor ei nervoase, organiză plimbări pînă-n satele vecine. De două ori pe săptămînă, pleca după prînz într-o caleașcă veche, proaspăt vopsită, pe care i-o închiria un căruțaș din Plassans ; se ducea la vreo două-trei leghe, în așa fel încît să fie înapoi la ora șase. Visul ei era să-l ia cu sine pe abatele Faujas ; și nu consimțise să dea curs prescripției medicului decît în speranța aceasta ; dar abatele, fără a refuza pe șleau, pretexta totdeauna a fi foarte ocupat. Încît trebuia să se mulțumească cu tovarășia Olympiei și a doamnei Faujas.

Într-o după-amiază, pe cînd trecea cu Olympe prin satul Tulettes, de-a lungul micii proprietăți a unchiului Macquart, acesta o zări și-i strigă de pe tîpșanul înalt, unde erau sădiți doi duzi :

— Și Mouret, Mouret de ce n-a venit ?

Trebuie să se oprească o bucată de vreme la casa unchiului, căruia fu nevoită să-i explice pe îndelete că era bolnavă și nu putea rămîne la cină. El voia cu orice chip să taie un pui.

— Nu-i nimic, spuse în cele din urmă. Eu tot îl tai. O să-l iei cu tine.

Și se duse pe loc să-l taie. Cînd aduse puiul, îl întinse pe masa de piatră din fața casei, șoptind cu încîntare :

— Ce zici de voinicul ăsta, vèzi ce gras e ?

Uncheșul tocmai se pregătea să se cîntească cu o sticlă de vin, sub duzii lui, în tovărășia unui băietan slab și înalt, îmbrăcat în cenușiu. Insistase ca cele două femei să stea jos, aducînd scaune, făcînd onorurile casei cu un rînjet de satisfacție.

— Stau bine aici, nu-i așa ?... Duzii mei sînt tare frumoși. Vara, îmi fumez pipa la umbră. Iarna, mă așez colo, lîngă perete, la soare... Îmi vezi legumele ? Poiata de păsări e în fund. Mai am o bucată de pămînt în spatele casei, unde am pus cartofi și lucernă... Oh, Doamne, îmbătrînesc ; e timpul să mă bucur și eu un pic de viață.

Își freca mîinile, întorcîndu-și încet capul la stînga și la dreapta și îmbrățișîndu-și avutul într-o privire duioasă. Dar un anume gînd păru să-l necăjească.

— E mult de cînd nu l-ai mai văzut pe taică-tu ? întrebă pe nepusă masă. Rougon nu-i drăguț... Ici, la stînga, ogorul de grîu e de vînzare. Dacă ar fi vrut, l-am fi cumpărat. Pentru un om ca el pe care banii îl dau afară din casă, era nimica toată. Un fleac, acolo, trei mii de franci, cred. Dar n-a vrut. Ultima oară, a trimis-o chiar pe nevastă-sa să-mi spună că nu-i acasă... Ai să vezi, n-o să le poarte noroc.

Și repetă de mai multe ori, clătinînd din cap, cu rîsul lui cel rău :

— Nu, n-o să le poarte noroc.

Apoi se duse după pahare, voind cu orice preț să le dea celor două femei să guste din vinul lui. Era vinișorul din Saint-Eutrope, cel descoperit de el ; îl bea cu sfințenie. Marthe abia de-și muie buzele. Olympe dădu gata toată sticla. Pe urmă primi să bea un pahar cu sirop. Vinul era foarte tare, spunea ea.

— Și cu popa ăla al tău, cum merge treaba ? o întreabă dintr-o dată pe nepoată.

Marthe, uimită, șocată, îl privi fără să răspundă.

— Am auzit că nu te slăbește deloc, continuă uncheșul în gura mare. La sutanele astea nu le e pe plac decât crăpelnița. Când mi s-au spus toate astea, am zis că așa-i trebuie lui Mouret. Doar îi spusesem... Păi eu unul mi ți l-aș da afară pe popă cît ai clipi ! Mouret n-are decât să vină să-mi ceară sfatul ; ba i-aș da și-o mîină de ajutor, dac-ar vrea. Niciodată nu le-am putut suferi pe boatele astea... Îl știu pe unul, abatele Fenil, care are o casă de cealaltă parte a străzii ; nu-i mai bun decât ceilalți ; dar e viclean fără pereche, și asta mă distrează. Cred că nu se are prea bine cu popa al tău, nû-i așa ?

Marthe se făcuse albă ca varul.

— Doamna e sora domnului abate Faujas, spuse arătînd-o pe Olympe, care asculta curios.

— Spusele mele n-o ating pe doamna, continuă uncheșul fără să se tulbure. Doamna nu s-a supărat... O să mai guste un pic de sirop.

Olympe îl lăsa să-i toarne trei degete de sirop. Dar Marthe, ridicîndu-se în picioare, voia să plece. Uncheșul o sili să viziteze proprietatea. La capătul grădinii se opri, uitîndu-se la o clădire mare, albă, construită în pantă, la cîteva sute de metri de Tulettes. Curțile interioare semănau cu cele ale închisorilor ; ferestrele înguste, regulate, care însemnau fațada cu bare negre, dădeau corpului central al clădirii o goliciune alburie de spital.

— E azilul de alienați, șopti unchiul, care urmărise direcția privirilor Marthei. Băiatul care-i aici e unul din

paznici. Ne simțim foarte bine împreună, vine din cînd în cînd să golim cîte-o sticlă.

Și, întorcîndu-se spre omul îmbrăcat în cenușiu, care-și bea paharul sub duzi, strigă :

— Hei, Alexandre, vino să-i spui nepoatei mele unde e fereastra bieteii noastre mame.

Alexandre se îndreaptă spre ei, politicos.

— Vedeți cei trei copaci, spuse arătînd cu degetul, ca și cum ar fi trasat un plan în aer. Așa ! un pic mai sus de cel din stînga, zăriți o fîntînă, în colțul unei curți... urmăriți ferestrele de la parter, spre dreapta : a cincea fereastră.

Marthe sta tăcută, cu buzele livide, cu ochii ațintiți fără voia ei pe fereastra aceea ce i se arăta. Unchiul Macquart se uita și el, dar cu o complezență ce-l făcea să clipească din ochi.

— Uneori o văd, zise el, dimineata, cînd soarele e de partea cealaltă. Îi merge foarte bine, nu-i așa, Alexandre ? Asta le spun și eu totdeauna, cînd mă duc la Plassans... Sînt numai bine așezat aici, ca să veghez asupra ei. Nici că se poate mai bine.

Și lăsa să-i scape un rînjet de satisfacție.

— Vezi tu, fetițo, capul e tot atît de șubred la alde Rougon, ca și la alde Macquart. Cînd stau pe locul ăsta, în fața afurisitei ăsteia de case, deseori îmi spun că toți ai noștri o s-ajungă, poate, aici într-o bună zi, de vreme ce mama e între pereții ei... Slavă Domnului ! de mine nu mi-e frică, am tîrtăcuța la locul ei. Da' știu pe unii la care se clatină rău... Așa că am să fiu aici ca să-i primesc, am să-i văd din găoacea mea, am să-i recomand lui Alexandre, cu toate că nu totdeauna cei din familie s-au purtat drăguț cu mine.

Și adăugă cu zîmbetul lui înspăimîntător de fiară îmblînzită :

— Un noroc chiar pentru voi toți că eu mă aflu la Tulettes.

Marthe fu cuprinsă de-un tremur. Deși știa că unchiului îi erau pe plac glumele feroce și simțea o adevărată bucurie să-i chinuie pe cei cărora le aducea iepuri, i se părea că spune drept, că întreaga familie avea să vină să locuiască acolo, în șirurile cenușii ale chiliilor. Nu vru să mai stea nici un minut, în ciuda insistențelor lui Macquart, care voia să destupe încă o sticlă.

— Și puiul ? strigă în clipa când Marthe urca în trăsură.

Dădu fuga să-l aducă și i-l puse pe genunchi.

— E pentru Mouret, mă auzi ? zicea întruna cu o intenție răutăcioasă ; pentru Mouret, nu pentru altcineva, ne-am înțeles ? Iar când oi trece să vă văd, am să-l întreb cum a fost.

Făcu cu ochiul uitându-se la Olympe. Vizitiul era cât pe ce să pornească dar el se agăță din nou de trăsură, continuând :

— Du-te la tatăl tău și vorbește-i despre ogorul de grâu... Uite, e cel din fața noastră... Rougon n-are dreptate. Prea sîntem vechi cumetri ca să ne supărăm. Lui o să-i prindă rău, doar știe... Fă-l să înțeleagă că n-are dreptate.

Trăsura porni. Olympe, întorcîndu-se, îl văzu pe Macquart sub duzii lui, rînjind împreună cu Alexandre și destupînd sticla de care pomenise. Marthe îi atrase în mod special atenția vizitiului să nu mai treacă prin Tulettes. De altfel, plimbările acelea începeau s-o obosească ; le rări tot mai mult, pînă cînd renunță cu totul la ele, înțelegînd că abatele Faujas niciodată nu va consimți s-o însoțească.

O nouă femeie se ivea în Marthe. O rafinase agitația nervoasă în care trăia. Întreaga ei robustete burgheză, tihna greoaie dobîndită în cei cincisprezece ani cît moțaise la tejghea, păreau să se mistuie la flacăra devoțiunii. Se îmbrăca mai bine, făcea conversație joia, în salonul familiei Rougon.

— Doamna Mouret parcă e o tânără fată, spunea doamna de Condamin, minunându-se.

— Da, șoptea doctorul Porquier dînd din cap, coboară viața de-a-ndăratelea.

Marthe, mai subțire decît înainte, cu obraji rumeni, cu ochi minunați, arzători și negri, avu vreme de cîteva luni o frumusețe aparte. Fața îi strălucea; un prisos neobișnuit de viață se consuma în toată ființa ei, învăluind-o într-o vibrație caldă. De parcă tinerețea-i uitată ardea în ea, la patruzeci de ani, cu o splendoare de pîrjol. Acum, dăruită rugăciunilor, purtată de-o trebuință de fiecă oră, nu-i mai dădea deloc ascultare abatelui Faujas. Își tocea genunchii pe dalele de la Saint-Saturnin, trăia în imnuri, în adorații, se despovăra în fața chivotelor strălucitoare, a capelelor pline de lumînări aprinse, a altarelor și a preoților lucind cu scăpărări de aștri în întunecimea navei. Purta în ea un soi de poftă fizică după aceste slăviri, o poftă ce-ar fi torturat-o, zdrobindu-i pieptul, golindu-i craniul, dacă n-o ostoia. Suferea prea mult, era pe moarte, trebuia să vină să se îndestuleze cu hrana patimii ei, să se ghemuiască în șopotele confesionalelor, să se aplece sub fiorul puternic al orgilor, să leșine în spasmul împărtășaniei. Și atunci nu mai simțea nimic, trupul nu-i mai făcea rău. Era răpită pămîntului, agoniza fără suferință, devenea doar o flacără ce ardea de iubire.

Abatele Faujas își sporea asprimea, n-o mai ținea în frîu decît bruftulînd-o. Îl uimea prin trezirea ei pătimașă, prin ardoarea în a iubi și a muri. Deseori, o întreba iarăși despre copilăria ei. Preotul se duse la doamna Rougon, rămasă o vreme descumpănit, nemulțumit de el însuși.

— Proprietăreasa se plînge de tine, îi spunea mama sa. De ce n-o lași să se ducă la biserică atunci cînd are ea chef?... Rău faci că nu-i cînti în strună; e foarte bună cu noi.

— Se omoară, șoptea preotul.

Doamna Faujas ridica atunci din umeri, după cum îi era obiceiul.

— Treaba ei. Fiecare își ia plăcerea de-acolo unde o găsește. Mai bine să te omori rugîndu-te decît ghiftuindu-te, ca ticăloasa de Olympe... Fii mai puțin aspru cu Marthe Mouret. Pentru că dacă mai merge tot așa, casa ajunge de nelocuit.

Într-una din zile, cînd bătrîna îi da aceste sfaturi, fiul îi răspunse cu un glas sumbru :

— Mamă, femeia asta va fi piedica.

— Ea ! exclamă bătrîna țărancă, dar te adoră, Ovide !... O să poți face din ea tot ce-o să vrei, dacă n-o mai cerți. În zilele cînd plouă, ar fi în stare să te ducă în brațe pînă la catedrală, ca să nu-ți uzi picioarele.

Abatele Faujas înțelese el însuși necesitatea de-a nu mai folosi pe viitor asprimea. Se temea de un scandal. Puțin cîte puțin, îi lăsă o libertate mai mare Marthei, îngăduindu-i să stea retrasă, să prefireze mătăniile la nesfîrșit, să spună rugăciunile la fiecă oprire a sfintei cruci pe drumul calvarului ; îi îngădui chiar să vină de două ori pe săptămîină la confesionalul lui de la Saint-Saturnin. Marthe, nemaiauzind vocea aceea cumplită care o învinuia de pietatea ei ca de un viciu rușinos satisfăcut, se gîndi că Dumnezeu o iertase. Pătrunse în sfîrșit în deliciile paradisului. Avu momente de înduioșare, lacrimi nesecate îi curgeau din ochi, fără ca ea să le simtă curgînd ; avea crize nervoase ce-o lăsau slăbită, vlăguită, ca și cum întreaga ei viață s-ar fi scurs de-a lungul obrajiilor. Rose o ducea atunci în pat, unde Marthe rămînea ore întregi cu buzele supte, cu ochii întredeschiși, ca o moartă.

Într-o după-amiază, bucătăreasa, speriată de neclintirea ei, crezu că o să-și dea duhul. Nu se gîndi să bată la ușa camerei unde Mouret sta încuiat ; ci urcă la etajul doi și imploră pe abatele Faujas să coboare la stăpîna ei. Cînd fu acolo, în dormitor, ea dădu fuga după eter, lăsîndu-l singur, în fața acelei femei leșinate de-a curme-

zișul patului. Se mulțumi să ia mâinile Marthei într-ale lui. Atunci ea se agită, repetă cuvinte fără înțeles. Apoi, fiind îl recunosc, stînd în picioare pe pragul alcovului, un val de sînge îi împurpură fața, își puse capul pe pernă, făcu un gest ca pentru a trage așternutul peste ea.

— Vă simțiți mai bine, copila mea ? o întrebă. Îmi pricinuiți multă îngrijorare.

Punîndu-i-se un nod în gît, Marthe nu putea răspunde, izbucni în plîns, lăsîndu-și capul să lunece între brațele preotului.

— Nu mă doare nimic, sînt tare fericită, șopti cu o voce slabă ca o adiere. Lăsați-mă să plîng, lacrimile sînt mîngîierea mea ! Ah ! cît de bun sînteți că ați venit ! E multă vreme de cînd vă așteptam, de cînd vă chemam.

Vocea i se stingea tot mai mult, nu mai era decît o șoaptă de rugăciune înflăcărată.

— Cine îmi va da aripi să zbor către tine ? Sufletul meu, departe de tine, e nerăbdător să se umple de tine, lîncezește fără de tine, te dorește cu înfocare și suspină după tine, o, Dumnezeu meu, o, singurul meu avut, mîngîierea, blîndețea, comoara mea, fericirea și viața mea, Dumnezeule al meu carele ești totul pentru mine...

Și Marthe zîmbea, bîlmăjind acest crîmpei de rugăciune. Își împreună mâinile, pîrîndu-i-se că vede creștetul grav al abatelui Faujas înconjurat de-o aureolă. Acesta izbutise totdeauna să oprească o mărturisire pe buzele Marthei ; se temu o clipă, își desprinsese iute brațele. Apoi, stînd tot în picioare, îi spuse autoritar :

— Fiți rezonabilă, o voiesc. Dumnezeu nu vă va primi închinăciunea, dacă nu i-o adresați cu calmul judecății... În clipa asta e vorba să vă îngrijiți sănătatea.

Rose se întoarse, disperată că n-a găsit eter. Preotul o așeză pe Marthe lîngă el, spunîndu-i cu voce blîndă :

— Nu vă mai chinuiți. Dumnezeu va fi mișcat de dragostea dumneavoastră. Cînd va sosi ceasul, va coborî în voi, umplîndu-vă de-o fericire veșnică.

Și părăsi camera, lăsînd-o pe Marthe strălucitoare, ca înviată. Începînd din ziua aceea, o modelă astfel ca pe-o ceară. Îi fu foarte utilă în anumite misiuni delicate pe lîngă doamna de Condamin ; Marthe o frecventă la fel de asiduu și pe doamna Rastoil, cînd el își exprimă o simplă dorință în acest sens. Îl asculta orbește, neîncercînd să înțeleagă, repetînd ceea ce el o ruga să repete. Nu-și mai lua nici un fel de precauție față de ea, punînd-o cu cruzime să repete lecția, slujindu-se de ea ca de o simplă mașinărie. Ar fi cerșit pe stradă, dacă i-ar fi poruncit el, cu inima zdrobită, cu buzele umflate de patimă, o azvîrlea la pămînt cu un cuvînt, o nimicea sub vrerea Cerului. Niciodată Marthe n-a îndrăznit să-i vorbească. Exista între ea și bărbatul acela un zid de mînie și de dezgust. Cînd ieșea din scurtele bătălii pe care le susținea față de ea, înălța din umeri, plin de disprețul luptătorului poticnit de-un copil. Se spăla, se peria, ca și cum ar fi atins fără voia lui o vietate impură.

— De ce nu folosești duzina de batiste pe care doamna Mouret ți-a dat-o ? îl întreba mama sa. Biata femeie ar fi atît de fericită să le vadă în mîinile tale. O lună întreagă a trudit să-ți brodeze monograma pe ele.

Preotul făcea un gest aspru, în timp ce răspundea :

— Nu, ia-le dumneata, mamă. Sînt batiste de damă. Au un miros ce-mi e nesuferit.

Dacă Marthe se supunea fără crîcnire în fața preotului, dacă nu mai era decît instrumentul lui, în schimb devenea pe zi ce trece mai acră și mai certăreată în nenumăratele nimicuri ale vieții. Rose spunea că niciodată nu fusese atît de chițibușară. Dar ura îi sporea mai cu seamă față de soțul ei. Vechiul grăunte de rîcă al Rougonilor se trezea față de acest vlăstar al unei Macquart, față de omul pe care-l învinuia a fi chinul vieții ei. Jos, în sufragerie, cînd doamna Faujas sau Olympe veneau să-i țină tovărășie, Marthe nu se mai sfia, îl ocăra pe Mouret.

— Și când te gîndești că m-a ținut douăzeci de ani ca pe un vînzător, cu pana la ureche, între un vas de ulei și un sac de migdale ! Niciodată nici o plăcere, niciodată nici un dar... Mi-a luat copiii. E în stare să fugă într-o bună dimineată, ca să se creadă că-i fac viața imposibilă ! Din fericire, sînteți aici. Veți spune adevărul peste tot.

Se năpustea astfel la Mouret, fără să fie în vreun fel provocată. Tot ceea ce făcea el, privirile, gesturile, rarele cuvinte pe care le rostea o scoteau din sărite. Nici măcar să-l zărească nu putea, fără a fi cuprinsă de-o furie inconștientă. Certurile izbucneau mai ales la sfîrșitul meselor, cînd Mouret, fără a aștepta desertul, își păturea șervețelul și se ridica în tăcere.

— Ai putea foarte bine să te scoli de la masă odată cu toată lumea, îi spunea ea cu acreală ; nu-i deloc politicos ceea ce faci !

— Am terminat de mîncat, prin urmare plec, răspundea el cu glas tărăgănat.

Ea însă vedea în plecarea aceea de fiecă zi o tactică ticluită de soțul ei pentru a-l jigni pe abatele Faujas. Și-atunci pierdea orice măsură :

— Ești prost crescut, mă faci de rușine, asta-i !... Da ! fericită aș mai fi alături de dumneata, de n-aș fi întîlnit prieteni care binevoiesc să mă mîngîie de brutalitățile dumitale. Nici măcar nu știi să stai cuviincios la masă... Rămîi, mă auzi ! Dacă nu mănînci, n-ai decît să te uiți la noi.

Iar el continua să-și păturească șervețelul, ca și cum n-ar fi auzit nimic ; apoi, cu pași mărunți, pleca. Era auzit urcînd scara și închizînd ușa cu cheia după el de două ori. Iar Marthe se sufoca, bîiguia :

— O, fiara... Mă ucide, mă ucide !

Trebuia ca doamna Faujas s-o consoleze. Rose alerga în josul scării și striga din răspuțeri, pentru ca Mouret s-o audă prin ușă :

— Sînteți o fiară, domnule, doamna are deplină dreptate să spună că sînteți o fiară !

Unele certuri fură deosebit de violente. Marthe, a cărei judecată se tulbura, își închipui că soțul ei voia s-o bată : era o idee fixă. Sustinea că o pîndește, că așteaptă să se ivească prilejul. Nu îndrăznea, spunea ea, pentru că n-o găsea niciodată singură ; noaptea, îi era teamă ca ea să nu strige, să cheme în ajutor. Rose se jură că-l văzuse pe domnul ascunzînd un băț gros la el în birou. Doamna Faujas și Olympe crezură cu ușurință asemenea povești ; o plîngeau mult pe proprietăreasă, se certau pe ea, se constituiră păzitoarele ei. „Sălbaticul“, cum îi spuneau ele acum lui Mouret, poate că n-avea s-o brutalizeze în prezența lor. Seara, o sfătuiau să dea fuga după ele de cumva Mouret ar fi făcut vreo mișcare. Ai casei trăiră într-o permanentă alarmă.

— Domnul e în stare de o faptă urîță, susținea bucătăreasa.

În anul acela, Marthe urmări ceremoniile religioase din săptămîna mare cu adîncă fervoare. Vineri, în catedrala cufundată în întuneric, căzu în agonie, în timp ce lumînările, una cîte una, se stingeau sub jelanii furtunii de glasuri ce se rostogolea în adîncul tenebrelor navei. I se părea că răsufierea îi piere odată cu luminițele acelea. Cînd ultima lumînare se stinse, cînd zidul de beznă din fața ei fu închis și de neclintit, Marthe leșină, cu coapsele strînse, cu pieptul golit. O oră rămase încovoiată peste scaunul ei, în atitudinea celui care se roagă, fără ca femeile îngenucheate în jur să-și dea seama de criza aceea. Biserica era goală, cînd își veni în simțiri. Visa că e bătută cu vergile, că sîngele îi curge din mîini și din picioare ; simțea în cap niște dureri atît de neîndurătoare, încît își ducea mîinile la frunte, ca pentru a smulge spinii ale căror vîrfuri le simțea în țeastă. Seara, în timpul cinei, se purtă straniu. Zdruncinarea nervoasă continua ; revedea, cînd închidea ochii, sufletele murinde ale lumînărilor luîndu-și zborul

în întuneric ; își cerceta cu gesturi mașinale mâinile, căutând găurile prin care cursese sângele. Toate Patimile sîngerău în ea.

Doamna Faujas, văzînd-o că se simte rău, voi ca Marthe să se culce devreme. O însoți, o vîrî la pat. Mouret, care avea o cheie de la dormitor, se retrăsese la el în birou, unde-și petrecea serile. Cînd Marthe, cu așternutul tras pînă la bărbie, spuse că îi este cald, că se simte mai bine, doamna Faujas voi să sufle în lumînare, ca să doarmă liniștit, dar bolnava se ridică înspăimîntată, implorînd-o :

— Nu, nu stingeți lumina ! puneți-o pe comodă, ca s-o pot vedea... Aș muri, de-aș fi înconjurată de beznă.

Și, cu ochii măriți, ca și cum s-ar fi înfiorat la amintirea vreunui lucru cumplit :

— E groaznic ! groaznic ! șopti cu glas ceva mai scăzut și cutremurată de milă.

Recăzu pe pernă, păru să așipească, iar doamna Faujas ieși încetișor din cameră. În seara aceea, toată casa se culcă la ora nouă. Rose, în timp ce urca la ea în odaie, băgă de seamă că Mouret tot în birou la el era. Se uită pe gaura cheii și-l văzu adormit cu capul pe masă, alături de-o lumînare de bucătărie, al cărei fitil lugubru fumega.

— Pe legea mea, atîta pagubă ! nu-l trezesc, zise continuînd să urce. N-are decît să-l apuce junghiurile, dacă așa are chef.

Pe la miezul nopții, ai casei dormeau adînc, cînd răzbătură strigăte de la primul etaj. La început se auziră niște vaiete înfundate, care curînd se prefăcură în adevărate urlete, chemări gîtuite și răgușite de victimă ce-i ucisă. Abatele Faujas, trezindu-se într-o tresărire, își strigă mama. Aceasta abia de-și puse o fustă. Apoi dădu fuga să bată în ușa Rosei, zicîndu-i :

— Coboară repede, cred că o ucide cineva pe doamna Mouret.

Între timp, strigătele se întetiră. Toată suflarea din casă fu curînd în picioare. Olympe se arătă, avînd pe umeri doar un simplu batic, urmată de Trouche, care abia ce se întorsese, puţinţel afumat. Rose coborî, urmată de ceilalţi locatari.

— Deschideţi, deschideţi, doamnă ! strigă ea pierzîndu-şi capul, izbind cu pumnul în uşă.

Doar nişte mari suspine îi răspunseră ; apoi un trup căzu, o luptă cumplită păru a se da pe jos, printre mobilele răsturnate. Lovituri înfundate zguduiau pereţii ; un horcăit răzbi prin uşă, atît de groaznic încît Faujas şi Trouche se priviră, pâlind.

— Soţul ei-o omoară, şopti Olympe.

— Aveţi dreptate, sălbaticul ăla e ! spuse bucătăreasa. L-am văzut cînd urcam, prefăcîndu-se că doarme. Dar el pune la cale fărădelegea.

Şi bătînd din nou în uşă cu amîndoi pumnii, de s-o spargă, zise iar :

— Deschideţi, domnule ! O să chemăm paza dacă nu deschideţi... O, nemernicul, o să ajungă pe eşafod !

Atunci urletele se porniră din nou. Trouche pretindea că omul trebuie să-î fi tăiat gîtul bieteii doamne, ca la un pui.

— Dar nu ne putem mulţumi să lovim în uşă, zise abatele Faujas, înaintînd. Aşteptaţi.

Îşi propti unul din umerii lui zdraveni în uşă, forţînd-o, cu un efort încet şi continuu. Femeile se năpustiră în cameră, unde cel mai straniu dintre spectacole li se oferi privirilor.

În mijlocul încăperii, pe jos, Marthe zăcea, răsufliînd gîfîit, cu cămaşa sfîşiată, cu pielea sîngerînd de zgîrieturi, învineţită de lovituri. Păru-i despletit se încolăcise de picioarele unui scaun ; mîinile ei trebuie să se fi agăţat de comodă cu atîta putere, încît mobila se afla trasă de-a curmăzişul uşii. Într-un colţ, Mouret, stînd în picioare, ţinea sfeşnicul, privind-o năuc cum se zvîrcoleşte pe jos.

Trebui ca abatele Faujas să împingă comoda.

— Sînteți o fiară, zise Rose, ducîndu-se spre Mouret și arătîndu-i pumnul. Să aduceți o femeie în halul ăsta !... I-ar fi făcut de petrecanie, dacă n-am fi sosit la timp.

Doamna Faujas și Olympe îi săriseră în ajutor Marthei.

— Biată prietenă ! spunea cea dintîi. Avea o presimțire în seara asta, era speriată rău.

— Unde vă doare ? întreba cealaltă. Nu vi s-a rupt nimic, nu-i așa ?... Uite un umăr negru de-a binelea ; genunchiul e jupuit rău... Liniștiți-vă. Sîntem împreună cu dumneavoastră, o să vă apărăm.

Marthe gemea slab, ca un copil. Pe cînd cele două femei o examinau, uitînd că sînt de față și bărbați, Trouche își întindea gîtul, aruncîndu-i priviri viclene abatelui care, cu simplitate, termina de pus mobilele la loc. Rose veni să dea o mîină de ajutor ca Marthe să fie culcată în pat. După ce fu vîrîtă în așternut, cu părul strîns, mai rămaseră cu toții o vreme, cercetînd curios camera, așteptînd amănunte. Mouret rămăsese tot acolo în colț, fără a lăsa sfeșnicul din mîină, ca încremenit de cele ce văzuse.

— Vă încredințez că nu i-am făcut nici un rău, bîigui el ; nici măcar n-am atins-o cu vîrful degetului.

— Ehei ! e o lună întreagă de cînd așteptați prilejul, strigă Rose exasperată ; știm noi bine, doar v-am pîndit destul. Draga de ea, se aștepta la lucrurile astea urîte din partea dumneavoastră. Știți ce, nu mai mințiți că-mi ies din fire !

Celelalte două femei, chiar dacă nu se socoteau îndreptățite să-i vorbească astfel, îi aruncau priviri amenințătoare.

— Vă încredințez, spuse iarăși Mouret cu un glas blînd, că nu am bătut-o. Abia ce mă culcasem și mă legasem la cap cu fularul. În clipa cînd am suflat în lumînarea de pe comodă, s-a trezit într-o tresărire ; a întins brațele

scoțînd un strigăt, a început să-și care pumni în frunte, să-și sfîșie carnea cu unghiile.

Bucătăreasa clătina tare din cap.

— De ce n-ați deschis, întrebă ea ; doar am bătut destul de tare.

— Vă încredințez că nu sînt vinovat cu nimic, spuse el iarăși cu încă și mai multă blîndețe. Nu știam ce are. S-a azvîrlit pe jos, se mușca singură, făcea niște salturi de să desfunde mobilele, nu alta. N-am îndrăznit să mă mișc ; eram ca prostit. De două ori v-am strigat să intrați, dar se vede că n-ați auzit, pentru că țipa prea tare. Mi-a fost foarte teamă. Nu i-am făcut nimic, vă asigur.

— Da, ea singură s-a bătut, nu-i așa ? spuse Rose, ricanînd.

Și adăugă, adresîndu-i-se doamnei Faujas :

— Și-o fi azvîrlit ciomagul pe fereastră, cînd ne-a auzit venind.

Mouret, punînd în cele din urmă sfeșnicul pe comodă, se așezase, cu mîinile pe genunchi. Nu se mai apăra ; se uita năuc la femeile acelea aproape dezbrăcate, care-și agitau mîinile slăbănoage în fața patului. Trouche schimbase o privire cu abatele Faujas. Bietul om li se părea prea puțin feroce, în cămașa de noapte, cu un fular galben în-nodat pe scăfîrlia cheală. Se apropiară, o cercetară pe Marthe, care, cu fața convulsionată, părea a se trezi dintr-un vis.

— Ce se întîmplă, Rose ? întrebă ea. Ce caută toată lumea asta aici ? Sînt zdrobită. Te rog, spune-le să mă lase în pace.

Rose șovăi o clipă.

— Soțul dumneavoastră e în cameră, doamnă, șopti. Nu vă temeți să rămîneți singură cu el ?

Marthe o privi, mirată.

— Nu, nu, răspunse. Plecați de-aici, mi-e somn.

Și-atunci cele cinci persoane plecară din cameră, lăsându-l pe Mouret stînd jos, cu privirile pierdute, ațintite asupra alcovului.

— Domnul n-o să poată închide ușa, zise bucătăreasa în timp ce urca. La primul strigăt, mă reped pe scări și-i cad în spinare. Am să mă culc îmbrăcată... Ați auzit, draga de ea, cum mințea, ca să nu-i facă rău sălbaticului ? S-ar lăsa ucisă, fără să-l învinuiască. Iar el, cîtă fățărnicie, nu-i așa ?

Cele trei femei mai vorbiră o vreme pe palierul de la etajul al doilea, ținîndu-și sfeșnicele, arătîndu-și uscăciunea oaselor sub baticurile rău puse : traseră încheierea că nu se afla caznă îndeajuns de aspră pentru un asemenea om. Trouche, care urcase ultimul, șopti rînjind, în spatele sutanei abatelui Faujas :

— E încă rotunjoară, proprietăreasa ; numai că nu trebuie să fie totdeauna plăcut să stai lîngă o femeie care se zvîrcolește pe jos ca un vierme.

Se despărțiră. Casa rămase cufundată într-o tăcere deplină, noaptea se sfîrși liniștit. A doua zi, cînd cele trei femei voiră să aducă vorba despre înspăimîntătoarea scenă de peste noapte, văzură că Marthe e mirată, parcă rușinîndu-se și părădînd încurcată ; nu răspundea la întrebări, reteza conversația. Așteptă să nu mai fie nimeni de față ca să cheme un lucrător să repare ușa. Doamna Faujas și Olympe își ziseră că doamna Mouret voia să nu dea prilej de scandal, nemaivorbind de cele petrecute.

Peste două zile, de Paști, Marthe se înfruptă cu ardore la Saint-Saturnin din Sfintele Paști, plină de bucuria triumfătoare a învierii. Tenebrele prohodului erau alungate de auroră ; biserica despica zorii, albă, îmbălsămată, străluminată, ca pentru o nuntire divină ; vocile copiilor de cor prefirau sunetele ca flautul ; iar Marthe, înconjurată de acel imn al bucuriei, se simțea purtată pe sus de o plăcere încă și mai vie decît spaima crucificării. Se întoarse acasă cu ochi strălucitori, cu glasul secătuit ; pre-

lungi seara pînă tîrziu, sporovăind cu o veselie ce nu-i stătea în obicei. Cînd urcă să se culce, Mouret se vîrîse în pat. Iar către miezul nopții, strigăte înspăimîntătoare treziră iarăși casa.

Scena de mai înainte se repetă ; numai că, la prima bătaie cu pumnul în ușa, Mouret veni să deschidă, în cămașă, cu fața răvășită. Marthe, complet îmbrăcată, hohotea de plîns, culcată pe pîntece, izbindu-și capul de unul din picioarele patului. Corsajul rochiei părea smuls ; două vînații i se vedeau pe gîtul dezgolit.

— De data asta o fi vrut s-o sugrume, șopti Rose.

Femeile o dezbrăcară. Mouret, după ce deschisese ușa, se urcase în pat, înfiorat, alb ca varul. Nu se apără, nici măcar nu păru a auzi vorbele cele rele, era ca absent, cufundat parcă în spațiul dintre perete și pat.

De atunci, scene asemănătoare avură loc la intervale neregulate. Ai casei nu mai trăiau decît cu teama vreunei crime ; la cel mai mic zgomot, locatarii de la etajul doi erau gata să intervină. Marthe continua să evite aluziile ; nu voia cu nici un chip ca Rose să pregătească un pat din chingi pentru Mouret în birou. Cînd se revărsa de ziuă, părea că aceasta lua cu sine pînă și amintirea dramei de peste noapte.

Între timp, încetul cu încetul, în cartier se răspîndi zvonul că în casa familiei Mouret se petreceau lucruri stranii. Se spunea că soțul își snopește în bătai nevasta în fiecare noapte, lovind-o cu bîta. Rose le pusese să jure pe doamna Faujas și pe Olympe că nu vor spune nimic, de vreme ce stăpîna ei părea a voi să păstreze tăcerea ; dar ea însăși, prin compătimirile ei, prin aluziile ce le făcea ori prin ceea ce trecea sub tăcere făcuse în așa fel încît să contribuie la legenda pe care furnizorii o colportau. Măcelarul, un farsor, susținea că Mouret își cotonogeste nevasta pentru că o găsisse culcată cu popa ; dar fructăreasa o apăra pe „biata doamnă“, adevărată mielușea, ce n-ar fi fost în stare să calce strîmb ; în timp ce brutăreasa vedea

în soț „pe unul din acei bărbați care-și brutalizează nevasta de plăcere“. La piață, nu se mai pomenea de Marthe decît cu ochii înălțați la cer, cu drăgălășenii în vorbe pe care le rostești pentru copiii bolnavi. Cînd Olympe se ducea să cumpere o livră de cireșe ori o ulcică de căpșuni, inevitabil venea vorba despre soții Mouret. Și timp de-un sfert de oră se pornea un val de cuvinte duioase.

— Ei, și cum mai stau lucrurile la dumneavoastră în casă ?

— Nu-mi mai pomeniți despre asta. I-au secătuit pînă și lacrimile... Ți-e mai mare mila. Parcă ai vrea s-o știi moartă.

— A cumpărat anghinare de la mine, mai deunăzi ; avea obrazul sfîșiat.

— Păi cum ! o măcelărește... Și de i-ați vedea trupul, cum l-am văzut eu !... E numai o rană... Cînd cade pe jos, o izbește cu piciorul. Totdeauna mi-e teamă să n-o găsesc cu capul spart, noaptea, cînd coborîm.

— Nu trebuie să fie prea vesel pentru dumneavoastră să locuiți în casa aceea. Eu, m-aș muta ; m-aș îmbolnăvi să văd în fiecă noapte asemenea grozăvii.

— Și nefericita asta, ce s-ar alege de ea ? E atît de distinsă, de blîndă ! Pentru ea stăm acolo... Cinci gologani e livra de cireșe, da ?

— Da, cinci gologani... Ce mai, sînteți statornică, aveți suflet bun.

Povestea aceea despre un soț care aștepta să vină miezul nopții ca să se repeadă la nevasta lui cu o bîtă era mai cu seamă hărăzită să le asmută pe cumetrele din piață. Amănunte înspăimîntătoare îngroșau povestea din zi în zi. O evlavioasă susținea că Mouret e posedat de diavol, că o apuca pe nevastă-sa de gît cu dinții cu atîta cruzime, încît abatele Faujas trebuia să facă semnul crucii de trei ori cu degetul gros în aer, ca să-l silească să-i dea drumul. Și-atunci, adăuga ea, Mouret se prăvălea ca un bolovan pe pardosea, și ditamai șobolanul îi sărea din gură și pierea,

fără ca vreodată să poată fi descoperită în dușumea nici cea mai mică gaură. Mățarul din colțul străzii Taravelle îngrozi cartierul dîndu-și cu părerea că „nemernicul fusese poate mușcat de vreun cîine turbat“.

Dar printre persoanele bine din Plassans se găseau și unii care nu credeau în istoria asta. Cînd ajunse pe bulevardul Sauvaire, îi amuză mult pe micii rentieri, înșiruiți pe bănci la soarele călduț de mai.

— Mouret nu-i în stare să-și bată nevasta, spuneau băcanii retrași din afaceri ; pare să fi fost biciuit el însuși, și nici măcar nu mai iese la plimbare... Mai curînd nevas-tă-sa îl ține numai cu pîne și apă.

— N-avem cum ști, zicea un căpitan pensionar. Am cunoscut un ofițer de la mine din regiment pe care nevas-tă-sa îl pălmuia pentru nimica toată. Și asta de mai bine de zece ani. Într-o bună zi, îi trecu prin minte să-i tragă picioare ; iar pe el l-a cuprins furia și-a fost cît pe ce s-o omoare... Poate că nici lui Mouret nu-i place să i se dea cu piciorul.

— Fără îndoială că încă și mai puțin îi sînt pe plac popii, trăgea concluzia o voce, ricanînd.

Doamna Rougon păru să nu aibă idee o vreme despre scandalul care preocupa orașul. Rămînea zîmbitoare, se prefăcea că nu înțelege aluziile ce se făceau de față cu ea. Dar într-o zi, după o lungă vizită pe care i-o făcu domnul Delangre, sosi acasă la fiica ei cu un aer speriat, cu lacrimi în ochi.

— Ah, draga mea dragă, zise strîngînd-o pe Marthe în brațe, ce-am aflat ? Soțul tău să fi uitat atît de mult de buna cuviință încît să ridice mîna la tine ?... Sînt min-ciuni, nu-i așa ?... Am dezmințit cu toată convingerea. Îl știu pe Mouret. E prost crescut dar nu-i om rău.

Marthe roși ; era încurcată, se rușina, ca de fiecare dată cînd se vorbea despre asemenea lucruri de față cu ea.

— Ce mai, doamna n-o să se plîngă niciodată ! exclamă Rose cu îndrăzneala ei obișnuită. De mult aș fi venit să vă

previn, dacă nu mi-ar fi fost teamă că o să fiu certată de doamna.

Bătrîna doamnă lăsa să-i cadă mîinile, cu un aer de nespusă și dureroasă mirare.

— Așadar e adevărat, șopti ea, te bate ?... Vai, nefericitul !

Și se porni pe plîns.

— Să ajung la vîrsta mea ca să văd asemenea lucruri !... Un om pe care l-am copleșit cu binefaceri, la moartea tatălui lui, cînd nu era decît un mic slujbaş la noi !... Rougon a vrut să te căsătorești cu el. Dar i-am spus eu că Mouret e un prefăcut. Și-apoi, niciodată nu s-a purtat frumos nici cu noi ; s-a retras din afaceri la Plas-sans numai ca să ne sfideze cu averea lui de trei parale, pe care-o adunase. Slavă Domnului ! n-aveam nevoie de el, eram mai bogați decît el, și tocmai asta l-a supărat. Are suflet mic ; e atît de pizmaș, că totdeauna a refuzat, ca un prost-crescut ce e, să pună piciorul în salonul meu ; ar fi plesnit de invidie dac-ar fi venit... Dar n-am să te las cu o asemenea fiară, fetițo. Din fericire există și legi.

— Liniștește-te ; lumea exagerează mult, te asigur, șopti Marthe din ce în ce mai stingherită.

— O să vedeți că-i ia apărarea ! spuse bucătăreasa.

În clipa aceea, abatele Faujas și Trouche, care vorbeau cu aprindere în fundul grădinii, se apropiară, atrași de gălăgie.

— Părinte, sînt o mamă tare nefericită, continuă doamna Rougon, văicărindu-se încă și mai tare ; nu mai am decît o fată lîngă mine, și aflu că nu-i ajung ochii ca să plîngă... Vă implor, pe dumneavoastră, care trăiți în preajma ei, mîngîiați-o, apărați-o.

Abatele o privea, ca pentru a descifra înțelesul acelei dureri subite.

— Am văzut de curînd o persoană pe care nu vreau s-o numesc, continuă ea, ațintindu-și la rîndu-i ochii în ochii preotului. Persoana aceasta m-a îngrozit... Dum-

nezeu mi-e mărtor că nu încerc să-mi învinuiesc ginerele ! Dar e de datoria mea, nu-i așa ? să apăr interesele fiicei mele... Ei bine ! ginerele meu e un nefericit ; își maltratează soția, scandalizează orașul, se amestecă în toate treburile murdare. O să vedeți că se va compromite și în politică, atunci când vor veni alegerile. Ultima oară, el se afla în fruntea gloatei din cartierele mărginașe... Aș muri de rușine, părinte !

— Domnul Mouret n-ar îngădui să i se facă observații, îndrăzni abatele.

— Și totuși nu-mi pot lăsa fiica pe mîna unui asemenea om ! exclamă doamna Rougon. Nu pot lăsa să fim dezono-rați... Doar justiția pentru oameni e făcută !

Trouche se legăna. Profită de o tăcere și izbucni cu brutalitate :

— Domnul Mouret e nebun.

Cuvîntul căzu ca trăsnetul, toată lumea se privi.

— Vreau să spun că nu are mintea sănătoasă, continuă Trouche. N-aveți decît să-i cercetați ochii... Eu unul vă mărturisesc că nu sînt liniștit. Era un om la Besançon care-și adora fiica și care a ucis-o într-o noapte, fără să știe ce face.

— De multă vreme domnul s-a ținut, șopti Rose.

— Dar e înspăimîntător ! spuse doamna Rougon. Aveți dreptate, mi s-a părut cu totul neobișnuit, ultima oară cînd l-am văzut. Niciodată n-a avut judecata prea limpede... Ah, biata mea scumpă, făgăduiește-mi că o să-mi încredințezi totul ! Acum n-o să mai am liniște. Mă auzi ? La cea dintîi extravaganta a soțului tău, să nu eziți, să nu te expui mai mult... Nebunii trebuie închiși !

Și plecă zicînd aceste cuvinte. Cînd Trouche rămase singur cu abatele Faujas, rînji cu rîsul lui cel rău, care-i dezgolea dinții negri.

— Proprietăreasa îmi rămîne îndatorată, șopti. O să se poată zvîrcoli cît poștește, noaptea.

Preotul, cu fața pămîntie, cu ochii plecați, nu răspunse. Apoi înălță din umeri și se duse să-și citească breviarul sub boltă, în fundul grădinii.

XVIII

Dumineca, dintr-un obicei de fost negustor, Mouret ieșea din casă, făcea un tur prin oraș. Acum, nu mai părăsea decît în ziua aceea singurătatea mărginită în care se cufunda cu un soi de rușine. Era ceva automat. Încă de dimineață se rădea, își punea o cămașă albă, își peria redingota și pălăria ; apoi, după ce mîncea, fără să știe cum, se pomenea pe stradă, mergînd cu pași mărunți, curat, cu mîinile la spate.

Într-o duminică, pe cînd ieșea din casă, o zări pe trotuarul de pe strada Balande pe Rose vorbind însuflețit cu slujnica domnului Rastoil. Văzîndu-l, cele două bucătărese tăcură. Îl cercetau cu un aer atît de straniu, încît Mouret controlă dacă vreun capăt de batistă nu-i ieșea din buzunarele de la spate. Cînd sosi în Piața subprefecturii, întoarse capul și le văzu țintuite în același loc : Rose imita clătinatul unui om beat, în timp ce slujnica președintelui rîdea în hohote.

„Merg prea repede, rîd de mine“, se gîndi Mouret.

Încetini pasul și mai mult. Pe strada Banne, pe măsură ce înainta spre piață, prăvăliașii dădeau fuga în ușă și-l urmăreau curios din priviri. Făcu un mic semn din cap spre măcelar, care rămase năuc, fără să-i răspundă la binețe. Brutăreasa, în fața căreia își scoase pălăria, păru atît de speriată încît se dădu îndărăt. Fructarul, băcanul, cofetarul și-l arătau cu degetul de la un trotuar la altul. În spatele lui lăsa o întreagă forfotă ; se alcătuiau grupuri, răzbăteau frînturi de glasuri amestecate cu rîsete.

— Ați văzut ce țeapăn merge ?

— Da, cînd a vrut să treacă peste canal, a fost cît pe ce să facă o tumbă.

— Se zice că toți sînt așa.

— Ce-are a face ! Mie mi-a fost tare frică... De ce e lăsat să iasă ? Ar trebui să nu li se dea voie.

Mouret, intimidat, nu mai îndrăznea să se întoarcă din drum ; era cuprins de-o neliniște confuză, cu toate că nu înțelegea prea limpede că despre el e vorba. Începu să meargă mai repede, își mișcă brațele cu dezinvoltură. Îi păru rău că-și pusese redingota cea veche, de culoarea alunei, ce nu mai era la modă. Ajuns în piață, șovăi o clipă, apoi o luă hotărît printre zarzavagioaice. Dar acolo vederea lui stîrni o adevărată revoluție.

Gospodinele din tot Plassansul se înșiruiră de-o parte și de alta la trecerea lui. Precupețele, în fața tarabelor, cu mîinile în șolduri, îl cercetau. Pe alocuri lumea se îmbrîncea, niște femei se urcară pe bornele din hala de grîne. El continua să grăbească pasul, încercînd să iasă de-acolo, nevenindu-i să creadă limpede că era cauza acelui tărăboi.

— He, he, ai zice că brațele lui sînt ca aripile de la morile de vînt ! zise o țarancă ce vindea fructe.

— Merge ca un bezmetic ! adaugă o negustoreasă de salată.

— Arestați-l ! Arestați-l ! strigară în glumă morarii.

Mouret, cuprins de curiozitate, se opri brusc, se înălță pe vîrfurile picioarelor, ca să vadă ce se întîmplă : credea că fusese prins un hoț. Un uriaș hohot de rîs străbătu mulțimea ; se auziră huiduieli, fluierături, grohăituri.

— Nu face urît, nu-i faceți rău !

— Ei, asta-i ! eu n-aș avea încredere în bunătatea lui... Doar se scoală noaptea și gîtuie oamenii.

— Vorba e că are căutătura urîtă.

— Și l-a apucat așa, deodată ?

— Da, deodată... Ce ți-e și cu bieții de noi, oamenii ! El care era așa de blînd !... Plec ; îmi face rău cînd îl văd... Ține trei gologani pentru napi.

Mouret o recunoscuse pe Olympe în mijlocul unei cete de femei. Cumpărase niște piersici minunate, pe care le ducea într-o mică geantă elegantă de damă, pentru lucrul de mîna. Trebuie să fi povestit ceva înduioșător, deoarece cumetrele din jurul ei scoteau strigăte înăbușite, împreunîndu-și mîinile a jale.

— Și-atunci, încheie ea, a apucat-o de păr și i-ar fi tăiat gîtul cu un brici ce se afla pe comodă, dacă noi n-am fi sărit la timp, să împiedicăm omorul... Nu-i spuneți nimic, ar fi în stare de-o fărădelege.

— Cum ? Ce fărădelege ? o întrebă Mouret, speriat, pe Olympe.

Femeile se dădură la o parte, Olympe părea să fie pregătită pentru orice ; o șterse prudent, șoptind :

— Nu vă supărați, domnule Mouret... Ați face mai bine dacă v-ați întoarce acasă.

Mouret se refugie într-o străduță ce da în bulevardul Sauvaire. Strigătele se înmulțiră, fu urmărit o clipă de larma furtunoasă a celor din piață.

„Ce-or fi avînd astăzi, se gîndi el. Poate că de mine își băteau joc ; cu toate astea nu mi-am auzit numele... O fi fost vreun accident.“

Își luă pălăria, se uită la ea, temîndu-se ca vreun puști să nu fi azvîrlit în ea vreo mîna de ipsos ; după cum n-avea nici smeu, nici coadă de șobolan atîrnate la spate. Inspec-tarea asta îl liniști. Își reluă mersul de burghez ieșit la plimbare, în tăcerea de pe străduță ; o apucă liniștit pe bu-levardul Sauvaire. Micii rentieri erau la locul lor, pe-o bancă, la soare.

— Ia te uită ! E Mouret, spuse căpitanul pensionar, cu profundă mirare.

Cea mai vie curiozitate se zugrăvi pe fețele adormite ale acelor domni. Își întinseră gîturile, fără să se ridice, lăsîn-

du-l pe Mouret în picioare, în fața lor ; îl cercetau din creștet pînă-n tălpi, cu de-amănuntul.

— Prin urmare, ai ieșit la o plimbărică ? îi zise căpitanul, care părea cel mai îndrăzneț.

— Da, la o plimbărică, repetă Mouret, fără să-i fie gîndul la ce spune ; timpul e tare frumos.

Domnii schimbară între ei zîmbete cu subînțeles. Lor le era frig, cerul se acoperise de nori.

— Tare frumos, șopti fostul tăbăcar, asta pentru că nu ești deloc pretențios... E drept că ți-ai și pus haine de iarnă. Ai o redingotă tare caraghioasă.

Zîmbetele se preschimbară în ricanări. Lui Mouret îi veni brusc o idee.

— Ia uitați-vă, le spuse întorcîndu-se iute, de n-am cumva vreun soare pe spate.

Băcanii retrași din afaceri nu mai putură fi serioși și izbucniră în rîs. Farsorul bandei, căpitanul, făcu cu ochiul.

— Cum așa, un soare ? întrebă. Nu văd decît o lună ! Ceilalți pufneau, găseau că are un haz nebun.

— O lună ? întrebă Mouret. Fă-mi hatîrul și șterge-o ; mi-a pricinuit numai necazuri.

Căpitanul îl bătu pe spate de vreo trei-patru ori, adăugînd :

— Gata, băiete, ai scăpat. Cred că nu-i prea plăcut să ai o lună pe spate... Nu te simți bine, cumva ?

— Nu prea, răspunse Mouret cu vocea lui indiferentă. Și, părăindu-i-se că aude șușoteli pe bancă, preciză :

— O, sînt îngrijit cum se cuvine acasă. Nevastă-mea e tare bună, mă răsfată... Dar am nevoie de multă odihnă. De asta nu mai ies și nu mai sînt văzut ca pe vremuri. Cînd o să mă vindec, mă apuc din nou de afaceri.

— Hm ! îl întrerupse necruțător fostul meșter tăbăcar, pări se spune că nevasta dumitale nu s-ar simți bine.

— Nevastă-mea... Dar nu-i deloc bolnavă, sînt minciuni ! exclamă Mouret însuflețindu-se. N-are nimic, chiar nimic... Lumea ne pizmuiește pentru că stăm liniștiți la

noi acasă... Cum așa ! bolnavă rău, nevastă-mea ! E cît se poate de voinică, nici măcar n-o doare capul, așa din cînd în cînd.

Și continuă cu fraze scurte, bîlbîindu-se și aruncînd priviri îngrijorate de om care minte, și poticnindu-se, ca unul ce-a flecărit cîndva iar acum a înțărcat-o cu flecă-reala. Micii rentieri clătinau din cap a jale, în timp ce căpitanul își izbea fruntea cu arătătorul. Un fost pălărier de la periferie, care-l cercetase pe Mouret de la nodul cravatei și pînă la ultimul nasture al redingotei, se oprise în cele din urmă îndelung asupra spectacolului oferit de pantofii lui. Șiretul de la pantoful stîng se desfăcea, ceea ce i se părea nemaipomenit pălărierului ; le dădea coate vecinilor, arătînd, cu o clipire din ochi, șiretul ale cărui capete atîrnau. Curînd, toată banca nu mai avu ochi decît pentru șiret. Era ultima picătură. Domnii ridicară din umeri în așa fel încît să arate că nu mai păstrau nici cea mai mică speranță.

— Mouret, spuse pe un ton părintesc căpitanul, înnoa-dă-ți șiretul de la pantof.

Mouret își privi picioarele ; dar nu păru a înțelege, încît începu iar să vorbească. Dar cum nimeni nu-i mai răspundea, tăcu, mai stătu o vreme apoi își continuă înce-tișor plimbarea.

— O să cadă, asta-i sigur, decretă meșterul tăbăcar ri-dicîndu-se, ca să-l vadă cît mai mult cu putință. Ce ziceți, ce caraghios e ? Și sărit de pe fix !

La capătul bulevardului Sauvaire, cînd trecu prin fața Cercului tineretului, Mouret auzi din nou aceleași rîsete înfundate ce-l însoțiseră de cînd pusese piciorul în stradă. Îl văzu limpede, pe pragul de la Cerc, pe Séverin Rastoil, care-l arătă unui grup de tineri. Hotărît lucru, de el rîdea orașul în felul ăsta. Lăsă capul în jos, cuprins de un soi de teamă, neexplicîndu-și înverșunarea aceea, mergînd iute pe lîngă case. Pe cînd era gata să pătrundă pe strada Can-quoïn, auzi un zgomot în urma lui ; întoarse capul și văzu

trei puști care-l urmăreau : doi mari, cu un aer obraznic, și unul mic, foarte serios, care ținea în mână o portocală stricată, adunată de prin vreun canal. Atunci continuă să meargă pe strada Canquoin, o tăie prin Piața recoleților, pătrunse pe strada Banne. Puștii continuau să-l urmărească.

— Vreți să vin la voi să vă trag de urechi ? le strigă, năpustindu-se spre ei pe negîndite.

Copiii săriră în lături, rîzînd, urlînd, fugind în patru labe. Mouret, roșu la față, se simți ridicol. Făcu o sfortare să se stăpînească, își reluă pasul de plimbare. Îl înspăimînta gîndul să traverseze Piața subprefecturii, să treacă pe sub ferestrele soților Rougon, cu ceata aceea de derbedei după el, pe care-i auzea înmulțindu-se și devenind tot mai îndrăzneți. Continuînd să meargă, fu într-adevăr silit să facă un ocol ca să nu dea nas în nas cu soacră-sa, care se întorcea de la slujbă întovărășită de doamna de Condamin.

— Săriți, lupul, șo pe el ! strigau puștii.

Mouret, cu fruntea scaldată în sudoare, împiedicîndu-se de pavele, o auzi pe bătrîna doamnă Rougon spunîndu-i nevestei inspectorului silvic :

— O, nefericitul de el ! Adevărată rușine. Nu mai putem îngădui multă vreme una ca asta.

Atunci, nemairezistînd ispitei, Mouret începu să fugă. Cu mîinile întinse, pierzîndu-și capul, se năpusti pe strada Balande, unde pătrunse iute odată cu el și ceata de puștani, vreo zece-doisprezece cu toții. I se părea că prăvăliașii de pe strada Banne, precupețele, hoinarii de pe bulevard, tinerii de la Cerc, soții Rougon, soții Condamin, întreg orașul Plassans, cu rîsete înfundate, aleargă în spatele lui, urcînd panta abruptă a străzii. Copiii băteau din picioare, lunecau pe pavelele ascuțite, făceau o hărmălaie de haită în cartierul liniștit.

— Prindeți-l ! răcneau aceștia.

— Hi ! Hi ! Ce caraghios e cu redingota lui !

— Hei, voi de colo, luați-o pe strada Taravelle, n-o să vă scape !

— La galop ! La galop !

Mouret, înnebunit, își luă un avînt disperat ca să ajungă la ușa casei lui ; dar îi alunecă piciorul, se rostogoli pe trotuar și rămase așa cîteva clipe, distrus. Puștii, temîndu-se de bătaie, făcură roată, scoțînd strigăte victorioase ; în timpul asta cel micuț înaintă cu gravitate, azvîrlind în el cu portocala cea putrezită, care i se storci de ochiul stîng. Se ridică anevoie, pătrunse în casă, fără să se șteargă. Rose trebui să pună mîna pe-o mătură ca să-i alunge pe derbedei.

Din dumineca aceea, tot Plassans-ul fu încredințat că Mouret e nebun de legat. Și se aduceau în sprijin dovezi surprinzătoare. De pildă, că se închidea zile întregi într-o cameră goală, în care nu se făcuse curat de-un an ; și faptul nu era invenție, de vreme ce persoanele care-l povesteau îl auziseră de la slujnica din casă. Ce putea face în camera aceea goală ? Versiunile erau diferite ; slujnica spunea că face pe mortul, ceea ce înspăimîntă tot cartierul. Precupețele erau încredințate că ascundea un cosciug, în care se culca cît era de lung, cu ochii deschiși, cu mîinile pe piept ; și asta cît era ziulica de mare, așa, de plăcere.

— De multă vreme îl pîndea criza, spunea întruna Olympe prin toate dughenele. O clocea ; era trist, căuta unghere în care să se ascundă, știți, ca animalele cînd se îmbolnăvesc. Eu, încă din ziua cînd am călcat pragul casei, i-am zis lui bărbatu-meu : „Nu-mi place în ce ape se scaldă proprietarul“. Avea ochii galbeni, fața vicleană. Iar de-atunci casa e cu fundul în sus... A avut tot felul de hachițe. Număra bucățile de zahăr, încuia pînă și pîinea. Era de-o zgîrcenie atît de groaznică, încît biata nevas-tă-sa nu mai avea cu ce se-ncălța... O plîng din toată inima, nefericita de ea ! A îndurat atîtea, vă dați seama ! Vă închipuiți ce trebuie să fi fost viața ei lîngă un maniac ca ăsta, care nici măcar nu știe să stea cuviincios la masă ;

își aruncă șervețelul la mijlocul cinei, și pleacă năuc, după ce-a bleorcăit prin farfurie... Și pisălog pe deasupra ! Făcea scene dacă un borcan de muștar nu era pus la locul lui. Acum nu mai spune nimic ; are priviri de fiară sălbatică, se repede la gîtul oamenilor fără un strigăt... Văd atîtea grozăvii ! Dacă ar fi să nu-mi țin gura...

După ce atîta curiozitatea, și cei de față o sîcîiau cu întrebările, șoptea :

— Nu, nu, nu-i treaba mea... Doamna Mouret e de-a dreptul o sfîntă, îndură ca o adevărată creștină ce e ; are părerile ei în legătură cu asta, și trebuie să-i fie respectate... Nu ziceți că a vrut să-i taie gîtul cu briciul ?

Era veșnic aceeași poveste, dar de fiecare dată producea un efect sigur : pumnii se încleștau, femeile susțineau că Mouret trebuie ucis. Cînd cineva clătina din cap a îndoială, era înfundat pe loc cerîndu-i-se să explice scenele înspăimîntătoare din fiecare noapte ; numai un nebun era în stare să sară așa la gîtul neveste-si, de cum se culca. Era într-asta un iz de mister care contribui nespus de mult la răspîndirea poveștii prin oraș. Timp de aproape o lună, zvonul se întetî. Pe strada Balande, în ciuda bîrfelor triste colportate de Olympe, lucrurile se liniștiseră, nopțile se scurgeau liniștit. Marthe își pierde răbdarea și se enerva atunci cînd, fără a vorbi deslușit, cei apropiați o sfătuiau să fie cît mai prudentă.

— Vreți să faceți numai cum vă taie capul, nu-i așa ? spunea Rose. O să vedeți... O s-o ia de la capăt. O să vă găsim ucisă, într-o bună dimineată.

Doamna Rougon se prefăcea acum că-i poartă de grijă și dădea fuga din două în două zile. Intra în casă cu un aer neliniștit și o întreba pe Rose de cum pășea în sală :

— Ei, ce s-aude ? nici un accident astăzi ?

Apoi, cînd își vedea fiica, o săruta cu furie și cu duioșie în același timp, ca și cum s-ar fi temut că n-o va mai găsi acolo. Nopțile ei erau îngrozitoare, susținea ea ; tremura de fiecare dată cînd se suna, închipuindu-și că cineva

vine să-i anunțe o nenorocire ; asta nu mai era viață. Iar cînd Marthe îi spunea că n-o paște nici o primejdie, o privea cu admirație, exclama :

— Ești un înger ! Dacă eu n-aș fi aici, te-ai lăsa ucisă fără să crîcnești măcar. Dar fii liniștită, veghez eu asupra ta, iau precauții. În ziua cînd soțul tău va ridica fie și un singur deget asupra ta, o să aibă de-a face cu mine.

Nu spunea nimic mai mult. Adevărul e că le făcea vizite tuturor autorităților din Plassans. Povestise astfel nenorocirile fiicei ei primarului, subprefectului, președintelui de tribunal, în mod confidențial, punîndu-i să jure că vor fi de-o discreție totală.

— O mamă ajunsă în culmea deznădejdi vi se adresează, șoptea ea picurînd o lacrimă ; aveți în mîna dumneavoastră onoarea și demnitatea biete mele copile. Soțul meu s-ar îmbolnăvi dacă ar izbucni un scandal public, și totuși eu nu pot aștepta să se ivească cine știe ce catastrofă fatală... Sfătuiți-mă, spuneți-mi ce trebuie să fac.

Domnii aceia fură încîntători. O liniștiră, îi făgăduiră să vegheze asupra doamnei Mouret, de departe însă ; de altfel, la cel mai mic pericol, aveau să acționeze. Doamna Rougon insistă mai cu seamă pe lîngă domnul Péqueur des Saulaies și domnul de Rastoil, amîndoi vecini cu ginerele ei, putînd interveni pe loc, dacă s-ar fi ivit vreo nenorocire.

Povestea asta despre un nebun rezonabil care așteaptă miezul nopții ca să devină furios stîrni un viu interes la întrunirile celor două societăți din grădina lui Mouret. Încît invitații dovediră o mare grabă să vină să-l salute pe abatele Faujas. De cum bătea ora patru, acesta cobora, făcînd cu bonomie onorurile bolții de viță ; continua să stea deoparte, răspunzînd prin clătinări din cap. În primele zile, nu se făcură decît aluzii ocolite la drama ce se petrecea în casă ; dar într-o zi, domnul Maffre, în timp ce se uita la fațadă cu un aer îngrijorat, îndrăzni să întrebe, arătînd printr-o privire una din ferestrele de la primul etaj :

— Asta-i camera, nu-i așa ?

Și-atunci, cu glas scăzut, cele două societăți vorbiră despre strania aventură ce răscolea cartierul. Preotul dădu cîteva lămuriri vagi : era cît se poate de supărător, cît se poate de trist, și plîngea pe toată lumea, fără a spune mai mult.

— Dar dumneata, doctore, îl întrebă doamna de Condamin pe domnul Porquier, dumneata, care ești medicul casei, ce crezi despre toate astea ?

Doctorul Porquier dădu mult din cap înainte de-a răspunde. La început făcu pe discretul.

— E foarte delicat, șopti. Doamna Mouret nu are o sănătate de fier. Cît despre domnul Mouret...

— Am văzut-o pe doamna Rougon, spuse subprefectul. E tare îngrijorată.

— Ginerele ei a stingherit-o dintotdeauna, întrerupse brutal domnul de Condamin. Eu l-am întîlnit pe Mouret mai zilele trecute la Cerc. M-a bătut la pichet. L-am găsit la fel de mintos ca de obicei... Vrednicul om niciodată n-a strălucit.

— N-am spus că e nebun, în felul în care oamenii de rînd înțeleg asta, reluă doctorul, crezîndu-se atacat ; numai că nici nu spun că ar fi prudent să fie lăsat în libertate.

Declarația asta stîrni oarecare vîlvă. Domnul Rastoil se uită instinctiv la zidul ce despărțea cele două grădini. Toate fețele se îndreptară spre doctor.

— Am cunoscut, continuă acesta, o doamnă încîntătoare care trăia pe picior mare, dădea cine, primea în casa ei persoanele cele mai distinse, conversînd ea însăși cu mult spirit. Ei bine ! din clipa cînd doamna aceasta intra la ea în cameră, se închidea cu cheia și-și petrecea o parte din noapte mergînd în patru labe pîmprejurul odăii și lătrînd ca o cățelușă. Servitorii au crezut o bucată bună de vreme că ascundea în încăperea aceea un asemenea animal... Doamna aceasta e unul din cazurile pe care noi doctorii le numim nebunie lucidă.

Abatele Surin rîdea ușor pe înfundate, uitîndu-se la domnișoarele Rastoil, înveselit de povestea aceea despre o persoană bine care făcea pe cîinele. Doctorul Porquier își suflă nasul cu gravitate.

— Și-aș putea să citez zeci de cazuri asemănătoare, adăugă ; oameni care par a fi întregi la minte dar care se dedau la cele mai surprinzătoare extravagante de cum se află singuri. Domnul de Bourdeu l-a cunoscut cît se poate de bine pe un anume marchiz, căruia nu vreau să-i spun numele, la Valencia...

— A fost prietenul meu intim, spuse domnul de Bourdeu ; cina adesea la subprefectură. Povestea lui a făcut o vîlvă teribilă.

— Ce poveste ? întrebă doamna de Condamin, văzînd că doctorul și fostul prefect tac.

— Nu-i o poveste foarte curată, continuă domnul de Bourdeu, începînd să rîdă. Marchizul, pe care de altfel nu-l dădea istețimea afară din casă, își petrecea zile întregi la el în cabinet, unde pretindea că se ocupă de o mare lucrare de economie politică... După zece ani, s-a descoperit că făcea, de dimineață pînă seara, bulișoare de aceeași mărime din...

— Din excremente, isprăvi doctorul pe un ton atît de grav încît cuvîntul trecu, fără a le face măcar pe doamne să roșească.

— Eu, spuse abatele Bourrette, care gusta anecdotele astea ca pe niște povești cu zîne, am avut o penitență cît se poate de stranie... Avea patima să omoare muște ; de cum vedea o muscă, era cuprinsă de dorința irezistibilă s-o prindă. Acasă la ea, le trăgea pe-o andrea de tricotat. Pe urmă, cînd se spovedea, plîngea cu lacrimi fierbinți ; se învinuia de moartea bietelor lighioane, se credea osîndită... Niciodată n-am putut-o îndrepta.

Povestea abatelui avu succes. Pînă și domnii Péqueur des Saulaies și Rastoil catadicsiră să zîmbească.

— Nu-i cine știe ce rău cînd nu omori decît muște, observă doctorul. Dar nu toți nebunii lucizi sînt la fel de nevinovați. Unii își chinuie familia prin cine știe ce viciu ascuns, devenit manie : nenorociți care beau, care se dedau unor desfîriuri tainice, care fură din nevoia de-a fura, care sînt bolnavi de orgoliu, de gelozie, de ambiție. Și pe deasupra sînt și ipocriți, în asemenea măsură încît izbtutesc să se supravegheze, să-și ducă pînă la capăt urzelile cele mai încîlcite, să dea răspunsuri chibzuite, fără ca nimeni să bănuie leziunile lor cerebrale ; apoi, de cum se află în intimitate, de cum rămîn singuri cu victima, dau frîu liber delirului, se prefac în călăi... Chiar dacă nu asasi-nează, ucid cu încetul.

— Dar domnul Mouret ? întrebă doamna de Condamin.

— Domnul Mouret totdeauna a fost cicălitor, neliniștit, despotic. Leziunea pare să se fi agravat odată cu vîrsta. Astăzi, nu șovăi să-l așez printre nebunii periculoși... Am avut o pacientă care se închidea, ca și el, într-o încăpere izolată, unde petrecea zile întregi urzind tot felul de lucruri îngrozitoare.

— Dar, doctore, dacă asta e părerea dumitale, trebuie să informezi ! exclamă domnul Rastoil. Ar trebui să faci un raport către cei în drept.

Doctorul Porquier rămase ușor încurcat.

— Acum nu facem decît să stăm de vorbă, zise reluîndu-și zîmbetul de doctor al cuconetului. Dacă mi se va pretinde legal, dacă lucrurile devin grave, îmi voi face datoria.

— Hm ! conchise răutăcios domnul de Condamin, cei mai nebuni nu sînt cei care ne închipuim noi... Pentru un alienist, nu există creier sănătos... Doctorul n-a făcut decît să treacă în revistă o pagină dintr-o carte despre nebunia lucidă, pe care am citit-o și care e interesantă ca un roman.

Abatele Faujas ascultase curios, fără a se amesteca în conversație. Apoi, cînd toată lumea tăcu, dădu de înțeles că poveștile acelea cu nebuni le întristau pe doamne ; voi

ca interlocutorii să schimbe vorba. Dar celor de față li se ațîțase curiozitatea, cele două societăți începură să spioneze cele mai mărunte acte ale lui Mouret. Acesta nu mai cobora în grădină decît o oră pe zi, după prînz, în timp ce doamna Faujas și fiul ei continuau să stea la masă alături de soția lui. De cum punea piciorul în grădină, cădea sub supravegherea activă a familiei Rastoil și a invitaților obișnuiți ai subprefectului. Nu putea să se oprească în fața unui strat de legume, să se uite la o salată, să facă un gest, fără să nu stîrnească la dreapta și la stînga, în cele două grădini, comentariile cele mai lipsite de bunăvoință. Toată lumea se întorcea împotriva lui. Numai domnul de Condamin îl mai apăra. Dar într-una din zile, frumoasa Octavie îi spuse, în timp ce prînzeau :

— Ce-ți pasă dumitale dacă Mouret e ori nu nebun ?

— Mie, dragă ? Dar nu-mi pasă deloc ! răspunse el, mirat.

— Păi atunci lasă-l să fie nebun, de vreme ce toată lumea îți spune că-i nebun... Nu știu de ce te înverșunezi să fii de altă părere decît soția dumitale. O treabă ca asta n-o să-ți aducă noroc, dragul meu... Încît fii atît de spiritual și nu avea spirit la Plassans !

Domnul de Condamin zîmbi :

— Ai dreptate ca totdeauna, spuse el galant ; știi că mi-am încredințat averea mîinilor dumitale. Nu mă aștepta la cină. Mă duc călare pînă la Saint-Eutrope, ca să arunc o privire la tăierea unei bucăți de pădure.

Și plecă, mestecînd un trabuc.

Doamna de Condamin știa că îndrăgise o copilă de pe lîngă Saint-Eutrope. Dar era îngăduitoare, ba chiar îl și salvase de vreo două ori de consecințele unor povești cît se poate de urîte. Cît despre domnul de Condamin, el era foarte liniștit privitor la virtutea nevesti-si ; o știa prea isteată ca să aibă o legătură la Plassans.

— N-o să vă închipuiți niciodată cum își petrece timpul Mouret în camera unde se închide, spuse a doua zi

inspectorul silvic, cînd se duse la subprefectură. Ei bine, numără cîți de s se află în Biblie. Se teme că a greșit, și a luat-o de la capăt de trei ori pînă acum... Pe legea mea ! Aveați dreptate, e țicnit de-a binelea pehlivanul ăsta !

Și începînd din clipa aceea, domnul de Condamin îl potopi cu toate păcatele pe Mouret. Împingea chiar lucrurile cam departe, punîndu-și la bătaie toate însușirile lui de om șugubăț, ca să invente povești abracadabranțe, care-i zăpăceau pe cei din grupul Rastoil. Îl luă mai cu seamă ca victimă pe domnul Maffre. Într-o zi, îi povesti că-l zărise pe Mouret la una din ferestrele dinspre stradă, gol-goluț, avînd doar pe cap o căciulă de damă, și făcînd plecăciuni în gol. Într-altă zi, susținea cu un aplomb uimitor că era sigur că-l întîlnise la trei leghe de-acolo, topăind în adîncul unui crîng, ca un sălbatic ; dar, cum judecătorul de pace părea a se îndoii, adăugă că Mouret ar fi putut foarte bine coborî prin canalul de scurgere, fără ca cineva să bage de seamă. Obişnuiții de la subprefectură zîmbeau ; dar chiar de-a doua zi, slujnica familiei Rastoil răspîndi aceste istorii neobișnuite prin oraș, unde legenda omului care-și bătea nevasta luă niște proporții extraordinare.

Într-o după-amiază, cea mai mare dintre domnișoarele Rastoil, Aurélie, povesti roșind că, în ajun, ducîndu-se la fereastră pe la miezul nopții, îl văzuse pe vecin plimbîndu-se în grădină cu o lumînare mare. Domnul de Condamin crezu că fata își bate joc de el ; dar aceasta dădea amănunte precise.

— Ținea lumînarea în mîna stîngă. A îngenuncheat la pămînt ; pe urmă s-a tîrît în genunchi, plîngînd în hohote.

— Poate că a săvîrșit un omor și a îngropat cadavrul în grădină la el, zise domnul Maffre, galben la față.

Încît cele două societăți căzură de acord să stea de veghe o dată pînă la miezul nopții, dacă era nevoie, ca să fie cu conștiința curată, de pe urma acelei întîmplări.

În noaptea următoare, stătura la pîndă în cele două grădini ; dar Mouret nu se ivi. Pierdura astfel trei seri. Subprefectura era pe cale să abandoneze partida ; doamna de Condamin refuza să stea sub castani, unde era beznă de-a binelea, cînd, în cea de-a patra noapte, sub un cer negru ca cerneala, o luminiță tremură la parterul familiei Mouret. Domnul Péqueur des Saulaies, înștiințat, se strecură chiar el pe fundătura Chevillottes, ca să invite familia Rastoil pe terasa reședinței lui, care domina grădina vecină. Președintele, stînd la pîndă cu domnișoarele lui în spatele cascadei, șovăi o clipă, chibzuind că, politicește, se angaja mult, ducîndu-se astfel în casa subprefectului ; dar noaptea era atît de întunecoasă, fiica lui, Aurélie, ținea într-atît să dovedească adevărul celor spuse de ea, încît îl urmă pe domnul Péqueur des Saulaies, înăbușindu-și pașii prin întuneric. În acest fel pătrunse legitimismul, la Plassans, pentru prima oară, în casa unui funcționar bonapartist.

— Nu faceți zgomot, recomandă subprefectul ; aplecați-vă peste terasă.

Domnul Rastoil și domnișoarele sale îl găsiră acolo pe doctorul Porquier, pe doamna de Condamin și pe soțul ei. Era atît de întuneric încît se salutară fără a se vedea. Toți își țineau răsufarea. Mouret se ivise pe peron, cu o lumînare înfiptă într-un sfeșnic mare de bucătărie.

— Vedeți că ține o lumînare, șopti Aurélie.

Nimeni nu tăgăduia. Faptul era dovedit, Mouret ținea o lumînare. Coborî încet treptele peronului, coti la stînga, rămase neclintit în fața unui strat de lăptuci. Ridică lumînarea ca să lumineze salatele ; fața i se vedea galbenă de tot, pe fondul negru al nopții.

— Ce față ! exclamă doamna de Condamin, am s-o visez, cu siguranță... Oare doarme, doctore ?

— Nu, nu, răspunse domnul Porquier, nu e somnambul, e treaz de-a binelea... Vedeți fixitatea privirii ; vă rog să observați și cît de sacadate îi sînt mișcările...

— Tăceți odată, n-avem nevoie de-o conferință, întrerupse domnul Péqueur des Saulaies.

Și-atunci se lăsă tăcerea cea mai deplină. Mouret, după ce încălecase gardul de merișor, îngenunchease în mijlocul salatelor. Scobori lumînarea, căută de-a lungul rigolei, sub foile verzi, întinse. Când și când mormăia ușor ; părea să îndese, să vîre ceva în pămînt. Totul ținu aproape o jumătate de oră.

— Plînge, vă spuneam eu, repeta Aurélie cu satisfacție.

— E de-a dreptul înspăimîntător, zău așa, șoptea doamna de Condamin. Să intrăm în casă, vă rog.

Mouret dădu drumul lumînării, care se stinse. Îl auziră cum se supără și urcă peronul poticnindu-se de trepte. Domnișoarele Rastoil scoseseră un ușor strigăt de groază. Nu se liniștiră decît în micuțul salon luminat, unde domnul Péqueur des Saulaies ținu morțiș ca toți cei de față să primească să ia o ceașcă de ceai și pișcoturi. Doamna de Condamin continua să tremure toată ; stătea ghemuită într-un fotoliu ; dădea asigurări, cu un zîmbet înduioșat, că niciodată nu s-a simțit atît de impresionată, nici chiar în dimineața cînd avusese condamnabila curiozitate de-a se duce să vadă o execuție capitală.

— E straniu, spuse domnul Rastoil, care căzuse adînc pe gînduri, Mouret părea să caute melci pe sub salate. Grădinile sînt ticsite de ei, iar mie mi s-a spus că nu-i ucizi ca lumea decît noaptea.

— Melci ! exclamă domnul de Condamin ; haida de, puțin îi pasă lui de melci ! Oare te duci după melci cu lumînarea ? Cred mai curînd, ca și domnul Maffre, că e la mijloc vreo crimă... Mouret n-o fi avut niciodată o slujnică care să fi dispărut ? Ar trebui făcută o anchetă.

Domnul Péqueur des Saulaies înțelese că prietenul lui inspectorul silvic mergea cam prea departe. Încît șopti, sorbind o înghițitură de ceai :

— A, nu, dragul meu. E nebun, are niște vedenii, asta-i tot... Ceea ce-i de-ajuns de înfricoșător.

Luă farfurioara cu pișcoturi și le îmbie pe domnișoarele Rastoil, cambrîndu-și talia de ofițer chipeș ; apoi, punînd farfuria la loc, continuă :

— Și cînd te gîndești că nefericitul ăsta s-a ocupat de politică ! Nu vreau să vă reproșez alianța cu republicanii, domnule președinte ; dar mărturisiți că marchizul de Lagrifoul avea în omul acesta un partizan cît se poate de straniu.

Domnul Rastoil devenise foarte grav. Făcu un gest nelămurit, fără a răspunde.

— Și se ocupă și-acum de politică ; și poate că tocmai politica i-a luat mințile, spuse frumoasa Octavie, ștergîndu-se delicat la gură. Se spune că-i foarte împătimit la gîndul viitoarelor alegeri, nu-i așa, dragul meu ?

Se adresa soțului ei, căruia îi aruncă o privire cu înțeles.

— Și-o să și crape de pe urma lor ! exclamă domnul de Condamin ; spune peste tot că de el depind alegerile, că va face să fie numit un cizmar, dacă așa are el chef.

— Exagerați, zise doctorul Porquier ; nu mai are atîta influență, tot orașul își bate joc de el.

— Tocmai aici vă înșelați ! Dacă vrea, aduce la urne tot cartierul vechi, ca și un mare număr de sate. E nebun, ce-i drept, dar e o recomandare... Pentru un republican, găsesc că are încă destulă judecată.

Gluma asta proastă avu mare succes. Pînă și domnișoarele Rastoil chicotiră ca niște fetițe de pension. Președintele binevoi să încuviințeze dînd din cap ; își părăsi și gravitatea ; spuse, evitînd să-l privească pe subprefect :

— Se prea poate ca Lagrifoul să nu ne fi adus serviciile pe care eram îndreptățiți să le așteptăm din parte-i ; dar un cizmar, ar fi într-adevăr rușinos pentru Plassans !

Și adăugă cu vioiciune, ca pentru a reteza orice comentariu în legătură cu cele spuse :

— E ora unu și jumătate ; ne întrecem cu gluma... Domnule subprefect, toate mulțumirile noastre !

Doamna de Condamin, punîndu-și un șal pe umeri, găsi mijlocul să tragă concluzia.

— Ce mai încolo-ncoa, nu putem lăsa ca alegerile să fie conduse de un om care îngenunchează printre lăptuci după miezul nopții.

Noaptea aceea ajunse de pomină. Domnul de Condamin avu mare succes cînd povesti aventura domnului de Bourdeu, domnului Maffre și abaților, care nu-l văzuseră pe vecin cu lumînarea. Peste trei zile, cartierul jura că-l zărise pe nebun bătîndu-și nevasta și plimbîndu-se cu un cearșaf pe cap. Sub boltă, la întrunirile de după-amiază, toți se ocupau mai cu seamă de candidatura posibilă a cizmarului lui Mouret. Cei de față rîdeau, cercetîndu-se unii pe alții. Era un fel de a se tatona politicește. Domnului de Bourdeu, după unele confidențe ale prietenului său președintele, i se părea a pricepe că o înțelegere tacită s-ar putea face în numele lui între subprefectură și opoziția moderată, în așa fel încît republicanii să fie bătuți rușinos. Încît devenea din ce în ce mai sarcastic la adresa marchizului de Lagrifoul, ale cărui gafe la Cameră, oricît de neînsemnate ar fi fost, le semnala conștiincios. Domnul Delangre, care nu venea decît rareori, pretextînd bătaia de cap pe care i-o dădeau responsabilitățile sale de primar, zîmbea subtil la fiecare nouă batjocură a fostului prefect.

— Nu vă mai rămîne decît să-l îngropați pe marchiz, părinte, îi spuse el într-o bună zi la ureche abatelui Faujas.

Doamna de Condamin, care-l auzi, întoarse capul, punîndu-și un deget pe buze cu o expresie de-o maliție încîntătoare.

Abatele Faujas îngăduia acum să se vorbească despre politică de față cu el. Uneori își dădea și el părerea, fiind pentru unirea dintre spiritele oneste și religioase. Și-atunci îi cîntau în strună cu toții, domnul Péqueur des Saulaies, domnul Rastoil, domnul de Bourdeu, pînă și domnul Maffre. Ar trebui să fie atît de ușor ca oamenii de bine

să se înțeleagă între ei, să lucreze laolaltă întru consolidarea marilor principii, fără de care nici o societate n-ar putea exista ! Și conversația gravita în jurul proprietății, a familiei, a religiei. Uneori, se ivea în discuție numele lui Mouret, iar domnul de Condamin șoptea :

— Tremur tot cînd e vorba ca soția mea să vină aici. Mi-e teamă, ce vreți ! O să aveți ce vedea la alegeri, dacă o mai fi liber pînă atunci !

În fiecare dimineață Trouche încerca să-l sperie pe abatele Faujas, în timpul convorbirilor pe care le avea regulat cu el. Îi dădea știrile cele mai alarmante : muncitorii din cartierul vechi se ocupau mult prea mult de casa Mouret ; ziceau că vor să-l vadă pe tip, să-și dea cu părerea în ce stare se află, să vadă ce-i sfătuiește.

De obicei, preotul înălța din umeri. Dar într-o bună zi Trouche ieși de la abate din cameră încîntat. Veni și-o sărută pe Olympe, exclamînd :

— De data asta, dragă fată, s-a făcut.

— Îți îngăduie să acționezi ? îl întrebă ea.

— Da, în deplină libertate... O să fim al naibii de liniștiți, cînd celălalt n-o să mai fie aici.

Olympe tot culcată era ; se vîrî sub așternut, sărind și rîzînd ca un copil.

— Prin urmare, totul o să fie al nostru, nu-i așa ?... Eu o să-mi iau altă odaie. Și vreau să ies în grădină, vreau să gătesc jos... Știi, frate-meu ne e dator cu prisosință toate astea. Doar îl ajuți, nu glumă !

În seara aceea, Trouche sosi abia pe la zece în cafe-neaua sordidă în care se întâlnea cu Guillaume Porquier și cu alți tineri de familie din oraș. Se glumi pe seama întîrzierii lui, insinuîndu-se că Trouche se dusesese la metereze ou vreuna din stricatele alea mici din așezămîntul Fecioarei. Gluma asta de obicei îl măgulea ; dar de data asta rămase grav. Spuse că-l reținuseră treburile, treburi serioase. Abia pe la miezul nopții, după ce goi carafele de

pe tejghea, deveni duios și expansiv. Îl tutui pe Guillaume și bălmăji stînd cu spatele la perete și aprinzîndu-și pipa la fiecă frază :

— L-am văzut pe tatăl tău în seara asta. E un om de treabă... Îmi trebuia o hîrtie. A fost tare, tare drăguț. Mi-a dat-o. Și-o am uite aici, în buzunar... Deh ! la început nu voia. Zicea că-i treaba familiei. Și-atunci i-am spus : „Eu sînt din familie, am poruncă de la mămica...” O știi pe mămica ; te duci pe la ea. Cumsecade femeie. Părea foarte mulțumită, cînd am dat pe la ea mai înainte, ca să-i povestesc tărășenia... Și-atunci mi-a dat hîrtia. Poți s-o pipăi, o s-o simți la mine în buzunar...

Guillaume îl privea fix, ascunzîndu-și cea mai vie curiozitate sub un rîs a îndoială.

— Nu mint, continuă bețivul ; hîrtia e la mine în buzunar... O simți ?

— E ziarul, spuse băiatul.

Trouche, rînjind, scoase din redingotă un plic mare, pe care-l puse pe masă, printre cești și pahare. Îl opri o vreme pe Guillaume, care întinsese mîna ; apoi îl lăsă să-l ia, rîzînd și mai tare, ca și cum l-ar fi gîdilă cineva. Era o declarație a doctorului Porquier, foarte detaliată, asupra stării mentale a jupînului François Mouret, proprietar la Plassans.

— Prin urmare, e băgat la zdup ? întrebă Guillaume înapoindu-i hîrtia.

— Nu te privește, mititelule, răspunse Trouche, devenind bănuitor. Pentru nevastă-sa e hîrtia asta. Eu nu sînt decît un prieten care vrea să facă un serviciu. Și-o să facă ce-o pofti. Da' nici să se lase măcelărită nu poate, biata femeie.

Era atît de băut încît atunci cînd fură dați pe ușă afară din cîrciumă, Guillaume trebui să-l însoțească pînă pe strada Balande. Trouche voia să se culce pe toate băncile de pe bulevardul Sauvaire. Cînd sosi în Piața subprefecturii, începu să plîngă, zicînd :

— Nu mai sînt prieteni, pentru că sînt sărac lumea mă dispre uie te... Tu, tu e ti băiat bun. O să vii să bei cafeaua cu noi, când o să ajungem st p ni. Dacă abatele ne-o stingheri, îl trimitem după c l lalt... Nu-i cine  tie ce de capul abatelui, cu toate aerele pe care  i le dă ; eu unul  i torn verzi  i uscate  i el mă crede... Da' tu e ti un prieten, un prieten adevărat, nu-i a a ? Pe Mouret l-am băgat în cofă, o să-i bem vinul.

După ce-l lăsă pe Trouche la u a casei, Guillaume străbătu orașul adormit  i veni să fluiera  nceti or în fa a casei judecătorului de pace. Era un semnal. Fra ii Maffre, pe care tatăl lor  i închidea cu mâna lui la ei în cameră, deschiseră o fereastră de la etajul  nt i, de unde cobor r  ajut ndu-se de gratiile cu care erau prevăzute ferestrele de la parter.  n fiecare noapte se duceau să se destr b leze, în tov r  ia lui Porquier-fiul.

— Ei bine, le spuse acesta după ce ajunseră cu toții în tăcere pe str du ele cufundate în beznă de pe l ng  metereze, rău am face dacă pe viitor ne-am mai sfii... Dacă taică-meu mai pomen te să mă trimi  să mă pocăiesc în cine  tie ce ungher uitat de lume, am ce să-i răspund... Pune i prinsoare cu mine că o să fiu primit în Cercul tineretului c nd o să poftesc eu ?

Fra ii Maffre se prinseră. Se strecurară to i trei într-o casă galbenă cu storuri verzi, înghesuită într-un col  al meterezelor, în ad ncul unei fundături.

 n noaptea următoare, Marthe făcu o criză  nsp im nt toare. Asistase, dimineța, la o lungă ceremonie religioasă, pe care Olympe  inuse s-o vadă până la capăt. C nd Rose  i locatarii dădură fuga la strigătele sf  ietoare pe care le scotea, o găsiră întinsă pe jos, lângă pat, cu fruntea despicată. Mouret în genunchi, printre a ternuturi, tremura.

— De data asta a omor -o ! strigă bucătăreasa.

 i-l cuprinse pe Mouret între bra ele ei, cu toate că acesta era în c ma a de noapte,  i-l împinse prin cameră

pînă la el în birou, a cărui uşă se afla de partea cealaltă a coridorului ; se întoarse apoi şi-i azvîrli o saltea şi cuverturi. Trouche plecase în fugă după doctorul Porquier. Doctorul pansă rana Marthei ; doi milimetri mai jos, spuse el, şi lovitura ar fi fost mortală. Jos, în sală, de faţă cu toată lumea, declară că trebuie acţionat, că viaţa doamnei Mouret nu mai putea fi lăsată la bunul plac al unui nebun furios.

Marthe, a doua zi, trebui să stea în pat. Încă mai delira puţin ; vedea o mîină de fier ce-i despica ţeasta cu o sabie scăpărătoare. Rose nu-l lăsă în ruptul capului pe Mouret să intre. Îi dădu să prînzească la el în birou, pe masa plină de praf. Iar el nu se atinse de mîncare. Se uita prost la farfurie, cînd bucătăreasa aduse înăuntru la el trei domni îmbrăcaţi în negru.

— Sînteţi doctorii ? întrebă el. Cum se simte ?

— Mai bine, răspunse unul dintre domni.

Mouret tăie cu gesturi maşinale pîine, ca şi cum ar fi avut de gînd să înceapă să mănînce.

— Aş fi vrut ca copiii să fie aici, şopti el ; ar îngriji-o, am fi mai puţin singuri... De cînd au plecat copiii s-a îmbolnăvit... Nici eu nu mă simt bine.

Îşi duse o bucată de pîine la gură iar lacrimi mari i se rostogoleau pe obraji. Persoana care îi vorbise mai înainte îi spuse atunci, aruncînd o privire spre însoţitorii săi :

— Vreţi să mergem după copiii dumneavoastră ?

— Cum să nu ! exclamă Mouret, ridicîndu-se în picioare. Să mergem chiar acum.

Pe scară, nu-i văzu pe Trouche şi pe nevastă-sa aplecaţi pe deasupra balustradei de la etajul doi, urmărindu-l treaptă de treaptă cum pleacă, cu ochi strălucitori. Olympe coborî repede în urma lui Mouret şi intră iute în bucătărie, unde Rose pîndea pe fereastră, foarte mişcată. Şi după ce o trăsură, care aştepta la uşă, îl duse pe Mouret, urcă

scările cîte patru deodată, îl luă pe Trouche de umeri și dansă cu el pe coridor, plesnind de bucurie.

— L-au umflat ! strigă ea.

Marthe stătu la pat o săptămîină. Mama ei venea s-o vadă în fiecă după-amiază, arătîndu-se de-o duioșie neobișnuită. Faujas mama și fiul, soții Trouche se perindau la căpătîiul ei. Pînă și doamna de Condamin îi făcu cîteva vizite. Nimeni nu mai pomenea de Mouret. Rose răspundea la întrebările stăpînei că domnul trebuise să plece la Marsilia ; dar cînd Marthe fu în stare să coboare și să se așeze la masă în sufragerie, se miră, întrebă de soțul ei cu un început de neliniște.

— Hai, dragă doamnă, nu te mai necăji, spuse bătrîna Faujas ; altfel o să stai iar la pat. A trebuit luată o hotărîre. Prietenii dumitale au fost nevoiți să se consulte și să acționeze în propriile-ți interese.

— Că doar n-aveți de ce să vă pară rău după el, sări cu gura Rose, după izbitura pe care v-a **dat**-o cu bățul în cap. Tot cartierul răsufală de cînd nu mai **e** el aici. Totdeauna se temeau cu toții să nu dea foc ori să nu iasă cu vreun cuțit pe stradă. Eu ascundeam toate cuțitele din bucătărie ; slujnica domnului Rastoil la fel... Ce să mai zic de biata dumneavoastră mamă, care nu mai avea liniște !... Păi da, toată lumea care a venit să vă vadă cît ați fost bolnavă, toate doamnele și domnii ăștia aveau dreptate să-mi zică, atunci cînd îi conduceam pînă la ușă : „Bine c-a scăpat Plassansul de el. Un oraș e totdeauna în alarmă cînd un om ca ăsta umblă slobod încolo și-ncoace“.

Marthe asculta potopul acela de vorbe cu ochii cășcați, groaznic de palidă. Lăsase lingura să-i cadă ; privea în fața ei, pe fereastra deschisă, ca și cum vreo vedenie, arătîndu-se de după arborii fructiferi din grădină, ar fi îngrozit-o.

— Ospiciul Tulettes, ospiciul Tulettes, bîlbîi apoi, ascunzîndu-și fața în mîinile tremurînde.

Și era cît pe ce să cadă pe spate, țeapănă, pradă unui atac de nervi, cînd abatele Faujas, care-și terminase supa, îi luă mîinile, pe care i le strînse puternic, șoptindu-i cît mai călduros cu putință :

— Fiți tare în fața acestei încercări pe care Dumnezeu v-o trimite. Vă va răsplăti, dacă nu vă veți revolta ; va ști să vă trimită fericirea pe care o meritați.

Sub apăsarea mîinilor preotului, la inflexiunea plină de duioșie a vocii lui, Marthe își reveni, ca și cum ar fi înviat, cu obraji în flăcări.

— O, da ! spuse hohotind de pîns, am nevoie de multă fericire, făgăduiți-mi multă fericire !

XIX

Alegerile generale trebuiau să aibă loc în octombrie. Pe la mijlocul lui septembrie, monseniorul Rousselot plecă pe nepusă masă la Paris, după o îndelungată convorbire cu abatele Faujas. Lumea vorbea despre o boală gravă a uneia dintre surorile lui, care locuia la Versailles. După cinci zile se întoarse ; îl pusese pe abatele Surin să-i citească, la el în cabinet. Stînd confortabil în adîncul unui fotoliu, înfășurat într-o pufoaică de mătase violetă, cu toate că vremea mai era foarte caldă, asculta zîmbind vocea feminină a tînărului abate care scanda drăgăstos strofe din Anacreon.

— Bine, bine, șopti el, redai muzica acestei limbi frumoase.

Apoi, uitîndu-se spre pendulă, cu fața îngrijorată, întrebă :

— Abatele Faujas a venit cumva în dimineața asta ?... Ah, dragă copile, ce mai bătaie de cap ! Încă mai am în urechi zgomotul îngrozitor al călătoriei pe calea ferată... La Paris, a plouat tot timpul ! Aveam treburi prin tot orașul, n-am văzut decît noroi.

Abatele Surin puse cartea pe un colț al consolei :

— Monseniorul e mulțumit de rezultatul călătoriei ?
întrebă cu familiaritatea unui copil răsfățat.

— Știu ceea ce voiam să știu, răspunse episcopul, regăsindu-și zîmbetul perfid. Ar fi trebuit să te iau cu mine. Ai fi aflat lucruri utile de știut pentru cineva la vîrsta asta, care prin obîrșie și prin relații e hărăzit episcopatului.

— Vă ascult, monseniore, zise tînărul preot cu un aer rugător.

Dar prelatul clătină din cap.

— Nu, nu, lucrurile astea nu se spun... Fii prieten cu abatele Faujas, poate că într-o bună zi va putea face mult pentru dumneata. Am căpătat informații cît se poate de complete.

Abatele Surin își împreună mîinile într-un gest de curiozitate atît de alintătoare, încît monseniorul Rousselot continuă :

— Avusese necazuri la Besançon... Se afla la Paris, foarte sărac, locuind într-o pensiune mobilată. El s-a oferit de bună-voie. Ministrul tocmai căuta preoți devotați guvernului. Am înțeles că la început Faujas l-a speriat, cu figura lui tenebroasă și sutana cea veche. L-a trimis aici așa, într-o doară... Ministrul a fost foarte amabil cu mine.

Episcopul își termina frazele printr-o ușoară cumpănire a mîinii, căutîndu-și cuvintele, temîndu-se să nu spună prea mult. Apoi, afecțiunea pe care i-o purta secretarului fu mai tare ; adăugă cu vioiciune :

— În sfîrșit, crede-mă, fă-te util parohului de la Saint-Saturnin ; o să aibă nevoie de toată lumea, mi se pare a fi unul din acei oameni care nu uită nici o insultă, nici un bine. Dar nu te împrieteni cu el. O să sfîrșească rău. E o impresie personală.

— O să sfîrșească rău ? repetă tînărul abate, mirat.

— O, în clipa asta e în plin triumf... Fața lui mă îngrijorează, copile ; are o mască teribilă. Omul ăsta n-o să moară la el în pat... Să nu mă compromiți ; nu vreau decît

să trăiesc liniștit, nu mai am nevoie decît de odihnă.

Abatele Surin puse din nou mîna pe carte, cînd abatele Faujas fu anunțat. Monseniorul Rousselot, cu un aer rîzător, cu mîinile întinse, îi ieși în întîmpinare, spunîndu-i „dragul meu paroh“:

— Lasă-ne singuri, copile, îi spuse secretarului, care se retrase.

Vorbi despre călătorie. Sora lui se simțea ceva mai bine ; putuse vedea cîțiva din vechii săi prieteni.

— L-ați văzut pe ministru ? îl întrebă abatele Faujas privindu-l țintă.

— Da, am găsit de cuviință să-i fac o vizită, răspunse episcopul, simțind că roșește. Mi-a spus numai lucruri bune despre dumneata.

— Așadar nu vă mai îndoiiți, vă încredințați mie ?

— Întru totul, dragul meu paroh. De altfel, nu mă pricep deloc la politică, te las pe dumneata stăpîn.

Vorbiră împreună o dimineață întreagă. Abatele Faujas obținu din parte-i că va face un turneu prin dioceză ; avea să-l întovărășească, suflîndu-i pînă și cele mai neînsemnate cuvinte. Pe deasupra, era nevoie să fie convocați toți decanii, astfel încît toți preoții, pînă și din cele mai îndepărtate comune, să poată primi instrucțiuni. Faptul nu prezenta nici o dificultate, clerul avea să asculte. Treaba cea mai delicată rămînea de făcut în însuși orașul Plassans, în cartierul Saint-Marc. Nobilimea, zăvorîtă în adîncul reședințelor ei, scăpa pe de-a-n-tregul acțiunilor preotului ; pînă atunci nu putuse acționa decît asupra regaliștilor ambițioși, de felul lui Rastoil, Maffre, Bourdeu. Episcopul îi promise să tato-neze terenul în anumite saloane din cartierul Saint-Marc, unde era primit. Și-apoi, chiar admițînd că nobilimea ar fi votat pe cine nu trebuie, nu întrunea decît o minoritate ridicolă, dacă burghezia clericală o părăsea.

— Acum, spuse monseniorul Rousselot ridicându-se, poate că n-ar fi rău să cunosc numele candidatului dumitale, pentru a-l recomanda pe față.

Abatele Faujas zîmbi.

— Un nume e periculos, răspunse. Peste o săptămînă, n-ar mai rămîne urmă din candidatul nostru dacă l-am numi de pe-acum. Marchizul de Lagrifoul a devenit imposibil. Domnul de Bourdeu, care intenționează să candideze, e încă și mai imposibil. Îi vom lăsa să se distrugă unul pe altul, nu vom interveni decît în ultima clipă... Spuneți numai că o alegere strict politică ar fi regretabilă, că ar trebui, în interesul orașului Plassans, ales un om din afara partidelor, care să cunoască în profunzime cerințele orașului și ale departamentului. Puteți merge pînă acolo încît să dați de înțeles că omul acesta a fost găsit ; dar nu mai departe.

Episcopul zîmbi la rîndul lui. Se îndreptă spre preot, în clipa cînd acesta se pregătea să iasă.

— Și abatele Fenil ? îl întrebă scoborînd vocea. Nu ți-e teamă că o să se pună de-a curmezișul planurilor dumitale ?

Abatele Faujas înălță din umeri.

— Nici nu s-a clintit, spuse.

— Tocmai asta e, observă prelatul, liniștea asta mă îngrijorează. Îl știu eu pe Fenil, e preotul cel mai veninos din toată dioceza mea. Poate că a renunțat la vanitatea de a te bate pe teren politic ; dar fii sigur că se va răzbuna de la om la om... Trebuie să te pîndească din adîncul vizuinii lui.

— Deh ! exclamă abatele Faujas arătîndu-și dinții lui albi. Doar n-o să mă mănînce de viu !

Abatele Surin își făcu apariția. După ce parohul de la Saint-Saturnin plecă, îl înveseli mult pe monseniorul Rousselot șoptind :

— De-ar putea să se devoreze unul pe altul, ca două vulpi, din care să nu mai rămînă decît cozile !

Campania electorală era pe cale să înceapă. Plassans, pe care chestiunile politice îl lasă cu desăvîrșire calm de obicei, părea să aibă o ușoară febră. O gură invizibilă părea a sufla războiul pe străzile liniștite. Marchizul de Lagrifoul, care locuia la Palud, un târgușor din apropiere, descinsese de două săptămîni la una din rudele lui, contele de Valqueyras, a cărui reședință ocupa un întreg colț al cartierului Saint-Marc. Dorea să fie văzut plimbîndu-se pe bulevardul Sauvaire, ducîndu-se la Saint-Saturnin, salutînd persoanele influente, fără a-și părăsi însă morga lui de gentilom. Dar eforturile acestea de amabilitate, care fuseseră de ajuns o primă oară, nu păreau a mai avea mare succes. Învinuiri circulau pe seama lui, sporind pe zi ce trece, venind nu se știe din ce sursă : marchizul era de-o nulitate jalnică. De-ar fi fost altcineva în locul lui, Plassansul ar fi avut de mult un tronson de cale ferată care să-l lege de linia spre Nisa ; în fine, cînd vreun fiu al ținutului se ducea la Paris să-l vadă pe marchiz, trebuia să-i facă trei-patru vizite înainte de-a obține cel mai mărunț serviciu. Și totuși, deși candidatura deputatului era compromisă de aceste reproșuri, nici un alt candidat nu se impusese încă în mod precis. Se vorbea despre domnul de Bourdeu, deși se spunea că ar fi foarte greu să se întrunească majoritatea în cazul acestui nume ce aparținea unuia din foștii prefecți ai lui Ludovic-Filip, care nu avea nicăieri legături solide. Adevărul e că o influență necunoscută se făcea simțită la Plassans, zădărnîcînd cu totul șansele diferitelor candidaturi și strîcînd alianța dintre legitimiști și republicani. Ceea ce domina era o derută generală, o confuzie plină de plictis și nevoia de-a da peste cap și-a isprăvi mai repede cu alegerile.

— Majoritatea a fost dislocată, repetau politicienii isteți de pe bulevardul Sauvaire. Chestiunea e să știm cum se va fixa.

În febra aceasta a dezbinării ce adia peste oraș, republicanii voiră să-și aibă candidatul. Aleseră un meșter pălărier, un anume jupîn Maurin, om foarte iubit de muncitori. Trouche, seara, prin cîrciumi, găsea că Maurin e cît se poate de șters ; și propunea un surghiunit din decembrie, căruțaș de felul lui, de la Tulettes, care avea bunul simț să refuze. Trebuie spus că Trouche se dădea drept republican înfocat. S-ar fi pus el însuși în față, susținea, dacă fratele neveste-sii n-ar fi făcut parte din popime ; spre marea lui părere de rău, se vedea silit să mănînce pîinea popilor, ceea ce-l silea să rămînă în umbră. Fu printre primii care să răspîndească răutăți pe seama marchizului de Lagrifoul ; tot el recomanda și ruptura cu legitimiștii. Republicanii din Plassans, prea puțin numeroși, aveau cu siguranță să fie bătuți. Dar adevăratul triumf al lui Trouche fu să acuze banda de la subprefectură și cea a președintelui Rastoil de a fi manevrat în așa fel încît bietul Mouret să dispară, cu scopul de a lipsi partidul democratic de unul din capii săi cei mai onorabili. În seara cînd lansă învinuirea aceasta, într-o cîrciumă de pe strada Canquoin, cei de față îl priviră cu un aer straniu. Bîrfelile din cartierul cel vechi, ce-l zugrăveau cu milă pe „nebunul care-și bătea nevasta“, acum, cînd acesta era închis, pretindeau că abatele Faujas voise să se descotorosească de un soț stingheritor. Încît Trouche, seară de seară, repetă aceeași poveste, izbind cu pumnul în mesele de prin cîrciumi cu o asemenea convingere, încît pînă la urmă impuse legenda după care domnul Péqueur des Saulaies juca rolul cel mai straniu din lume. Și avu loc un reviriment categoric în favoarea lui Mouret, care deveni o victimă politică, un om a cărui influență fusese temută, încît trebuise să fie închis la casa de nebuni.

— Lăsați-mă să-mi aranjez propriile mele afaceri, spunea Trouche cu un aer confidențial. Am să le las baltă pe toate afurisitele alea de muieri evlavioase, și-a-

tunci am să spun eu multe despre așezămîntul ăsta al Fecioarei, care-i opera lor... Frumoasă casă, în care distinsele doamne își dau întîlniri !

În timpul ăsta abatele Faujas prolifera ; nu-l vedeai decît pe el pe străzi, de la o vreme. Se îngrijea mai mult, făcea sforțări să aibă veșnic un zîmbet în colțul gurii. Pleoapele, uneori, i se lăsau în jos, stingînd flăcăruiă întunecoasă din privirile lui. Adesea, ajuns la capătul răbdării, ostentit de acele lupte meschine de fiecare zi, se întorcea în camera lui goală, cu pumnii strînși, cu umerii umflați de-atîta forță inutilă, dorind să ucidă cine știe ce colos, ca să se răcorească. Bătrîna doamnă Rougon, pe care continua s-o vadă în taină, era geniul lui bun ; îl dăscălea despre importanța lui, îl puneă să stea cu trupul lui mare aplecat în fața ei pe un scăunel, tot spunîndu-i că ar trebui să placă și ar strica totul tot arătîndu-și prostește brațele goale de luptător. Mai tîrziu, cînd el avea să fie stăpînul, n-avea decît să sară la gîtul Plassansului și să-l sugrume, dacă asta i-ar fi putut aduce vreo mulțumire. Neîndoielnic, bătrîna nu nutrea sentimente de afecțiune față de Plassans, împotriva căruia dospea o ranchiună alcătuită din patruzeci de ani de miserie, și pe care-l făcea să crape de ciudă de cînd cu lovitura de stat.

— Eu sînt cea care port sutană, îi spunea ea uneori, zîmbind ; dumneata aduci a jandarm, dragă părinte.

Preotul se dovedea deosebit de asiduu mai cu seamă în sala de lectură de la Cercul tineretului. Îi asculta plin de indulgență pe tinerii care vorbeau politică, clătînînd din cap, spunînd că onestitatea era de ajuns. Popularitatea lui sporea. Într-o zi, consimțise să joace biliard, dovedind o abilitate remarcabilă ; în cerc restrîns, primea să și fumeze. Încît tinerii de la Cerc îi cereau sfatul în toate cele. Ceea ce făcu să fie considerat ca definitiv tolerant fu felul plin de bonomie în care pledă pen-

tru primirea lui Guillaume Porquier, care-și reînnoise cererea.

— L-am văzut pe tînărul acesta, a venit la mine, mi s-a spovedit pe de-a-ntregul și, pe legea mea ! l-am iertat de păcate. Iartă-i, Doamne, pocăitului... Nu pentru că a dat jos niște firme de la locul lor la Plassans și pentru că a făcut datorii la Paris trebuie să ne purtăm cu el ca cu un lepros.

După ce fu primit, Guillaume le spuse ricanînd fraților Maffre :

— Vedeți ? îmi datorați două sticle de șampanie... V-ați convins că preotul face tot ce poftesc eu. Am ea o mașinărie care-l gîdilă la locul sensibil, și-atunci începe să rîdă, copii, încît nu-mi poate refuza nimic.

— Și totuși, nu pare că se prăpădește după tine, observă Alphonse ; se uită al dracului de chiorîș la tine.

— Asta pentru că l-oi fi gîdilat prea tare... O să vedeți că în curînd o să fim cei mai buni prieteni din lume.

Într-adevăr, abatele Faujas păru a avea o slăbiciune pentru fiul doctorului ; spunea că bietul tînăr are nevoie să fie păstorit de-o mînă foarte blîndă. Guillaume, în puțină vreme, deveni cel mai activ membru al Cercului ; inventă jocuri, dădu rețeta unui puncu cu lichior de vișine, îi destrăbălă pe puștanii fugiți de la colegiu. Viciile lui plăcute îl făcură să capete o influență uriașă. În timp ce orgile duduiau deasupra sălii de biliard, el dădea halbe pe gît, înconjurat de băieții din lumea bună a Plassansului, povestindu-le lucruri deșucheate ce-i făceau să pufnească de rîs. Cercul ajunsese astfel să pună la cale ștregării prin unghere. Dar abatele Faujas nu vedea nimic. Guillaume îl considera „un cap cu glagorie multă“, care rumegă gînduri mari.

— Abatele o să fie episcop cînd o avea el chef, spunea. A și refuzat o parohie la Paris. Vrea să rămînă la Plassans, s-a îndrăgostit de orașul nostru... Eu unul l-aș

numi deputat. Și știu că s-ar ocupa de treburile noastre în Cameră ! Dar n-ar primi, e prea modest... Va putea fi consultat cînd vor veni alegerile. Omul ăsta n-o să înșele niciodată, pe nimeni !

Lucien Delangre rămînea personajul grav al Cercului. Manifesta o mare politețe față de abatele Faujas, îi cuce-rea pentru el pe tinerii studiosi. Deseori venea împreună cu abatele la Cerc, discutînd cu aprindere și tăcînd de cum pătrundeau în sala comună.

Cu regularitate, abatele, după ce ieșea din cafeneaua ce ocupa pivnițele călugărilor franciscani, se ducea la așeză-mîntul Fecioarei. Sosea în plină recreație, se arăta zîm-bitor pe peronul din curte. Și-atunci toate ștregărițele dădeau fuga la el, se băteau pe buzunarele lui, unde avea totdeauna poze pioase, șiraguri de mătănii, me-dalioane sfințite. Se pricepuse să se facă adorat de fetele acelea mari, bătîndu-le încetîșor pe obraji și povătuindu-le să fie cuminți, în timp ce pe fețele lor nerușinate apăreau zîmbete viclene. Deseori călugărițele i se plîngeau lui ; copilele ce le fuseseră încredințate erau indisciplinabile, se băteau de ajungeau să-și smulgă părul din cap, făceau lucruri încă și mai rele. Iar el nu vedea în toate astea decît niște păcate ușoare, o nimica toată ; pe cele mai tur-bulente le dăscălea, muștrîndu-le, în capelă, de unde ie-șeau cumințite. Uneori, sub pretextul unei greșeli mai grave, chema părinții, iar aceștia plecau încîntați de cumsecădenia lui. Obrăznicăturile acelea de fete de la așezămînt îi cîștigaseră astfel inima familiilor sărace din Plassans. Seara, întorcîndu-se acasă, copilele povesteau tot felul de lucruri minunate despre părintele Faujas. Și nu rareori puteai vedea două dintre ele, prin ungherele întunecoase ale meterezelor, gata să-și dea palme, dori-toare să știe pe care dintre ele domnul părinte o iubea mai mult.

„Putorile astea de puștoaice înseamnă cît de colo vreo două-trei mii de voturi“, se gîndea Trouche uitîndu-se

pe fereastra biroului lui la drăgălășeniile abatelui Faujas.

Se oferise el să cucerească „micuțele inimi“, cum le spunea fetelor ; dar preotul, îngrijorat de sclipirile din ochii lui, îi interzise categoric să calce în curte. Așa că se mulțumea, cînd călugărițele stăteau cu spatele, să azvîrle bunătăți „micuțelor inimi“, așa cum arunci firimituri la vrăbii. Umplea mai ales cu bomboane șorțul unei blonde înalte, fata unui tăbăcar, care la cei treisprezece ani ai ei avea umeri de femeie în toată firea.

Ziua abatelui Faujas nu lua sfîrșit ; căci mai făcea scurte vizite doamnelor din lumea bună. Doamna Rastoil și doamna Delangre îl primeau cu niște fețe pline de în-cîntare ; și repetau mai apoi pînă și cele mai neînsemnate vorbe ale lui, aveau subiecte de conversație în legătură cu el pentru o săptămîină întreagă. Dar cea mai bună prietenă a sa era doamna de Condamin. Aceasta se purta cu o familiaritate zîmbitoare, cu o superioritate de femeie drăguță care se știe atotputernică. Frînturile ei de conversație cu glas scăzut, privirile pe care i le arunca, zîmbetele ei aparte erau mărturia unei alianțe tănuite între ei. Cînd preotul se prezenta la ea acasă, doamna de Condamin, cu o privire, își făcea soțul să iasă din cameră. „Guvernul începe să delibereze“, spunea în glumă inspectorul silvic, care pornea călare înțelepțește. Doamna Rougon i-o recomandase preotului pe doamna de Condamin.

— Nu e încă acceptată pe de-a-ntregul de societatea aleasă de-aici, îi explică ea ; dar e o femeie foarte voluntară, sub aparența unei cochete drăguțe. Poți să-i vorbești deschis ; va vedea în triumful dumitale un fel de-a se impune definitiv ; îți va fi cît se poate de utilă, în cele mai serioase treburi, dacă ai de distribuit funcții și decorații. Și-a păstrat un bun prieten la Paris care îi trimite atîta panglică roșie cîtă nevoie are.

Doamna Rougon stînd deoparte, printr-o manevră de înaltă politică, frumoasa Octavie devenise astfel aliata

cea mai activă a abatelui Faujas. Cucerii pentru el pe prietenii ei și pe prietenii prietenilor ei. Pornea în campanie în fiecare dimineață, făcând o uimitoare propagandă, și asta fără altă osteneală decît să salute drăgălaș cu vîrful degetelor ei înmănușate. Acționa mai cu seamă asupra burghezilor, înzecea influența feminină, a cărei absolută necesitate preotul o simțise de la primii lui pași în lumea îngustă a Plassansului. Ea le închise gura soților Paloque, care se înverșunau împotriva casei Mouret ; le azvîrli un os de ros celor doi monștri.

— Ne purtați așadar pică, dragă doamnă ? îi spuse într-o zi nevastei judecătorului, cînd se întîlni cu ea. Rău faceți ; prietenii dumneavoastră nu vă uită, se ocupă de dumneavoastră, vă pregătesc o surpriză.

— Halal surpriză ! cine știe ce capcană ! exclamă cu acreală doamna Paloque. Lăsați, n-o să-și mai bată nimeni joc de noi de-acum încolo ; am jurat să stau la locul meu. Doamna de Condamin zîmbea.

— Ce-ați zice, întrebă ea, dacă domnul Paloque ar fi decorat ?

Nevastei judecătorului îi pieri piuitul. Un val de sînge îi învineți fața, făcînd-o îngrozitoare.

— Glumiți, se bîlbîi ea ; e vorba iar de vreo lovitură ce s-a pus la cale împotriva noastră... Dacă n-o să fie adevărat, n-am să v-o iert cîte zile oi avea.

Frumoasa Octavie trebui să-i jure că e cît se poate de adevărat. Numirea era sigură ; atîta doar că nu avea să apară în *Le Moniteur* decît după alegeri, deoarece guvernul nu voia să dea impresia că vrea să cumpere voturile magistraturii. Și-i dădu de înțeles că abatele Faujas nu era străin de recompensa aceasta, așteptată de atîta vreme ; el stătuse de vorbă cu subprefectul.

— Atunci, soțul meu avea dreptate, spuse doamna Paloque, înspăimîntată. E multă vreme de cînd îmi face niște scene groaznice, ca să mă duc să-i cer scuze abatelui. Numai că eu sînt încăpățînată, și m-aș fi lăsat mai

curînd ucisă... Dar de vreme ce abatele binevoiește să facă el primul pas... Firește, nici nu cerem altceva decît să trăim în pace cu toată lumea. O să ne ducem mîine la subprefectură.

A doua zi, soții Paloque fură cît se poate de umili. Femeia îl ponegri cumplit pe abatele Fenil. Cu o desăvîrșită lipsă de pudoare, povesti chiar că se dusesese să-l vadă într-una din zile ; și de față cu ea pomenise că o să zvîrle afară din Plassans „toată clica abatelui Faujas“.

— Dacă vreți, îi spuse ea preotului luîndu-l la o parte, vă voi încredința o notiță scrisă, dictată de marele vicar. Și-n care e vorba de dumneavoastră. Sînt, cred, niște istorii urite pe care încerca să le tipărească în *La Gazette de Plassans*.

— Cum a ajuns notița asta în mîinile dumneavoastră ? întrebă abatele.

— A ajuns, și gata, răspunse doamna Paloque fără a-și pierde cumpătul.

Apoi, începînd să zîmbească, continuă :

— Am găsit-o. Și-mi aduc aminte acum că, deasupra unui cuvînt șters, sînt vreo două-trei cuvinte adăugate chiar de mîna marelui vicar... Vă încredințez toate astea conținînd pe onoarea dumneavoastră, nu-i așa ? Sîntem oameni de treabă, nu vrem să fim compromiși.

Înainte de-a aduce notița, timp de trei zile, se prefăcu a avea scrupule. Trebui ca doamna de Condamin să-i jure în particular că pensionarea domnului Rastoil va fi cerută curînd, astfel încît domnul Paloque să poată în sfîrșit moșteni postul de președinte de tribunal. Numai atunci dădu hîrtia. Abatele Faujas nu voi s-o păstreze, i-o duse doamnei Rougon, autorizînd-o să facă uz de ea, dar din umbră, de cumva marele vicar ar fi dat semne că voiește a se amesteca, fie și oricît de puțin, în alegeri.

Doamna de Condamin îl făcu și pe domnul Maffre să întrezărească faptul că împăratul se gîndea să-l decoreze, și totodată îi făgădui ferm doctorului Porquier să găsească

un post pentru pramatia de fiu-său. Era mai cu seamă de-o îndatorință minunată în grădină, la întrunirile de după-amiază ale intimilor. Vara se apropia de sfârșit ; Octavie venea îmbrăcată în toalete vapoase, ușor înfiorată, gata să se aleagă cu vreun guturai, numai ca să-și arate brațele și să învingă ultimele scrupule ale grupului Rastoil. Într-adevăr, sub bolta de viță a familiei Mouret, fu hotărâtă soarta alegerilor.

— Ei, domnule subprefect, spuse abatele Faujas zîmbind într-una din zile, cînd cele două societăți se întîlniseră, iată că marea bătaie se apropie.

Între ei, ajunseseră să rîdă de luptele politice. Își strîngeau mîna în spatele caselor, în grădini, în timp ce pe față se devorau. Doamna de Condamin îi aruncă o privire pătrunzătoare domnului Péqueur des Saulaies, care se înclină cu obișnuita-i corectitudine, rostind dintr-o suflare :

— Voi rămîne sub cortul meu, domnule abate. Am fost îndeajuns de fericit ca să-i dau de înțelese Excelenței-Sale că guvernul trebuie să se abțină, în chiar interesul imediat al Plassansului. Nu va exista un candidat oficial.

Domnul de Bourdeu se îngălbeni. Pleoapele i se zăbăteau, mîinile îi tresăreau de bucurie.

— Nu va exista un candidat oficial ! repetă domnul Rastoil, foarte mișcat de noutatea aceea neașteptată și ieșind din rezerva în care stătuse pînă atunci.

— Nu, reluă domnul Péqueur des Saulaies, orașul are destui oameni onorabili și e băiat destul de mare ca să-și aleagă el însuși reprezentantul.

Se înclinase ușor spre domnul de Bourdeu, care se ridică, bîlbîindu-se :

— Firește, firește.

În acest timp abatele Surin organizase o partidă de „batistă ascunsă“. Domnișoarele Rastoil, frații Maffre, Séverin tocmai căutau batista, care era chiar cea a abatelui, înfășurată ca o clătită, pe care tînărul secretar o ascunsese.

Tot tineretul se învârtea pe lângă persoanele grave, în timp ce acesta striga cu vocea lui de falset :

— Arde ! arde !

Angélique găsi batista, în buzunarul căscat al doctorului Porquier, unde abatele Surin o strecurase cu îndemînare. Se rîse mult, alegerea ascunzătorii fu considerată o glumă deosebit de ingenioasă.

— Bourdeu acum are șanse, spuse domnul Rastoil luîndu-l pe abatele Faujas deoparte. E supărător. Nu-i pot spune una ca asta, dar nu vom vota cu el ; e prea compromis ca orleanist.

— Ce copilăros e fiul dumneavoastră Séverin ! exclamă doamna de Condamin, venind să le tulbure conversația. A ascuns batista sub pălăria abatelui Bourrette.

Apoi adăugă cu glas scăzut :

— Apropo, domnule Rastoil, vă felicit ! Am primit o scrisoare de la Paris în care mi se dau asigurări că numele fiului dumneavoastră a fost văzut pe o listă a ministrului justiției ; va fi numit, cred, substitut la Faveroles.

Președintele se înclină, roșu la față. Ministerul nu-i iertase niciodată alegerea marchizului de Lagrifoul. De pe timpul acela, printr-un soi de fatalitate, nu-și putuse căpătui nici fiul, nici mărita fetele. Nu se plîngea, dar avea un anume zîmbet amar care spunea multe.

— Și cum ziceam, continuă el, pentru a-și ascunde emoția, Bourdeu e primejdios ; pe de altă parte, nu e din Plassans, nu știe ce nevoi avem. E ca și cum l-am alege din nou pe marchiz.

— Dacă domnul de Bourdeu își menține candidatura, declară abatele Faujas, republicanii vor întruni o minoritate impresionantă, ceea ce ar face un efect cum nu se poate mai urît.

Doamna de Condamin zîmbea. Pretindea că nu se pricepe deloc la politică ; și-i părăsi, în timp ce abatele îl duse pe președinte pînă în fundul bolții, unde continuă

conversația cu glas scăzut. Cînd se întoarseră, pășind mărunt, domnul Rastoil răspundea :

— Aveți dreptate, ar fi un candidat convenabil ; nu face parte din nici un partid, toți vor cădea de acord asupra numelui său... Nici mie, ca și dumneavoastră, Imperiul nu-mi este pe plac, nu-i așa ? Dar pînă la urmă e o copilărie să trimiți la Cameră niște deputați care n-au drept mandat decît să pună bețe-n roate guvernului. Orașul Plassans suferă ; are nevoie de un om de afaceri, un copil din ținut, în măsură să-i apere interesele.

— Arde ! Arde ! striga vocea subțirică a Auréliei.

Abatele Surin, care conducea ceata, străbătu bolta scotocind.

— Rece ! Rece ! spunea acum domnișoara, înveselită de inutilitatea căutării.

Dar unul dintre frații Maffre ridică o gلاstră cu flori și descoperi batista păturită în patru.

— Prăjina asta de Aurélie ar fi putut să-și vîre batista în gură, spuse doamna Paloque : e loc destul și nimănui nu i-ar fi dat prin gînd s-o caute acolo.

Soțul îi astupă gura cu o privire furioasă. Nu-i îngăduia nici cel mai mărunt cuvînt acru. Temîndu-se ca domnul de Condamin să nu fi auzit, șopti :

— Ce tineri frumoși !

— Dragă domnule, îi spunea inspectorul silvic domnului de Bourdeu, succesul dumneavoastră e sigur ; atîta doar, va trebui să fiți precaut cînd vă veți afla la Paris. Știu dintr-o sursă sigură că guvernul e hotărît să apeleze la forță, dacă opoziția devine stingheritoare.

Fostul prefect îl privi, cît se poate de îngrijorat, întrebîndu-se dacă nu-și bate joc de el. Domnul Péqueur des Saulaies se mulțumi să zîmbească, mîngîindu-și mustățile. Apoi, conversația deveni din nou generală, iar domnului de Bourdeu i se păru că toată lumea îl felicită pentru viitorul lui succes cu o discreție plină de tact. Trăi o oră de minunată popularitate.

— E uimitor cum strugurii se coc mai repede la soare, observă abatele Bourrette, care nu se clintise de pe scaunul lui, cu ochii ridicați spre boltă.

— În nord, explică doctorul Porquier, asta se întâmplă numai dacă ciorchinele e degajat de frunze.

O discuție se porni în legătură cu aceasta, când Séverin țipă la rîndu-i :

— Arde ! Arde !

Dar atîrnase batista atît de la vedere de spatele porțiței de la grădină, încît abatele Surin o găsi numaidecît. Cînd acesta din urmă o ascunse, ceata de tineri scotoci zadarnic prin grădină aproape o jumătate de oră ; trebui să se dea bătută. Atunci abatele o arătă chiar în mijlocul unui strat, atît de artistic potrivită încît aducea cu o piatră. Fu cea mai drăguță ispravă din după-amiaza aceea.

Știrea că guvernul renunța să patroneze un candidat străbătu orașul, unde făcu mare senzație. Abținerea aceasta avu drept rezultat logic să îngrijoreze diferitele grupări politice, care conta fiecare pe diversiunea unei candidaturi oficiale pentru a ieși învingătoare. Marchizul de Lagrifoul, domnul de Bourdeu, pălărierul Maurin păreau a trebui să-și împartă voturile în trei părți aproape egale ; cu siguranță că avea să fie balotaj, și numai Dumnezeu știe ce nume avea să iasă la al doilea tur de scrutin ! La drept vorbind, se pomenea despre un al patrulea candidat, al cărui nume nimeni nu-l putea spune cu precizie, un om de bine ce-ar fi consimțit poate să pună toată lumea de acord. Alegătorii din Plassans, cuprinși de teamă, de cînd se simțeau cu căpăstrul de gît, nu cereau nici ei nimic decît să se înțeleagă, alegînd pe unul dintre concetățenii lor care să fie pe placul diferitelor partide.

— Guvernul greșeste socotindu-ne niște copii teribili, spuneau pe un ton jignit politicienii versați de la Cercul comerțului. N-ai zice că orașul e un nucleu revoluționar ? Dacă stăpînirea ar fi avut tactul să patroneze un candidat posibil, am fi votat cu toții pentru el... Subprefectul a po-

menit de-o lecție. Ei bine ! noi nu primim lecția asta. Vom ști să ne găsim candidatul singuri, vom arăta că Plassansul e un oraș care are bun simț și e cu adevărat liber.

Și căutau. Dar numele puse pe tapet de prieteni ori de interesați nu făcea decât să sporească și mai mult confuzia. Într-o săptămână, Plassansul avu mai bine de douăzeci de candidați. Doamna Rougon, îngrijorată, nu mai înțelegea, se ducea la abatele Faujas, furioasă pe subprefect. Péqueur ăsta era un prost, un închipuit, o momîie, numai bun să facă frumos într-un salon oficial ; mai procedase o dată în așa fel ca guvernul să fie bătut, iar acum avea să-l compromită printr-o atitudine de indiferență ridicolă.

— Liniștiți-vă, spuse preotul, zîmbind ; de data asta, domnul Péqueur des Saulaies se mulțumește să asculte... Victoria e sigură.

— Aha ! Deci nu aveți candidat ! exclamă ea. Unde vă e candidatul ?

Și-atunci preotul își desfășură planul. Iar ea îl aprobă, ca o femeie inteligentă ; numai că manifestă cea mai vie mirare, la numele ce i se încredință.

— Cum așa ! spuse, pe el l-ați ales ?... Nimeni nu s-a gîndit vreodată la el, vă asigur.

— Asta nădăjduiesc și eu, răspunse preotul zîmbind iarăși. Aveam nevoie de un candidat la care nimeni să nu se fi gîndit, în așa fel încît toată lumea să-l accepte fără ca nimeni să se socoată compromiș.

Apoi, părăind a face o concesie de om puternic, care consimte să-și explice purtarea :

— Se cuvine să vă mulțumesc pentru multe, adăugă ; m-ați făcut să evit o groază de greșeli. Eu nu priveam decât la țintă, nu vedeam piedicile întinse ce-ar fi fost poate de ajuns ca să-mi frîng gîtul... Mulțumescu-ți, Doamne ! tot războiul ăsta pueril a luat acum sfîrșit ; am să mă pot mișca în voie... Cît despre alegerea mea, e

bună, puteți să fiți sigură de asta. De cum am sosit la Plassans am căutat un om, și nu l-am găsit decât pe acesta. E plin de suplețe, foarte capabil, foarte activ ; s-a priceput să fie în relații bune cu toată lumea până acum, ceea ce dovedește că nu e un ambițios vulgar. Știu că nu vă numărați printre prietenele lui ; tocmai pentru asta nu v-am pus la curent cu demersul meu până acum. Dar vă înșelați, o să vedeți ce drum va străbate omul nostru, de cum va pune piciorul în scăriță ; își va sfârși zilele în veșminte de senator... Ceea ce în sfârșit m-a convins, au fost cele ce mi s-au spus pe seama averii lui. De trei ori și-a luat soția înapoi, surprinsă în flagrant delict, după ce de fiecare dată socrul, om cumsecade, i-a dat câte o mie de franci. Dacă într-adevăr a bătut monedă în felul ăsta, e un tip care va fi foarte util la Paris pentru anumite treburi... O, puteți căuta mult și bine. Dacă îl dați la o parte, nu mai găsiți la Plassans decât nerozi.

— Prin urmare, e vorba de un cadou pe care i-l faceți guvernului, zise Félicité rîzînd.

Și se lăsă convinsă. Iar a doua zi numele lui Delangre zbură de la un capăt la altul al orașului. Prietenii, se spunea, tot insistînd, îl hotărîseră să accepte candidatura. El refuzase multă vreme, socotindu-se nevrednic, susținînd că nu e om politic, că domnii de Lagrifoul, de Bourdeu, dimpotrivă, aveau o îndelungă experiență a treburilor publice. Apoi, cum i se spunea cu jurămint că Plassansul tocmai de asta avea nevoie, de-un deputat în afara partidelor, se lăsase convins, dar făcînd profesioni de credință cît se poate de categorice. Era de la sine înțeles că nu avea să se ducă în Cameră nici ca să vexeze, nici ca să susțină guvernul ; că nu se considera decât reprezentantul intereselor orașului ; că, de altfel, va vota totdeauna pentru libertate în ordine și pentru ordine în libertate ; în fine, că va rămîne primar la Plassans, încît să arate limpede rolul cît se poate de conciliant și administrativ pe care consimțea să-l ia asupra-și. Asemenea cuvinte părăură cu

osebire înțelepte. Politicienii cei isteți, o spuneau în aceeași seară la Cercul comerțului, care mai de care :

— Am spus eu, Delangre e omul care ne trebuie... Sînt curios să știu ce-o să zică subprefectul, cînd numele primarului va ieși din urnă. Doar n-o să ne poată învinui că am votat ca niște școlari cîrtitori ; după cum n-o să ne poată învinui nici că ne-am ploconit în fața guvernului... Dacă Imperiul ar primi cîteva lecții de felul ăsta, afacerile ar merge mai bine.

A fost ca o dîră de pulbere. Dinamita era gata, o scînteie fusese de ajuns. Din toate părțile în același timp, numele domnului Delangre se înalță înconjurat de-un concert de elogii. Devenise Mesia cel așteptat, mîntuitorul neștiut în ajun, revelat dimineața și adorat seara.

În adîncul sacristiilor, în adîncul confesionalelor, numele domnului Delangre era șoptit ; se rostogolea în ecoul navelor, cădea din amvoanele de la periferie, se împărțasea de la o ureche la alta, ca o taină, pătrundea pînă în adîncul ultimelor case cucernice. Preoții îl purtau între faldurile sutanei ; abatele Bourrette îi dăruia bonomia respectabilă a pîntecului său ; abatele Surin, grația zîmbetului său ; monseniorul Rousselot, farmecul pe de-a-ntregul feminin al binecuvîntării lui pastorale. Doamnele din înalta societate nu-și precupețeau laudele la adresa domnului Delangre ; găseau că are o fire atît de frumoasă, o figură atît de aleasă, de spirituală ! Doamna Rastoil încă mai roșea ; doamna Paloque devenea aproape frumoasă în entuziasmul ei ; cît despre doamna de Condamin, s-ar fi bătut cu evantaiul pentru el, îi cîștiga inimile prin felul cum strîngea drăgăstos mîinile alegătorilor care-i făgăduiau voturile lor. În sfîrșit, domnul Delangre pasiona Cercul tineretului, Séverin și-l luase drept erou, în timp ce Guillaume și frații Maffre se duceau să-i cîștige simpatizanți prin locurile rău famate ale orașului. Pînă și împielîțatele de fetișcane de la așezămîntul Fecioarei, în adîncul ulicioarelor pustii de pe lîngă metereze, cînd se

hîrjoneau cu ucenicii tăbăcari din cartier, lăudau meritele domnului Delangre.

În ziua scrutinului, majoritatea fu zdrobitoare. Orașul întreg era complice. Marchizul de Lagrifoul, apoi domnul de Bourdeu, furibunzi amîndoi, strigînd că-i vorba de trădare, își retrăseseră candidaturile. Domnul Delangre rămăsese așadar singur în prezența pălărierului Maurin. Acesta din urmă obținu voturile a o mie cinci sute de republicani fanatici din cartierele populare. Primarul avu de partea lui satele, colonia bonapartistă, burghezii clericali din orașul nou, micii negustori cu amănuntul poltroni din cartierul vechi, pînă și pe unii regaliști naivi din cartierul Saint-Marc, ai cărui locuitori de obîrșie nobilă se abținură. Întruni astfel treizeci și trei de mii de voturi. Lucrurile fuseseră conduse cu atîta dibăcie, succesul obținut cu atîta voioșie, că întregul Plassans rămase uimit, în seara alegerilor, de-a fi făcut dovada unei voințe atît de unanime. Orașul crezu că avusese un vis eroic, că o mîină puternică izbise în pămînt, ca să scoată pe cei treizeci și trei de mii de alegători, armata aceea întrucîtva înspăimîntătoare, a cărei forță nimeni n-o bănuise pînă atunci. Politicienii de la Cercul comerțului se priveau uluiți, ca unii pe care victoria îi descumpănește.

Seara, societatea domnului Rastoil se alătură societății domnului Péqueur des Saulaies, ca să se bucure discret într-un micuț salon de la subprefectură, ce dădea spre grădini. Luară ceaiul. Marele triumf al zilei topea de-a binelea cele două grupuri într-unul singur. Toți obișnuiții se aflau acolo.

— Nu am făcut opoziție sistematică nici unei cîrmuiri, declară în cele din urmă domnul Rastoil, acceptînd fursecurile pe care i le întindea domnul Péqueur des Saulaies. Magistratura trebuie să fie în afara luptelor politice. Mărturisesc chiar bucuros că Imperiul a înfăptuit pînă acum lucruri mari și că este chemat să realizeze altele

încă și mai mărește, dacă urmează și pe viitor calea justiției și-a libertății.

Subprefectul se înclină, ca și cum elogiile acelea i s-ar fi adresat lui personal. În ajun, domnul Rastoil citise în *Le Moniteur* decretul prin care fiul său Séverin era numit substitut la Faverolles. Se vorbea de asemeni mult și despre căsătoria hotărâtă între Lucien Delangre și cea mai mare dintre domnișoarele Rastoil.

— Da, o afacere încheiată, îi spunea foarte încet domnul de Condamin doamnei Paloque, care îl întrebase despre acest lucru. A ales-o pe Angéline. Cred că ar fi preferat-o pe Aurélie. Dar i s-o fi dat de înțeles că nu putea fi măritată în mod decent mezina înaintea celei mari.

— Angéline, sînteți sigur ? șopti răutăcios doamna Paloque ; mi se părea că Angéline seamănă...

Inspectorul silvic își duse un deget la gură, zîmbind.

— Ei, la întîmplare, nu-i așa ? continuă ea. Legăturile abia vor fi și mai puternice între cele două familii... Acum sîntem prieteni. Paloque așteaptă crucea Legiunii de onoare. Eu una găsesc că totul e bine.

Domnul Delangre sosi foarte tîrziu. Fu ovaționat în toată regula. Doamna de Condamin tocmai îi dăduse vestea doctorului Porquier că fiul lui, Guillaume, fusese numit funcționar principal la poștă. Împărțea numai vești bune, spunînd că abatele Bourrette avea să devină mare vicar al monseniorului în anul următor, dîndu-i un episcopat abatelui Surin, înainte de-a împlini patruzeci de ani, anunțînd crucea Legiunii de onoare pentru domnul Maffre.

— Bietul Bourdeu ! spuse domnul Rastoil cu un ultim regret.

— Ei, nu-i chiar așa de plîns, exclamă ea vesel. Iau asupra-mi să-l consolez. Camera deputaților nu era de el. Îi trebuie o prefectură... Spuneți-i că pînă la urmă i se va găsi o prefectură.

Rîsetele izbucniră. Buna dispoziție plăcută a frumoasei Octavie, grija pe care o puneă în a mulțumi pe toată

lumea încînta societatea. Făcea cu-adevărat onorurile subprefecturii. Domnea. Și tot ea, glumind întruna, îi dădu domnului Delangre sfaturile cele mai practice în legătură cu locul pe care trebuia să-l ocupe în Corpul legislativ. Îl luă deoparte, se oferî să-l introducă în casa unor personaje considerabile, ceea ce el primi cu recunoștință. Pe la unsprezece, domnul de Condamin pomeni de iluminatul grădinii. Dar soția lui potoli entuziasmul domnilor, spunînd că nu s-ar cădea, că nu trebuiau să pară că-și bat joc de oraș.

— Și abatele Fenil ? îl întrebă Octavie deodată pe abatele Faujas, ducîndu-l în cadrul unei ferestre. Mă gîndesc la el acum... Prin urmare nu s-a clintit ?

— Abatele Fenil e un om cu judecată, răspunse preotul zîmbind subțire. I s-a dat de înțeles că ar greși dacă pe viitor s-ar ocupa de politică.

Abatele Faujas, în mijlocul acelei bucurii entuziaste, rămînea grav. Victoria nu-l scotea din asprimea lui. Trăncăneala doamnei de Condamin îl obosea ; satisfacția acelor ambițioși vulgari îl umplea de dispreț. În picioare, sprijinit de cămin, părea că visează, cu ochii pierduți în depărtare. El era acum stăpînul, nu mai avea nevoie să-și înfrîneze instinctele ; putea întinde mîna și să apuce orașul, să-l facă să tremure. Silueta lui neagră umplea salonul. Bărbații așteptau să rostească un cuvînt de mulțumire, femeile îl solicitau din priviri, ca niște sclave supuse. Dar el, brutal, rupînd cercul, plecă primul, luîndu-și rămas bun printr-un cuvînt scurt.

Cînd se întoarse în casa familiei Mouret, prin fundătura Chevillottes și prin grădină, o găsi pe Marthe singură în sufragerie, stînd pe un scaun, la perete, foarte palidă, uitîndu-se cu privirile pierdute la lampa care fila. Sus, Trouche avea musafiri, cînta o ștregărie nostimă, pe care Olympe și musafirii o acompaniau, izbind în pahare cu mînerul cuțitelor.

Abatele Faujas își puse mîna pe umărul Marthei.

— Ce faceți aici ? o întrebă. De ce nu v-ați dus la culcare ?... V-am interzis să mă așteptați.

Marthe se trezi, tresărind parcă. Și șopti :

— Credeam că o să vă întoarceți mai devreme. Am adormit... Rose trebuie să fi făcut ceai.

Dar preotul, chemînd-o pe bucătăreasă, o certă pentru că nu-și silise stăpîna să se ducă la culcare. Îi vorbea pe un ton poruncitor, neadmițînd să fie contrazis.

— Rose, dă-i ceaiul părintelui, spuse Marthe.

— Dar nu-mi trebuie nici un ceai ! protestă el supărat. Duceți-vă numaidecit la culcare. E ridicol. Nu mai sînt stăpîn pe mine... Rose, luminează-mi !

Bucătăreasa îl însoți pînă în josul scării.

— Părintele știe prea bine că nu sînt de vină, spunea ea. Doamna e plină de toane. Așa bolnavă cum e, nu poate sta un ceas la ea în odaie. Tot timpul se duce, vine, își scoate sufletul, se învîrte așa, de dragul de-a se învîrți, fără să facă nimic... Și-apoi, pe mine cea dintîi mă stingherește ; tot timpul mă-mpiedic de ea... Pe urmă, cînd se prăbușește pe cîte-un scaun, acolo o uită Dumnezeu. Rămîne așa, să se uite în fața ei, cu un aer speriat, ca și cum ar vedea tot felul de grozăvii... I-am zis de mai bine de zece ori, în seara asta, că o să vă supere dacă nu urcă să se culce. Nici măcar n-a părut că m-aude.

Preotul se apucă de balustradă, fără să răspundă. Sus, în fața camerei lui Trouche, întinse brațul, ca și cum ar fi avut de gînd să izbească cu pumnul în ușă. Dar cîntecele încetaseră ; înțelese, după zgomotul scaunelor trase, că musafirii plecau ; se grăbi să intre la el în cameră. Într-adevăr, Trouche coborî aproape numaidecît, împreună cu doi camarazi adunați de pe sub mesele cine știe căreia cîrciumi sordide ; strigă pe scară că el știe să trăiască și că o să-i conducă. Olympe se aplecă peste balustradă.

— Poți trage zăvoarele, îi spuse Rosei. N-o să se întoarcă decît mîine dimineată.

Rose, față de care nu putuse ascunde purtarea urîță a soțului ei, o plîngea mult. Trase zăvoarele, mormăind :

— Uite ce-nseamnă să te măriți ! Bărbații te snopesc în bătai ori aleargă după fuste... Ah, tot cum sînt eu e mai bine !

Cînd se întoarse, își găsi stăpîna stînd tot pe scaun, căzută într-un soi de stupoare dureroasă, cu privirile pironite pe lampă. O împinse, o sili să se vîre în pat. Marthe devenise foarte fricoasă. Noaptea, susținea ea, vedea mari pete de lumină pe pereții odăii, auzea izbituri violente la căpătîi. Rose se culca acum aproape de ea, într-o cămăruță, de unde da fuga s-o liniștească la cel mai mic zgomot. În noaptea aceea încă nu isprăvisese cu dezbrăcatul, cînd o auzi horcăind ; o găsi cu așternutul zvîrlit de pe ea, cu ochii căscați de-o groază mută, cu pumnii vîrîți în gură, ca să nu strige. Trebui să-i vorbească de parc-ar fi fost un copil, dînd perdelele la o parte, uitîndu-se pe sub mobile, jurîndu-i că se înșelase, că nu se afla nimeni acolo. Spaimile acelea se terminau prin crize de catalepsie, ce-o făceau să pară moartă, cu capul năruit pe perne, cu ochii deschiși.

— Domnul o chinuie, șopti bucătăreasa, culcîndu-se în sfîrșit.

A doua zi era una din zilele de vizită ale doctorului Porquier. Venea s-o vadă pe doamna Mouret de două ori pe săptămîină, regulat. O bătut pe palme și-i spuse cu optimismul lui plăcut :

— Ei hai, scumpă doamnă, nu-i nimic... Tot mai tușiți un pic, nu-i așa ? Un simplu guturai neglijat pe care-l vom vindeca prin siropuri.

Și-atunci Marthe se plînsese de dureri insuportabile în spate și în piept, fără a-l slăbi din ochi, căutînd pe față și-n toată ființa lui ceea ce el nu spunea.

— Mi-e teamă să nu înnebunesc ! lăsa să-i scape printre hohotele de plîns.

O liniști, zîmbind. Vederea doctorului îi pricinuia totdeauna o vie îngrijorare ; îi era spaimă de omul acela atît de politicoș și de blînd. Deseori îi interzicea Rosei să-l primească, spunînd că nu-i bolnavă, că nu-i nevoie să-l vadă tot timpul pe doctor la ea în casă. Rose înălța din umeri și-i deschidea totuși doctorului. De altfel, acesta începuse să nu-i mai pomenească de boala ei, părădînd a-i face simple vizite de politețe.

Cînd ieși, îl întîlni pe abatele Faujas, care se ducea la Saint-Saturnin. Preotul îl întrebă despre sănătatea doamnei Mouret.

— Știința e uneori neputincioasă, îi răspunse cu gravitate ; dar bunătatea Providenței e nesecătuită... Biata doamnă a fost tare rău zdruncinată. N-o condamna cîtuși de puțin. Pieptul nu-i decît slab atacat, iar clima de-aici e bună.

Și se porni atunci să peroreze despre tratamentul bolilor de piept în arondismentul Plassans. Pregătea o broșură pe tema asta, nu pentru a o publica, deoarece avea bunăcuviința să nu se considere un savant, ci doar pentru a o citi cîtorva prieteni intimi.

— Și iată motivele, termină doctorul, care mă îndreptătesc să cred că temperatura constantă, flora aromatică, apele salubre ale dealurilor noastre constituie un excelent remediu pentru vindecarea afecțiunilor pulmonare.

Preotul îl ascultase cu aerul lui aspru și tăcut.

— Greșiți, îi răspunse fără grabă. Doamna Mouret se simte foarte rău la Plassans... De ce n-o trimiteți să petreacă iarna la Nisa ?

— La Nisa ! repetă doctorul, îngrijorat.

Îl privi o clipă pe preot ; apoi, cu vocea lui completă :

— S-ar simți, într-adevăr, minunat la Nisa. În starea de surescitare nervoasă în care se află, o deplasare ar

avea rezultate bune. Va trebui s-o sfătuiesc să întreprindă călătoria asta... E o idee excelentă, părinte !

Salută, intră la doamna de Condamin, ale cărei migrene, oricât de ușoare, îl îngrijorau la culme. A doua zi, la cină, Marthe vorbește despre doctor în termeni aproape violenți. Jură că nu-l va mai primi în casă.

— El mă îmbolnăvește, spuse. Oare n-a venit în după-amiaza asta să mă îndemne să călătoresc ?

— Iar eu îi dau cât se poate de multă dreptate, declară abatele Faujas, împăturindu-și șervețelul.

Marthe îl privi ținând, foarte palidă, șoptind cu glas și mai scăzut :

— Prin urmare și dumneavoastră mă goniți din Plasans ? Dar aş muri într-un loc necunoscut, departe de obiceiurile mele, departe de cei pe care-i iubesc !

Preotul se ridicase, gata să iasă din sufragerie. Se apropie, rosti cu un zîmbet :

— Prietenii dumneavoastră nu doresc altceva decât să vă însănătoșiți. De ce vă revoltați atât de tare ?

— Nu, nu vreau, nu vreau, auziți ! strigă dîndu-se înapoi.

Avu loc o scurtă luptă. Sîngele i se urcase abatelui în obraji ; își încrucișase brațele la piept, ca pentru a se împotrivi ispitei de-a o bate. Marthe, cu spatele sprijinit de perete, dreaptă, protesta cu întreaga deznădejde a slăbiciunii ei. Apoi, învinsă, întinse mîinile, șopti :

— Vă implor, lăsați-mă aici... Am să vă dau ascultare.

Apoi izbucni în plîns iar preotul plecă, înălțînd din umeri, cu aerul unui soț care se teme de crizele de plîns. Doamna Faujas, care-și termina liniștit cina, asistase la scena aceasta, cu gura plină. O lăsă pe Marthe să plîngă cît pofti.

— Nu ești cuminte, dragă copilă, îi spuse în cele din urmă, mai luînd din dulceturi. Pînă la urmă o să-i ajungi nesuferită lui Ovide. Nu știi cum să-l iei... De ce nu vrei

să călătorești, dacă asta o să-ți facă bine ? O să-ți păzim casa. O să găsești toate lucrurile la locul lor, fii liniștită !

Marthe continua să plîngă, fără să pară a fi auzit.

— Ovide are atîtea griji, continuă bătrîna doamnă. Știi că deseori lucrează pînă la ora patru dimineața... Cînd dumneata tușești noaptea, îl neliniștești mult și-i pier toate ideile. Nu mai poate lucra, suferă mai mult decît dumneata... Fă-o de dragul lui Ovide, draga mea copilă ; du-te și întoarce-te sănătoasă îndărăt la noi.

Dar, întorcîndu-și spre bătrîna fața roșie de plîns, Marthe puse în strigătul ei toată spaima :

— O, asta e, Cerul minte !

În zilele următoare nu mai fu vorba despre călătoria la Nisa. Doamna Mouret intra în panică la cea mai mică aluzie. Se împotriva să plece din Plassans cu o asemenea disperare, încît preotul însuși înțelese pericolul de-a insista asupra unui asemenea proiect. În victoria ei, începea să-l stingherească teribil. După cum spunea Trouche rînjind, ea ar fi trebuit trimisă la Tulettes cea dintîi. De cînd Mouret fusese luat, Marthe se deda celor mai aspre practici religioase, evitînd să rostească numele soțului ei, pretinzînd rugăciunii o amortire a întregii ființe. Dar continua să fie îngrijorată, întorcîndu-se de la Saint-Saturnin cu o nevoie aprigă de uitare.

— Proprietăreasa dă frumușel ochii peste cap, îi spune în fiecare seară Olympe bărbatului ei. Astăzi am însoțit-o la biserică ; a trebuit s-o adun de pe jos... Te-ar umfla rîsul de ți-aș spune tot ce scuipe împotriva lui Ovide ; e furioasă, zice că n-are inimă, că a înșelat-o, făgăduindu-i o mulțime de consolări. Și pe Dumnezeu ce mi ți-l beștelește ! Trebuie s-o auzi ! Doar o femeie bisericăasă poate ponegri într-atîta religia : ai zice că bunul Dumnezeu a înșelat-o cu o sumă mare de bani... Vrei să-ți spun ceva ? Cred că bărbatu-său vine noaptea și-o trage de picioare.

Trouche se amuza mult de toate poveștile astea.

— Atîta pagubă pentru ea, răspunse. Dacă farsorul ăla de Mouret e acolo unde e, e pentru că ea a ținut morțiș să fie așa. Să fiu în locul lui Faujas, știu eu cum aş potrivi lucrurile ; aş face-o să fie mulțumită și blîndă ca o mieluşea. Dar Faujas e un prost ; o să-l coste pielea istoria asta, ai să vezi... Ascultă, fato, frate-tu nu se poartă destul de frumos cu noi ca să-l scoatem din încurcătură. Eu unul o să mă stric de rîs în ziua cînd proprietăreasa o să-l dea de-a berbeleacul. Ce naiba, cînd ești zămislit așa cum e el, nu-ți bagi în cîrd cu femeile !

— Da, Ovide ne disprețuiește prea mult, șoptea Olympe.

Atunci Trouche vorbea cu glas scăzut.

— Ia zi, dacă proprietăreasa s-ar azvîrli în vreun puț cu prostănacul de frate-tu, noi am rămîne stăpîni aici ; casa ar fi a noastră. Ne-am rotunji frumușel suma... Ar fi un deznodămînt pe cînte, zău așa !

Soții Trouche năvăliseră de altfel la parter, după plecarea lui Mouret. Olympe se plînsese la început că sobele scot fum, sus la ei ; apoi o convinsese în cele din urmă pe Marthe că salonul, lăsat în părăsire pînă atunci, era încăperea cea mai sănătoasă din toată casa. Rose primi poruncă să aprindă un foc bun, iar cele două femei își petrecură acolo zilele, sporovăind la nesfîrșit, în fața butucilor uriași din cămin, care ardeau. Unul din visele Olympiei era să trăiască astfel, bine îmbrăcată, lungită pe-o canapea, înconjurată de luxul unui apartament frumos. O convinse pe Marthe să schimbe tapetul din salon, să cumpere mobile și un covor. Și-atunci se simți o adevărată doamnă. Cobora în papuci și în capot, vorbea ca și cum ar fi fost stăpîna casei.

— Biata doamnă Mouret, spunea ea, are atîtea necazuri că m-a implorat s-o ajut. Mă ocup întrucîtva de treburile ei. Ce vreți ? e o faptă bună.

Se pricepuse, într-adevăr, să-i cîştige încrederea Marthei, care, din oboseală, lăsa pe seama ei grijile mărunte ale casei. Olympe ținea acum cheile de la pivniță și de la dulapuri ; pe deasupra, îi plătea pe furnizori. Multă vreme șovăi dacă să manevreze în așa fel încît să se instaleze și în sufragerie. Dar Trouche o sfătui să nu procedeze astfel : n-ar mai fi fost liberi să mănînce și să bea după plac ; n-ar fi îndrăznit nici măcar să bea vinul curat, ori să invite cîte un prieten la o cafea. Olympe îi făgădui soțului ei să-i aducă porția de desert. Își umplu buzunarele de zahăr, aducea pînă și capete de lumînări. În scopul ăsta cususe niște buzunare mari, de pînză, pe care le prindea sub fustă, iar seara, ca să le golească, îi trebuia un sfert de ceas.

— Vezi tu, uite asta înseamnă să strîngi bani albi pentru zile negre, șoptea Olympe îngrămădind proviziile claie peste grămadă într-un cufăr pe care apoi îl împingea sub pat. De s-ar întîmpla să ne supărăm pe proprietăreasă, am avea aici cu ce s-o ducem o bucată de vreme... Va trebui să mai aduc aici sus și niște găvane cu dulceață și slănină.

— Ești prea bună că te ascunzi, răspundea Trouche. Să fiu în locul tău, i-aș porunci Rosei să aducă toate astea, de vreme ce tu ești acum stăpîna.

El se făcuse stăpîn pe grădină. Multă vreme îl pizmuise pe Mouret, văzîndu-l rotunjind copacii, presărînd aleile cu nisip, udînd lăptucile ; și nutrea visul să aibă și el o bucată de pămînt a lui, pe care s-o sape și-n care să sădească după plac. Încît, atunci cînd Mouret nu se mai află acolo, cotropi grădina, făcînd planuri de răsturnări, de transformări complete. Începu prin a osîndi legumele. Pretindea că are suflet gingaș și că-i plac florile. Dar săpatul îl obosi chiar de-a doua zi ; chemă atunci un grădinar, care distruse straturile la porunca lui, azvîrli lăptucile la gunoi, pregăti pămîntul în așa fel încît în primăvară să sădească maci, trandafiri, crini, puse semințe

de nemțșori și de volbură, butași de garoafe și de mușcate. Apoi o idee îi încolți în minte : i se păru că posomorala și negreala straturilor vine de la marile tufe de merișor întunecate care le înconjurau, și se gândi îndelung să le smulgă.

— Dar ai dreptate, declară Oylmpe când îi ceru părerea ; parc-ar fi un cimitir. Mie mi-ar plăcea ca pe margine să fie ramuri din fontă, imitînd lemnul rustic... Am s-o conving eu pe proprietăreasă. Dar pînă una alta, smulge tufele de merișor.

Și tufele fură smulse. După o săptămînă, grădinarul punea lemn rustic. Trouche mai mută și cîtiva arbori fructiferi care stinghereau vederea, vopsi stinghiile bolții în verde, împodobi jetul de apă cu pietre. Cascada domnului Rastoil îl ispitea la culme ; dar se mulțumi să aleagă locul unde avea să facă și el una asemănătoare, „dacă afacerile ar fi mers bine“.

— Ce mai ochi trebuie să caște vecinii ! îi împărtășea seara nevestei. Văd și ei că acum se află aici un om de gust... Barem în vara asta, cînd o să stăm la fereastră, o să miroasă frumos și o să avem o priveliște drăgută.

Marthe îngăduia orice, consimțea la toate planurile ce-i erau supuse ; și-apoi, în cele din urmă nici nu-i mai cerură părerea. Soții Trouche nu trebuiau să se războiască decît cu doamna Faujas, care continua să se lupte pentru casă palmă cu palmă. Cînd Oylmpe pusese stăpînire pe salon, trebuise să dea o bătălie în toată regula împotriva mamei ei. Puțin lipsi ca aceasta din urmă să aibă cîștig de cauză. Preotul îi zădărnici victoria.

— Golanca de soru-ta îi spune numai grozăvii despre noi proprietăresei, se plîngea întruna doamna Faujas. Văd eu încotro bate, vrea să ne ia locul, să se înfrupte ea din toate... Oare nu s-a cuibărit acum în salon, ca o cucoană, netrebnica de ea !

Preotul nu asculta, făcea gesturi bruște de nerăbdare. Într-o bună zi se supără, strigă :

— Te rog, mamă, lasă-mă-n pace. Nu-mi mai vorbi despre Olympe și despre Trouche... N-au decît să se ducă la naiba !

— Pun stăpînire pe casă, Ovide, ronțăie tot, ca șoarecii. Cînd o să-ți vrei partea, ei vor fi ros totul... Numai tu îi poți face să stea liniștiți.

Își privi mama cu zîmbetul lui cel rău.

— Mamă, ții mult la mine, șopti el ; te iert... Liniștește-te, altceva vreau eu, nu casa ; nu-i a mea, iar eu nu păstrez decît ceea ce cîștig. Vei triumfa, cînd vei vedea care mi-e partea... Trouche mi-a fost de folos. N-am încotro și trebuie să închid puțin ochii.

Doamna Faujas fu nevoită să bată în retragere. O făcu cu multă acreală și bodogănind la rîsetele victorioase cu care Olympe o urmărea. Dezinteresarea totală a fiului ei o aducea la disperare, retezîndu-i poftele aprige, pornirile de țarancă strîngătoare și prudentă. Ar fi voit să pună casa în siguranță, goală și curată, pentru ca Ovide s-o găsească în ziua cînd ar fi avut nevoie de ea. Încît soții Trouche, cu colții lor lungi, o aduceau la deznădejde, ca un avar ce-ar fi fost spoliat de niște străini ; i se părea că devorează propriul ei avut, că mănîncă din carnea ei, că o lasă săracă lipită pămîntului, pe ea și pe copilul ei preferat. Cînd abatele îi interzise să se opună la năvălirea înceată a soților Trouche, bătrîna hotărî să salveze de la jaf ceea ce va putea. Și începu să fure de prin dulapuri, ca Olympe ; își prinse și ea niște buzunare mari pe sub fuste ; și luă o ladă pe care o umplu cu tot ce adunase, provizii, albituri, mici obiecte.

— Ce tot ascunzi acolo, mamă ? o întrebă într-una din seri abatele, intrînd la ea în cameră, atras de zgomotul pe care-l făcea tot mișcînd lada.

Bătrîna bîlmăji ceva. Dar el, înțelegînd, se lăsă pradă unei furii înspăimîntătoare.

— Ce rușine ! strigă. Ai ajuns și hoată, acum. Și ce s-ar întâmpla dacă ai fi prinsă ? Aș ajunge de rîsul lumii în orașul ăsta.

— Pentru tine o fac, Ovide, șopti ea.

— Hoată, mama mea e o hoată ! Îți închipui poate că și eu fur, că am venit aici ca să fur, că singura mea ambiție e să întind mîinile și să fur ! Doamne ! Oare ce-oi fi crezînd despre mine ?... Va trebui să ne despărțim, mamă, dacă nu ne mai înțelegem.

Cuvintele astea o zdrobiră pe bătrîna. Rămăsese în-genunchetată în fața lădoiului ; se pomeni stînd de-a dreptul pe pardoseală, palidă, sufocîndu-se, cu mîinile întinse. Apoi, cînd fu în stare să vorbească, rosti :

— Pentru tine o fac, băiete, doar pentru tine, îți jur... Ți-am spus doar : ei iau tot ; Olympe pune totul în buzunarele ei. Iar tu, tu n-o să rămîi cu nimic, nici măcar cu o bucățică de zahăr... Nu, n-am să mai păstrez nimic, de vreme ce-ți displace ; dar o să mă ții lîngă tine, nu-i așa ? o să mă ții lîngă tine...

Abatele Faujas nu voi să-i făgăduiască nimic, atîta vreme cît n-avea să pună la loc tot ceea ce luase. Și asistă el însuși, aproape o săptămînă, la golirea tainică a lădoiului ; o vedea umplîndu-și buzunarele și aștepta să urce din nou, ca apoi să ducă iar totul la loc. Din prudență, n-o lăsa să facă decît două curse în fiecare seară. Bătrînei i se rupea inima pentru fiecă lucră pe care-l puneă înapoi ; nu îndrăznea să plîngă, dar lacrimi de părere de rău îi umflau pleoapele ; mîinile îi tremurau și mai rău decît atunci cînd golise dulapurile. Ceea ce-o dădu gata fu să constate, chiar de-a doua zi, că fiica ei Olympe, de cum puneă un lucră, venea în urma ei și-l lua ea. Rufăria, proviziile, capetele de lumînare nu făceau decît să treacă dintr-un buzunar într-altul.

— Nu mai duc jos nimic, îi spuse fiului ei, revoltîndu-se din cauza acelei lovituri neprevăzute. Degeaba dau înapoi, sora ta ia tot, de cum întorc spatele. A, ticăloasa !

Mai bine ar fi fost să-i dau lada cu totul. Trebuie să fi strîns bănișori frumoși, colo-sus... Te implor, Ovide, lasă-mă să păstrez ce-a mai rămas. Nu-i fac nici un rău proprietăresei, de vreme ce pentru ea lucrurile tot pierdute sînt.

— Sora mea e ceea ce e, răspunse preotul liniștit ; dar vreau ca mama mea să fie femeie cinstită. O să mă ajuți mai mult dacă n-ai să mai faci treburi dintr-astea.

Trebui să ducă totul înapoi, iar de-atunci nutri o ură sălbatică împotriva soților Trouche, a Marthei, a casei întregi. Spunea că va veni ea ziua cînd va trebui să-l apere pe Ovide împotriva tuturor acelora.

Soții Trouche domniră atunci ca niște adevărați stăpîni. Cuceriră casa în întregime, pătrunseră pînă și-n ungherele cele mai tainice. Singură locuința abatelui fu respectată. Nu tremurau decît în fața lui. Ceea ce nu-i împiedica să cheme prieteni, să facă „chiolhane“, ce țineau pînă la ora două noaptea. Guillaume Porquier veni cu cete de băieți foarte tineri. Olympe, în ciuda celor treizeci și șapte de ani cîți avea, se pisicea, și o mulțime de liceeni chiulangii o înghesuiră cît putură de tare, făcînd-o să chicotească așa cum chicotește o femeie pe care o gîdili, fericită. Casa ajunsese pentru ea un adevărat paradis. Trouche rînjea, glumea pe seama ei cînd rămîneau singuri ; zicea că a găsit un un ghiozdan de școlar sub fustele ei.

— Ei, asta-i! răspundea ea fără să se supere, las' că nici tu nu ești ușă de biserică... Știi doar că sîntem liberi să facem ce poftim.

Adevărul e că Trouche fusese cît pe ce să compromită traiul lor ca-n sînul lui Avram, printr-o boacănă prea din cale-afară. O călugăriță îl prinsese în tovărășia unei fete de tăbăcar, fetișcana aceea înaltă și blondă pe care de multă vreme o sorbea din ochi. Copila spuse că nu era singura, că și altele primiseră bomboane de la el. Călugărița, cunoscînd rudenia dintre Trouche și parohul de la Saint-Saturnin, avu prudența să nu dezvăluie aventura, înainte de-a sta

de vorbă cu acesta din urmă. Iar abatele îi mulțumi, dându-i de înțeles că religia ar fi suferit cea dintâi de pe urma unui asemenea scandal. Încît afacerea fu înăbușită, doamnele patronese ale așezămîntului nu bănuiră nimic. Dar abatele avu o explicație cumplită cu cumnatul lui, pe care-l provocă de față cu Olympe, pentru ca soția, avînd o armă împotriva soțului, să-l poată ține la respect. Iar de-atunci, de fiecare dată cînd Trouche nu-i făcea pe voie, Olympe îi spunea rece :

— Du-te și dă bomboane la fete !

Multă vreme trăiră cu o altă spaimă. În ciuda traiului bun pe care-l duceau, cu toate că dulapurile proprietăresei le ofereau tot ce le poștea inima, aveau o groază de datorii în cartier. Trouche își cheltuia leafa prin cîrciumi ; Olympe dădea pe prostii banii pe care-i scotea din buzunarul Marthei, turnîndu-i la minciuni de-nghețau apele. Încît lucrurile necesare traiului erau luate cu sfințenie pe credit de către cei doi. O notă care-i îngrijoră nespus fu mai ales cea a cofetarului de pe strada Banne — trecea de o sută de franci — cu atît mai mult cu cît cofetarul era un om aspru, care-i amenința că va spune totul abatelui Faujas. Soții Trouche trăiau cu frica în sîn, temîndu-se de-o scenă îngrozitoare ; dar în ziua cînd nota îi fu prezentată, abatele Faujas plăti fără o vorbă, uitînd pînă și să-i certe. Preotul părea a fi mai presus de toate acele nimicuri ; continua să trăiască, negru și rigid, în casa ce era prădată, fără a băga de seamă dinții feroci care rodeau pereții, nici ruina care, încetul cu încetul, făcea ca tavanele să plesnească. Totul se năruia în preajmă, în timp ce el se îndrepta țintă spre visul nutrit de ambiția lui. Continua să trăiască asemeni unui soldat în camera cea goală, neîngădindu-și nici un confort, supărîndu-se dacă cineva voia să-l răsfețe. De cînd ajunsese să stăpînească Plassansul, începuse din nou să fie murdar : pălăria ajunsese roșie de roasă ce era, ciorapii i se noroiau ; sutana, țesută în fiecă

dimineată de mama sa, semăna cu zdreanța jalnică, uzată și albicioasă, pe care-o purta la început.

— Eh, e încă bună, răspundea când cineva din jur îndrăznește a face unele observații timide.

Și-și purta curajos sutana, plimbînd-o pe străzi, cu capul sus, fără a-i păsa de privirile străzii ce i se aruncau. Nu din bravadă o făcea ; ci pentru că așa-i stătea în fire. Acum, cînd socotea că nu mai are nevoie să placă, se întorcea la vechiul lui dispreț față de orice cochetărie. Izbînda lui era să se așeze așa cum era, cu trupul lui cioplit ca din topor, cu asprimea și veșmintele-i rupte în mijlocul Plas-sansului cucerit.

Doamna de Condamin, jignită de mirosul acru de luptător răspîndit de sutana lui, încercă într-o zi să-l dojenească asemeni unei mame.

— Știți că începeți a le fi nesuferit doamnelor ? îi spuse rîzînd. Vă învinuiesc că nu mai cheltuiți nici un ban pentru înfățișarea dumneavoastră decentă... Înainte vreme, cînd scoteați batista din buzunar, mirosea de parcă un copil de cor ar fi clătinat cădelnița cu mirodenii în spatele dumneavoastră.

Rămase foarte mirat. Lui i se părea că nu se schimbase. Dar doamna de Condamin se apropie și mai mult de el, șoptindu-i prietenește :

— Dragă părinte, îmi îngăduiți să vă vorbesc deschis, nu-i așa ?... Ei bine ! Rău faceți că vă neglijați. Abia dacă vă radeți, nu vă mai pieptănați deloc, părul vă stă zburlit de parcă v-ați încăierat cu cineva. Vă încredințez că toate astea fac o impresie tare proastă. Doamna Rastoil și doamna Delangre îmi spuneau ieri că nu vă mai recunosc. Vă compromiteți succesele !

Abatele izbucni într-un rîs sfidător, clătinîndu-și capul zburlit și puternic.

— Acum s-a terminat, se mulțumi el să răspundă ; n-au încotro și vor trebui să mă ia așa neșesălat cum sînt.

Plassansul, într-adevăr trebui să-l ia neţesălat. Din preotul suplu de-odinioară nu mai rămăsese decît o figură mohorîtă, despotică, supunînd toate voinţele. Faţa lui, devenită iarăşi pămîntie, avea priviri vultureşti ; mîinile-i puternice se ridicau, pline de ameninţări şi pedepse. Oraşul fu de-a dreptul îngrozit, văzînd stăpînul pe care şi-l alesese luînd proporţii nemăsurate, cu rasa lui murdară, mirosind urît, cu părul roşu, ca de diavol. Teamă mocnită a femeilor îi spori puterea şi mai mult. Se purtă necruţător cu penitentele şi nici una nu îndrăzni să plece de la el ; veneau la el cuprinse de fiori, iar înfrigurarea aceea le era pe plac.

— Dragă, îi mărturisi doamna de Condamin Marthei, greşeam cînd voiam să se parfumeze ; mă obişnuiesc, şi chiar găsesc că-i stă mult mai bine aşa... Iată un bărbat adevărat !

Abatele Faujas domnea mai cu seamă la episcopie. De la alegeri, îl lăsase pe monseniorul Rousselot să ducă un trai de prelat trîndav. Episcopul stătea închis cu dragele-i bucoavne la el în cabinet, unde abatele, care conducea treburile diocezei din încăperea alăturată, îl ţinea de-a dreptul sub cheie, lăsîndu-l să vadă numai acele persoane de care nu se îndoia. Clerul tremura sub mîna acelui stăpîn absolut ; bătrînii preoţi cu păr alb se aplecau în faţa lui cu umilinţa-le ecleziasitică, renunţînd la orice împotrivire. Ade-sea, monseniorul Rousselot, închis în cabinet cu abatele Surin, plîngea cu lacrimi mari, tăcute ; regreta mîna uscă-tivă a abatelui Fenil, care avea ceasuri de blîndeţe, în timp ce acum se simţea parcă zdrobit ca sub o apăsare implacabilă şi continuă. Apoi zîmbea, se resemna, şoptind cu egoismul lui plăcut :

— Hai, copile, la treabă... N-ar trebui să mă plîng, duc viaţa la care am visat dintotdeauna : o singurătate desă-vîrşită şi cărţi.

Şi ofta, adăugînd cu glas scăzut :

— Aș fi fericit, de nu m-aș teme că am să te pierd, dragul meu Surin... În cele din urmă n-o să te mai îngăduie aici. Ieri, mi s-a părut că te privește cu ochi bănuitori. Te implor, spune totdeauna ca el, treci de partea lui, nu mă cruța. Vai ! nu-mi mai rămâi decât tu.

La două luni după alegeri, abatele Vial, unul din marii vicari ai monseniorului, plecă să se instaleze la Roma. Firește, abatele Faujas îi ocupă locul, cu toate că de multă vreme era făgăduit abatelui Bourrette. Și nu-l numi pe acesta din urmă nici măcar paroh la Saint-Saturnin, post pe care-l lăsa vacant ; ci puse acolo un tânăr preot ambițios, din care făcu omul lui.

— Monseniorul nici n-a voit să audă de dumneata, îi spuse scurt abatelui Bourrette, când îl întâlni.

Și pentru că bătrînul preot pomeni ceva despre o întrevedere cu monseniorul, căruia avea să-i ceară o explicație, adăugă ceva mai blînd :

— Monseniorul e prea suferind ca să poată primi. Bizuiți-vă pe mine, vă voi susține cauza.

De cum ajunse în Cameră, domnul Delangre votă cu majoritatea. Plassans trecuse de partea Imperiului pe față. Se păru chiar că abatele se răzbună întrucîtva pe burghezii aceia prudenți, purtîndu-se urît cu ei și bătînd din nou în cuie porțițele ce dădeau în fundătura Chevillottes, si-lindu-i astfel pe domnul Rastoil și pe prietenii lui să intre la subprefect prin piață, pe ușa oficială. Cînd apărea la reuniunile intime, domnii aceia se purtau cu multă umilință față de el. Și atît de mare era fascinația, teroarea mocnită a trupului său mare și neglijent îmbrăcat, încît chiar și cînd nu era de față, nimeni nu îndrăznea să rostească nici cel mai mărunț cuvînt în doi peri pe seama lui.

— E un om de mare merit, declara domnul Péqueur des Saulaies, care aspira la o prefectură.

— Un om întru totul remarcabil, repeta și doctorul Porquier.

Toți încuviințau din cap. Numai domnul de Condamin, pe care corul acela de elogii îl călca pe nervi, își îngăduia uneori bucuria să-i pună în încurcătură.

— În orice caz nu are caracter frumos, șoptea el.

Cuvintele astea îi înghețau pe cei de față. Fiecare din domnii de-acolo își bănuia vecinul de a fi vîndut cumplitului abate.

— Marele vicar are o inimă de aur, îndrăznește să susțină domnul Rastoil, cu prudență ; numai că, asemeni tuturor marilor spirite, are o putere întrucîtva cam aspră.

— Exact ca și mine, care mă acomodez foarte ușor în viață dar totdeauna am trecut drept un om aspru, exclamă domnul de Bourdeu, împăcat cu societatea de cînd avusese o lungă convorbire cu abatele Faujas.

Și voind să împace pe toată lumea, președintele continuă :

— Știți că e vorba de o episcopie pentru marele vicar ?

Și-atunci mulțumirea le înflorea pe fețe. Domnul Maffre spera din inimă ca abatele să fie numit episcop chiar la Plassans, după ce monseniorul Rousselot, a cărui sănătate era șubredă, se va fi retras.

— Fiecare am avea de cîștigat, spunea cu naivitate abatele Bourrette. Boala l-a oțărît pe monsenior, și știu că minunatul nostru Faujas face eforturi disperate pentru a-l abate de la unele porniri nedrepte.

— Ține mult la dumneavoastră, îl încredința judecătorul Paloque, proaspăt decorat. Soția mea l-a auzit plîngîndu-se de uitarea în care ați fost lăsat.

Cînd abatele Surin se afla acolo, le ținea și el isonul ; dar cu toate că avea mitra episcopală în buzunar, după cum spuneau preoții din diocază, succesul abatelui Faujas îl îngrijora. Îl privea cu aerul lui drăgălaș, jignit de asprimea acestuia, amintindu-și de cele prezise de monsenior, căutînd fisura ce-ar fi putut preface colosul în pulbere.

Domnii aceia erau mulțumiți, în afara domnului de Bourdeu și a domnului Péqueur des Saulaies, care încă

mai aşteptau binefaceri din partea guvernului. Încît ei doi erau cei mai călduroşi partizani ai abatelui Faujas. Ceilalţi, la drept vorbind, s-ar fi revoltat bucuros, dac-ar fi îndrăznit ; osteniseră de veşnica recunoştinţă pretinsă de către stăpîn, doreau cu ardoare ca o mîină curajoasă să-i scape. De aceea schimbară priviri stranii, deîndată cuminţite, în ziua cînd doamna Paloque întrebă prefăcîndu-se cît se poate de indiferentă :

— Dar abatele Fenil ce mai face ? E un car de ani de cînd n-am mai auzit vorbindu-se despre el.

O tăcere adîncă se lăsă. Domnul de Condamin era singurul care să se aventureze pe un teren atît de şubred ; toţi îl priviră.

— Dar, răspunse el liniştit, îl cred zăvorît pe proprietatea lui de la Tulettes.

Iar doamna de Condamin adăugă cu un rîs ironic :

— Putem dormi liniştiţi, s-a terminat cu el, n-o să se mai amestece în afacerile din Plassans.

Singură Marthe mai constituia un obstacol. Abatele Faujas simţi că îi scapă pe zi ce trece tot mai mult ; îşi încorda voinţa, făcea apel la puterile lui de preot şi de bărbat pentru a o supune, fără a izbuti să domolească în ea înflăcărarea ce i-o insuflase. Căci se îndrepta spre ţinta logică a oricărei pasiuni, pretindea să pătrundă tot mai adînc cu fiecare oră în pacea, extazul şi neantul desăvîrşit al fericirii divine. Şi o învăluia ca o spaimă de moarte de-a se simţi parcă zidită în adîncul propriei sale cărni, de-a nu se putea înălţa pînă la acel prag luminos, pe care i se părea că-l zăreşte tot mai departe, tot mai sus. Acum tremura la Saint-Saturnin, în întunecimea aceea rece, unde se înfruptase din apropieri atît de pline de arzătoare desfătări ; acordurile orgilor treceau peste grumazul ei plecat, fără a-i mai înfiora părul cu o undă de voluptate ; fumegarea albă a tămîiei n-o mai făcea să aţipească în plin vis mistic ; capelele arzînd de lumînări aprinse, sfintele chivote strălucind ca nişte aştri, odăjdiile de aur şi

argint păleau, se clătinau sub privirile ei înecate în lacrimi. Și-atunci, asemeni unei osîndite, mistuită de focurile paradisului, înălța brațele deznădăjduită, pretinzîndu-l pe cel iubit, care i se refuza, bălmăjind, strigînd :

— Doamne Dumnezeu, Doamne Dumnezeu, de ce nu mai sălășluiești în mine ?

Rușinată, rănită parcă de răceala mută a bolților, Marthe plecă din biserică mînioasă ca o femeie disprețuită. Visa la suplicii, ca să-și poată oferi sîngele ; se zbătea cu furie în neputința de-a merge mai departe decît rugăciunea, de-a nu se putea azvîrli dintr-un salt în brațele Domnului. Apoi, întoarsă acasă, întreaga ei speranță era abatele Faujas. Numai el o putea dărui lui Dumnezeu ; deschisese dinainte-i bucuriile inițierii, acum trebuia să sfîșie vâlul în întregime. Și imagina mulțime de practici ce-ar fi dus la satisfacerea completă a ființei ei. Dar preotul se mînia, uitînd de sine pînă la a-i vorbi grosolan, refuzînd s-o asculte cîtă vreme n-ar fi îngenuncheat-o și umilit-o, rămînînd inertă precum un cadavru. Ea îl asculta în picioare, răsculată de o revoltă a întregului său trup, întorcînd împotriva-i ura dorințelor ei înșelate, învinuindu-l de lașă trădare de pe urma căreia agoniza.

Adesea, bătrîna doamnă Rougon crezu de cuviință să intervină între abate și fiica ei, așa cum pe vremuri intervenea între aceasta și Mouret. După ce Marthe îi povestea necazurile ei, îi vorbi preotului ca o soacră ce vrea fericirea copiilor săi, trecîndu-și timpul să aducă pacea în căsnicia lor.

— Ei hai, îi spuse ea zîmbind, oare nu puteți trăi liniștiți ! Marthe se plînge întruna iar dumneata pari întotdeauna bosumflat pe ea... Șiu eu bine că femeile sînt exigente, dar mărturisește și dumneata că-ți lipsește un pic de bunăvoință... Sînt de-a dreptul îndurerată de ceea ce se întîmplă ; ar fi atît de ușor să vă înțelegeți ! Te rog, dragul meu abate, fii mai blînd !

La fel de prietenește îl certa și pentru ținuta lui neglijentă, Simtea, adușmecînd ca o femeie pricepută, că abuza de izbînda lui. Apoi își scuza fiica ; scumpa ei copilă suferise mult, sensibilitatea ei nervoasă pretindea mari menajamente ; avea de altfel o fire minunată, era iubitoare de felul ei, lucru de care un om abil ar fi dispus după bunul lui plac. Dar într-una din zile, pe cînd îl învăța astfel cum să facă din Marthe tot ce-ar fi dorit, abatele Faujas osteni de veșnicele ei sfaturi.

— Ei, asta-i, strigă el cu grosolănie, fiica dumneavoastră e nebună, mă omoară cu zile, nu mai vreau să mă ocup de ea... I-aș da mult celui care m-ar scăpa de ea.

Doamna Rougon îl privi ținînd subțiu și buzele.

— Ascultă, dragul meu, îi răspunse după o tăcere, ești lipsit de tact ; iar asta o să te piardă. Și n-ai decît s-o pătești, dacă te amuză. Mie, la urma urmelor, puțin îmi pasă. Te-am ajutat nu de dragul ochilor dumitale frumoși, ci ca să le fiu pe plac prietenilor noștri de la Paris. Mi se scria să te pilotez, și te-am pilotat... Numai că, fii atent la un lucru : n-am să îndur să vii să faci pe stăpînul la mine în casă. Că micuțul Péqueur și drăguțul de Rastoil tremură la vederea sutanei dumitale, asta-i bine. Dar nouă, nouă nu ne e frică, și înțelegem să rămînem noi stăpînii. Soțul meu a cucerit Plassansul înaintea dumitale, și-l vom păstra, țin să ți-o spun.

Din ziua aceea, o mare răceală domni între soții Rougon și abatele Faujas. Cînd Marthe se duse din nou să se plîngă, mama ei îi spuse limpede :

— Abatele tău își bate joc de tine. N-o să ai niciodată nici cea mai mică mulțumire de pe urma acestui om... Să fiu în locul tău, nu m-aș sfii să-i azvîrl adevărul în față. Și-ntîi de toate, e murdar ca un rîndaș de la o vreme ; nu înțeleg cum poți mânca lîngă el !

Adevărul e că doamna Rougon îi șoptise soțului ei un plan cît se poate de ingenios. Era vorba să-l doboare pe abate ca să beneficieze de succesul lui. Acum, cînd orașul

vota corect, Rougon, care nu voise să riște o campanie deschisă, avea să fie de ajuns pentru a-l menține pe calea cea bună. Salonul verde avea să fie cu atît mai puternic. Din clipa aceea, Félicité așteptă cu viclenia răbdătoare căreia îi datora averea.

În ziua în care mama sa îi jură că abatele „își bate joc de ea“, Marthe se duse la Saint-Saturnin cu inima sîngerîndă, hotărîtă să facă un apel suprem. Rămase două ore în biserica pustie, spunînd toate rugăciunile, așteptînd extazul, chinuindu-se în căutarea ușurării. Umilința o făcea să se prosterneze într-atît, încît să se contopească cu dalele, revolta o sumețea, încleștînd dinții, în vreme ce toată făptura ei, încordată pînă la nebunie, se zdrobea neapucînd, nesărutînd decît golul patimii ei. După ce se ridică, după ce ieși, cerul i se păru negru ; nu simțea caldarîmul sub picioare, iar străzile înguste îi dădeau impresia unei imense singurătăți. Își zvîrli pălăria și șalul pe masa din sufragerie și se năpusti drept în camera abatelui Faujas.

Acesta, stînd la măsuta lui, cugeta, cu **pana** căzută din mîna. Îi deschise, cu gîndul aiurea ; cînd o zări atît de palidă dinainte-i, cu o hotărîre arzătoare în priviri, avu un gest de mînie.

— Ce vreți ? o întrebă, de ce ați urcat ?... Coborîți și așteptați-mă jos, dacă aveți ceva să-mi spuneți.

Marthe îl împinse și intră fără o vorbă.

El șovăi o clipă, stăpînindu-și furia ce-l făcuse să-și înalțe mîna. Stătea în picioare, în fața ei, fără a închide ușa rămasă larg deschisă.

— Ei, ce doriți ? o întrebă iarăși ; sînt ocupat.

Marthe închise ușa. Apoi, rămasă singură cu el, se apropie. În sfîrșit spuse :

— Vreau să vă vorbesc.

Se așezase, uitîndu-se prin cameră, la patul îngust, la comoda sărăcăcioasă, la crucifixul mare, din lemn negru, a cărui bruscă apariție pe peretele gol o făcu să simtă un

scurt fior. O liniște ca de gheață cădea din tavan. Vatra sobei era goală, fără urmă de cenușă.

— O să răciți, îi spuse preotul cu vocea domolită. Vă rog, haideți să coborîm.

— Nu, vreau să vă vorbesc, spuse Marthe iarăși.

Și împreunîndu-și mîinile ca o penitentă la spovedanie, rosti :

— Vă datorez mult... Înainte de venirea dumneavoastră, nu-mi simțeam sufletul. Dumneavoastră mi-ați vrut mîntuirea. Datorită dumneavoastră am cunoscut singurele bucurii din viața mea. Sînteți mîntuitorul și tatăl meu. De cinci ani, nu trăiesc decît prin și pentru dumneavoastră.

Vocea i se frîngea, începea să lunece pentru a cădea în genunchi. Preotul o opri cu un gest.

— Da ! strigă Marthe, dar acum sufăr, am nevoie de ajutorul dumneavoastră... Ascultați-mă, părinte. Nu plecați din mine. Nu mă puteți părăsi astfel... Vă spun că Dumnezeu nu mă mai aude. Nu-l mai simt... Fie-vă milă, rogu-vă. Sfătuiți-mă, îndrumați-mă spre îndurarea divină ale cărei prime bucurii m-ați făcut să le cunosc ; învățați-mă ce se cuvine să fac pentru a mă vindeca, pentru a înainta în dragostea față de Domnul.

— Trebuie să vă rugați, spuse preotul cu gravitate.

— M-am rugat, m-am rugat ore întregi, cu capul în mîini, încercînd să mă contopesc cu fiecă cuvînt de adorație, dar n-am simțit alinarea, nu l-am simțit pe Dumnezeu.

— Trebuie să vă rugați și iar să vă rugați ; să vă rugați fără-ncetare, pînă ce Dumnezeu se va îndura și va pogorî în voi.

Marthe îl privea cu neliniște.

— Prin urmare nu există decît rugăciunea ? Nu puteți face nimic altceva pentru mine ?

— Nu, nimic, rosti el aspru.

Marthe își înalță mâinile tremurătoare într-un elan deznădăjduit, cu pieptul plin de mînie. Dar se înfrînă. Și îngăimă :

— Cerul dumneavoastră e închis. M-ați călăuzit pînă aici ca să mă izbesc de un zid... Eram atît de liniștită, vă amintiți, cînd ați venit ! Trăiam în ungherul meu, lipsită de orice dorință, de orice urmă de curiozitate. Și m-ați trezit prin cuvinte ce-mi răscoleau inima. M-ați făcut să încep o a doua tinerețe... Ah, nici nu vă închipuiți cîtă bucurie îmi dăruiați, la început ! Simțeam o căldură blîndă în întreaga mea ființă, ce mă străbătea pe de-a-ntregul. Îmi ascultam inima. Nutream o speranță necuprinsă. La patruzeci de ani, toate acestea mi se păreau ridicole uneori, și zîmbeam ; apoi mă iertam, într-atît de fericită mă simțeam... Dar acum vreau restul fericirii făgăduite. Nu se poate să fie numai atît. Mai e și altceva, nu-i așa ? Înțelegeți-mă, am ostenit de toată dorința asta veșnic trează, dorința asta m-a pîrjolit, mă face să mă simt în agonie. Trebuie să mă grăbesc, acum cînd mi-am pierdut sănătatea ; nu vreau să fiu păcălită... Mai e și altceva, spuneți-mi că mai e și altceva.

Abatele Faujas rămînea impasibil, lăsînd să treacă popotul acela de cuvinte înflăcărâte.

— Nu mai e nimic, nu mai e nimic altceva ! rosti Marthe mînioasă ; atunci m-ați înșelat... Mi-ați făgăduit cerul, colo jos, pe terasă, în serile cînd cerul era spuzit de stele. Iar eu am încuviințat. M-am vîndut, m-am dat pe de-a-ntregul. Îmi luaseră mințile acele prime stări de duioșie resimțite de pe urma rugăciunii... Astăzi, tîrgul nostru nu mai ține ; încît înțeleg să mă retrag în ungherul meu, să-mi regăsesc viața liniștită dinainte. Voi da pe toată lumea afară din casă, voi aranja casa, voi cîrpi rufăria la locul meu obișnuit de pe terasă... Da, îmi plăcea să cîrlesc rufăria. Cusutul nu mă obosea... Și vreau ca Désirée să fie alături de mine, pe băncuța ei ; rîdea, cosea păpuși, biată copilă neștiutoare...

Și izbucni în plîns.

— Îmi vreau copiii îndărăt... Ei mă apărau. Cînd n-au mai fost aici, mi-am pierdut capul, am început s-o iau razna... De ce mi i-ați luat ?... Au plecat unul cîte unul, și casa mi-a devenit parcă străină. Inima mea nu mai era aici. Eram mulțumită cînd puteam lipsi o după-amiază ; apoi, seara, cînd mă întorceam, mi se părea că vin la niște străini. Pînă și mobilele mi se păreau dușmănoase, reci. Uram casa... Dar am să-i iau îndărăt, bieții micuți. Vor schimba totul aici, de cum se vor întoarce... O, de-aș mai putea dormi ca înainte, atît de fără grijă !

Se exalta din ce în ce. Preotul încercă s-o liniștească printr-un mijloc ce-i reușise deseori.

— Ei hai, fiți rezonabilă, dragă doamnă, spuse căutînd să-i apuce mîinile, ca să i le țină strîns într-ale sale.

— Nu mă atingeți ! strigă Marthe dîndu-se îndărăt. Nu vreau... Cînd îmi țineți mîinile, sînt slabă ca un copil. Căldura mîinilor dumneavoastră mă umple de lașitate... Iar mîine ar trebui s-o iau de la început ; pentru că, vedeți, așa nu mai pot trăi, iar dumneavoastră nu mă liniștiți decît o oră.

Se întunecase la față. Și șopti :

— Nu, acum sînt osîndită. Niciodată nu-mi voi mai putea iubi casa. Iar dacă se vor întoarce, copiii vor întreba de tatăl lor... Ei, da, vedeți, asta nu-mi dă pace... Nu voi fi iertată decît atunci cînd îmi voi mărturisi fărădelegea unui preot.

Și căzu în genunchi :

— Sînt vinovată. De asta față Domnului se întoarce de la mine.

Abatele Faujas voi s-o ridice.

— Tăceți din gură, spuse mînios. Nu vă pot primi aici mărturisirea. Veniți mîine la Saint-Saturnin.

— Părinte, spuse Marthe rugătoare, fie-vă milă ! Mîine nu voi mai avea puterea.

— Vă interzic să vorbiți, strigă preotul cu și mai multă violență ; nu vreau să știu nimic, am să întorc capul, am să-mi astup urechile.

Și se dădu înapoi, cu brațele întinse, ca pentru a opri mărturisirea pe buzele Marthei. Se priviră amândoi o clipă în tăcere, cu mînia mocnită a complicității.

— Nu un preot o să vă audă, adăugă ceva mai înăbușit. Aici nu se află decît un biet om care să vă judece și să vă osîndească.

— Un om ! spuse Marthe înnebunită. Ei, da ! e mult mai bine așa. Prefer să fie un om !

Și se ridică în picioare, spunînd, dusă de înfrigurare :

— Nu mă mărturisesc, ci vă spun greșeala pe care am săvîrșit-o. După copii, l-am lăsat să plece pe tată. Niciodată nu m-a bătut, nefericitul ! Eu eram nebună. Simțeam arsură pe tot trupul, mă zgîriam cu unghiile, trebuia să simt răceala pardoselii, ca să mă liniștesc. Apoi, după ce criza trecea, simțeam o asemenea rușine să mă văd goală de față cu atîta lume, încît nu îndrăzneam să vorbesc. De-ați ști ce coșmare îngrozitoare mă azvîrleau pe jos ! Infernul tot mi se învîrtea în creștet. Iar el, bietul om, îmi făcea milă văzîndu-l cum clănțane din dinți. Îi era teamă de mine. După ce plecați de-acolo, nici nu îndrăznea să se mai apropie de mine, își petrecea noaptea pe un scaun.

Abatele Faujas încercă s-o oprească.

— Vă ucideți, spuse. Nu mai răscoliți amintirile acestea. Dumnezeu va ține seamă de suferințele dumneavoastră.

— Din vina mea a ajuns la Tuilettes, continuă Marthe, impunîndu-i tăcere printr-un gest energic. Îmi spuneți cu toții că-i nebun... A, ce viață de neîndurat ! Totdeauna am trăit cu spaima nebuniei. Cînd eram tînără, mi se părea că mi se smulge țeasta și că mi se golește capul. Simțeam ca un bulgăre de gheață în frunte. Iar senzația asta de îngheț am simțit-o iarăși, mi-a fost teamă că o să înnebunesc, totdeauna, totdeauna... Iar pe el, pe el l-au dus. Iar eu nu

m-am împotrivit. Nu mai știam ce-i cu mine. Dar de-a-tunci, nu pot închide ochii, fără să-l văd în față. Asta mă face să mă port atît de straniu, să stau ținută ceasuri în șir în același loc, cu ochii căscați... Și știu casa aceea, parcă o văd. Unchiul Macquart mi-a arătat-o. E cenușie, ca o închisoare, cu ferestre negre.

Se sufoca. Își duse o batistă la gură, apoi o luă, pătată cu cîteva picături de sînge. Preotul, cu brațele încrucișate la piept, aștepta sfîrșitul crizei.

— Știți totul, nu-i așa, isprăvi Marthe, bîlbîindu-se. Sînt o făptură nevrednică, am păcătuit pentru dumneata... Dar dăruiește-mi viața, dăruiește-mi bucuria, și voi pătrunde fără nici o remușcare în fericirea supraomenească pe care mi-ai făgăduit-o.

— Minți ! spuse preotul pe îndelete. Nu știu nimic, nu știam că ai făptuit fărădelegea asta.

Ea se dădu îndărăt la rîndu-i, cu mîinile împreunate, bîiguind, ținîndu-l cu priviri îngrozite. Apoi, dusă, nemaiștiind ce face, deveni familiară :

— Ascultă, Ovide, șopti, te iubesc și o știi, nu-i așa ? Te-am iubit, Ovide, din seara cînd ai pășit aici.... Nu ți-am spus-o. Simțeam că ți-ar displace. Dar simțeam fără greș că-mi ghicești taina inimii. Eram mulțumită, nădăjduiam că vom putea fi fericiți într-o bună zi, într-o unire întru totul divină... Încît de dragul tău am golit casa. M-am tîrît în genunchi și te-am slujit... Dar nu poți fi atît de crud pînă la capăt ! Ai consimțit la toate, mi-ai îngăduit să fiu numai a dumitale, să îndepărtiez piedicile ce ne stăteau în cale. Adu-ți aminte, te implor. Iar acum, cînd sînt bolnavă, părăsită, cu inima zdrobită, cu capul golit, nu-i cu putință să mă respingi... N-am rostit nimic cu glas tare, ce-i drept. Dragostea mea vorbea iar tăcerea dumitale răspundea. Omului din dumneata mă adresez, iar nu preotului. Mi-ai spus că nu se află aici decît un biet om. Omul mă va înțelege... Te iubesc, Ovide, te iubesc și mor de pe urma acestei iubiri !

Marthe plîngea în hohote. Abatele Faujas își înălțase întreaga lui statură și, apropiindu-se de Marthe, lăsă să cadă asupra-i disprețul ce-l nutrea față de femeie.

— O, carne scîrbavnică ! Speram să fii îndeajuns de înțeleaptă încît niciodată să nu ajungi a rosti cu glas tare toate murdăriile astea... Da, e veșnica luptă a răului împotriva voințelor oțelite. Ești ispita josnică, lașitatea, prăbușirea cea de pe urmă ! Preotul nu are alți dușmani decît pe voi, și ar trebui să fiți alungate din biserici pentru necurătenia voastră blestemată.

— Te iubesc, Ovide, îngăimă Marthe iarăși ; te iubesc, ajută-mă !

— Prea mult am stat în preajma dumitale. De nu voi izbuti, va fi din pricina ta, femeie, ce mă vei fi abătut din tăria mea, doar de dragul dorinței tale. Piei din calea mea, pleacă, Satano ! Te voi bate ca să-ți alung ingerul cel rău din trup.

Marthe se lăsase să lunece, pe jumătate sprijinită de perete, mută de groază în fața pumnului amenințător al preotului. Părul i se despletea, o șuviță mare, albă, îi căzuse pe frunte. Cînd, căutînd vreun ajutor în camera goală, zări crucifixul din lemn negru, încă mai avu puterea să întindă brațele spre el, într-un gest pătimăș.

— Nu implora crucea ! exclamă preotul în culmea mîniei. Isus a trăit în neprîhănire, de asta a avut tăria să moară așa cum a murit !

Doamna Faujas se întorsese, ținînd pe după braț o coșniță mare, plină cu provizii. O lăsă repede jos, văzîndu-și fiul pradă acelei înspăimîntătoare mîinii. Îi apucă brațele :

— Ovide, liniștește-te, copile, îi șopti mîngîindu-l.

Apoi, întorcîndu-se spre Marthe năruită, o fulgeră cu privirea.

— Așadar nu ești în stare să-l lași în pace !... De vreme ce nu te vrea, barem nu-l face să-și iasă din fire. Hai, coboară, nu poți rămîne aici !

Marthe nu se clintea. Doamna Faujas trebui s-o ridice și s-o împingă spre ușă ; o învinuia că a așteptat să plece de-acasă, îi smulgea făgăduiala că n-avea să mai urce, pentru a întoarce casa pe dos cu asemenea scene. Apoi închise ușa cu zgomot după ea.

Marthe coborî clătinându-se. Nu mai plîngea. Își spunea :

— François o să se întoarcă, François o să-i dea afară pe toți.

XXI

Trăsura de Toulon care trecea prin Tulettes, unde se afla un han de poștă, pleca din Plassans la ora trei. Marthe, biciuită de energia unei idei fixe, nu voi să piardă o clipă ; își puse pălăria și șalul, poruncindu-i Rosei să se îmbrace îndată.

— Nu știu ce-o fi apucat-o pe doamna, îi spuse bucătăreasa Olympiei ; cred că plecăm într-o călătorie de câteva zile.

Marthe lăsă cheile în uși. Se zorea să plece odată. Olympe, ținându-se de ea, încercă zadarnic să afle unde se duce și câte zile o să lipsească.

— Fiți liniștită, îi spuse de pe prag cu vocea ei mie-roasă ; am eu grijă de tot, o să le găsiți pe toate la locul lor... Stați cît trebuie, terminați-vă treburile. Dacă vă duceți la Marsilia, aduceți-ne scoici proaspete.

Marthe nici nu dăduse colțul străzii Taravelle, că Olympe puneă stăpînire pe casa întreagă. Cînd se întoarse, Trouche își găsi nevasta trîntind ușile, scotocind prin mobile, răscolind, fredonînd, umplînd odăile cu vîrtejul fustelor ei.

— A plecat, și mîrtoaga ei de slujnică odată cu ea ! îi strigă lăfăindu-se într-un fotoliu. Ce mai noroc chior ar pica pe noi, dacă ar crăpa amîndouă într-un șanț !...

Oricum, o să ne simțim al naibii de bine o vreme. Uf ! că strașnic e cînd ești singur, nu-i așa, Honoré ? Hai, vino să mă pupi ! Sîntem la noi acasă, am putea să stăm numai în cămașă, dacă am pofti.

Între timp, Marthe și Rose sosiră tocmai bine pe bulevardul Sauvaire, în clipa cînd trăsura de Toulon pornea. Cupeul era liber. Cînd servitoarea o auzi pe stăpînă zicînd surugiului că va coborî la Tulettes, se urcă bodogănind. Nici nu ieșise trăsura din oraș, că se și puse pe cîrtit, spunînd întruna cu îndărătnicie :

— Și eu, care credeam că v-a venit mințea la cap ! Îmi închipuiam că ne ducem la Marsilia, să-l vedem pe domnul Octave. Am fi adus o langustă și niște moluște... Ei da, prea m-am grăbit. La fel ca înainte ați rămas, tot la nenorocire trageți, nu mai știți ce să mai scorniți ca să vă faceți rău.

Marthe, stînd în colțul cupeului, pe jumătate leșinată, i se lăsa în voie. O slăbiciune ucigătoare puneă stăpînire pe ea, acum cînd nu se mai îndîrjea împotriva durerii ce-i zdrobea pieptul. Dar bucătăreasa nici n-o privi.

— Ce mai caraghioslîc, să vă duceți să-l vedeți pe domnul ! Halal spectacol, o să vă înveselească nevoie mare ! O săptămînă n-o să mai putem închide ochii noaptea. Degeaba o să vă fie teamă de diavol, a naibii să fiu dacă m-oi scula să mă uit pe sub mobile !... Barem dacă vizita dumneavoastră i-ar face bine domnului ; dar e în stare să vă privească mult și bine și-apoi să crape chiar el. Nădăjduiesc din inimă că nu veți fi lăsată să intrați. Mai întîi, pentru că nu-i voie... Știți ceva, n-ar fi trebuit să mă urc în trăsura, cînd ați pomenit de Tulettes ; poate că de una singură n-ați fi îndrăznit să faceți prostia asta.

Un oftat al Marthei o întrerupse. Se întoarse spre ea, o văzu albă la față și sufocîndu-se, și se supără încă și mai rău ; apoi scoborî un ochi de geam ca să vină aer mai mult.

— Ei da, cădeți-mi în brațe acu' ! Oare nu v-ar sta mai bine la dumneavoastră în pat, să vă îngrijiți de sănătate ? Când te gîndești că ați avut norocul să fiți înconjurată tot de oameni devotați, fără ca măcar să-i aduceți mulțumită bunului Dumnezeu ! Știți bine că ăsta-i adevărul. Domnul părinte, mama dînsului, sora lui, pînă și domnul Trouche nu mai știu cum să vă răsfețe ; s-ar azvîrli și-n foc de dragul dumneavoastră, și vă stau la dispoziție la orice oră din zi și din noapte. Am văzut-o pe doamna Olympe plîngînd, da, plîngînd, ultima oară cînd ați fost bolnavă. Mda ! Și cum le sînteți recunoscătoare pentru bunătatea lor ? Le faceți necazuri, plecați pe furis ca să-l vedeți pe domnul, cu toate că știți că asta o să-i supere rău ; pentru că lor domnul nu le e pe plac, că se purta așa de rău cu dumneavoastră... Știți ce, vreți să v-o spun pe șleau, doamnă ? măritișul nu v-a priit, n-ați luat de la domnul decît răutatea. Pricepeți ? Sînt zile cînd sînteți la fel de rea ca și el.

Și o ținu așa pînă la Tulettes, apărîndu-i pe Faujas și pe Trouche, învinuindu-și stăpîna de tot soiul de răutăți. În cele din urmă spuse :

— Oameni ca ăștia ar fi stăpîni minunați, de-ar avea bani destui ca să țină servitori ! Dar averea nu pică niciodată decît la cei cu inimă pestriță.

Marthe, ceva mai calmă, nu spunea nimic. Se uita în neștire la copacii subțiratici cum se perindă de-a lungul drumului, la ogoarele întinse ce se desfășurau ca niște bucăți de stofă de culoare închisă. Bruftuluielile Rosei se pierdeau în clătinările trăsurii.

La Tulettes, Marthe se îndreptă spre casa unchiului Macquart, urmată de bucătăreasă, căreia acum îi tăcuse gura, înălțînd din umeri, cu buzele strînse.

— Cum așa ! Tu ești ? exclamă unchiul cît se poate de mirat. Credeam că stai la pat. Mi s-a spus că ești bolnavă... Ei, ei, micuțo, nu prea pari cine știe ce sănătoasă... Oare vii să mă poștești la cină ?

— Aș vrea să-l văd pe François, unchiule, zise Marthe.

— François ? se miră uncheșul privind-o drept în față, ai vrea să-l vezi pe François ? Asta înseamnă că ești o nevastă bună. Bietul băiat, a strigat destul după tine. Îl zăream din capătul grădinii, cum izbește cu pumnii în pereți și te strigă... Va să zică, vii să-l vezi ? Credeam că l-ai uitat cu toții, acolo.

Lacrimi mari se iviseră în ochii Marthei.

— N-o să fie ușor să-l vedem astăzi, continuă Macquart. Curînd se face ora patru. Și-apoi, nu prea știu dacă directorul o să-ți dea voie. Mouret nu-i cuminte de la o vreme ; sparge tot, amenință că dă foc la șandrama. Pe legea mea ! nebunii nu sînt în toane bune în fiecare zi.

Îl asculta, înfiorată toată. Se pregătea să-l întrebe ceva pe unchi, dar se mulțumi să întindă doar mîinile spre el.

— Te implor ! Am venit anume pentru asta ; trebuie neapărat să vorbesc cu François astăzi, acum... Ai prieteni în casa aceea, poți să-mi deschizi ușile.

— Vezi bine, vezi bine, șopti Macquart, fără a spune nimic mai limpede.

Părea uluit, nepricepînd bine cauza acelei călătorii bruște, fiind înclinat să discute cazul dintr-un punct de vedere personal, numai de el știut. O întrebă din priviri pe bucătăreasă, care întoarse spatele. O părere de zîmbet i se ivi în sfîrșit pe buze.

— Asta-i, de vreme ce așa vrei, șopti, am să încerc să te slujesc. Numai că, ține minte, dacă maică-ta o să se supere, să-i explici că nu m-am putut împotrivi dorinței tale... Mi-e teamă că o să-ți faci rău. Nu-i o treabă veselă, te încredințez.

Cînd plecară, Rose se împotrivi din răspuțeri să-i însoțească. Se așezase în fața focului din butuci de viță care ardea în soba cea mare.

— N-am nevoie să mă duc ca să-mi scoată ochii, zise cu acreală. Domnul nu mă prea avea la stomac... Rămîn aici, mai bine mă încălzesc.

— Atunci fii drăguță și pregătește-ne o ulcică de vin fierț, îi șopti uncheșul la ureche, vinul și zahărul sînt aici, în bufet. O să avem nevoie de asta, cînd ne-om întoarce.

Macquart nu-și duse nepoata la intrarea principală a ospiciului de alienați. O luă la stînga, întrebă la o portiță de paznicul Alexandre, cu care schimbă cîteva cuvinte pe șoptite. Apoi, fără o vorbă, porniră toți trei pe niște coridoare nesfîrșite. Paznicul mergea în frunte.

— Eu o să te aștept aici, zise Macquart oprindu-se într-o curtică ; Alexandre rămîne cu tine.

— Aș fi vrut să fiu singură, șopti Marthe.

— Doamna să nu-și închipuie că va fi o distracție, zise paznicul cu un zîmbet liniștit ; și așa și risc mult.

Mai traversară o a doua curte, apoi se opriră în fața unei ușițe. Pe cînd învîrtea cheia încet, spuse cu glas scăzut :

— Nu vă fie teamă... E ceva mai liniștit de azi-dimineață ; așa că i s-a scos cămașa de forță... Dacă se înfurie, să ieșiți de-a-ndăratelea, pricepeți ? și mă lăsați pe mine cu el.

Marthe intră tremurînd, cu gîtlejul uscat. La început nu văzu decît o masă ghemuită într-un colț, la perete. Era pe înserat, chilia nu era luminată decît de-o lumină ca de pivniță, ce venea de la o fereastră zăbreliată, prevăzută cu o prelungire din scînduri.

— Ei, flăcăule, strigă Alexandre cu familiaritate, ducîndu-se să-l bată pe umăr pe Mouret, îți aduc pe cineva în vizită... Nădăjduiesc că o să te porți frumos.

Apoi se întoarse și se sprijini cu spatele de ușă, cu mîinile atîrnîndu-i pe lîngă trup, neslăbindu-l din ochi pe nebun. Mouret se ridicase fără grabă. Nu păru cîtuși de puțin mirat.

— Tu ești, dragă ? spuse cu glasul lui cel liniștit ; te așteptam, eram îngrijorat din cauza copiilor.

Marthe, care simțea cum i se moaie genunchii, îl privea cu îngrijorare, rămasă fără glas din pricina acelei primiri drăgăstoase. Și-apoi, Mouret nu se schimbase ; arăta chiar mai bine, se mai rotunjise și se îngrășase, era ras, cu ochii limpezi, de culoare deschisă. Avea iar ticurile lui de burghez mulțumit de sine ; își frecă mâinile, clipi din ochiul drept, bătu pasul pe loc, sporovăind cu acea înfățișare mucalită din zilele lui bune.

— Mă simt cât se poate de bine, dragă. O să ne putem întoarce acasă... Ai venit să mă ieși, nu-i așa ?... Ați avut grijă de lăptucile mele ? Melcilor le plac al naibii de mult salatele, toată grădina o roseseră ; dar știu eu cum să le vin de hac !... Am o mulțime de planuri, ai să vezi. Sîntem destul de bogați, ne putem îngădui niște mofturi acolo... Ia zi, nu cumva l-ai văzut pe moș Gautier din Saint-Eutrope, cât timp am lipsit eu ? Îi cumpărasem treizeci de deca de vin prost, pentru cùpajări. O să trebuiască să mă duc să-l văd... Dar tu, tu nu ții minte nici de la mîna pîn' la gură.

Glumea, o amenința prietenește cu degetul.

— Pun prinsoare că am să găsesc totul alandala, continuă. Voi nu puneți nimic la loc ; uneltele le lăsați împrăștiate, dulapurile deschise, Rose murdărește odăile cu măturoiul ei... Dar Rose, ea de ce n-a venit ? A, ce mai căpoasă ! Niciodată n-o să s-aleagă nimic de ea ! Tu nu știi, dar într-o zi a vrut să mă dea pe ușă afară. Perfect... Casa a ajuns acum pe mîna ei, să mori de rîs, nu alta... Dar de ce nu-mi spui nimic de copii ? Désirée e tot la dădaca ei, nu-i așa ? O să ne ducem la ea s-o îmbrățișăm, s-o întrebăm dacă nu s'è plictisește. Vreau să mă duc și la Marsilia, Octave mă îngrijorează ; ultima oară cînd l-am văzut, ducea o viață tare dezordonată. Nu vorbesc de Serge : ăsta e prea cuminte, o să sfîntească toată familia... Știi, îmi face plăcere să vorbesc despre casă.

Și vorbi, vorbi întruna, cerînd noutăți despre fiecare arbore din grădină, stăruind asupra celor mai neînsemnate amănunte din gospodărie, făcînd dovada unei memorii neobișnuite în legătură cu o mulțime de fapte mărunte. Marthe, adînc mișcată de afecțiunea pedantă pe care i-o dovedea, își închipui că dintr-o mare delicatețe are grijă să nu-i aducă nici o muștrare, să nu facă nici cea mai mărunță aluzie la tot ce îndurase. Se simțea iertată ; și lacrimi mari îi curgeau în tăcere pe amîndoi obraji, în timp ce genunchii i se prosternau, pentru a-i mulțumi.

— Fiți atentă, îi șopti paznicul la ureche ; are o privire care mă îngrijorează.

— Dar nu-i nebun ! se bîlbîi ea ; jur că nu-i nebun ! Trebuie să vorbesc cu directorul. Vreau să-l iau acasă chiar acum.

— Fiți atentă, spuse paznicul din nou cu asprime, trăgînd-o de braț.

Mouret, în plină sporovăială, începu să se împleticească, asemeni unui animal lovit în cap. Se lungi la pămînt ; apoi, cu ușurință, începu să umble în patru labe pe lîngă perete.

— Uu ! Uu ! urlă cu o voce răgușită și prelungă.

Se ridică dintr-o zvîcnitură, apoi căzu pe-o parte. Și-atunci începu o scenă înspăimîntătoare : se răsucea ca un vierme, își învinețea fața cărîndu-și la pumni, își sfîșia pielea cu unghiile. Curînd se pomeni aproape dezbrăcat, cu hainele în zdrențe, zdrobit, învinețit, horcăind.

— Ieșiți odată, doamnă ! strigă paznicul.

Marthe sta ținută locului. Își amintea că așa făcea și ea pe pardoseala camerei ; la fel se zvîrcolea și ea, la fel își sfîșia carnea și se bătea. Pînă și vocea și-o recunoștea. Mouret horcăia întocmai ca ea. Ea făcuse din omul acela o ființă jalnică.

— Nu-i nebun ! bîigui ; nu poate fi nebun !... Ar fi groaznic. Mai curînd aș vrea să mor.

Paznicul o apucă cu amîndouă mîinile, o scoase afară dar ea rămase acolo, lipită de lemnul uşii. Auzi în chilie un zgomot de luptă, strigăte ca de porc înjunghiat ; apoi o cădere înfundată, asemeni unor rufe ude ; după care se înstăpîni o tăcere de moarte. Cînd paznicul ieşi afară, era aproape noapte de-a binelea. Marthe nu zări decît o gaură neagră prin uşa întredeschisă.

— La naiba ! zise paznicul încă furios, sînteţi nostimă, doamnă, tot strigînd că nu-i nebun ! Era cît pe ce să rămîn fără degetul cel gros, pe care mi l-a apucat cu dinţii... Acu o să stea liniştit cîteva ceasuri.

Şi, în timp ce-o conducea, continua să spună :

— Nici nu vă închipuiţi cît de şmecheri sînt toţi cei de-aici !... Fac pe mieluşei ore în şir, spun întîmplări ce par cu judecată ; şi deodată hop ! pe nepusă masă, se năpustesc să te strîngă de gît... Vedeam eu bine mai adineauri că pune ceva la cale, în timp ce vorbea despre copii ; avea privirea fioroasă.

Cînd Marthe dădu cu ochii de unchiul Macquart, rămas în curtică, repetă cu înfrigurare, fără a putea plînge, cu o voce tărăgănată şi frîntă :

— E nebun ! E nebun !

— Fireşte că-i nebun, zise unchiul cu un rînjete. Da' ce-ţi închipuiai, că o să-l găseşti făcînd pe tinerelul ? Doar nu degeaba l-au adus aici... Dar şi casa asta te scoate din minţi. După două ceasuri de stat între pereţii ei, he ! he ! şi eu aş turba.

O cerceta pe Marthe cu coada ochiului urmărindu-i cele mai mici trăsături nervoase. Apoi o întrebă pe tonul lui de om cumsecade :

— Poate că vrei s-o vezi şi pe bunica ?

Marthe făcu un gest de spaimă, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

— N-ar fi deranjat pe nimeni, urmă el. Alexandre ne-ar fi făcut plăcerea asta... E aici, alături, iar din partea ei nu ne putem aştepta la nimic rău ; e tare blîndă. Nu-i

aşa, Alexandre, că niciodată nu le-a dat bătaie de cap celor din stabiliment ? Stă jos şi se uită drept în faţa ei. De doisprezece ani, nu s-a clintit din loc... În fine, de vreme ce nu vrei s-o vezi...

Pe cînd paznicul îşi lua seara bună de la ei, uncheşul îl pofti să bea un pahar de vin fiert, făcînd cu ochiul într-un anume fel, ceea ce păru a-l face pe Alexandre să primească. Fură nevoiţi s-o susţină pe Marthe, care nu se mai putea ţine pe picioare. Cînd sosiră, o duceau pe sus, cu faţa convulsionată, cu ochii larg deschişi, înţepenită într-una din crizele ei nervoase ce-o făceau să pară ca şi moartă ore întregi.

— Ei, ce vă spuneam eu ? strigă Rose de cum îi zări. E într-un hal fără de hal, şi mă întreb cum o să ne întoarcem ! E oare cu putinţă, Doamne sfinte ! să ai o minte atît de sucită ? Domnul ar fi trebuit s-o strîngă de gît, ca s-o înveţe minte.

— Lasă, zise uncheşul, am s-o aşez în patul meu. Doar n-om muri dacă ne-om petrece noaptea pe lîngă foc.

Şi trase o perdea de bumbac ce ascundea un alcov. Rose se duse să-şi dezbrace stăpîna, bodogănind. Nu era nimic altceva de făcut decît să-i pună o cărămidă caldă la picioare.

— Acu' dacă nepoata tot face nănică, să bem şi noi o duşcă, zise uncheşul cu rînjetul lui de lup cumînţit. Miroase al naibii de bine, vinul dumitale fiert, maică.

— Am găsit o lămîie pe sobă şi-am luat-o, răspunse Rose.

— Bine-ai făcut. Găseşti tot ce poţteşti aici. Cînd gătesc un iepure, nimicuţa nu lipseşte, te rog să mă crezi.

Trăsese masa în faţa sobei. Se aşeză între bucătăreasă şi Alexandre, turnînd vinul fiert în nişte ceşti mari, galbene. După ce sorbi două înghiţituri, cu sfinţenie :

— Hm ! exclamă cu încîntare şi plescăind din limbă, uite ce-nseamnă un vin fiert pe cinste ! Mda, ştiu că

te pricepi ; e mai bun decît îl fac eu. Să-mi dai și mie rețeta.

Rose, liniștită, măgulită de complimente, începu să rîdă. Focul din butuci de viță făcuse un jăratic pe cînste. Ceștile fură umplute din nou.

— Ia zi, întrebă Macquart, sprijinindu-se-n coate ca să se uite drept în ochii bucătăresei, nepoată-mea a venit așa, că i s-a năzărit ei ?

— Nu-mi mai pomeniți despre asta, că mă mîinii din nou... Doamna înnebunește la fel ca domnul ; nu mai știe la cine ține și la cine nu... Cred că s-a certat cu domnul părinte, înainte de-a pleca ; le-am auzit glasurile strigînd.

Uncheșul rîse cu poftă.

— Doar se împăcau tare bine, șopti.

— Te cred, da' nimic nu ține la o minte ca a doamnei... Mă prind că-i pare rău după bătăile-n care o snopea domnul, nopțile. Am găsit bățul în grădină.

O țintui și mai și cu privirea, zicînd între două sorbituri de vin :

— Poate că a venit să-l ia acasă pe François.

— Ferească Dumnezeu ! strigă Rose înspăimîntată. Domnul ar stîrni un tărăboi pe cînste în casă ; ne-ar face de petrecanie la toți... Vezi, de-asta mă tem eu. Tremur să nu pice așa, într-o noapte, să ne dea gata. Cînd mă gîndesc la asta, la mine în așternut, îmi pierd somnul. Mi se pare că-l văd intrînd pe fereastră, cu părul vîlvoi și ochii sticlindu-i ca niște flăcări.

Macquart făcea haz, izbindu-și ceașca de masă.

— Ce caraghios, ce caraghios ar fi ! spunea întruna. Nu prea vă înghite, mai cu seamă pe popă, care i-a luat locul. L-ar da gata pe popă cît ai zice pește, așa zdrahon cum e, pentru că nebunii sînt ai naibii de puternici, pe cît se spune... Ia zi, Alexandre, îl vezi tu pe bietul François picînd pe nepusă masă la el acasă ? Ar face o curățenie a'ntîia. Pe mine unul m-ar încînta.

Și trăgea cu ochiul la paznic, care bea vin fierț cît se poate de liniștit, mulțumindu-se să dea din cap.

— E doar așa, o presupunere, ca să fac băscălie, preciză Macquart, văzînd privirile înspăimîntate cu care-l străpungea Rose.

În clipa aceea, Marthe se zvîrcoli furibund în spatele perdelei de stambă ; trebuiră s-o țină cîteva minute, ca să nu cadă pe jos. Cînd fu iarăși întinsă, pradă înțepenelii ei de cadavru, uncheșul veni să-și încălzească picioarele în fața vetrei cu jăratec, cugetînd, murmurînd, fără a lua seama la cele ce spune :

— Nu-i ușor, cu micuța.

Apoi, dintr-odată, întrebă :

— Și Rougonii, ce zic de toate poveștile astea ? Ei sînt de partea abatelui, nu-i așa ?

— Domnul nu era prea drăguț cu ei ca să-l regrete, răspunse Rose ; nu mai știa ce răutăți să pună la cale împotriva lor.

— Și zău dacă greșea, zise uncheșul. Rougonii sînt niște cîrpănoși. Cînd te gîndești că n-au vrut cu nici un chip să cumpere ogorul de grîu de colo, din față ; o operație pe cinste, pe care o luam asupra-mi... Știu că s-ar holba zdravăn Félicité, de l-ar vedea pe François întorcîndu-se !

Rînji iarăși, se învîrti primpjurul mesei. Și, după ce-și aprinse pipa, spuse cu un gest hotărît :

— Să nu uiți cît e ceasul, băiete dragă, i se adresă lui Alexandre, făcîndu-i cu ochiul. Merg și eu cu tine... Marthe pare să se fi liniștit, acum. Rose o să pună masa pînă vin eu... Cred că ți-e foame, Rose, nu-i așa ? De vreme ce tot trebuie să-ți petreci noaptea aici, o să ciugulim ceva împreună.

Și-l luă pe paznic cu el. După o jumătate de oră, tot nu se întorsese. Bucătăreasa, plictisindu-se singură, deschise ușa, se aplecă de pe terasă, uitîndu-se la drumul pustiu în noaptea luminoasă. Pe cînd intra în casă, i se

păru că zărește, de cealaltă parte a drumului, două umbre negre proțâpite pe-o cărare, în spatele unui gard viu.

„Ai zice că-i uncheșul, se gîndi ea ; pare a sta de vorbă cu un preot.“

Peste cîteva minute, veni și Macquart. Zicea că diavolul acela de Alexandre îi turnase la palavre de nu mai isprăvea.

— Oare nu dumneata erai aici, mai adineauri, cu un preot ? întrebă Rose.

— Eu, cu un preot ! se miră el ; cum naiba ! Cred c-ai visat ! Nu e nici un preot prin părțile astea.

Și-și rostogolea ochii mici, scînteietori. Apoi, păru nemulțumit de minciună, așa că adăugă :

— E abatele Fenil, dar e ca și cum n-ar fi ; nu iese niciodată din casă.

— Abatele Fenil, nu-i mare lucru de capul lui, zise bucătăreasa.

Dar uncheșul se supără.

— Cum așa, nu-i mare lucru de capul lui ? Face mult bine pe aici ; e tare, tare de tot, flăcăul... Prețuiește mai mult decît o grămadă de popi care fac numai pocinoage.

Dar mînia i se stinse dintr-odată. Începu să rîdă, văzînd că Rose îl privește mirată.

— Puțin îmi pasă, la urma urmei, șopti. Ai dreptate, toți popii sînt la fel, fățarnici și mai cîte cele... Acum știu cu cine m-ai putut vedea. M-am întîlnit cu băcănița : era într-o rochie neagră, de ți s-a părut că-i o sutană.

Rose făcu o omletă, uncheșul puse pe masă o bucată de brînză. Încă nu isprăviseră de mîncat, cînd Marthe se ridică în șezut, cu aerul mirat al cuiva care se trezește într-un loc necunoscut. După ce-și dădu părul din ochi și începu să-și amintească, sări jos din pat, zicînd că vrea să plece, să plece chiar atunci. Macquart păru tare sîcîit că se trezise.

— Nu se poate, n-ai cum să te întorci la Plassans în seara asta. Tremuri de friguri, o să te îmbolnăvești pe

drum. Odihnește-te. Mîine, vedem noi... Întîi de toate, că nu e trăsură.

— O să mă duci dumneata cu căruța.

— Nu, nu vreau, nu pot.

Marthe, care se îmbrăca cu o grabă înfrigurată, spuse ritos că avea să plece la Plassans pe jos, decît să-și petreacă noaptea la Tulettes. Uncheșul delibera ; răsucise cheia în ușa și-și vîrîse cheia în buzunar. Își imploră nepoata, o amenință, scorni tot felul de istorii, în timp ce, fără a-l asculta, Marthe termină cu îmbrăcatul și-și puse pălăria.

— Dacă-ți închipui că o s-o îndupleci ! zise Rose, isprăvindu-și liniștit bucata de brînză : ar fi în stare să sară pe fereastră. Înhamă calul, mai bine așa.

Unchiul, după o tăcere scurtă, înălță din umeri, exclamînd mînios :

— Mie puțin îmi pasă, la urma urmei ! N-are decît să se îmbolnăvească, dacă ține morțiș ! Eu unul voiam s-o scutesc de-un necaz... Dacă e să ne aflăm în treabă... întîmplă-se ce s-o întîmpla, am să vă duc.

Trebuiră s-o ducă pe sus pe Marthe pînă la căruță ; era zgîlțuită de friguri. Unchiul îi puse pe umeri un palton vechi de-al lui. Îl auziră cum pocnește ușor din limbă și plecară.

— Mie unul nu-mi displace să vă duc în seara asta la Plassans ; dimpotrivă !... Te distrezi la Plassans.

Era pe la ora zece. Cerul, încărcat de ploaie, avea un licăr roșietic ce lumina slab calea. Tot timpul drumului, Macquart se aplecă, uitîndu-se prin șanțuri, în spatele gardurilor vii. Cînd Rose îl întrebă ce caută, îi răspunse că scoborîseră lupii de pe Seille. Își recăpătase tot hazul. La o leghe de Plassans, se porni o ploaie rece, și turnă așa cu găleata. Atunci uncheșul începu să înjure. Rose ar fi fost în stare să-și bată stăpîna, care agoniza sub haină. Cînd în sfîrșit sosiră, cerul se înseninase.

— Pe strada Balande vă duceți ? întrebă Macquart.

— Firește, zise Rose mirată.

Îi explică atunci că Marthe i se părea tare bolnavă și că ar fi fost poate mai bine să fie dusă în casa mamei ei. Consimți totuși, după multă șovăială, și-și opri calul în fața casei familiei Mouret. Marthe nu-și luase la ea nici măcar cheia. Din fericire, Rose găsi cheia ei în buzunar; dar când dădu să deschidă, ușa nu cedă; soții Trouche trăsese ră pe semne zăvoarele. Izbi cu pumnii în ușă, fără a stîrni alt zgomot decît ecoul înfundat al sălii mari, de la intrare.

— Rău faci că te înverșunezi, îi zise uncheșul rîzînd pe sub mustață; n-or să coboare, i-ai deranja... Iată-vă frumușel date afară din propria voastră casă, dragele mele. Ideea mea n-a fost rea, precum vedeți. Trebuie s-o ducem pe scumpa copilă în casa Rougonilor; o să se simtă mai bine acolo decît în propria ei odaie, asta v-o zic eu.

Félicité se lăsă pradă unei deznădejdi zgomotoase cînd își zări fiica la o asemenea oră, udată de ploaie, aproape moartă. O culcă la etajul doi, dădu toată casa peste cap, sculă toți servitorii. După ce se mai liniști și se așeză la căpătîiul Marthei, ceru explicații.

— Dar ce s-a întîmplat? Cum se face că o aduci în asemenea hal?

Macquart, cu multă nevinovăție, povesti despre călătoria „scumpei copile”. Se apăra, spunea că făcuse totul pentru a o împiedica să-l vadă pe François. Pînă la urmă invocă în sprijin mărturia Rosei, văzînd că Félicité îl cercetează amănunțit, bănuitor. Dar aceasta continua să clatine din cap.

— Nu-i deloc în regulă, tot ce-mi spui! șopti ea; e ceva ce nu înțeleg.

Îl știa ea pe Macquart, adu-meca o fărădelege în bucuria tainică ce-i încrețea colțurile ochilor.

— Da' știi că ești bine? spuse acesta supărîndu-se, ea să nu-l mai descoasă atîta; totdeauna îți umblă gîndul

la rele. Nu-ți pot spune ceea ce nu știu... Țin la Marthe mai mult decît dumneata, niciodată n-am făcut nimic care să nu fie în interesul ei. Uite, dau fuga după doctor, dacă vrei.

Doamna Rougon îl urmări din priviri. Îi puse o mulțime de întrebări Rosei, fără a afla nimic. Și-apoi, părea cît se poate de fericită să-și aibă fiica lîngă ea ; vorbea cu amărăciune de oamenii care te-ar lăsa să mori de foame la ușa casei tale, fără ca măcar să-ți deschidă. Marthe, cu capul căzut pe pernă, era pe moarte.

XXII

În chilia de la Tulettes era beznă. O adiere ca de gheață îl scoase pe Mouret din starea cataleptică în care-l lăsase criza din cursul serii. Ghemuit lîngă perete, rămase o clipă neclintit, cu ochii deschiși, rotindu-și încet capul pe răceala pietrei, gemînd ca un copil care se scoală. Dar picioarele îi erau tăiate de un curent atît de umed, încît se sculă și privi. În fața lui, zări ușa chiliei larg deschisă.

— Marthe a lăsat ușa deschisă, spuse nebunul cu glas tare ; pe semne că m-așteaptă, trebuie să plec.

Ieși, se întoarse apoi și-și pipăi veșmintele, cu grija minuțioasă a unui om dichisit care se teme să nu fi uitat ceva ; pe urmă închise ușa binișor după el. Străbătu prima curte cu pasul lui liniștit de burghez care hoinărește. Pe cînd pătrundea în cea de-a doua curte, văzu un paznic ce părea că pîndește. Se opri, se gîndi o clipă. Dar cum paznicul dispăruse, se pomeni în celălalt capăt al curții, în fața altei uși deschise, ce dădea spre ogoare. O închise după el, fără să se mire, fără să se grăbească.

— E o nevastă bună, orice-ar fi, șopti el, o fi auzit cînd o strigam... Cred că-i tîrziu. Am să mă întorc, ca ai casei să nu fie îngrijorați.

O apucă pe un drum. I se părea cît se poate de firesc să se afle printre ogoare. După o sută de pași uită că ieșise de la Tulettes ; își închipui că vine de la un podgorean de la care cumpărase cincizeci de deca de vin. Sosind la o răspîntie în care dădeau cinci drumuri, recunoscu locurile. Începu să rîdă, zicînd :

— Că prost mai sînt ! Era cît pe ce să urc pe deal, spre Saint-Eutrope ; dar eu la stînga trebuie s-o apuc... După un ceas și jumătate de mers întins, am să fiu la Plassans.

Și-atunci o apucă pe drumul mare, vesel, uitîndu-se ca o veche cunoștință la fiecare bornă kilometrică. Se oprea cu interes în fața anumitor ogoare, în fața anumitor case de țară. Cerul avea culoarea cenușei, străbătut de lungi dîre roșietice, ce luminau noaptea cu un reflex palid de tăciuni gata să se stingă. Picături mari începură să cadă ; vîntul sufla dinspre răsărit, aducînd ploaie.

— La naiba ! nu trebuie să-mi pierd timpul, zise Mouret cercetînd cerul cu îngrijorare ; vîntul bate dinspre răsărit, o s-aducă cu el o ploaie de toată frumusețea ! N-am cum s-ajung la Plassans înaintea ploii. Și unde mai pui că sînt subțire îmbrăcat.

Și-și trase pe piept vesta de lînă groasă, pe care-o zdrențuisese la Tulettes. Avea la falcă o vînătaie mare, la care-și tot ducea mîna, fără a-și da seama cît de tare îl doare. Drumul tot pustiu era ; nu întîlni decît o căruță ce cobora o costișă, mergînd agale. Căruțașul, care dormea, nu răspunse la seara bună pe care i-o adresă, prietenește. La podul de peste Viorne îl apucă ploaia. Apa nu-i era pe plac, încît coborî sub pod să se pună la adăpost, mormăind că era insuportabil, că nimic nu strică hainele mai rău decît ploaia, că dacă ar fi știut ar fi luat o umbrelă la el. Și așteptă răbdător o jumătate de oră întreagă, amuzîndu-se să asculte cum se prelingea apa ; apoi, după ce aversa trecu, urcă iarăși la drum, ajungînd în cele din urmă la Plassans. Ocolea grijuliu băltoacele.

Era aproape de miezul nopții. Mouret se gîndea că încă nu trebuie să fi bătut de opt seara. Traversă străzile pustii, părăindu-i rău că-și face soția să-l aștepte atît de mult.

„N-o să mai știe ce să creadă, se gîndea. Cina o să fie rece... Ei, da ! și ce prafură o să-mi tragă Rose !“

Sosise pe strada Balande ; stătea în fața ușii.

— Ia te uită ! își zise, și n-am cheia la mine.

Dar nu bătuse. Fereastra de la bucătărie rămînea întunecoasă, celelalte ferestre de pe fațadă păreau și ele moarte. O mare prevedere puse stăpînire pe nebun ; cu un instinct de-a dreptul animalic, adușmea primejdia. Se retrase în umbra caselor vecine, mai cercetă o dată fațada ; pe urmă păru a lua o hotărîre și dădu ocol prin fundătura Chevillottes. Dar porțița grădinii era închisă cu zăvorul. Și-atunci, cu o putere prodigioasă, mînat ca de-o turbare bruscă, se năpusti în porțiță, care se despică în două, putrezită de umezeală. Violența șocului îl zăpăci, nemaștiind de ce sfărîmase porțița, pe care încerca s-o dreagă, potrivind bucățile la loc.

— Frumoasă treabă, șopti cuprins de un regret subit, cînd ar fi fost atît de ușor să bat în ea ! O porțiță nouă o să mă coste pe puțin treizeci de franci.

Se afla în grădină. Ridicînd capul, zări la primul etaj dormitorul puternic luminat și-și închipui că nevasta lui tocmai se culca. Ceea ce-l uimi nespus. Fără îndoială că adormise sub pod, în timp ce aștepta să stea ploaia. Pe semne că se făcuse tare tîrziu. Într-adevăr, ferestrele din vecini, cele ale domnului Rastoil și cele de la subprefectură erau întunecate. Și-și aducea privirile îndărăt, cînd zări luminița unei lămpi la al doilea etaj, după perdelele groase de la odaia abatelui Faujas. Fu ca un ochi scînteietor, aprins pe fruntea fațadei, ce l-ar fi ars. Își luă capul între mîinile arzătoare, cu mințile rătăcite, învîrtindu-se într-o amintire groaznică, într-un coșmar apus, în care nimic precis nu se contura, dar în care plutea, pentru el și

pentru ai lui, amenințarea unui vechi pericol, ce sporise cu încetul, ajungând cumplit, și-n adâncul căruia casa avea să fie înghițită dacă el n-ar fi salvat-o.

— Marthe, Marthe, unde ești ? îngăimă cu glas scăzut. Vino, adă copiii.

O căută pe Marthe prin grădină. Dar nu mai recunoștea grădina. I se părea mai mare, și goală, și cenușie, semănând cu un cimitir. Tufele de merișor dispăruseră, salatele nu mai erau acolo, arborii fructiferi parcă-și mutaseră locul. Se întoarse înapoi și se așeză în genunchi, să vadă de nu cumva melcii mîncaseră totul. După tufele de merișor suspina mai cu seamă, moartea acelui frunziș înalt îi strîngea inima, ca moartea unui colț viu din casă. Cine să fi putut ucide tufele ? Ce coasă trecuse pe-acolo, retezînd totul, răvășind pînă și tufele de toporași pe care le sădise în josul terasei ? O mînie surdă clocotea în el față de toată jalea aceea.

— Marthe, Marthe, unde ești ? strigă din nou.

O căută în micuța seră din dreapta terasei. Sera era ticsită cu leșurile uscate ale marilor tufe de merișor ; crenguțele lor uscate erau stivuite în mijlocul bucăților de arbori fructiferi, răspîndite care încotro, ca niște membre retezate. Într-un colț, colivia ce adăpostise păsările lui Désirée atîrna de-un cui, jalnică, cu ușița plesnită, cu capete de sîrmă prin ea, gata să întepe. Nebunul se dădu îndărăt, cuprins de teamă, ca și cum ar fi deschis ușa unui cavou. Bîguind, gîfîind, se urcă pe terasă, dînd tîrcoale pe lîngă ușa și ferestrele închise. Mînia ce sporea în el împrumuta trupului său o mlădiere de animal ; se ghemuia, mergea fără zgomot, căuta o fisură. O răsuflătoare de la pivniță îi fu de ajuns. Se subție, se strecură cu o agilitate de pisică, zgîriind peretele cu unghiile. În sfîrșit, pătrunsese în casă.

Pivnița nu se închidea decît cu un ivăr. Înaintă prin bezna din sala de la intrare pipăind pereții, împingînd ușa de la bucătărie. Chibriturile se aflau la stînga, pe o

policioară. Se duse drept la policioară, scăpără un chibrit, luminează ca să ia o lampă de pe prispa sobei, fără să spargă nimic. Pe urmă se uită. Trebuie să fi avut loc, decuseară, o masă strașnică. Bucătăria era într-o neorînduială de chiolhan : farfuriile, blidele, paharele murdare erau puse claie peste grămadă pe masă ; o harababură de tingiri, călduțe încă, zăcea pe chiuvetă, pe scaune, pe pardosea ; o cafetieră, uitată pe un ochi de plită ce mai ardea, fierbea, cu pîntecul aplecat într-o parte, ca un om beat. Mouret îndreptă cafetiera, aranjă tingirile ; le mirosea, adulmeca resturile de lichior din pahare, număra blidele și farfuriile cu un mormăit ceva mai iritat. Nu mai era bucătăria lui de negustor retras din afaceri, strălucind de curățenie și rece ; se prăpădise hrană acolo ca pentru un han întreg ; murdăria aceea lăcomoasă îl ducea cu gîndul la ghițuială.

— Marthe ! Marthe ! strigă din nou întorcîndu-se în sala de la intrare, cu lampa în mîină ; răspunde-mi, spune-mi unde te-au închis ? Trebuie să plecăm, să plecăm numaidecît.

O căută în sufragerie. Cele două bufete, de-a dreapta și de-a stînga sobei, erau deschise ; la marginea unui raft, dintr-un sac de hîrtie cenușie cădeau bucăți de zahăr pînă pe dușumea. Mai sus, zări o sticlă de coniac fără dop, astupată numai cu o bucată de cîrpă. Și se urcă pe un scaun să cerceteze bufetele. Erau pe jumătate goale : borcanele cu fructe puse în rachiu erau începute toate, ulcelele cu dulceață, deschise, se umblase prin ele, fructele mușcate, proviziile de toate felurile ronțăite, mînjite, ca după trecerea unei armate de șoareci. Negăsind-o pe Marthe în bufete, se uită peste tot, pe după perdele, pe sub masă ; văzu rostogolite pe jos oase printre bucăți de miez de pîine stricat ; pe mușama, picioarele paharelor lăsaseră rotocoale dulcege. Atunci traversă coridorul și-o căută în salon. Dar, chiar din prag se opri : nu era la el acasă. Tapetul mov-deschis al salonului, covorul cu flori

roșii, fotoliile cele noi acoperite cu damasc vișiniu îl uimira adânc. Se temu că intră într-o casă străină și închise ușa la loc.

— Marthe ! Marthe ! îngăimă iarăși cu deznădejde.

Se întorsese în mijlocul sălii, cugetînd, neputîndu-și domoli răsufierea aceea șuierată ce-i umfla gîtlejul. Unde dumnezeu se afla, de nu mai recunoaște nici una din odăi ? Cine naiba îi schimbase astfel casa ? Și amintirile i se tulburau. Nu vedea decît umbre strecurîndu-se pe coridor : două umbre negre mai întîi, sărace, cuviincioase, șterse ; apoi două umbre cenușii și dubioase, care rînjeau. Ridică lampa, a cărei flacără pîlpîi ; umbrele creșteau, se alungeau pe pereți, urcau pînă în casa scării, umpleau, devorau casa întreagă. Cine știe ce spurcăciune, ce ferment de descompunere introdus acolo, putrezise lemnăria, ruginise fierul, plesnise pereții. Și-atunci auzi casa sfărîmîndu-se ca un maldăr de moloz ce cade de putrezit ce e, topindu-se ca o bucată de sare azvîrlită într-o apă calduță.

Sus, răsunau rîsete limpezi, făcîndu-i pielea buburuze. Punînd lampa pe jos, urcă s-o caute pe Marthe ; urcă în patru labe, fără zgomot, cu o ușurință și-o sprinteneală de lup. Cînd se află pe coridorul de la primul cat, se chirci în fața ușii de la dormitor. O dîră de lumină se strecura pe sub ușa. Marthe pe semne că se vîra în pat.

— Oho ! zise vocea Olympiei, e al naibii de moale patul lor ! Ia te uită cum mă afund în el, Honoré ; m-am cufundat în puf pînă peste cap.

Și rîdea, se lăfăia, sărea deasupra așternutului.

— Vrei să-ți spun ceva ? continuă. Uite ce, de cum am pus piciorul aici, am avut un chef nebun să fac nani în pătuceanul ăsta... Era ca o boală, ce mai încolo-ncoa ! Cînd o vedeam pe gloaba de proprietăreasă vîrîndu-se în el, mă apuca o poftă nebună s-o azvîrl pe jos și să mă culc eu în locul ei... Simți căldura numaidecît ! Parc-aș fi în vată.

Trouche, care nu se culcase, răscolea sticlutele de pe toaletă.

— Are tot felul de miroase, șopti el.

— Păi da ! urmă Olympe, de vreme ce ea nu-i aici, putem și noi să ne lăfăim în camera asta frumoasă ! Nu-i primejdie să ne deranjeze ; am tras zăvoarele... O să răcești, Honoré.

Acesta trăgea sertarele comodei, răscolea prin rufărie.

— Ia pune-ți asta, zise azvîrlindu-i Olympiei o cămașă de noapte ; e plină de dantele. Totdeauna am visat să mă culc cu o femeie îmbrăcată în dantele... Eu unul am să-mi pun eșarfa asta roșie. Ai schimbat rufăria ?

— Nu ! Nici nu m-am gândit, încă e curată... Proprietăreasa e o femeie foarte îngrijită, nu-mi face silă.

Și cum Trouche se culcă în sfîrșit și el, îi strigă :

— Adă grogurile pe noptieră ! Doar n-o să ne ducem pînă în celălalt capăt al odăii ca să le bem... Așa, drăguțule, uite că ne simțim și noi ca niște proprietari adevărați.

Stăteau întinși unul lîngă altul, cu pilota pînă sub bărbie, lîncezind în căldura plăcută a patului.

— Am mîncat bine în seara asta, șopti Trouche după o vreme.

— Da' mai ales ai băut bine ! adăugă Olympe rîzînd. Eu mă simt minunat ; văd cum se învîrte totul cu mine... Ce mă sîcîie, e că mama stă tot pe urmele noastre ; astăzi a fost înfiorătoare. Nu mai pot face un pas prin casă... Degeaba mai e proprietăreasa plecată dacă mama stă aici, să facă pe jandarmul. Mi-a stricat toată ziua.

— Oare abatele nu s-o gîndi să plece ? întrebă Trouche după o nouă tăcere. Dacă e numit episcop, n-o să aibă încotro și-o să ne lase nouă casa.

— Nu se știe, răspunse nevasta, prost dispusă. Poate că mama se gîndește s-o păstreze... Ne-am simți așa de bine numai noi singuri ! Aș convinge-o pe proprietăreasă să se culce în odaia fratelui meu, cu un cat mai sus ; i-aș

spune că încăperea e mai sănătoasă... Dă-mi paharul, Honoré.

Băură amîndoi, apoi se cufundară în așternut.

— Ei ! zise Trouche, n-o să fie ușor să-i punem pe fugă, dar am putea încerca... Cred că abatele și-ar fi schimbat pînă acum locuința, de nu s-ar fi temut că proprietăreasa i-ar face un scandal pe cinste, văzîndu-se părăsită... Am poftă s-o dăscălesc pe proprietăreasă ; am să-i torn tot felul de baliverne, ca să-i dea pe ușă afară.

Bău din nou.

— Dar dacă i-aș face curte, hm, ce zici, dragă ? rosti ceva mai încet.

— A, nu ! exclamă Olympe, care începu să chițăie ca și cum ar fi gîdilat-o cineva. Ești prea bătrîn și nu ești destul de frumos. Mie îmi e totuna, dar ea n-ar avea chef de tine, asta-i sigur... Lasă-mă pe mine, o montez eu cum trebuie. Eu am să le dau papucii mamei și lui Ovide, de vreme ce se poartă atît de puțin drăguț cu noi.

— Și-apoi, dacă nu izbutești, am să spun peste tot că l-am găsit pe abate culcîndu-se cu proprietăreasa. O să iasă un asemenea tărăboi, că va fi silit să se mute.

Olympe se așeză în șezut.

— Cum să nu ! păi asta-i o idee grozavă ! Trebuie început chiar de mîine... Nici n-o să treacă o lună, și șandra-maua e a noastră... Uite că te sărut pentru osteneala ce-ți dai.

Faptul îi înveseli mult. Spuseră cum vor aranja camera ; vor muta comoda din locul ei, vor urca două fotolii din salon. Limba li se împleticea din ce în ce. Se lăsă o tăcere.

— Păi da ! ai și luat-o din loc, bîigui Olympe ; sforăi cu ochii deschiși. Lasă-mă pe mine în față ; barem o să-mi termin romanul. Mie nu mi-e somn.

Se ridică, îl rostogoli ca pe-un lucru neînsuflețit spre despărțitura de la perete, apoi se puse pe citit. Dar, încă de la prima pagină, întoarse capul îngrijorată spre ușă. I

se părea că aude un mormăit ciudat pe coridor. Apoi se supără.

— Știi doar că nu-mi plac glumele de soiul ăsta, zise dîndu-i un cot soțului. Nu mai face ca lupul... Ai zice că e un lup la ușă. Dacă-ți place, n-ai decît ! Ești sîcîitor, zău așa.

Și se cufundă iar în cititul romanului, furioasă, după ce supse felia de lămîie din grog.

Mouret, cu mersul lui mlădios, plecă de lîngă ușa unde se chircise. Urcă la catul al doilea și îngenunche în fața odăii abatelui Faujas, înălțîndu-se pînă la gaura cheii. Își înăbușea numele Marthei în piept, cu ochii scăpărători, scotocind prin ungherele camerei, încredințîndu-se că nu e ascunsă acolo. Marea încăpere goală era plină de întunecimi, o lampă micuță, așezată la marginea mesei, lăsa să cadă pe pardosea un cerc restrîns de lumină ; preotul, care scria, făcea el însuși o pată neagră în mijlocul acelei lumini galbene. După ce căută îndărătul comodei, îndărătul perdelelor, Mouret se opri la patul de fier, pe care pălăria preotului alcătuia parcă un creștet de femeie. Neîndoielnic că Marthe se afla în pat. Soții Trouche o spusese, ea se culca acum aici. Dar văzu patul rece, cu cearșafurile bine întinse, semănînd cu o piatră tom-bală ; ochii i se obișnuiau cu întunericul. Abatele Faujas trebuie să fi auzit vreun zgomot, căci se uită la ușă. Cînd nebunul zări fața liniștită a preotului, ochii i se înroșiră, o spumă ușoară i se ivi în colțul gurii ; își înăbuși un urlet, plecă în patru labe pe scară, pe coridoare, chemînd cu glas scăzut :

— Marthe ! Marthe !

O căută prin toată casa : în camera Rosei, pe care-o găsi goală ; în locuința familiei Trouche, plină cu ce luaseră de prin alte odăi ; în fostele camere ale copiilor, unde plînse dînd cu mîna de niște botine scîlciate pe care le purtase Désirée. Urca, apoi cobora, se agăța de balustradă, luneca pe lîngă pereți, dădea ocol camerelor

pe dibuite, fără a se izbi de nimic, cu o agilitate extraordinară de nebun prudent. Curînd nu se mai află nici un ungher, din pivniță pînă-n pod, pe care să nu-l fi adulmecat. Marthe nu se afla în casă, la fel și copiii. Și nici Rose. Casa era goală, casa se putea prăbuși.

Mouret se așeză pe o treaptă a scării, între primul cat și al doilea. Își înăbușea răsuflarea puternică ce, fără voia lui, îi umfla pieptul. Aștepta, cu mîinile încrucișate, cu spatele sprijinit de balustradă, cu ochii deschiși în noapte, preocupat pe de-a-ntregul de ideea fixă la care cugeta pe îndelete. Simțurile îi erau atît de ascuțite încît capta pînă și cele mai neînsemnate zgomote din casă. Jos, Trouche sforăia ; Olympe întorcea paginile romanului cu un foșnet ușor al degetului pe hîrtie. La catul al doilea, pana abatelui Faujas scotea un hîrșit, ca picioarele unei insecte ; în timp ce, în camera de-alături, doamna Faujas, adormită, părea a acompania muzica aceea ascuțită cu respirația ei puternică. Mouret stătu o oră cu urechile la pîndă. Olympe căzu pradă somnului cea dintîi ; auzi romanul căzînd pe covor. Apoi abatele Faujas lăsă pana din mîină, se dezbracă cu un foșnet discret de papuci ; hainele cădeau agale, patul nici măcar nu scîrțîia. Toată casa se culcase. Dar nebunul simțea, după respirația prea ușoară a preotului, că nu doarme. Încet, încet, respirația i se îngroșă. Toată casa dormea.

Mouret mai așteaptă încă o jumătate de oră. Continua să asculte cu mare grijă, ca și cum le-ar fi auzit pe cele patru persoane culcate acolo descinzînd cu pași din ce în ce mai greoi în înțepeneala celui mai adînc somn. Casa, pradă tenebrelor, era lipsită de apărare. Și-atunci se ridică, ajunse încetișor pînă în sala de la intrare. Mormăia :

— Marthe nu mai e aici, casa nu mai e, nimic nu mai e.

Deschise ușa ce da spre grădină, coborî în mica seră. De acolo cără conștiincios tufele mari de merișor uscate : lua sarcini uriașe, le urca, le stivuia în fața ușilor unde

dormea soții Trouche, abatele Faujas și mama acestuia. Cum simțea nevoia să fie lumină multă, se duse în bucătărie și aprinse toate lămpile, apoi le puse pe mesele din odăi, pe palierul scării, pe coridoare. Și transportă restul tufelor de merișor. Grămezile întreceau înălțimea ușilor. Dar pe cînd făcea ultima cursă, văzu ferestrele. Încît se întoarse să caute bucățile de arbori fructiferi și înălță un rug sub ferestre, lăsînd loc cu multă pricepere curenților de aer, ca flacăra să ardă bine. Rugul i se păru mic.

— Nu mai e nimic, spunea mereu ; nu trebuie să mai fie nimic.

Își aminti, coborî în pivniță, începu iar să care. Acum urca provizia de combustibil pentru iarnă ; cărbune, viță, lemne. Rugul de sub ferestre creștea. Cu fiecă sarcină de viță pe care-o potrivea cu dichis, simțea o mulțumire tot mai vie. Împărți apoi combustibilul în încăperile de la parter, lăsă o grămadă în sala de la intrare, o alta în bucătărie. În cele din urmă răsturnă mobilele și le vîrî în grămadă. O oră îi fu de ajuns pentru treaba asta grea. Descult, alergînd cu brațele pline, se strecurase peste tot, cărase tot cu o asemenea îndemînare, încît nu lăsase să-i scape pe jos cu prea mult zgomot nici un butuc. Părea dăruit cu o viață nouă, cu o logică a mișcărilor neobișnuită. Urmărindu-și ideea fixă, se dovedea cît se poate de puternic, de ingenios.

Cînd totul fu gata, se bucură o clipă de opera lui. Se ducea de la o grămadă la alta, îi era pe plac forma pătrată a rugurilor, dădea ocol fiecăruia dintre ele, bătînd încet din palme, însuflețit de-o mulțumire nemai-pomenită. Văzu cîteva bucăți de cărbune căzute pe scară și dădu fuga după mătură, curăță dîra neagră de pe trepte. Își termină astfel inspecția, ca un burghez griju-liu, care înțelege să facă lucrurile așa cum trebuie făcute, cu chîbzuială. Bucuria îl speria încetul cu încetul ; se

apleca din șale, se pomenea în patru labe, mergînd în mîini, suflînd mai puternic, șuierînd de-o veselie cumplită.

Și luă o crenguță uscată de viță. Aprinse grămada. Începu cu grămada de pe terasă, de sub ferestre. Dintr-o săritură pătrunse în casă, dădu foc grămezii din salon, din sufragerie, din bucătărie și de pe sală. Apoi sări de la un cat la altul, azvîrlind rămășițele arse de viță pe grămada din fața ușii soților Trouche, a abatelui și-a mamei sale. O furie crescîndă puneă stăpînire pe el, lumina puternică a incendiului înnebunindu-l de-a binelea. Coborî în două rînduri cu niște salturi uimitoare, învîrtindu-se în jurul lui, trecînd prin fumul gros, și înteți focurile suflînd în ele și azvîrlind peste ele pumni de tăciuni aprinși. Vederea flăcărilor ce începuseră să se teșească de tavanele odăilor îl făcea uneori să se așeze în șezut, să rîdă, să aplaude din răspuțeri.

Între timp, casa începu să duduie ca o sobă prea îndesată cu lemne. Para izbucnea din toate locurile în același timp, cu o violență ce făcea pardoselile să se despice. Nebunul urcă din nou prin masa de flăcări, cu părul pîrlit, cu hainele innegrite. Se postă la catul al doilea, în patru labe, nepărăsind din priviri ușa preotului.

— Ovide ! Ovide ! chemă o voce cumplită.

În fundul coridorului, ușa doamnei Faujas se deschise brusc, iar flacăra pătrunse înăuntru cu bubuit de furtună. Bătrîna se ivi în mijlocul focului. Cu mîinile întinse înaintea, dădu la o parte stiva de crenguțe ce ardeau, sări pe coridor, înlătură cu picioarele și cu mîinile tăciunii din fața ușii fiului ei, pe care continua să-l strige cu disperare. Nebunul se făcuse una cu podeaua, cu ochii scăpărători, văicărindu-se-ntruna.

— Așteaptă-mă, nu coborî pe fereastră, striga doamna Faujas izbind în ușa.

Trebui s-o forțeze ; ușa, care ardea, cedă cu ușurință. Apoi se ivi, purtîndu-și fiul în brațe. Acesta avusese timpul să-și pună sutana ; se înăbușea, sufocat de fum.

— Ascultă, Ovide, am să te duc de-aici, îi spuse cu asprimea ei energică. Ține-te bine de umerii mei ; înfinge-ți mâinile în părul meu, dacă simți că aluneci... Lasă, am să merg pînă la capăt.

Îl luă de-a spinare ca pe-un copil, și mama aceasta sublimă, această bătrînă țărancă devotată pînă la moarte nici nu se clătină sub povara uriașă a trupului leșinat, ce i se lăsa în voie. Stingea tăciunii cu picioarele ei desculțe, își făcea loc despicînd flăcările cu mâinile goale, pentru ca fiul ei să nu fie nici măcar atins de ele. Dar, în clipa cînd era gata să coboare, nebunul, pe care nu-l văzuse, se năpusti asupra abatelui Faujas, smulgîndu-i-l de pe umeri. Jelania lui lugubră se prefăcu în urlet, în timp ce o criză îl făcea să se zvîrcolească la marginea scării. Îl lovea pe preot, îl zgîria, îl gîtuia.

— Marthe ! Marthe ! strigă.

Și se prăvăli cu trupul, rostogolindu-se pe treptele pîrjolite, în timp ce doamna Faujas, care-și înfipsese dinții drept în gîtul lui, îi sorbea sîngele. Soții Trouche ardeau în beția lor fără să scoată nici un oftat. Casa, devastată și șubrezită, se prăbușea într-o pulbere de scînteii.

XXIII

Macquart nu-l găsi acasă pe doctorul Porquier, care dădu fuga abia pe la ora douăsprezece jumătate. Toată casa mai era încă trează. Numai Rougon nu se clintise de la el din pat : emoțiile îl ucid, așa pretindea. Félicité, continuînd să stea pe același scaun la căpătîiul Marthei, se ridică să-l întîmpine pe doctor.

— Ah, dragă doctore, sîntem tare îngrijorați, șopti ea. Biata copilă nici nu s-a clintit de cînd am culcat-o aici... Mîinile i s-au răcit ; degeaba le-am ținut într-ale mele.

Doctorul Porquier se uită atent la fața Marthei ; apoi, fără a o mai examina, rămase în picioare, strângându-și buzele, făcând din mână un gest nelămurit.

— Buna mea doamnă Rougon, trebuie să aveți mult curaj.

Félicité izbucni în plîns.

— E sfîrșitul, continuă doctorul ceva mai încet. De multă vreme aștept acest trist deznodămînt, se cuvine să v-o mărturisesc astăzi. Biata doamnă Mouret avea amîndoi plămîinii atacați, iar în cazul ei ftizia era complicată de-o boală de nervi.

Se așezase, păstrînd în colțul gurii zîmbetul de doctor bine crescut, care se arată politicos pînă și față de moarte.

— Păstrați-vă cumpătul, menajați-vă sănătatea. dragă doamnă. Ne așteptam la o nenorocire ca asta, întîmplarea o putea grăbi oricînd... Biata doamnă Mouret trebuie să fi tușit în tinerețe, nu-i așa ? Socot că ani de zile a purtat în ea germenii răului. În ultima vreme, mai cu seamă în ultimii trei ani ftizia făcea progrese înspăimîntătoare în ea. Și ce pietate ! Ce fervoare ! Eram emoționat văzînd-o că se duce cu-atîta sfințenie... Ce vreți ? verdictele dumnezeiești sînt de nepătruns, iar știința e deseori nepuțincioasă.

Și cum doamna Rougon continua să plîngă, nu-și preocupă cele mai duioase mîngîieri și ținu morțiș ca aceasta să bea o cană de ceai de tei, ca să se liniștească.

— Nu vă mai necăjiți, vă implor, îi spunea întruna. Vă încredințez că nici nu-și mai simte răul ; și va adormi liniștit, nu-și va recăpăta cunoștința decît în clipa agoniei... De altfel, nu vă părăsesc ; rămîn aici, cu toate că orice remediu din parte-mi e acum inutil. Rămîn ca prieten, dragă doamnă, ca prieten, înțelegeți ?

Și se instalează comod într-un fotoliu, ca să-și petreacă noaptea acolo. Félicité se mai liniște puțin. Și pentru că doctorul Porquier îi dăduse de înțeles că Marthe nu mai avea decît cîteva ore de trăit, îi veni ideea să trimită după

Serge, la seminar, care era foarte aproape. Cînd o rugă pe Rose să se ducă la seminar, aceasta la început se împotrivi.

— Vreți să-l ucideți și pe el, bietul micuț ! spuse slujnica. Ar putea primi o lovitură grea : trezit în plină noapte, să vină la căpătîiul unei moarte... Nu vreau să-i fiu eu călăul.

Rose îi purta pică stăpînei. De cînd aceasta intrase în agonie, dădea tîrcoale patului, furioasă, izbind ceștile și sticlele cu apă caldă.

— Se cădea oare ca doamna să facă cele ce-a făcut ? adăugă ea. Nu-i vina nimănui, dacă s-a dus să-și caute moartea lîngă domnul. Iar acum totul s-a dat peste cap, stăm toți și-o jelim... Nu, vezi bine, nu vreau ca micuțul să fie silit să tragă asemenea sperietură.

Și totuși, pînă la urmă se duse la seminar. Doctorul Porquier își întinsese picioarele în fața focului ; cu ochii pe jumătate închiși, continua să-i adreseze cuvinte de mîngîiere doamnei Rougon. Un horcăit ușor începu să umfle pieptul Marthei. Unchiul Macquart, care nu se mai arătase de două ore încheiate, împinse ușa binișor.

— De unde vii ? îl întrebă Félicité ducîndu-l într-un colț.

Răspunse că se dusesese să-și lase căruța și calul la hanul Trei Hulubi. Dar ochii îi rîdeau cu-atîta vioiciune, toată ființa lui răspîndea o asemenea viclenie drăcească, încît pe Félicité o încercau mii de bănuieli. Își uită de fiica aflată pe moarte, adulmecînd o fărădelege pe care avea tot interesul s-o afle.

— S-ar zice că ai urmărit și-ai pîndit pe cineva, spuse uitîndu-se la pantalonii lui noroiți. Îmi ascunzi ceva, Macquart. Nu-i bine. Totdeauna ne-am purtat frumos cu dumneata.

— Oho ! frumos ! șopti uncheșul rînjind, asta o spui dumneata. Rougon e un zgîrie-brînză ; în povestea cu ogorul de grîu, și-a rîs de mine, s-a purtat cu mine de parcă

aş fi fost ăl mai mare sărăntoc... Unde e acu' Rougon ? Stă la căldurică, vezi bine ; şi puţin îi pasă de cei care se ostenesc pentru familie.

Zîmbetul cu care-şi însoţi cuvintele din urmă o neli- nişti adînc pe Félicité. Îl privi drept în faţă.

— Ce osteneală ţi-ai dat pentru familie ? îl întrebă. Doar n-ai de gînd să mă mustri pentru că am luat-o la mine pe biata Marthe, după vizita ei la Tuilettes... Şi-apoi, cum ţi-am spus, toate astea ascund ceva. Am întreat-o pe Rose, se pare că voiai să vii de-a dreptul aici... După cum mă miră şi faptul că n-ai bătut mai tare în uşă, la ea acasă ; ţi s-ar fi deschis... Nu că aş fi supărată s-o am pe biata copilă la mine în casă ; o să moară barem printre ai săi, n-o să aibă pe lîngă ea decît feţe prieteneşti...

Uncheşul păru foarte mirat ; o întrerupse, îngrijorat.

— Credeam că eşti în relaţii mai bune cu abatele Faujas, nu ?

Nu-i răspunse ; se apropie de Marthe, a cărei răsufare devenise mai dureroasă. Cînd se întoarse, îl văzu pe Macquart ridicînd perdeaua şi pîrînd a cerceta prin noapte, în timp ce ştergea fereastra jilavă cu mîna.

— Mîine dimineaţă nu pleca înainte de-a vorbi cu mine ; vreau să lămurim toate astea.

— Cum poţteşti, răspunse Macquart. Nu mai ştie omul cum s-o ia, ca să-ţi facă pe voie. O dată îi iei în braţe pe oameni, o dată le întorci spatele... Mie, unul, puţin îmi pasă ; eu îmi vîd de-ale mele.

Era, fireşte, cît se poate de încurcat să afle că Rougonii nu mai erau în cîrdăşie cu abatele Faujas. Bătea darabana în fereastră, continuînd să cerceteze prin beznă. În clipa aceea, o lumină puternică înroşi cerul.

— Ce-i asta ? întrebă Félicité.

Macquart deschise fereastra, privi afară.

— S-ar zice că a luat foc pe undeva, şopti pe un ton paşnic. Arde în spate la subprefectură.

Piața se umplu de zgomot. Un servitor intră cît se poate de speriat, spunînd că izbucnise focul acasă la fiica doamnei. Se părea că ginerele doamnei, cel care trebuise să fie închis, fusese văzut plimbîndu-se prin grădină cu o crenguță de viță aprinsă. Ce-i mai rău e că nu prea existau speranțe să fie salvați locatarii. Félicité se întoarce iute, se mai gîndi un minut, cu ochii ațintiți la Macquart. În sfîrșit, înțelegea.

— Doar ne-ai făgăduit, îi spuse cu glas scăzut, să stai liniștit, atunci cînd te-am instalat în căsuța dumitale de la Tulettes. Nu-ți lipsește nimic, o duci ca un adevărat rentier... E o rușine, mă auzi !... Cît ți-a dat abatele Fenil ca să-i deschizi ușa lui François ?

Macquart se supără, dar Félicité îi impuse tăcere. Părea mult mai îngrijorată de urmările acelei fapte decît indignată de crima în sine.

— Și ce scandal îngrozitor, dacă s-ar afla ! șopti iarăși. Oare te-am refuzat vreodată cu ceva ? O să vorbim mîine, o să stăm de vorbă despre ogorul ăla cu care ne-ai împuiat urechile... Dacă Rougon ar afla una ca asta, ar muri de durere.

Uncheșul nu se putu împiedica să zîmbească. Se apără și mai cu sîrg, se jură că nu știe nimic, că nu are nici un amestec. Apoi, cum cerul se înroșea tot mai mult iar doctorul Porquier plecase, uncheșul ieși și el din cameră, zicînd cu graba unui curios :

— Mă duc să văd.

Domnul Péqueur des Saulaies dăduse alarma. Avusesse loc o petrecere la subprefectură. Tocmai se culca, pe la unu fără vreo cîteva minute, cînd zări un straniu reflex roșu pe tavanul din camera lui. Ducîndu-se la fereastră, rămăsese foarte uimit văzînd un foc mare arzînd în grădina familiei Mouret, în timp ce o umbră, pe care la început n-o recunoșcuse, țopăia prin fum fluturînd o crenguță de viță aprinsă. Aproape numaidecît flăcările izbucniră prin toate deschizăturile de la parter. Subpre-

fectul se grăbi să-și tragă pantalonii ; chemă servitorul, îl trimise pe portar după pompieri și autorități. Apoi, înainte de-a veni la locul sinistrului, isprăvi cu îmbrăcătul, cercetînd în fața unei oglinzi dacă mustața era bine potrivită. Sosi primul pe strada Balande. Strada era cu desăvîrșire pustie ; două pisici o străbăteau, în goana mare.

„Cei dinăuntru o să fie făcuți scrum !“ se gîndi domnul Péqueur des Saulaies, mirat de somnul pașnic al celor din casă ; văzută dinspre stradă, nici o flacără nu se ivise încă.

Bătu puternic în ușă dar nu auzi decît bubuitul incendiului în casa scării. Bătu atunci în ușa domnului Rastoil. De-acolo, răzbăteau strigăte ascuțite, însoțite de pași grăbiți, de uși trîntite, de chemări înăbușite.

— Aurélie, pune-ți ceva pe umeri, striga vocea președintelui.

Domnul Rastoil se repezi pe trotuar, urmat de doamna Rastoil și de cea mai mică dintre domnișoare, cea care nu se măritase încă. Aurélie, în graba ei, își pusese pe umeri un palton de-al tatălui, din care îi ieșeau brațele goale ; roși toată cînd îl zări pe domnul Péqueur des Saulaies.

— Ce nenorocire înspăimîntătoare ! îngăimă președintele. Totul o să ardă. Peretele de la camera mea s-a și înfierbîntat. Cele două case sînt ca și una singură, dacă îndrăznesc a spune așa... Trebuie organizată o echipă de salvare. Cum să-ți pierzi mobila așa, în cîteva ceasuri ? !

Doamna Rastoil, neavînd pe ea decît un halat de casă, își plîngea mobila din salon, căreia abia îi pusese furnirul. Între timp, cîțiva vecini se arătară la ferestre. Președintele îi strigă și începu să scoată lucrurile din casă ; avea mai cu seamă grijă de pendule, pe care le puneă pe trotuarul din fața. Cînd fură scoase fotoliile din salon, le spuse soției și fiicei lui să stea jos, în timp ce subprefectul rămase lîngă ele, ca să le liniștească.

— Liniștiți-vă, doamnelor, le spunea. Pompa trebuie să sosească din clipă în clipă, focul va fi atacat viguros... Cred că sînt în măsură să vă promit că vi se va salva casa.

Ferestrele casei Mouret săriră în țandări, flăcările se iviră la primul etaj. Deodată, strada fu luminată puternic ; se vedea ca în plină zi. Un toboșar, în depărtare, străbătea Piața subprefecturii, bătînd adunarea. Oameni dădeau fuga, se organiză un lanț, dar lipseau gălețile, iar pompa tot nu sosea. În plină buimăceală, domnul Péqueur des Saulaies, fără a le părăsi pe doamnele Rastoil, dădea ordine cu glas puternic :

— Lăsați trecerea liberă ! Lanțul e prea strîns acolo ! Așezați-vă la două picioare unii de alții !

Apoi, întorcîndu-se spre Aurélie, rosti cu glas blînd :

— Sînt cît se poate de mirat că pompa n-a sosit încă... E o pompă nou-nouță ; o să-i facem safteaua cu ocazia asta... L-am trimis peste tot pe portar, numaidecît ; trebuie să fi trecut și pe la jandarmerie.

Jandarmii sosiră primii ; îi ținură la respect pe curioși, al căror număr sporea, în ciuda orei tîrzii. Subprefectul se dusesese în persoană ca să rectifice lanțul ce se strîmba, împins de unii farsori ce alergaseră de prin cartierele mărginașe. Clopotul cel mic de la Saint-Saturnin bătea toaca cu glasul lui spart ; o a doua tobă bătea adunarea, ceva mai rar, spre partea de jos a străzii, înspre Parc. În sfîrșit sosi și pompa, cu mare zarvă de fierăraie zgîlțuită. Grupurile se dădură laoparte ; cei cincisprezece pompieri din Plassans se iviră, alergînd și gîfîind ; dar, în ciuda intervenției domnului Péqueur des Saulaies, mai trecu încă un sfert de oră pînă cînd pompa fu în măsură să funcționeze.

— Dacă vă spun că pistonul nu lunecă ! striga furios căpitanul spre subprefect, care susținea că piulițele sînt prea strînse.

Cînd un jet de apă țîșni în sus, mulțimea scoase un oftat de ușurare. Dar casa ardea de la parter pînă la etajul al doilea, ca o imensă torță. Apa pătrundea în jar cu un sfîrîit ; în timp ce flăcările, despărțite în limbi galbene, se înălțau și mai sus. Pompieri se urcaseră pe acoperișul casei președintelui, spărgînd țiglele cu tîrnăcopul, ca să localizeze focul.

— Șandramaua-i pierdută, șopti Macquart cu mîinile în buzunare, stînd proțăpît liniștit pe trotuarul din față, de unde urmărea progresa incendiului cu mare interes.

Se alcătuisese acolo, la marginea canalului, un salon în aer liber. Se întîmplase ca fotoliile să fie puse în semicerc, ca să-ți îngăduie parcă să asîști în voie la spectacol. Doamna de Condamin și soțul ei tocmai sosiseră ; abia se întorseseră de la subprefectură, spuneau ei, cînd auziseră bătînd toba. Domnul de Bourdeu, domnul Maffre, doctorul Porquier, domnul Delangre, însoțit de mai mulți membri ai consiliului municipal, se grăbiseră și ei să dea fuga. Toți le înconjurau pe biete doamne Rastoil, îmbărbătîndu-le și abordîndu-se între ei cu exclamații pline de compasiune. Pînă la urmă societatea se așeză în fotolii. Și conversația începu, în timp ce pompa sufla la zece pași mai încolo, iar bîrnele arse pîrîiau.

— Mi-ai luat ceasul, dragul meu ? întrebă doamna Rastoil ; era pe cămin, la un loc cu lanțul.

— Da, da, e la mine în buzunar, răspunse președintele cu fața umflată, clătîndu-se de emoție. Și argintăria am luat-o... Aș fi luat totul ; dar pompierii nu vor, zic că e caraghios.

Domnul Péqueur des Saulaies continua să fie foarte calm și foarte îndatoritor.

— Vă asigur că locuința dumneavoastră e departe de-a mai fi în pericol, susținea el ; incendiul e localizat. Vă puteți duce să puneți tacîmurile în sufragerie.

Domnul Rastoil nu consimți să se despartă de argintărie, pe care o ținea sub braț, înfășurată într-un ziar.

— Toate ușile sînt deschise, mormăi ; casa e plină de oameni pe care nu-i cunosc... Mi-au făcut în acoperiș o spărtură a cărei reparație o să mă coste scump.

Doamna de Condamin îi pune întrebări subprefectului. Exclamă :

— Îngrozitor ! dar credeam că locatarii au avut timp să se salveze !... Prin urmare, n-avem nici un fel de veste despre abatele Faujas ?

— Am bătut eu însumi în ușă, spuse domnul Péqueur des Saulaies ; n-a răspuns nimeni. Cînd au sosit pompierii, am spart ușa, am ordonat să se aplice scări la ferestre... Totul a fost zadarnic. Unul dintre bravii noștri jandarmi, care s-a aventurat pînă în sală, a fost cît pe ce să fie asfixiat de fum.

— Prin urmare, abatele Faujas ?... Ce moarte groaznică ! urmă frumoasa Octavie, cutremurată de un fior.

Domnii și doamnele se priviră, palizi în lumina clătinată a incendiului. Doctorul Porquier dădu explicația că poate moartea prin foc nu-i chiar atît de dureroasă pe cît ne închipuim.

— Ești asaltat, spuse el terminînd. Trebuie să fie o chestiune de cîteva secunde. Dar se cade să adăugăm că mai depinde și de violența pîrjolului.

— Dacă doamna Mouret e la părinții ei, după cum se spune, înseamnă că sînt totuși patru victime : abatele Faujas, mama sa, sora și cumnatul... Frumos.

În clipa aceea, doamna Rastoil se aplecă la urechea soțului ei.

— Dă-mi ceasul meu, șopti. Nu sînt liniștită. Tu te miști tot timpul. O să te așezi peste el.

O voce strigă că vîntul suflă scînteile spre subprefectură, încît domnul Péqueur des Saulaies se scuză și se năpusti, ca să ia măsuri împotriva acestui nou pericol. Domnul Delangre voi să se mai facă o ultimă tentativă de ajutorare a victimelor. Căpitanul pompierilor îi răs-

punse obraznic că n-are decît să se urce chiar el pe scări, de crede că-i cu putință ; spunea că niciodată n-a mai văzut asemenea foc. De parcă diavolul în persoană îl aprinsese, de putuse arde casa așa, ca un mănunchi de vreascuri din toate părțile deodată. Primarul, urmat de cîțiva oameni săritori, dădu atunci ocol prin fundătura Chevillottes. Poate că dinspre grădină se putea urca.

— Ar fi tare frumos, de n-ar fi atît de trist, observă doamna de Condamin, care se liniștea.

Într-adevăr, incendiul devenea superb. Jerbe de scînteii urcau spre cer purtate de flăcări mari, albastre ; spărturi de un roșu-aprins se săpau în adîncul ferestrelor căscate ; în timp ce fumul se vălătucea agale, prefăcut într-un nor gros, vinețiu, asemeni fumului de la focurile de Bengal, în timpul jocurilor de artificii. Doamnele și domnii se ghemuiseră în fotolii ; se propteau în coate, se înălțau, își ridicau bărbiile ; apoi se lăsă tăcerea, întreruptă de observații, cînd un vîrtej de flăcări mai violent prinse să se înalțe. Departe, în lumina dănuitoare ce te făcea să zărești dintr-o dată adîncimi de creștete unduitoare, se-auzeau întetîindu-se exclamațiile mulțimii precum și un zgomot de apă care curge, o bălăceală în toată regula. Iar pompa, la zece pași, își menținea răsufierea regulată, un scuiat de gîtlej metalic, jupuit.

— Uitați-vă la a treia fereastră de la etajul doi, exclamă deodată domnul Maffre înminunat ; se vede foarte bine, la stînga, un pat care arde. Perdelele sînt galbene ; ard ca hîrtia.

Domnul Péqueur des Saulaies se întorcea în trap mărunț să liniștească societatea. Nu era decît o panică.

— Scînteile, zise el, sînt într-adevăr duse de vînt spre subprefectură ; dar se sting în aer. Nu-i nici un pericol, sîntem stăpîni pe foc.

— Dar, întrebă doamna de Condamin, se știe cum a izbucnit focul ?

Domnul de Bourdeu încredință pe toată lumea că mai întâi văzuse un fum gros ieșind din bucătărie. Domnul Maffre, dimpotrivă, susținea că flăcările s-au ivit întâi într-o cameră de la etajul întâi. Subprefectul clătina din cap cu un aer de prudență oficială ; în cele din urmă spuse cu glas scăzut :

— Cred că rea-voința nu-i străină de sinistru. Am și ordonat o anchetă.

Și povesti că văzuse un om aprinzând focul cu un vrej de viță.

— Da, l-am văzut și eu, îl întrerupse Aurélie Rastoil. E domnul Mouret.

Fu o surpriză nemaipomenită. Lucrul nu era cu puțință. Domnul Mouret, să scape de sub pază și să-și dea foc la casă, ce dramă înspăimântătoare ! Și Aurélie era potopită cu întrebările. Ea roșea, în timp ce mama îi arunca priviri severe. Nu era cuviincios ca o tânără fată să stea așa, toate nopțile, la fereastră.

— Vă asigur că l-am recunoscut cât se poate de bine pe domnul Mouret, continuă Aurélie. Nu dormeam, m-am sculat, văzînd o lumină puternică... Domnul Mouret țopăia prin flăcări.

Subprefectul se pronunță :

— Perfect, domnișoara are dreptate... Acum îl recunosc și eu pe nefericitul acesta. Era atît de înspăimîntător, încît m-am zăpăcit, cu toate că fața lui nu-mi era necunoscută... Vă cer iertare, faptul e foarte grav ; trebuie să mă duc să dau cîteva ordine.

Și plecă din nou, în timp ce societatea comenta întîmplarea aceea cumplită, un proprietar dînd foc locatarilor. Domnul de Bourdeu începu să tune și să fulgere împotriva azilelor de alienați ; supravegherea se făcea pur și simplu nesatisfăcător. La drept vorbind, domnul de Bourdeu tremura să nu vadă arzînd la para incendiului prefectura promisă de abatele Faujas.

— Nebunii sînt foarte răzbunători, zise doar atît domnul de Condamin.

Cuvintele lui stingheriră pe toată lumea. Conversația se opri brusc. Pe doamne le trecură fiorii, în timp ce domnii schimbau între ei priviri ciudate. Casa în flăcări, stîrnea cu mult mai mult interesul acum, de cînd societatea cunoștea mîna care pusese focul. Ochii clipeau cu o spaimă delicioasă, se aținteau asupra jarului, visînd la drama ce trebuie să se fi petrecut acolo.

— Dacă moș Mouret e și el înăuntru, înseamnă că sînt cinci, zise iarăși domnul de Condamin, dar doamnele îi porunciră să tacă, susținînd că-i un om fără inimă.

De cum se pornise incendiul, soții Paloque, sprijiniți în coate la fereastra de la sufrageria lor, priveau. Se aflau chiar deasupra salonului improvizat pe trotuar. Nevasta judecătorului coborî în cele din urmă, ca să le ofere grațios ospitalitate doamnelor Rastoil, ca și persoanelor din preajma lor.

— Se vede bine de la ferestrele noastre, vă asigur, le spuse.

Și pentru că doamnele refuzau, continuă :

— Dar o să răciți ; noaptea e cît se poate de răcoroasă.

Doamna de Condamin zîmbi, întinzîndu-și pe caldarîm picioarele-i mici, arătîndu-și-le de sub poalele fustei.

— A, da de unde, nu ne e frig ! răspunse. Mie îmi ard picioarele. Mă simt foarte bine... Dumitale ți-e frig, domnișoară ?

— Mi-e prea cald, o asigură Aurélie. Ai zice că-i o noapte de vară. Focul ăsta încălzește strașnic.

Toată lumea spusese că se simte bine, încît doamna Paloque se hotărî atunci să rămînă, așezîndu-se și ea într-un fotoliu. Domnul Maffre tocmai plecase ; își zărise, prin mulțime, băieții, în tovărășia lui Guillaume Porquier, căci dăduseră fuga toți trei dintr-o casă de lîngă metereze, ca să vadă focul. Judecătorul de pace, care era sigur că învîrtise cheia în broasca de la odaia lor de două ori, îi

luă de-acolo pe Alphonse și pe Ambroise ținându-i de urechi.

— Ce-ar fi să ne ducem la culcare ? sugeră domnul de Bourdeu, din ce în ce mai morocănos.

Domnul Péqueur des Saulaies se ivise din nou, neobosit, neuitându-le pe doamne în ciuda grijilor de tot felul ce-l asaltau. Porni repede în întâmpinarea domnului Delangre, care se întorcea din fundătura Chevillottes. Vorbiră pe șoptite. Primarul trebuie să fi asistat la o scenă înspăimîntătoare ; își trecea mîna peste față, ca pentru a alunga de dinaintea ochilor imaginea atroce ce-l urmărea. Doamnele îl auziră murmurînd doar atît : „Am sosit prea tîrziu ! Groaznic ! Groaznic !...” Nu voi să răspundă la nici o întrebare.

— Numai Bourdeu și Delangre îl regretă pe abate, șopti domnul de Condamin la urechea doamnei Paloque.

— Învîrteau afaceri cu el, răspunse aceasta liniștit. Ia uitați-vă, a venit și abatele Bourrette. El plînge de-adevăratelea.

Abatele Bourrette, care făcuse și el lanțul, hohotea din răspuțeri. Bietul om nici nu auzea cuvintele de mîngîiere. Nu voi cu nici un chip să se așeze într-un fotoliu ; rămase în picioare, cu ochii tulburi, uitîndu-se cum ardeau ultimele bîrne. Și abatele Surin fusese văzut ; dar dispăruse, după ce trăsese cu urechea, din grup în grup, la cele ce se spuneau.

— Haideți la culcare, mai zise o dată domnul de Bourdeu. E o prostie să tot stăm aici, așa.

Se ridicară cu toții. Rămase hotărît ca domnul Rastoil, soția și fiica lui să-și petreacă noaptea în casa soților Paloque. Doamna de Condamin se bătea ușor cu mîna peste fustă, căci se boțise un pic. Fotoliile fură trase îndărăt, rămaseră cu toții o clipă în picioare, urîndu-și noapte bună. Pompa continua să fornăie, incendiul pălea, înconjurat de un fum negru ; nu se mai auzea decît tropăitul slab

al mulțimii și toporișca întîrziată a unui pompier, care doboră o șarpantă.

„S-a sfîrșit“, se gîndi Macquart, care nu se dezlipise de pe trotuarul din fața casei.

Dar mai stătu o vreme să asculte ultimele cuvinte pe care domnul de Condamin le schimba cu doamna Paloque.

— Hm ! spunea soția judecătorului, nimeni n-o să-l plîngă, afară de prostănacul ăsta de Bourrette. Ajunsese insuportabil, iar noi ne prefăcusem cu toții în sclavi. Monseniorul cred că rîde acum... În sfîrșit, orașul Plas-sans s-a eliberat.

— Ce să mai zic de Rougoni ! observă domnul de Con-damin, trebuie să fie încîntați.

— Pe legea mea ! Rougonii cred că sînt în al nouălea cer ! Ei vor moșteni cele cucerite de abate... Ce mai l-ar fi plătit scump pe cel ce-ar fi îndrăznit să dea foc la șandrama.

Macquart plecă nemulțumit. Începea să se teamă că a fost păcălit. Bucuria Rougonilor îl înmărmurea. Erau niște șmecheri care făceau totdeauna joc dublu și care pînă la urmă te furau. Traversînd Piața subprefecturii, își jura să nu mai lucreze așa, orbește.

Pe cînd urca în camera unde se afla Marthe în agonie, o găsi pe Rose șezînd pe o treaptă. Era mînioasă foc, tuna și fulgera :

— Nu, nici nu mă gîndesc să stau acolo în cameră ; nu vreau să văd asemenea lucruri. N-are decît să crăpe fără mine ! Să crăpe ca un cîine ! Nu mai țin la ea, nu mai țin la nimeni... Să-l aduc pe micuț, ca să fie de față la asta ! Și-am consimțit ! Toată viața o să-mi fie ciudă pe mine... Era alb la față ca varul, bietul îngerăș. Și a trebuit să-l aduc de la seminar, aici. Am crezut că o să-și dea sufletul pe drum, așa de tare plîngea. Mai mare ja-lea !... Și e aici, acum, o îmbrățișează. Mie una mi se face pielea buburuze. De s-ar prăbuși casa peste noi, să se sfîrșească mai repede... Am să mă duc unde-a-nțarcat

dracu iapa, am să trăiesc de una singură, n-am să văd niciodată pe nimeni, niciodată, niciodată. Toată viața nu faci nimic altceva decît să plîngi și să te mîinii.

Macquart pătrunse în cameră. Doamna Rougon, în genunchi, își ascundea fața în mîini ; în timp ce Serge, în picioare la căpătîiul patului, cu obrazii șiroind de lacrimi, susținea capul muribundeii. Încă nu-și recăpătase cunoștința. Ultimele luciri ale incendiului luminau încă-perea cu un reflex roșietic.

Un sughiț o zgîlții pe Marthe. Deschise ochii mirată, se așeză în șezut, se uită în jur. Apoi își împreună mîinile cu o spaimă de nespus, și-și dădu sufletul, zărind în lumina cea roșie sutana lui Serge.

CONFESIUNEA LUI CLAUDE

Prietenilor mei

P. Cézanne și J.-B. Baille

L-ați cunoscut, dragi prieteni, pe jalnicul copil ale cărui scrisori le public astăzi. Copilul acesta nu mai este. A voit să crească cu prețul morții și al uitării tinereții lui.

Am șovăit îndelung înainte de a încredința publicului paginile ce urmează. Mă îndoiam că aş avea dreptul să dezvălui un trup și o inimă în toată goliciunea lor ; mă întrebam, îmi puneam întrebarea dacă îmi este îngăduit să dau în vileag taina unei spovedanii. Apoi, după ce reciteam scrisorile acestea scrise cu sufletul la gură, înfrigurate, lipsite de fapte, abia legându-se unele de altele, îmi pierdeam curajul, îmi spuneam că cititorii vor primi neîndoielnic foarte rău publicarea lor, cât se poate de dezlinată, de smintită și plină de mînie. Durerea n-are decît un strigăt : opera e o tînguire neîncetat repetată. Șovăiam în calitate de om și de scriitor.

Într-o bună zi, m-am gîndit în cele din urmă că vîrsta noastră are nevoie de învățăminte și că poate dețin în mîinile mele tămăduirea cîtorva inimi îndurerate. Ni se pretinde să moralizăm, nouă poeților și romancierilor. Nu știu să predic din amvon, dar dețineam opera scrisă cu sînge și cu lacrimi a unui biet suflet, puteam și eu la rîndul meu să instruiesc și să mîngîi. Mărturisirile lui Claude purtau în ele învățămintele lacrimilor, morala aleasă și curată a căderii și a căinței.

Și am văzut atunci că scrisorile acestea sînt așa cum trebuie să fie. Nici astăzi nu știu cum le va primi publicul, dar am încredere în sinceritatea lor, chiar și în mînia lor. Sînt omenești.

Așadar m-am hotărît, dragi prieteni, să public cartea aceasta. Hotărîre pe care am luat-o în numele adevărului și spre binele tuturor. Și-apoi, în afară de lume, mă gîndeam la voi, îmi era pe plac să vă povestesc din nou cumplita întîmplare ce vă mai făcuse să plîngeți.

Întîmplarea aceasta e despuiată și adevărată pînă la cruzime. Cei delicăți se vor revolta. Am socotit că nu se cade să suprim nici un rînd, încredințat că paginile de față sînt expresia completă a unei inimi în care se află mai multă lumină decît umbră. Au fost așternute pe hîrtie de către un copil nervos care iubea și care s-a dăruit pe de-a-ntregul, odată cu freamătul cărnii și elanul sufletului lui. Sînt manifestarea maladivă a unui temperament aparte care simte nevoia aprigă a realului ca și pe aceea a speranțelor mincinoase și plăcute ale visului. Într-aceasta stă întreaga carte, în lupta dintre vis și realitate. Dacă iubirea lui Claude va face să fie judecat cu asprime, să-i fie iertat în clipa deznodămîntului, cînd se dovedește a fi într-atît de copil și într-atît de puternic, încît vede pînă la Dumnezeu.

Există ceva de preot în copilul acesta. Poate că într-o bună zi va îngenunchea. Caută cu nespusă deznădejde un adevăr care să-l susțină. Astăzi, ne povestește tinerețea lui tristă, ne arată rănilor, își strigă suferințele, pentru a-i face pe frații lui să evite asemenea suferințe. Sînt rele timpurile pentru inimile ce se aseamănă inimii lui.

Pot să caracterizez printr-un singur cuvînt opera, să-i acord cel mai ales elogiu pe care-l doresc ca artist și, în același timp să răspund la toate obiecțiile ce se vor face :

Claude a trăit pur și simplu.

15 octombrie 1865

Emile Zola

A sosit iarna : dimineata, aerul se face mai răcoros, iar Parisul își pune mantia-i de ceață. A sosit anotimpul serilor intime. Buzele friguroase caută sărutările ; îndrăgostitii, alungați din sînul naturii, se refugiază în mansarde, înghesuindu-se în fața căminului, iar la zgomo-tul ploii, se bucură de veșnica lor primăvară.

Eu, fraților, trăiesc în tristețe : iarna mea e lipsită de primăvară, lipsită de-o iubită. Podul meu, cocoțat în capă-tul unei scări jilave, e mare și diform ; ungherele se pierd în întuneric, pereții, goi și pieziși, fac din cameră un soi de coridor ce se prelungește în formă de sicriu. Mobile sărăcăcioase, scînduri subțiri, prost îmbucate și vopsite într-o groaznică culoare roșie, pocnesc funebru de cum le-atingi. Bucăți de damasc spălăcit atîrnă deasupra patu-lui, iar fereastră, lipsită de perdele, dă spre un zid mare și negru, veșnic prezent și auster.

Seara, cînd vîntul zgîlție ușa iar pereții se clatină dimpreună cu flacăra lămpii, simt cum m-apasă un plictis mohorît și-nghețat. Îmi opresc privirea pe căminul în care focul se stinge, pe florile urîte și întunecate ale tapetului, pe vasele de faianță în care s-au ofilit ultimele flori, și mi se pare că aud fiecă lucră plîngîndu-se de singurătate și de sărăcie. Tînguirea aceasta e întristătoare. Mansarda întreagă îmi cere rîsetele și bogăția suratelor

ei. Căminul cere un foc mare și vesel ; vasele, uitînd de zăpadă, vor trandafiri proaspeți ; culcușul oftează, pomenindu-mi de cosițe blonde și umeri albi.

Ascult și nu pot decît să mă-ntristez. Nu am lustră ca să o atîrn de tavan, nici covor ca s-ascund lespezile inegale și sparte. Iar cînd camera mea nu pretinde, pentru a zîmbi, decît pînză albă, frumoasă, mobile simple și lucitoare, mă întristez încă și mai mult, neputînd-o mulțumi. Și-atunci mi se pare și mai pustie, și mai jalnică : vîntul ce pătrunde între pereții ei e și mai rece, întunericul ce plutește-i și mai adînc ; praful se adună pe pardosea, tapetul se rupe arătînd tencuiala. Totul tace : mi-ascult în tăcere plînsul inimii.

Fraților, vă amintiți de zilele cînd pentru noi viața era un vis ? Aveam prietenia, visam la dragoste și la glorie. Vă amintiți de serile blînde din Provența cînd, la răsăritul stelelor, ne duceam să ne așezăm în brazdele dogorind încă de căldura soarelui ? Greierele cînta ; răsuflarea armonioasă a nopților de vară ne legăna sporovăiala. Toți trei ne lăsam buzele să rostească ceea ce gîndeau inimile ; și, cu naivitate, iubeam regine, ne încununam cu lauri. Voi îmi povesteați visele voastre, eu vi le povesteam pe-ale mele. Pe urmă, binevoiam să coborîm pe pămînt. Vă destăinuiam regula mea de viață, închinată pe de-a-ntregul muncii și luptei ; vă dezvăluiam marele meu curaj. Simțindu-mi bogăția sufletului, mă complăceam în ideea sărăciei. Urcați, ca și mine, scara mansardelor, sperați să vă hrăniți cu gînduri mari ; necunoscînd realitatea, păreați a crede că artistul, în nesomnul veghei lui, își cîștigă pîinea zilei de mîine.

Alte ori, cînd florile erau mai blînde, stelele mai strălucitoare, nutream închipuiri drăgăstoase. Fiecare dintre noi își avea iubita. Vă amintiți cum erau iubitele voastre ? fete brune și rîzătoare, regine ale secerișurilor și-ale culesului de vii ; se hîrjoneau, împodobite cu spice și ciorchini, alergau pe poteci, duse de zborul năvalnicei

lor tinereți. Iubita mea, palidă și blondă, avea majestatea lacurilor și a nourilor, avea mersul languros, era încununată de verbină, părînd la fiecare pas gata să se desprindă de pe pămînt.

Vă amintiți, fraților ? Luna din urmă, astfel ne duceam să visăm în mijlocul ogoarelor, sorbind curajul bărbatului din sfînta speranță a copilului. Obosisem de pe urma visului, mi-am închipuit că am puterea să înfrunt realitatea. Sînt cinci săptămîni de cînd am părăsit zările noastre necuprinse, fecundate de răsufierea încinsă de la miezul zilei. V-am strîns mîinile, mi-am luat rămas bun de la ogorul nostru preferat și, cel dintîi, am voit să caut cununa și iubita pe care Dumnezeu o păstrează pentru cei douăzeci de ani ai noștri.

— Claude, mi-ați spus la plecare, ai intrat în luptă. Mîine, nu ne vom mai afla aici, precum ieri, insuflîndu-ți speranță și curaj. Vei fi singur și sărac, neavînd decît amintiri pentru a-ți însufleți și împodobi singurătatea. E greu, pe cît se spune. Cu toate acestea pleacă, de vreme ce ești însetat de viață. Amintește-ți de planurile tale : fii neabătut și loial în acțiune, precum erai în vis ; du-ți traiul în poduri, mănîncă pîinea cea tare, zîmbește mizeriei. Fie ca bărbatul să nu rîdă în tine de neștiința copilului și să accepte apriga trudă a binelui și a răului. Suferința îl înalță pe om, lacrimile sînt șterse într-o bună zi, cînd ai iubit îndeajuns. Curaj și așteaptă-ne. Te vom mîngîia, te vom certa de departe. Nu te putem urma astăzi, deoarece nu simțim în noi forța ta ; visul nostru e încă prea seducător ca să-l schimbăm pe realitate.

Certați-mă, fraților, mîngîiați-mă. Nu fac decît să încep viața, și sînt de pe acum tare trist. Ah ! cît de luminoasă era mansarda viselor noastre ! cum se mai înveselea fereastra în bătaia soarelui, cît de mult sărăcia și singurătatea făceau ca traiul între pereții ei să fie studios și liniștit ! Mizeria avea pentru noi luxul luminii și al zîmbetului. Dar oare știți cît de urîță e o adevărată

mansardă ? Ştiţi cît de frig îţi este cînd te afli singur, fără flori, fără perdele albe pe care să-ţi odihneşti privirea ? Ziua şi veselia trec fără a intra, neîndrăznind să se aventureze în întunericul şi tăcerea dinăuntru.

Unde-mi sînt pajiştile şi rîurile ? unde-mi sînt apusurile de soare ce daureau crestele plopilor, prefăcînd stîncile din zare în palate scînteietoare ? Să mă fi înşelat, fraţilor ? Să nu fiu oare decît un copil care voieşte să fie bărbat înainte de-a avea vîrsta cuvenită ? Să fi avut prea multă încredere în puterile mele iar locul meu să fie lîngă voi, încă visînd ?

Mijeşte de ziuă. Mi-am petrecut noaptea în faţa căminului stins, uitîndu-mă la bieţii mei pereţi, povestindu-vă primele mele suferinţe. O lumină alburie se revarsă asupra acoperişurilor, cîţiva fulgi de zăpadă cad agale din cerul palid şi trist. Trezirea marilor oraşe e îngrijorătoare. Aud urcînd pînă la mine rumoarea străzilor ce aduce a plîns.

Nu, fereastra îmi refuză soarele, pardoseaua e umedă, mansarda e pustie. Nu pot iubi, nu pot lucra aici.

II

Vă supără prea puţinul meu curaj, mă învinuiţi că jinduiesc după catifea şi bronz, că nu accept sfînta sărăcie a poetului. Vai ! Îmi sînt pe plac draperiile mari, candelabrele, marmurele pe care dalta le-a mîngîiat puternic. Îmi place tot ce străluceşte, tot ce are frumuseţe, graţie şi bogăţie. Îmi trebuiesc locuinţe princiare. Sau, mai curînd, cîmpurile cu pajiştea lor de muşchi, proaspătă şi înmiresmată, cu draperiile lor de frunze, cu zările necuprinse de lumină. Prefer luxul lui Dumnezeu luxului oamenilor.

Iertare, fraţilor, mătasea e atît de blîndă, dantela atît de spumoasă ; soarele rîde atît de vesel în aur şi cristal !

Lăsați-mă să visez, nu vă temeți pentru mîndria mea. Vreau să ascult cuvintele voastre puternice și înălțătoare, să-mi înfrumusețez mansarda cu veselie, s-o luminez cu gînduri mari. Dacă mă simt prea singur, îmi voi plăsmui o soată care, credincioasă vocii mele, va veni să mă sărute pe frunte, după ce-mi voi fi făcut lucrul. Dacă lespezile sînt reci, dacă pîinea lipsește, voi uita de iarnă și foame simțindu-mi inima caldă. La douăzeci de ani, e ușor să-ți făurești bucuria.

Ieri noapte, glasul vîntului era melancolic, lampa mea își dădea duhul, focul se stinsese ; nesomnul îmi tulburase judecata, palide fantome rătăceau prin întunericul din preajmă. M-a cuprins teama, fraților, m-am simțit slab, v-am împărtășit jelania mea. Cea dintîi rază a alungat coșmarul veghei. Astăzi, piedica nu mai sălășluiește în mine. Accept lupta.

Vreau să trăiesc în pustie, să n-ascult decît de inima mea, să nu-mi văd decît visul. Vreau să-i uit pe oameni, să-mi pun întrebări și să-mi răspund. Asemeni tinerei soții al cărei pîntec freamătă de tresărire maternității, poetul, cînd crede că simte tresărind gîndirea în el, se cuvine să aibă o oră de extaz și de reculegere. Aleargă să se zăvorască împreună cu scumpa-i povară, nu îndrăznește a crede în fericirea lui, își întreabă vintrele, speră, apoi se îndoiește iarăși. Iar cînd o durere mai puternică îl încredințează că Dumnezeu l-a fecundat, atunci luni de zile la rînd fugе de mulțime, dăruit întru totul dragostei către făptura pe care cerul i-a încredințat-o.

Să fie lăsat să se ascundă și să se bucure ca un avar de spaimele zămislirii ; mîine, în mîndria lui, va veni să ceară mîngîieri pentru rodul pîntecelui său.

Sînt sărac, trebuie să trăiesc singur. Mîndria mea ar suferi de pe urma unor consolări banale, mîna mea nu vrea să strîngă decît mîini care-i sînt egale. Nu cunosc lumea, dar simt că mizeria e atît de rece, încît trebuie să înghețe inimile din preajma ei și că, fiind sora viciului,

e timidă și rușinoasă atunci cînd e plină de noblete. Țin fruntea sus și nu înțeleg s-o plec.

Sărăcie, singurătate, fiți așadar oaspeții mei. Fiți îngerii mei păzitori, muzele mele, soatele mele cu voce aspră și încurajatoare. Faceți-mă puternic, dăruiți-mi știința vieții, spuneți-mi cît prețuiește pîinea cea de toate zilele. Fie ca mîngîierile voastre bărbătești, atît de aspre încît seamănă cu niște răni, să mă călească întru bine și dreptate. Îmi voi aprinde lampa în timpul acestor nopți de iarnă și vă voi simți pe amîndouă alături de mine, tăcute și înghețate, aplecîndu-vă deasupra mesei mele, dictîndu-mi austerul adevăr. Iar cînd, ostenit de întuneric și tăcere, voi pune pana jos și vă voi blestema, zîmbetul vostru melancolic mă va face poate să mă-ndoiesc de visele mele. Și-atunci, liniștea voastră senină și tristă vă va înfrumuseța într-atît, încît veți deveni iubitele mele. Dragostea noastră va fi severă și profundă, asemeni vouă ; îndrăgostiții de șaisprezece ani vor pizmui aspra voluptate a împreunărilor noastre fecunde.

Și totuși, fraților, mi-ar fi plăcut să simt purpura pe umeri, nu ca să mă învălui în faldurile ei în fața mulțimii, ci ca să trăiesc mai înlesnit sub veșmîntul cel bogat și mîndru. Mi-ar fi plăcut să fiu rege al Asiei, să visez zi și noapte pe un pat de roze, într-unul din acele feerice palate, haremuri cu flori și sultane. Havuzuri de marmură în care apa țîșnește înmiresmată, galerii de caprifoliu susținute de zăbrele de argint, necuprinsele săli cu plafoane spuzite de stele, au nu acesta e palatul pe care îngerii ar trebui să-l înalțe pentru fiecare tînăr de douăzeci de ani ? Tinerețea dorește ca la ospățul ei să ia parte tot ce cîntă, tot ce strălucește. La prima îmbrățișare, se cade ca iubita să fie înveșmîntată numai în dantele și giuvaeruri, iar patul nupțial, purtat de patru zîne de aur și de marmură, să aibă valurile de mătase ale baldachinului bătute-n nestemate.

Fraților, fraților, nu mă certați, voi fi cuminte. Îmi voi iubi podul și nu voi mai visa la palate. Oh ! cât de năvalnică și pătimașă ar fi viața între zidurile lor !

III

Lucrez, nădăjduiesc. Îmi petrec zilele în fața micuței mele mese de lucru, lăsându-mi pana ore în șir, ca să mîngîi vreun creștet blond pe care cerneala l-ar murdări. Apoi continui opera începută, împodobindu-mi eroinele cu razele viselor mele. Uit de zăpadă și de bufetul gol. Trăiesc nici nu știu unde, poate că într-un nour, poate că în puful unui cuib părăsit. Cînd scriu o frază sprintară și cochet împodobită, îmi închipui că văd îngeri și albăspină-n floare.

Am sfînta bucurie a muncii ! Ah, ce nebunie să mă socot trist, și cât de mult mă înșelam crezîndu-mă sărac și singur ! Nici nu mai știu de ce eram într-atît de nemîngîiat. Ieri cred, odaia mea era urîță ; astăzi îmi zîmbește. Simt în jur prieteni pe care nu-i văd, dar sînt mulți și-mi întind cu toții mîna. Mulțimea îmi ascunde pereții chichineței mele.

Hai, micuța mea masă de lucru, cînd deznădejdea mă va atinge cu aripa ei, totdeauna voi veni să mă așez în fața ta și să mă sprijin în coate pe foaia albă pe care visul mi se întipărește numai după ce mi-a redat zîmbetul.

Vai ! am totuși nevoie de-o umbră de realitate. Mă surprind uneori îngrijorat, dorindu-mi o bucurie fără voia mea. Și-atunci, aud ca o jelanie nedeslușită a inimii : îmi spune că tot îi este frig, că tot îi este foame și că o visare smintită n-o poate nici încălzi, nici îndestula. Vreau s-o mulțumesc. Voi ieși mîine din casă, nemaizolîndu-mă în mine însumi, ci privind la ferestre, spunîndu-i să-și aleagă una dintre atîtea doamne frumoase. Apoi, cînd

și cînd, o voi duce sub balconul ales. Va lua cu sine o privire în chip de răsplată și, timp de-o săptămînă, nu va mai simți iarna. Cînd va țipa iarăși de foame, o nouă privire o va domoli.

Fraților, oare n-ați visat niciodată că într-o seară de toamnă veți întîlni în lanurile de grîu o fată cu cosițe negre, de șaisprezece ani? Vă zîmbea din mers, apoi dispărea printre spicé. Noaptea, vă apărea în vis, iar a doua zi, la aceeași oră, o apucați pe cărarea din ajun. Îndrăgita închipuire trecea, zîmbea iarăși, dăruindu-vă un nou vis pentru somnul următor. Lunile, anii se scurgeau. În fiecă zi, inima voastră flămîndă venea să se nutrească cu un zîmbet, și nicicînd nu dorea mai mult. Viața întreagă n-ar fi fost de ajuns pentru a vă face să epuizați privirea tinerei secerătoare.

IV

Ieri, focul ardea zdravăn în cămin. Eram bogat, aveam două lumînări, le aprinsesem pe amîndouă, fără să mă gîndesc la ziua de mîine.

Mă surprindeam cîntînd, în timp ce mă pregăteam pentru o noapte de muncă. Mansarda rîdea, plină de căldură și lumină.

În timp ce mă așezam, am auzit pe scări zgîmot de voci și de pași repeziți. Uși se deschideau și se închideau. Apoi, în tăcere, strigăte înăbușite urcau pînă la mine. M-am ridicat de la masă întrucîtva îngrijorat, ciulind urechea. Zgomotele încetau uneori; eram cît pe ce să mă așez din nou, cînd cineva a urcat și mi-a strigat că o femeie, vecina mea, avea o criză de nervi. Mi se cerea ajutorul. Cînd am deschis ușa, n-am văzut decît scara întunecoasă și tăcută.

Mi-am pus pe mine ceva mai călduros și am coborît, uitînd pînă și să iau o lumînare. La etajul de sub mine,

m-am oprit, neștiind unde să intru. Nu mai auzeam nici o tînguire, eram înconjurat de beznă. În sfîrșit, am zărit de la o ușă întredeschisă strecurîndu-se cîteva firave raze de lumină. Am împins ușa aceea.

Camera era soră cu a mea : mare, de-o formă neregulată, dărăpănată. Dar, pentru că eu veneam din mansarda mea într-o zi cînd în vatră ardea focul și era lumină, întunericul și frigul acesteia mi-au strîns inima de milă și tristețe. Un aer jilav m-a izbit în față ; o lumînare subțiratecă ardea pe unul din colțurile căminului și, sperîndu-se la vîntul de pe scară, nu mi-a îngăduit la început să deslușesc obiectele.

Mă oprisem pe prag. În sfîrșit, am deosebit patul : așternuturile azvîrlite, mototolite, căzuseră pe jos, haine zăceau ici și colo pe cuvertură.

În mijlocul acelor zdrențe, stătea întinsă o formă albă, neclară. Aș fi crezut că am un cadavru în fața ochilor, dacă lumînarea nu mi-ar fi arătat cînd și cînd o mîină atîrnînd în afara culcușului, agitată de convulsii rapide.

La căpătîi, stătea o femeie în vîrstă. Părul despletit îi cădea în șuvițe țepene pe frunte, rochia pusă în grabă îi arăta brațele gălbejite și descărnate. Era cu spatele la mine, susținînd capul și ascunzîndu-mi fața celei culcate.

Trupul acela străbătut de fiori, vэгheat de bătrîna cea groaznică mi-a pricinuit o impresie rapidă de silă și spaimă. Nemișcarea chipurilor le dădea o mărime fantastică, tăcerea te făcea aproape să te îndoiești că ar fi însuflețite. Am crezut o clipă că asist la una din acele scene înspăimîntătoare de sabat, cînd vrăjitoarele sug sîngele tinerelor fete și, azvîrlindu-le livide și îmbătrînite în brațele morții, le fură tinerețea și prospețimea.

La zgomotul ușii, bătrîna a întors capul. A lăsat să cadă greoi capul pe care-l susținea, apoi a venit spre mine.

— O, domnule, îmi spuse, îți mulțumesc că ai venit. Bătrînii se tem de nopțile de iarnă ; odaia asta e atît de rece că mîne, poate, nici n-aș mai fi ieșit de-aici. Stau

de veghe pînă tîrziu, vezi, și cînd mănînci puțin ai nevoie de ceva mai mult somn. De altfel, criza s-a terminat. Nu-ți rămîne decît s-aștepți ca doamna aceasta să se trezească. Noapte bună, domnule.

Bătrîna a plecat, am rămas singur. Am închis ușa și, luînd lumînarea, m-am apropiat de pat. Femeia culcată acolo putea să aibă cam douăzeci și patru de ani. Era cufundată în acea sfîrșeală adîncă ce urmează convulsiilor de după crizele de nervi. Picioarele-i erau îndoite sub ea, brațele, țepene încă și larg desfăcute, stăteau întinse de-o parte și de alta a culcușului. La început nu mi-am putut da seama dacă-i frumoasă sau nu : capul, dat pe spate, se pierdea în valul părului.

Am luat-o în brațe, i-am întins picioarele, am culcat-o pe spate. Pe urmă i-am dat la o parte suvițele din ochi. Era urîță : ochii închiși nu aveau gene, tîmplele erau scoborîte și ca inexistente, gura era mare și molatecă. Parcă o bătrînețe precoce îi ștersese contururile trăsăturilor, punînd pe toată fața ei pecetea oboselii și a lăcomiei.

Dormea. I-am îngrămadit pe picioare toate zdrențele ce mi-au căzut în mîna și i-am înălțat capul pe un alt ghemotoc de haine. Priceperea mea se mărginea la aceste îngrijiri, încît m-am hotărît să aștept pînă se trezește. Mă temeam să nu fie cuprinsă de-o nouă criză și să nu se lovească dacă ar fi căzut.

Am început să dau tîrcoale prin mansardă. Cînd intrasem, simțisem în nări un parfum puternic de mosc, care, amestecîndu-se cu mirosul acru al umezelii, făcea ca nasul să-i simtă întreaga ciudățenie. Pe placa căminului, se înșirau mulțime de sticlute și borcănase grase cu ulei aromatic. Deasupra, sta agățată o oglindă înstelată din al cărei strat argintat lipseau părți mari. Și pereții erau goi ; totul zăcea pe jos : pantofi de saten scîlțiați, rufărie murdară, panglici decolorate, bucăți de dantelă. Pe cînd umblam așa, dînd la o parte cu piciorul zdrențele, ca

să-mi fac loc, am dat peste o frumoasă rochie nouă, de mătase albastră, împodobită cu panglici înnodate. Sta azvîrlită într-un colț, printre alte boarfe, ghemotocită, mototolită, stropită de curînd cu noroi. Am luat-o și am atîrnat-o într-un cui.

Obosit, negăsind un scaun, am venit să m-așez la picioarele patului. Începeam să înțeleg unde mă aflu. Fata continua să doarmă ; acum se afla în plină lumină. Mi s-a părut că m-am înșelat spunînd că e urîță, și am început s-o privesc iarăși. Un somn ceva mai blînd îi adusese pe buze o părere de zîmbet ; trăsăturile nu mai erau încordate, suferința ce trecuse dădea urîțeniei ei un soi de frumusețe blîndă și amară. Se odihnea, tristă și resemnată. Sufletul părea a trage folos de pe urma odihnei trupului pentru a i se arăta pe față.

Iată așadar cum arăta mizeria josnică, stranie îmbinare de mătase albastră și de noroi. Podul acela era vizuina infamă a desfrîului nesățios, precupețindu-și sațul ; fata aceea era una dintre bătrînele de douăzeci de ani, nemaiavînd din femeie decît pecetea infamă a sexului, vînzîndu-și trupul pe care cerul li-l lasă, în timp ce le ia sufletul. Cum așa ! atîta tină într-o singură făptură, atîta prihănire într-o singură inimă ! Cît de aspru lovește Dumnezeu ființa omenească atunci cînd o lasă să-și sfîșie veșmîntul nevinovăției și să-și pună cingătoarea lasă și largă ce se deznoadă sub mîna fiecărui trecător ! În visele noastre de iubire, niciodată nu vedeam că într-o seară vom da peste un pat ca vai de lume în întunericul unui pod, iar în acest pat se va afla o fată de stradă adormită și pe jumătate goală.

Nefericita inclina capul sub aripa mîngîietoare a unui vis ; o răsufare blîndă și regulată i se ridica de pe buze ; pe pleoapele-i alene închise, trecea uneori o slabă înfiorare. Mă sprijinisem în coate la marginea patului, nu-mi puteam lua privirea de pe fruntea aceea palidă și frumoasă, de-o frumusețe stranie. Nu știu ce fascinație avea

asupra mea somnul acela liniștit al viciului, trăsăturile acelea vestejite, pe care odihna întipărise o blîndețe angelică. Îmi spuneam că fata aceea doarme, că are șaisprezece ani și că am o fecioară în fața ochilor. Iată gîndul ce-mi umbla prin minte ; de cumva mai era și un altul, nu-mi dădeam seama. Nu mai simțeam frigul și tremuram. Vinele mi se zbăteau de-o înfrigurare neștiută. Visarea-mi se rătăcea, mai frămîntată și mai tristă încă.

Fata oftă, se întoarse în culcuș. Azvîrli cuvertura, descoperindu-și pieptul.

Doar visele îmi arătasera pînă atunci goliciuni caste, veșnic ascunse de raze. Nu întrezărisem niciodată decît brațele spălătoreselor, bătînd vesel rufăria. Poate că uneori privirea mi se rătăcise pe gîtul alb și delicat al unei dansatoare, cînd, luînd-o înaintea inimii, îmi simțeam gîndul tulburîndu-se la adierea cosîtelor blonde împletite în cozi.

Pieptul acela brutal descoperit m-a făcut să roșesc, potopindu-mi inima cu o asemenea stînjeneală încît am crezut că voi plînge. Mi-a fost rușine pentru tînră femeie, mi-am simțit fecioria ducîndu-se odată cu privirea. Dar nu-mi puteam desprinde ochii ; urmăream gingașele ondulații ale sînului, uimit de albeața lui. Simțurile continuau să tacă, doar mintea îmi era amețită. Impresiile mele aveau o vrajă atît de stranie încît nu le pot asemui astăzi decît cu sfînta oroare ce m-a zguduit în ziua cînd pentru prima oară am văzut un cadavru. Imaginația mă făcuse să întrevăd și moartea. Dar cînd am dat ochii cu fața aceea învinețită, cu gura neagră și căscată, cînd neantul s-a arătat în energica lui măreție, nu mi-am putut desprinde privirile de pe cadavru, fremătînd de-o voluptate dureroasă, atras de nu știu ce strălucire a realității.

Așadar, cel dintîi piept gol pe care-l vedeam mă făcea să freamăt de-o emoție pe care n-aș ști s-o definesc.

Iar ochii mei poposeau pe un piept întinat de mîngîierile tuturor ! Ah ! astăzi cînd mă gîndesc la noaptea

aceea fatală, la extazul acela înspăimântător ce mă făcea să-mi țin răsuflarea, când mă revăd aplecat asupra acelui infam culcuș, neliniștit și roșind, mă întreb cu îngrijorare cine-mi va înapoia acea dintîi privire, ca să mă duc să roșesc și să mă aplec asupra așternutului unei fecioare ! Mă întreb cine-mi va înapoia clipa când vălul cade de pe umerii iubitei, când iubitul înțelege dintr-o privire și se înclină, orbit de-a cunoaște ! Am sorbit beția din cupa aceea întinată ; nu voi afla niciodată ce splendoare are sînul unei fecioare pentru niște ochi încă neștiutori.

Fata s-a trezit și mi-a zîmbit, fără a părea mirată că mă vede lîngă ea. Un zîmbet nedeslușit, adresat parcă unei întregi mulțimi, ostenit parcă de-a se afla pe buzele ei. N-a spus nimic și mi-a întins brațele.

În dimineata asta, când m-am întors la mine în cameră, am găsit lumînările arse pe de-a-ntregul și focul în cămin stins de multă vreme. Odaia era rece și întunecoasă : nu mai aveam nici foc, nici lumină.

V

Fraților, unde e așadar iubita, prințesa a lacurilor și a norilor ? Unde e bruna secerătoare cu privirea atît de adîncă încît ajunge unei întregi vieți de dragoste ?

Iată, deci, că lucrurile s-au săvîrșit : mi-am mințit tinerețea, sînt logodnicul viciului. Amintirea primei mele ore de dragoste e strîns legată de cea a unei cocioabe infame, a unui culcuș cald încă de împreunările atîtor alții. Când, în nopțile de mai, voi evoca logodnica, voi vedea ridicîndu-se o fată goală și cinică, trezindu-se și întinzîndu-mi brațele. Spectrul acesta palid și veșted va însemna toată dragostea mea. Se va înălța între gura mea și cea a fecioarei, cerînd pentru buzele lui, buzele mele mînjite. Se va strecura în așternutul meu, trăgînd folos de pe urma somnului ca să mă înlănțuie într-un vis oribil.

Cînd iubita îmi va șopti la ureche un cuvînt fremătînd de voluptate, spectrul va fi aici, pentru a-mi spune că el cel dintîi mi-a vorbit pe limba aceasta. Cînd îmi voi sprijini capul de umărul soției, el îmi va oferi propriu-i umăr, lîngă care am dormit în noaptea nunții mele. Astfel încît niciodată inima mea nu va putea bate, fără ca el să vină s-o înghețe cu amintirea blestemată a logodnei noastre.

Da, noaptea aceasta a fost de ajuns pentru a mă văduvi de pacea supremă. Prima mea îmbrățișare n-a trezit un suflet. Nu am simțit sfînta neștiință a gesturilor, buzele mele timide nu au întîlnit buze timide asemenea lor. Nu voi cunoaște niciodată naiva bîjbîială a mîngîierilor, acea nevinovăție a perechii care nu știe cum să sfîșie vâlul. A celor ce tremură, se înlanțuie strîns și plîng, neputînd să se îngemăneze. Și pe cînd șovăie, căutînd o ieșire pentru sufletul lor, iată că buzele li se întîlnesc, nemaifiind amîndoi decît o singură ființă.

Apoi, după ce priceperea vină, după ce iubita și iubitul, printr-un sărut, au pătruns laolaltă legea Domnului, cît de nespusă trebuie să le fie fericirea de a-și datora aceleași limpezimi, același infinit ! Nu au făcut decît să-și schimbe virginitatea : și-au luat unul altuia haina cea albă, iar acum continuă să aibă amîndoi veșmîntul heruvimilor. Amestecîndu-și răsufllarea, zîmbind cu un același zîmbet, se odihnesc în nuntirea lor. Ceas sfînt în care inimile bat mai slobod, aflînd un cer la care să se-nalțe ! Ceas unic, în care dragostea neștiutoare își măsoară deodată puterea, se crede stăpîină pe toată întinderea și se îmbată de pe urma primului ei zbor ! Fraților, fie ca Domnul să vă păstreze ceasul acesta a cărui amintire înmiresmează întreaga viață. Eu nu voi mai avea parte de el nicicînd.

Asta-i fatalitatea. Rareori se întîmplă ca două inimi fecioare să se întîlnească ; totdeauna una din ele nu-și mai poate dărui extazul în propria-i floare. Astăzi, fiecare din-

tre noi, tineri de douăzeci de ani lacomi de iubire, neputînd sparge grilajul caselor cînstite, găsește mai simplu să se adreseze ușii larg deschise a budoarelor la îndemîna tuturor. Cînd întrebăm de ce umăr să ne sprijinim fruntea, tații își ascund fetele și ne împing în întunecimea străduțelor. Ne strigă să le respectăm copilele, care într-o zi trebuie să devină soțiile noastre, preferă, spre folosul lor, să deprindem știința primelor mîngîieri în locurile rău famate.

Încît puțini sînt cei care se păstrează pentru soție, puțini, în pustiul tinereții lor, refuză singurele și impurele tovarășe lăsate lor de strania prevedere a oamenilor ! Unii, băieți răi și proști, își fac o glorie din pîngărirea lor ; se laudă cu fetele pierdute. Alții, în trezirea sufletului, la prima chemare a iubitei, cu mare tristețe întreabă zadarnic orizontul, neștiind unde se află cea care le cere inima. Merg drept în fața lor, se uită prin balcoane, se apleacă asupra fiecărei fețe tinere : balcoanele sînt pustii, fețele cele tinere rămîn de nepătruns. Într-o seară, un braț se strecoară sub brațul lor, o voce îi face să tresară. Încît, obosiți și deznădăjduiți, neputînd întîlni îngerul iubirii, îi urmează stafia.

Fraților, nu vreau să scuz o noapte de rătăcire, dar lăsați-mă să spun că e straniu să zăvorăști castitatea și să îngădui desfrîului să trăiască în plină lumină, cu fruntea sus. Lăsați-mă să deplîng această neîncredere a dragostei care crează singurătate în jurul tînărului, ca și această pază a virtuții prin viciu, care te face să întîlnești zece femei pierdute pe drum, înainte de-a ajunge la poarta unei fecioare. Cel care cedează nedemnelor lor mîngîieri, poate spune, ajungînd la picioarele soției : Nu sînt demn de tine, dar de ce nu mi-ai ieșit în întîmpinare ? De ce nu mă așteptai acolo, în lanurile înflorite, înaintea atîtor răs-pîntii, unde fiecăre bornă are preoteasa ei ? De ce n-ai venit să fii prima asupra căreia să-mi opresc privirea și astfel să te cruț, cruțîndu-mă pe mine însumi ?

Întorcându-mă în seara aceasta, am întâlnit-o pe scară pe bătrîna din noaptea trecută. Urca anevoie în fața mea, ținîndu-se de balustradă și punînd amîndouă picioarele pe fiecare treaptă. S-a întors spre mine.

— Ei, domnule, cum se simte bolnava dumitale ? mai bine ? Cred că nu mai are friguri, iar dumneata nu pari să fi suferit de frig. Lasă, știam eu bine că pentru o fată frumoasă, un băiat frumos e leac mai bun decît o femeie bătrînă.

Și rîdea, arătîndu-și gura știrbă. Îngăduința aceasta a bătrîneții față de dragostele rușinoase m-a făcut să roșesc.

— Nu roși ! a adăugat. Am văzut atîția băieți la fel de mîndri ca dumneata intrînd fără rușine și ieșind cu cîntecul pe buze. Tinereții îi place să rîdă, fetele care se joacă de-a cumințenia sînt niște proaste. Ah ! de-aș mai avea cincisprezece ani !

Ajunsesem în fața ușii mele. Pe cînd mă pregăteam să intru, m-a apucat de braț și a continuat :

— Aveam păr blond pe-atunci, obrazii imi erau atît de proaspeți, încît iubiții mei m-au poreclit *Pàquerette*¹. Dacă m-ai fi văzut, ai fi intrat. Locuiam la parter, un cuib de mătase și aur. Din cinci în cinci ani, am mai urcat cîte-un etaj. Astăzi, locuiesc sub acoperiș. Nu-mi mai rămîne decît să cobor ca s-ajung la cimitir. Ah ! cît de fericită e prietena dumitale Laurence : ea nu-i decît la etajul trei.

Prin urmare, pe fata aceea o cheamă Laurence. Nu-i știam numele.

VI

M-am apucat iar de lucru dar în silă și obosit chiar de la prima oră. Acum, după ce-am ridicat un colț al vîlului, n-am nici curajul să-l las să cadă la loc, nici să-l îndepărtez

---

¹ Păscuță, nume de floare (n.t.).

de-a binelea. Cînd mă așez la masa de lucru, mă sprijin trist în coate, lăsînd să-mi cadă pana din mîna, spunîndu-mi : la ce bun ? inteligența mi se pare secătuită, nu îndrăznesc să recitesc cele cîteva fraze pe care le-am scris, nu mai simt acea bucurie a poetului pe care o rimă fericită îl face să rîdă fără motiv, ca pe-un copil. Certăți-mă, fraților, versurile proaste nu mă mai împiedică să dorm.

Slabele mele resurse sînt secătuite. Pot socoti, cu aproximație de o zi, seara cînd nu voi mai avea de nici unele. Îmi termin pîinea, zorindu-mă aproape s-o termin, ca să n-o mai văd imputîindu-se la fiecare masă. Mă las cu lașitate pradă mizeriei ; lupta mă sperie.

Ah ! cum mai mint cei care susțin că sărăcia e mama talentului ! Să-i numere pe cei pe care deznădejdea i-a făcut iluștri și pe cei pe care i-a înjosit cu încetul. Cînd lacrimile curg dintr-o rană primită în inimă, brazdele pe care le sapă sînt frumoase și nobile ; dar cînd foamea trupului le face să curgă, cînd în fiecă seară o josnicie ori o trudă de brută le șterge, atunci brăzdează fața cumplit de urît, fără a-i dăruia dureroasa seninătate a bătrîneții.

Nu, de vreme ce sînt atît de sărac, încît mîine va trebui poate să mă sfîrșesc de foame, nu pot lucra. Cînd bufetul era plin, mă simțeam plin de curaj, mă simțeam în putere să-mi cîștig pîinea. Astăzi e gol, și totul mă obosește. Îmi va fi mai ușor să sufăr de foame decît să fac cel mai mărunț efort.

Da, știu că sînt laș și-mi calc jurămintele făcute de noi toți, știu că nu am dreptul să mă refugiez de pe acum în spatele înfrîngerii. Am douăzeci de ani : nu pot fi obosit de pe urma unei lumi pe care n-o cunosc. Ieri visam că ar fi plină de blîndețe și de bunătate. Să fie un nou vis cel ce mă face ca astăzi s-o socot rea ?

Ce vreți, fraților, primul meu pas a fost nefericit : nu îndrăznesc să înaintez. Voi suferi pînă la ultima suflare, voi vărsa toate lacrimile de care sînt în stare, iar zîmbetul se va întoarce. Mîine voi lucra mai vesel.

Ieri-seară, m-am culcat la ora cinci, în plină zi, uitînd cheia în uşă.

Pe la miezul nopţii, pe cînd vedeam în vis o copilă blondă cum îmi întinde braţele, un zgomot auzit prin somn m-a făcut să deschid ochii dintr-odată. Lampa ardea. O femeie, stînd la picioarele patului, se uita la mine cum dorm. Sta cu spatele la lumină, încît am crezut, în zăpăceala de după somn, că Dumnezeu s-a milostivit de mine, îndeplinindu-mi unul din vise.

Femeia s-a apropiat. Am recunoscut-o pe Laurence, Laurence care nu avea nimic pe cap şi purta rochia de mătase albastră. Rochia aceea de bal îi arăta umerii goi şi vineţi de frig. Laurence a venit să mă sărute.

— Dragul meu, mi-a spus, îi datorez patruzeci de franci proprietarului. N-a vrut să-mi mai dea cheia de la camera mea, zicînd că nu-mi va fi greu să găsesc un pat. Era prea tîrziu să mai caut în altă parte. Aşa că m-am gîndit la tine.

S-a aşezat ca să-şi dezlege şireturile la botine. Nu înţelegeam, nu voiam să înţeleg. Mi se părea că fata aceea a venit peste mine în casă cu gînd rău. Lampa care era aprinsă nu ştiu cum, femeia aceea aproape goală în mijlocul camerei reci ca gheaţa mă speriau. Mă simţeam ispitit să strig după ajutor.

— O să trăim cum o să vrei tu, a continuat Laurence. Hai, lasă, n-o să te stingheresc.

M-am ridicat în şezut, ca să mă trezesc de-a binelea. Începeam să înţeleg, iar ceea ce înţelegeam era oribil. Mi-am înăbuşit un cuvînt grosolan care-mi venea pe buze : înjurătura îmi displace şi simt eu însumi ruşinea celor pe care-i insult.

— Doamnă, am spus numai, sînt sărac.

Laurence a izbucnit în rîs.

— Îmi spui „doamnă“, a zis ea. Te-ai supărat ? ce ți-am făcut ? Sărac ! dar am ghicit, prea mă respectai ca să poți fi bogat. Ei bine ! vom fi săraci.

— Nu-ți voi putea dărui nici rochii, nici mese bune.

— Oare crezi că mi s-au dat chiar așa de des ? Bărbații nu sînt chiar atît de buni cu biete de fete de stradă. Umblăm cu trăsura doar în romane. Pentru una care capătă o rochie, zece mor de foame.

— Luam două biete mese pe zi, nu vom mai putea lua decît una : pîine uscată, ca să mîncăm mai puțin, și apă chioară.

— Vrei să mă sperii. N-ai cumva un tată, aici sau altundeva, care-ți trimite cărți și îmbrăcăminte pe care apoi să le vinzi ? O să mîncăm pîinea ta goală și o să ne ducem la bal să bem șampanie.

— Nu, sînt singur, mă întretin din munca mea. N-aș vrea să te asociez la mizeria mea.

Laurence, picior peste picior, nu-și mai dezlega șireturile la botine. Se gîdea.

— Ascultă, spuse dintr-odată, n-am nici casă nici masă. Ești tînăr, nu poți înțelege veșnica noastră suferință, chiar dacă trăim în lux și veselie. Strada e singurul nostru domiciliu ; în altă parte, nu ne simțim acasă. Ni se arată ușa, și ieșim. Vrei să ies ? ai dreptul să mă alungi iar eu posibilitatea să dorm sub poduri.

— Nu vreau să te alung. Îți zic doar atît, că ți-ai ales prost adăpostul. N-o să te poți obișnui nici cu tristețea, nici cu singurătatea mea.

— Să aleg ! oh ! îți închipui că ne e îngăduit să alegem ? Știi ce ? n-ai decît să te superi, dar am intrat aici pentru că nu știam unde să mă duc. Am urcat pe ascuns, ca să-mi petrec noaptea pe-o treaptă. M-am sprijinit de ușa ta, și atunci m-am gîndit la tine. Zici că n-ai pîine : eu însă n-am mîncat de ieri, iar zîmbetul meu e-atît de firav, că n-o să mă poată hrăni nici mîine. Vezi deci că

pot rămîne. Mai curînd mor aici decît pe stradă : e mai puțin rece.

— Nu, mai caută, o să găsești un adăpost ceva mai avut și mai vesel decît al meu. Mai tîrziu o să-mi mulțumești că nu te-am primit.

Laurence se ridicase. Fața ei căpătase o nespusă expresie de amărăciune și de ironie. Privirea nu mai implora : era obraznică și cinică. Și-a încrucișat mîinile pe piept, m-a privit drept în față.

— Ei hai, mi-a spus, fii sincer : n-ai chef de mine. Sînt prea urîță, prea jalnică, nu-i așa ? Îți displac, și mă alungi. N-ai cu ce plăti frumusețea, și vrei ca metresa ta să fie frumoasă. Ce prostie, că nu mă gîndeam la asta. Trebuia să-mi fi spus că nu merit nici măcar mizeria și că e cazul să mai cobor o treaptă. Dacă mi-e sete, rîurile sînt făcute să astîmpere setea ; dacă mi-e foame, furtul mă poate hrăni. Uite, îți mulțumesc pentru sfaturile tale.

Și-a potrivit rochia și s-a îndreptat spre ușă.

— Oare știi, a continuat apoi, că noi, cei infami, prețuim mai mult decît voi, oamenii cinstiți ?

Și a vorbit mult cu vocea ei răgușită. Nu pot reda forța brutală a vorbirii ei. Spunea că se pretează capriciilor noastre, că rîde, cînd îi spunem să rîdă, iar mai tîrziu, cînd o întîlnim, întoarcem capul. Cine ne silea la îmbrățișările ei, cine ne azvîrlea noaptea în brațele ei, pentru ca apoi, în plină zi, să-i arătăm atîta dispreț ? Eu, care o acceptăsem bucuros, de ce n-o mai voiam acum ? Oare nu mă gîndisem că există o lume în care femeia care acceptă îmbrățișarea unui bărbat devine soție ? Pentru că ea era întinată, o putusem întina și eu, nestingherit. Nici măcar nu mă temusem că va veni într-o seară să-mi amintească de legătura noastră. Pentru mine, ea nu mai exista, deși poate o făcusem mamă. Putusem așadar avea clipe de intimitate, fără a păstra nimic comun.

A tăcut o clipă. Apoi a continuat, cu și mai multă energie :

— Ei bine ! eu una îți spun că minți ; că sîntem soți și că eu am toate drepturile soției. Ai voit legătura aceea și ești un laș că n-o mai vrei. Ești al meu, după cum și eu sînt a ta.

Laurence deschisese ușa. Mă insulta din prag, palidă și fără minie în glas. Am sărit din pat și m-am dus să-i iau mîinile.

— Hai, rămii, vreau să rămii, i-am spus. Ești înghețată : culcă-te.

Să v-o spun, fraților ? plîngeam. Nu din milă. Lacrimile îmi curgeau singure pe obraji, fără să simt altceva decît o tristețe necuprinsă și nedeslușită.

Cuvintele acelei fete mă loviseră puternic. Judecata ei, a cărei putere cu siguranță că-i scăpa, mi se părea dreaptă și adevărată. Înțelegeam atît de adînc că avea dreptul la patul meu, încît n-aș fi putut-o goni fără a crede că încalc orice dreptate. Deși întinată, tot femeie rămînea și nu mă puteam folosi de ea ca de-un obiect neînsuflețit, pe care disprețul și părăsirea nu-l ating. Și în afară de orice altceva, trebuia să fiu pentru ea ceea ce aș fi fost pentru iubita din visele mele. Fecioara ca și fata pierdută pot cu aceeași îndreptățire veni într-o seară de iarnă să ne spună că le e frig, că le e foame, că au nevoie de noi. În timp ce noi o primim pe una și-o alungăm pe cealaltă.

Asta înseamnă că avem lașitatea viciilor noastre. Și că ne-am înspăimînta de-am avea lîngă noi amintirea și remuscarea întruchipate ale întinării săvîrșite de noi. Ne place să trăim în considerație și, cînd roșim la chemarea unei metrese înjosite, o renegăm, explicînd roșeața noastră prin impudoarea ei. Și facem aceasta fără a ne socoti vinovați, fără a ne întreba ce dreptate pretinde fata aceea. Obişnuința a făcut din ea jucăria noastră, și ne mirăm că jucăria aceea vorbește și-și zice femeie.

Eu unul m-am cutremurat în fața adevărului. Am înțeles și am plîns. Chestiunea mi s-a părut simplă, clară, evidentă. Cuvintele Laurencei mă speriau fără a mă revolta. Nici nu-mi trecuse prin cap că ar putea veni ; și iată că venise, iar eu o promisem. Sînt în măsură, fraților, să vă explic care erau sentimentele mele. Mintea mea de douăzeci de ani accepta în înțelesul lor absolut cuvintele acestea ce nu îngăduiau nici o ezitare : Ești al meu, sînt a ta.

În dimineața asta, cînd m-am trezit și am găsit-o pe Laurence lîngă mine, mi-am simțit inima strîngîndu-se de îngrijorare. Scena de peste noapte dispăruse. Nu mai auzeam cuvintele aspre și adevărate care mă făcuseră s-o primesc pe fata aceea. Singur faptul brutal rămînea.

Am privit-o dormind. Pentru prima oară o vedeam în plină zi, fără ca fața ei să aibă strania frumusețe a suferinței ori a deznădejdiei. Cînd am văzut-o astfel, urîță și îmbătrînită, prăbușită într-un somn greu de brută, m-am cutremurat dinaintea acelei fețe comune și ofilite, pe care n-o cunoșteam. N-am putut înțelege cum de se face că mă trezesc într-o asemenea tovărășie. Ieșeam ca dintr-un vis, iar realitatea se dovedea atît de oribilă, încît uitam ce mă făcuse s-o accept.

Și-apoi, ce mai contează ? Fie că era din milă, din dreptate sau din desfrîu, fata aceea era metresa mea. Ah, fraților ! Avea-voi destule lacrimi, iar voi, destul curaj ca să le ștergeți ?

VIII

Da, gîndesc și eu ca și voi, vreau să mai nădăjduiesc, vreau să fac din această legătură fatală o sursă de nobile aspirații.

Pe vremuri, cînd gîndul ni se oprea asupra acestor nefericite ființe, n-o făceam decît cu milă și compătimire.

Visam la misiunea sfântă a căinței. Îi ceream lui Dumnezeu să ne trimită un suflet mort, pentru a i-l înapoia tânăr și imaculat de iubirea noastră.

Credința celor șaisprezece ani ai noștri trebuia să le inspire credință și să le înduplece pe păcătoase.

Și-atunci ne confundam cu Didier care-o ierta pe Marion ¹, recunoscînd-o drept soție pe treptele eșafodului. Înălțam curtezana la înălțimea afecțiunii noastre.

Ei bine ! astăzi pot fi asemeni lui Didier. Marion se află aici, la fel de întinată ca în ziua cînd el a iertat-o ; rochia-i desfăcută iarăși pretinde o mîină care s-o încheie ; fruntea-i palidă pretinde o răsufflare pură care să-i redea îmbujorarea tinereții. Ceea ce ne doream în sfînta noastră nebunie, eu am găsit fără să caut.

De vreme ce Laurence a venit la mine, vreau, în loc să mă întinez la atingerea inimii ei ofilite, să-i dărui virginitatea propriei mele inimi. Voi fi preot, voi ridica femeia decăzută și o voi ierta.

Cine știe, fraților, e poate o supremă încercare pe care Dumnezeu mi-o trimite. Poate că vrea, împovărîndu-mă cu un suflet, să cunoască întreaga putere a sufletului meu. Îmi dăruie misiunea celor puternici, netemîndu-se să mă unească cu viciul. Voi fi demn de alegerea lui.

IX

Vreau s-o fac pe Laurence să uite ceea ce este, s-o înșel asupra ei însăși prin prietenia serioasă pe care i-o dovedesc. Nu-i vorbesc decît cu blîndețe, cuvintele mele sînt totdeauna grave și decente.

Cînd i se întîmplă să-i scape unele cuvinte grele, mă prefac că nu le-aud. Dacă baticul îi dezvăluie sînul, nu

---

¹ Personaj din drama *Marion de Lorme* (1831), de Victor Hugo (n.t.).

văd nimic, mă port cu ea mai curînd cum aş face cu o soră decît cu o amantă. Opuں vieţii ei zgomotoase de ieri, o viaţă calmă şi chibzuită. Mă prefac a nu şti că traiul acesta nu-i al ei, şi i-l impun atît de firesc, încît pînă la urmă se va îndoii de trecut.

Ieri, pe stradă, un bărbat a insultat-o. Ea se pregătea să-l înjure. Nu i-am lăsat timpul. M-am apropiat de bărbatul acela, care era beat, l-am apucat de încheietura mîinii, poruncindu-i să-mi respecte nevasta.

— Nevasta dumitale, a zis rînjind, las' că ştim noi ce fel de nevastă-i asta !

Atunci l-am zgîlţit din răspuseri, repetîndu-mi porunca şi mai vîrtos. A îngăimat ceva şi a plecat cerîndu-şi scuze. Laurence mi-a apucat braţul, tăcută şi stingherită parcă de titlul de soţie pe care-l pretindeam pentru ea.

Ştiu bine că prea multă austeritate ar strica. Nu sper într-o întoarcere bruscă spre bine, aş voi să procedez abil la o schimbare treptată, care să împiedice bietii ei ochi bolnavi să fie răniţi de lumină. Într-asta stă toată dificultatea întreprinderii.

Am observat că aceste copile, femei înainte de vreme, păstrează mult timp nepăsarea şi puerilitatea copilului. Sînt blazate şi în acelaşi timp s-ar mai juca bucurosi cu păpuşile. O nimica toată le amuză, le face să rîdă în hohote ; capătă, fără să-şi dea seama, uimitorul şi mîngietorul gîngurit al fetiţelor de cinci ani. Mă slujesc de observaţia asta. Îi dărui Laurencei tot felul de zdrenţe, ceea ce ne face prieteni la cataramă timp de-o oră.

Nici nu ştiţi ce emoţie adîncă stîrneşte în mine această educaţie. Cînd socot că am făcut să bată inima aceasta moartă, sînt ispitit să îngenunchez şi să-i aduc mulţumită lui Dumnezeu. Neîndoielnic, exagerez sfinţenia misiunii mele. Îmi spun că dragostea unei fecioare mă va sfinţi mai puţin decît dragostea cu care fata aceasta mă va iubi poate într-o bună zi.

Zi care e încă departe. Tovarăşa mea se simte stingherită de respectul meu. Ea, pe care insulta n-o face să se ruşineze, roşeste atunci când îi spun un cuvânt bun. Uneori văd că şovăie să-mi răspundă, întrebându-se dacă într-adevăr ei îi vorbesc. Se miră că nu e insultată şi nu se simte la largul ei din cauza atenţiilor mele delicate. Masca asta de fată cinstită pe care o silesc să şi-o ia, o stinghereşte : nu ştie cum să poarte stima. Deseori îi surprind un zîmbet pe buze ; cred că-şi închipuie că-mi bat joc de ea, şi-mi cere, prin zîmbetul acela, să încetez cu gluma.

Seara, la culcare, stinge lumînarea înainte de-a se dezbrăca ; îşi trage peste piept colţul cuverturii şi profită de somnul meu ca să se dea jos din pat dimineata. Când vorbeşte, îşi caută cuvintele ; după pilda mea, evită uneori să mă tutuiască.

Nu ştiu de ce precauţiile astea mă neliniştesc : văd în ele mai curînd constrîngere decît pudoare adevărată. Simt că procedează astfel din teama de a-mi displace, dar că ei i-ar fi indiferent dacă ar sta goală şi dacă ar vorbi ca o precupeată. Nu poate să fi căpătat atît de repede conştiinţa pudorii. Să vă spun, oare, fraţilor ? Laurencei îi e teamă de mine : iată rezultatul unei săptămîni de respect.

De cum se scoală, se găteşte foc ; dă fuga la oglindă şi uită să mai plece de-acolo o oră întreagă. Se grăbeşte să dreagă stricăciunile de peste noapte. Părul, ceva mai rar, cade, arătînd locuri goale ; obrajii, al căror fard s-a şters, sînt palizi şi vestejiţi. Ştie că nu mai are tinereţea de împrumut şi se sperie de privirile mele. Biata fată, a trăit de pe urma proşteţimii ei şi se teme să n-o alung în ziua cînd voi vedea că n-o mai are. Se piaptăna sînguincios, înfoindu-şi buclele şi ascunzîndu-le meştesugit pe cele ce lipsesc ; îşi innegreşte genele, îşi pudrează umerii, îşi înroşeşte buzele. Eu, în timpul ăsta stau cu spatele la ea, prefăcîndu-mă că nu văd nimic. Apoi, după ce şi-a aran-

jat fața și se socoate tînăra și frumoasă, vine la mine, zîmbind. E mai calmă ; gîndul că nu-și cîștigă decît pîinea îi dăruie libertate în mișcări. Se oferă plină de îngăduință ; uită că nu mă pot înșela în privința prospețimii culorilor ei și pare a crede că, văzîndu-le o dimineată întreagă, mi-e de ajuns.

I-am dat de înțeles că aș prefera apa limpede în locul pomadelor și al dresurilor. Ba chiar am adăugat că mai mult îmi sînt pe plac ridurile timpurii decît fața aceea grasă și lucitoare pe care și-o face, ca pe-o mască, în fiecare zi. N-a înțeles. A roșit, crezînd că-i reproșez urîtenia, iar de-atunci se străduiește și mai abitir să nu fie ea.

Astfel pieptănată și fardată, strînsă în rochia de mătase albastră, zace cînd pe-un scaun cînd pe altul, lenevind plictisită. Neîndrăznind să se miște, de teamă să nu-și boțească vreun pliu de la fustă, stă așezată cît e ziulica de mare. Își încrucișează mîinile și adoarme cu ochii deschiși, într-un soi de somnolență. Uneori se ridică, se duce la fereastră ; acolo, își sprijină fruntea de geamurile înghețate, și iar se pune pe moțait.

Am văzut-o activă înainte de a-mi ține mie tovărășie ; viața agitată pe care-o ducea atunci îi dădea o ardoare înfrigurată ; lenea îi era zgomotoasă și accepta cu bucurie aspra trudnicie a viciului. Astăzi, trăind de pe urma existenței mele calme și studioase, se bucură de întreaga lenevie a tihnei, fără a se bucura și de lucrul plăcut și regulat al existenței mele.

Ar trebui, înainte de toate, s-o vindec de lenea și plictisul ei. Văd eu bine că regretă emoțiile tari ale străzii, dar firea ei prea puțin energică n-o îndeamnă să le regrete cu glas tare. V-am spus, fraților, îi e teamă de mine, nu teamă de mînia mea, ci de ființa necunoscută pe care n-o poate înțelege. Își dă seama nelămurit de dorințele mele, și le acceptă nepătrunzîndu-le înțelesul adevărat. Încît se acopere fără a fi pudică, stă serioasă și liniștită,

fără a înceta să fie leneșă și trîndavă. Și tot astfel so-coate că nu-mi poate refuza stima, mirîndu-se uneori, dar necăutînd vreodată să fie demnă de ea.

Sufeream văzînd-o pe Laurence prăbușită și lînce-zînd. M-am gîndit că munca e marele răscumpărător, iar bucuria calmă a lucrului împlinit ar face-o să uite tre-cutul. În timp ce acul aleargă sprințar, inima se trezește, activitatea degetelor dăruie visării o vioiciune mai veselă și mai curată. Femeia ce stă aplecată asupra unui meș-teșug are nu știu ce mireasmă de pudoare. Se află aici, liniștită și grăbindu-se totodată. Ieri, fata pierdută dato-rită unui ceas de lene, poate, lucrătoarea de astăzi și-a regăsit activitatea senină a fecioarei. Vorbiți inimii ei, vă va răspunde.

Laurence mi-a spus că e lenjereasă. Am vrut să ră-mîna lîngă mine, departe de ateliere ; mi s-a părut că acele ore liniștite petrecute împreună, eu povestindu-mi vreo întîmplare, ea amestecîndu-și visul cu firul brode-riei, ne-ar uni într-o prietenie mai plăcută și mai trainică. A acceptat ideea lucrului, așa cum acceptă fiecare din dorințele mele, cu o ascultare pasivă, straniu amestec de indiferență și resemnare.

După cîteva căutări, am descoperit o bătrînă doamnă care a binevoit să-i încredințeze ceva de lucru pentru a vedea cît de îndemînatecă e. A lucrat pînă la miezul nopții, deoarece trebuia să duc lucrul făcut a doua zi dimineața. M-am culcat înaintea ei și am privit-o. Părea că doarme ; mohorîta-i povară nu părea s-o fi părăsit. Acul alerga rece și regulat, îmi spuneam că doar trupul lucrează.

X

Bătrîna doamnă a găsit că muselina e prost brodată ; mi-a spus că e lucru făcut de-o lucrătoare proastă și că nu

voi găsi pe nimeni care să fie mulțumit de punctele acelea mari și de puțină lor frumusețe. Mă temusem de ceea ce se întâmpla : biata fată, avînd bijuterii la cincisprezece ani, nu putea să fie o lucrătoare bună. Din fericire, eu căutam în lucrul pe care-o puneam să-l facă înceata vindecare a inimii ei, și nu îndemînarea degetelor, nici cîștigul de pe urma nopților ei de nesomn. Pentru a nu o face să cadă iarăși pradă trîndăvelii, impunîndu-i eu însumi un lucru cu de-a sila, am hotărît să-i ascund refuzul descurajator al bătrînei doamne.

Am cumpărat o pînză de broderie și m-am întors acasă, spunîndu-i că lucrul i-a fost primit și că i se da să facă altul. Apoi i-am dat cei cîțiva bănuți ce-mi mai rămaseseră, drept plată pentru prima ei noapte de lucru. Știam că a doua zi poate n-aveam să mai pot proceda astfel, și-mi părea rău. Aș fi dorit să-i insuflu dragoste pentru pîinea cîștigată cîstit.

Laurence a luat banii, fără să-i pese de masa de seară. A dat fuga și-a cumpărat o mulțime de nasturi îmbrăcați în catifea pentru rochia ei albastră, care a început să se rupă și să se păteze. Niciodată n-o mai văzusem atît de preocupată ; un sfert de oră i-a fost de ajuns ca să-și coase nasturii. S-a gătit și s-a pomădat apoi a început să se admire. S-a lăsat noaptea, iar ea continua să umble încolo și-ncoace prin cameră, uitîndu-se la noua podoabă a rochiei. Pe cînd aprindeam lampa, i-am spus cu blîndețe să se apuce de lucru. S-a făcut că nu aude. I-am mai spus o dată, și-atunci s-a așezat brusc, apucînd broderia cu mînie. Am simțit că mi se frînge inima.

— Laurence, i-am spus, nu vreau să muncești în silă. Lasă acul, dacă nu-ți place să faci nimic. Simt că n-am dreptul să-ți impun o activitate : ești liberă să fii bună sau rea.

— Nu, nu, mi-a răspuns, știu eu că vrei să lucrez mult. Înțeleg că trebuie să plătesc partea mea de hrană și de

chirie. Aș putea chiar să plătesc și pentru tine, lucrînd pînă mai tîrziu.

— Laurence ! am strigat cu durere în glas. Hai, lasă, biata de tine, fii fericită : n-o să te mai atingi de nici un ac. Dă-mi broderia.

Și am azvîrlit-o în foc. M-am uitat cum arde, regretîndu-mi gestul pripit. Nu știusem să mă stăpînesc și eram deznădăjduit, simțind cum Laurence îmi scapă din nou. Căci o hărăzisem lenei. Fremătam de indignare la gîndul acelui cîștig jignitor, înțelegeam că nu-mi mai stătea în putință s-o sfătuiască să lucreze. Așadar, se terminase : un cuvînt fusese de-ajuns să-i interzic eu însumi căința.

Laurence n-a părut mirată de gestul meu brusc. V-am mai spus, acceptă cu mai mare ușurință mînia decît afecțiunea. Ba chiar a și zîmbit că a izbutit să mă scoată din ceea ce ea numește plictisul meu. Apoi și-a încrucișat mîinile la piept, fericită de trîndăveala ei.

Trist, rătăcind cenușa caldă, mă gîndeam prin ce cuvînt, prin ce sentiment să trezesc sufletul acela. M-a înspăimîntat faptul că nu-i putusem încă reda prospețimea tinereții. Aș fi voit să fie neștiutoare, dornică de-a cunoaște. Eram nemîngîiat de acea indiferență morocănoasă, de noaptea aceea ce se mulțumea cu întunericul ei și semăna într-atît de mult cu bezna încît se împotrivea să primească lumina zilei. Zadarnic băteam la ușa inimii lui Laurence : nimic nu răspundea. De-ți venea să crezi că moartea trecuse pe-acolo și uscaseră fiece fibră. O singură dată de-ar fi fremătat, și aș fi crezut-o salvată.

Dar ce să fac cu neantul, cu făptura aceea descumpănită, marmură nesimțitoare pe care afecțiunea n-o putea însufleți ? Statuile mă înspăimîntă : mă privesc fără să vadă, mă ascultă fără să mă audă.

Apoi mi-am spus că poate greșeala e a mea, de vreme ce nu mă puteam face înțeles. Didier o iubea pe Marion ; nu încerca să mîntuie un suflet ci iubea numai, și a făcut

minunea aceea pe care mintea și bunătatea mea zadarnic căutau s-o săvîrșească. O inimă nu se trezește decît la glasul altei inimi. Dragostea are acea sfințenie a botezului care, prin ea însăși, fără credință și fără știința binelui, șterge toate păcatele.

Eu n-o iubesc pe Laurence. Fata aceasta rece și plictisită nu-mi stîrnește decît dezgust.

Vocea, gesturile ei mi se par niște insulte ; toată făptura ei mă rănește. Lipsită de orice delicatețe a spiritului, face ca pînă și cel mai bun cuvînt să fie vrednic de ură, și pune o jignire în fiecare zîmbet al ei. În ea totul devine rău.

M-am prefăcut a fi afectuos și m-am apropiat de ea. Laurence stătea neclintită, aplecată spre cămin, lăsîndu-și în voia mea mîinile reci și neînsuflețite. Atunci am tras-o spre mine. Și-a înălțat capul, întrebîndu-mă din ochi. La privirea aceea am dat înapoi, respingînd-o.

— Oare ce vrei ? mi-a zis.

Ce voiam ! Buzele mi s-au deschis ca să strig : — Vreau să nu mai pui pe tine rochia asta de mătase care se deschide la prima dorință ce-o atinge. Vreau să iubești, să simți în sărutul unui iubit mîngîierea unui frate. Vreau ca legătura noastră să nu fie un tîrg, să nu-mi vinzi trupul tău ca să cumperi adăpostul oferit de acoperișul meu. Înțelege-mă, fie-ți milă și nu mă insulta !

Fraților, n-am spus nimic din toate astea. Dacă aș fi iubit-o, fără îndoială că aș fi vorbit, și, poate, m-ar fi înțeles.

XI

Cred că mi-a lipsit abilitatea și prudența. M-am grăbit, am sărit peste cal, fără s-o întreb pe Laurence dacă mă înțelege. Eu, care nu cunosc viața, cum să învăț pe altcineva știința vieții ? La ce aș putea recurge, dacă nu

la sisteme, la reguli de conduită visate la şaisprezece ani, frumoase în teorie, absurde în practică ? Parcă e de ajuns să iubesc binele, să năzuiesc spre un ideal de virtute, aspiraţii nedesluite a căror ţintă ea însăşi e imprecisă ? Când realitatea se află aici, de faţă, ştiu în ce mică măsură dorinţele acestea se precizează şi cât de neputincios sînt în lupta oferită de ele. N-aş fi în măsură nici s-o cuprind în braţe nici s-o înving, neştiind în ce fel s-o apuc şi neputînd nici măcar să-mi mărturisesc ce anume victorie pretind. O voce strigă în mine că întorc spatele adevărului ; nu vreau s-o schimb, s-o fac bună din rea, cum mi se pare a fi. Fie ca lumea care există să rămînă ; îndrăznesc a voi să plămădesc un nou pămînt, fără a mă sluji de rămăşiţele celui vechi. Încît, nemaivînd temelie, eşafodajul viselor mele se năruie la cea mai mică atingere. Nu mai sînt decît un gînditor inutil, îndrăgostit platonice al binelui, legănat de vise deşarte şi-a cărui putere se spulberă de cum atinge pămîntul.

Fraţilor, mi-ar fi mult mai uşor să-i dăruiesc aripi Laurencei, decît să-i dăruiesc o inimă de femeie.

Sîntem nişte copii mari. Nu ştiam ce să facem cu sublima realitate ce ne vine de la Dumnezeu şi pe care o stricăm după pofta inimii prin visele noastre. Trăim cu-atîta stîngăcie, încît viaţa devine rea. Să ştim să trăim, atunci răul ar dispărea. Dacă aş deţine marea artă a realului, dacă aş avea conştiinţa unui paradis omenesc, dacă aş putea deosebi himera de posibil, i-aş vorbi, Laurence m-ar înţelege. Aş şti ce anume să iau din ea şi ce să-i dau drept pildă. Gingaşă treabă ce m-ar face să pătrund cauzele căderii sale şi să află leac pentru fiecărană a inimii ei. Dar ce să fac, dacă neştiinţa mea înalţă o barieră între ea şi mine ? Eu sînt visul, ea e realitatea. Vom merge unul alături de altul fără ca vreodată să ne întîlnim, iar după ce umbletul ni se va fi sfîrşit, ea nu mă va fi auzit, eu n-o voi fi înţeles.

M-am gîndit să mă întorc îndărăt și s-o iau pe Laurence așa cum e, s-o fac să străbată calea pe care i-o îngăduie picioarele ei omenеști. Am vrut să studiez viața împreună cu ea, să cobor, pentru a încerca să urcăm împreună. De vreme ce trebuia să bijbui în misiunea asta grea, am voit să pornesc de pe ultima treaptă.

N-ar fi oare îndeajuns de mare răsplata, dacă aș face-o pe Laurence să-mi dăruie întreaga dragoste de care e în stare ? Fraților, tare mă tem că visele noastre nu sînt decît minciuni ; simt că sînt mărunte și puerile în fața unei realități a cărei conștiință n-o am decît nelămurit. Sînt zile cînd, dincolo de razele și miresmele, dincolo de viziunile imprecise pe care nu le pot îmbrățișa, întrezăresc contururile îndrăznețe a ceea ce există. Și înțeleg că aici e viața, acțiunea, adevărul, în timp ce, în lumea pe care mi-o făuresc eu, se mișcă o omenire străină omului, umbre deșarte ale căror ochi nu mă văd, ale căror buze n-ar ști să-mi vorbească. Copilul se poate complăce în tovărășia acestor prieteni reci și muți ; fiindu-i teamă de viață, se refugiază la sînul a ceea ce nu trăiește. Dar noi, bărbații, nu trebuie să ne mulțumim cu acest veșnic neant. Brațele noastre sînt făcute ca să strîngem cu ele.

Ieri, cînd am ieșit cu Laurence, ne-am întîlnit cu o ceată de bărbați mascați, înghesuiți într-o trăsură, care se duceau la bal, amețiți, dezlănțuiți, cu mare tărăboi. A sosit ianuarie, luna cea cumplită. Biata fată s-a simțit mișcată de strigătele fraților ei. Le-a zîmbit și s-a întors după ei, să-i vadă cît mai mult. Vedea trecînd bucuria ei de ieri, cu nepăsarea, viața ei bezmetică și cu un gust atît de picant, încît nu-i mai poți uita bucuriile usturătoare. S-a întors acasă încă și mai tristă și s-a culcat, bolind de tăcere și singurătate.

În dimineța asta am vîndut cîteva zdrențe, m-am dus să închiriez un costum pentru Laurence și am vestit-o că ne vom duce la bal în chiar aceeași seară. Mi-a sărit de gît, apoi a luat costumul și-a uitat de mine. A cercetat

fiece panglică, fiecă paită ; arzînd de nerăbdare să se gătească, și-a azvîrlit pe umeri bucățile acelea de saten, îmbătîndu-se cu foșnetul stofei. Uneori se întorcea spre mine, mulțumindu-mi printr-un zîmbet. Am înțeles că nicicînd nu mă iubise într-atît, iar eu am fost cît pe ce să-i smulg din mîini cîrpele acelea ce-mi atrăseseră prețuirea ei, în timp ce toată bunătatea mea se irosise-n zadar.

În sfîrșit, mă făceam ascultat. Încetam a mai fi pentru ea o ființă necunoscută, sperînd prin austeritatea și plictisul ei. Mergeam la bal ca și ceilalți iubiți ai ei ; ca și ei, închiriam costume, îmi distram partenererele. Eram un băiat fermecător, plăcîndu-mi și mie, ca la toți ceilalți, umerii goi, strigătele și înjurăturile. Ah, ce bucurie ! Înțelepciunea mea mă mințea.

Era un teren pe care Laurence îl cunoștea ; nu i-a mai fost teamă, și-a recăpătat gesturile ei nestingherite, izbucnea în rîs din toată inima. Cuvintele-i necioplite, gesturile libere o făceau să se simtă bine. Se împăca de minune cu goliciunea ei.

Așa voisem eu, dar sperasem că o lună de liniște, fără a face din ea o fată cinstită, ar fi făcut-o să uite puțin pe fata de ieri. Crezusem că, atunci cînd masca avea să cadă, fața ce s-ar fi arătat ar fi avut buzele mai puțin scofîlcite și mai multă roșeață pe frunte. Dar nu, aveam în fața mea aceleași trăsături veștejite, același rîs vulgar și zgomotos. Așa cum arăta femeia care intrase la mine în mansardă, vînzîndu-și trupul pentru un adăpost, tot astfel o vedeam și-acum, după ce o lună de zile o apăraserăm împotriva infamiei aceluia tîrg. Nu învățase nimic, nu uitase nimic ; iar dacă privirile-i străluceau cu un nou înțeles, era din cauza jalnicei bucurii de-a vedea că păream în sfîrșit a-i accepta trupul în chip de plată. În fața acestui straniu rezultat, m-am întrebat de nu era curată batjocură să mai încerc din nou. Voisem o Laurence

reală, iar această Laurence însuflețită de viață, mă speria poate ceva mai mult decât ființa abătută din ajun. Dar lupta făgăduia să fie atât de aprigă, încât auzeam în străfundul meu cum îndrăzneala mea de douăzeci de ani se revoltă împotriva repulsiei și-a spaimii.

Cînd sună de ora șase, cu toate că balul nu începea decât la miezul nopții, Laurence începu să se gătească. Curînd camera fu răvășită toată ; apa, revărsîndu-se din lighean și picurînd din rufăria udă, inunda pardoseaua ; spuma săpunului, căzîndu-i de pe mîini, se lătea pe jos în pete albicioase ; pieptenele căzuse și el lîngă perie, iar hainele uitate pe scaune, pe cămin, prin unghere, se bălăceau prin apă. Laurence, ca să-i fie mai la îndemîină, se așezase în genunchi. Se freca de zor, își azvîrlea apa din căușul mîinilor pe față și pe umeri. Săpunul, mînjit de praf, îi lăsa, în ciuda acelui potop, pete mari pe piele. Atunci a fost cuprinsă de disperare și m-a chemat în ajutor. Spatele îi era negru tot, spunea ; și nu putea ajunge la el.

Apoi s-a ridicat, dîrdîind, cu umerii roșii, și mi-a întins prosopul.

Cheia se afla în ușa pe dinafară. În timp ce-i atingeam ceafa cu prosopul ca gheața, Pâquerette a intrat. Bătrîna aceasta vine așa, uneori, să ia puțin jar, iar mila mă împiedică s-o alung, dezgustat.

— Ah, dragă, i-a strigat amica mea, vino să mă ajuți un pic. Lui Claude îi e teamă să nu-mi facă rău.

Pâquerette a luat prosopul și a început să frece cu toată puterea brațelor ei slăbănoage. Nu părea mirată nici de dezordinea din cameră, nici de femeia aceea goală. Își plimba îndatoritoare mîinile aspre pe umerii aceia proaspeți încă, pizmuindu-le albeața, gîndindu-se la plăcerile de pe vremuri. Laurence, cu fața întoarsă spre ea, zîmbea și dîrdîia din cînd în cînd, răsufliînd din greu, simțind deodată că apa e mai rece.

— Dar unde te duci, fetițo ? a întrebat-o groaznica bătrână pipernicită.

— Claude mă duce la bal.

— Ah ! ce frumos, domnule, a spus Pâquerette, oprindu-se și întorcându-se spre mine.

Apoi, luînd un prosop uscat, a continuat, în timp ce-o ștergea pe Laurence drăgăstos :

— Mă gîndeam în dimineața asta că trebuie să vă plictisiți de moarte tot stînd așa, zăvorîți aici în odaie. E o fată bună, domnule. Nu știu cîte în locul ei te-ar fi părăsit pînă acum de zeci de ori. Gata, fetițo, acum ești frumoasă ; o să ai o mulțime de curtezani în noaptea asta. Ești gelos ?

N-am putut răspunde. Zîmbeam mașinal, urmărind din priviri scena aceea stranie. Un anume gînd îmi trecea întruna prin minte, împiedicîndu-mă să aud. Era o veche gravură văzută nu mai știu unde, reprezentînd-o pe Venus scaldîndu-se, îmbăiată de către nimfe și mîngîiată de amorași. Zeița se lăsa în voia slujitoarelor ei, tinere și frumoase ca și ea ; doar spuma valurilor le acoperea voluptoasa goliciune ; iar pe mal, un faun bătrîn, în fața atîtei tinereți și prospețimi, își uita dorințele rămînînd mut de admirație.

— E gelos, e gelos ! a repetat Pâquerette, cu un rîs ascuțit întrerupt de sughițuri. Cu atît mai bine pentru tine, fetițo, o să-ți facă mai multe daruri, iar tu o să-l înșeli mai lesne. Am avut pe vremuri un amant care îți semăna tare mult, domnule : ceva mai scund cred, dar aceeași ochi, aceeași gură, pînă și părul și-l purta tot așa dat pe spate. Mă adora, mă copleșea cu mîngîieri, se ținea scai de mine, ceea ce m-a făcut să-l părăsesc după o săptămînă.

În timp ce bătrîna trîncănea, Laurence se îmbrăcase, se pieptănase în fața oglinzii, serioasă și reculeasă. Bătrîna, de strajă lîngă ea, și-a încetat sporovăiala, contemplînd cu devoțiune pliculețele de fard și fiolele de ulei aromatic, dresuri grosolane, cumpărate ieftin de la

tarabele de pe stradă. Pentru că uitaseră de mine, m-am așezat pe-un scaun într-un colț.

Oglinda îmi trimitea imaginile lor ; cele două fețe, în ciuda zbîrciturilor uneia și a prospețimii relative a celeilalte, mi se păreau surori, întru aceeași expresie a decăderii lor. Aceleași priviri tulburate de nopțile înfrigurate, aceleași buze deformate de mîngîieri brutale. Abia de ghiceai pe obrajii lor ofiliți numărul de ani ce le despărțea. Amîndouă erau îmbătrînite de desfrîu. Pentru o clipă, mi-am închipuit că sînt iubitul Pâquerettei, și am închis ochii.

Uitaseră de mine. Cînd și cînd, schimbau o vorbă cu glas scăzut. Laurence înjura, bătea din picior, cînd vreo suviță rebelă se împotrivea să se onduleze. Și-atunci bătrîna cea pipernicită începu a vorbi despre cosițele-i blonde de-odinioară ; zugrăvea pieptănătura fetelor de pe timpul ei și, ca să se facă mai bine înțeleasă, își potrivea la rîndul ei părul cărunt în fața oglinzii. Apoi potopea cu nesfîrșite laude tinerețea iubitei mele, văicărindu-se la nesfîrșit de pe urma necazurilor aduse de bătrînețe. Zbîrciturile sosiseră înainte ca trupul să ostenească ; de aici, marea părere de rău de-a nu fi sorbit din plin viața la douăzeci de ani. Astăzi, era nevoită să trăiască fără grabă, în tăcere și umbră, simțind în inimă o admirație pizmașă față de cea care încă nu îmbătrînise.

Laurence asculta, răspunzînd prin întrebări, interesîndu-se dacă bucla cutare o **p**rindea bine, cersînd alte elogii. Apoi, după ce părul îndelung potrivit a fost îndesit după plac, a venit rîndul feței. Și-atunci Pâquerette a vrut să dea și ea o mîină de ajutor întru desăvîrșirea capodoperei. A luat fard roșu și albastru pe mici bucățele de vată și le-a plimbat ușor de-a lungul obrazilor și împrejurul ochilor tinerei femei. A mărit pleoapele, a netezit fruntea, a improspătat buzele. Și, ea și noi, bieți visători care tencuim realitatea cu culori discordante, apoi stri-

găm în gura mare că am făcut operă de creație, a început să se minuneze de opera ei, fără a vedea că, uneori, mâna-i tremurătoare răvășea trăsăturile, exagera purpura gurii și mărimea pleoapelor. Sub degetele ei, fața aceea s-a schimbat oribil pentru mine. A căpătat pe alocuri nuanțe smede și pămîntii, în timp ce alte părți luceau, unse cu creme ca să fixeze fardul. Pielea, întinsă și sîcîită, grimasa; fața întreagă, în același timp roșie și veștedă, avea zîmbetul nerod al păpușilor de carton. Tonurile erau atît de țipătoare și de false, încît răneau privirea.

Laurence, dreaptă și țeapănă, cu privirea întoarsă pe jumătate spre oglindă, s-a lăsat în voia bătrînei s-o întinerească. Ștergea cu unghia trăsăturile prea accentuate. Serioasă, aplecîndu-se, cerceta cîteva clipe fiecare din înfrumusețările pe care Pâquerette i le dăruia.

Opera odată terminată, aceasta s-a dat înapoi cu cîteva pași, ca s-o admire mai bine. Apoi, mulțumită, a exclamat :

— Ah, fetițo, acum nu mai ai decît cincisprezece ani !

Laurence i-a zîmbit. Amîndouă erau de bună-credință ; admirau cu sinceritate, neîndoindu-se de miracolul săvîrșit. Și-atunci și-au amintit de mine. Tînăra femeie, mîndră de cei cincisprezece ani ai ei, a venit să mă sărute, voind să-mi dăruie fecioria tinereții ei de-o noapte. Umerii, ce-i ieșeau din decolteu, aveau acel miros proaspăt și fad al unei persoane care iese din baie. La atingerea buzelor ei reci, umede de ruj, m-a trecut un fior de dezgust.

— Gîndește-te la mine, fetițo, spuse Pâquerette, plecînd. Bătrînelor le plac dulciurile.

Rămăși singuri, a trebuit să așteptăm două ore bune. Nici că-mi amintesc de vreun plictis mai mare. Așteptarea aceea a unei plăceri ce-mi stîrnea repulsie avea ceva dureros în ea, iar nerăbdarea Laurencei parcă prelungea și mai mult scurgerea minutelor.

Se așezase pe pat, în costumul acela de saten roz cu paiete aurii ; scîlpiciul acelei îmbrăcămînti contrasta cît se

poate de straniu, ieșind în evidență pe fundalul afumat al pereților.

Lampa trăgea să se stingă, tăcerea nu era întreruptă decît de zgomotul ploii ce bătea în geamuri. Fraților, nu știu dacă în străfundul ființei mele există vreun simțămînt rușinos. Vreau să v-o spun vouă, care trebuie să-mi cunoașteți ființa pe de-a-ntregul : în fața acelei femei, părăsit de dragele mele gînduri de fiecare zi, am început să doresc ca Laurence să fie tînără și frumoasă ; am dorit să-mi stea în putință să schimb mansarda aceea într-un sălaș misterios, prevăzut cu tot ceea ce voluptatea are mai pătimas. Într-acest fel, mi-aș fi mulțumit visele din ceasurile mele rele. Ceea ce-mi stîrnea repulsie nu mai era viciul, ci urîtenia și mizeria.

În sfîrșit, am pornit în căutarea unei trăsuri, apoi am plecat. În ciuda orei tîrzii, străzile tot mai erau pline de zgomote și lumini. Se auzeau rîsete la fiecare colț de stradă, în fiecă cabaret se zăreau grupuri de bețivi și de fete de stradă. Nimic mai dezgustător decît acea mulțime înotînd prin noroaie și înghesuindu-se ca să asculte refrenele unor cîntece obscene. Laurence, aplecată în afara portierei, rîdea ca o fată de treabă de veselie aceea grosolană ; arunca vorbe trecătorilor, căutînd cu lumînarea replicile înjurioase, fericită să ia și ea parte la bătălia cu cuvinte deșucheate pe care și le azvîrle măștile între ele. Și cum eu nu spuneam nimic, îmi zise :

— Păi bine ! dar tu ce faci aici ? Ori ca să dormi mă duci la bal ?

M-am aplecat și eu în afară căutînd pe cineva pe care să-l insult. Aș fi ridicat bucuros pumnul asupra uneia dintre brutele acelea, pe care un asemenea spectacol le amuza.

În fața mea, pe trotuar, stătea un tînăr înalt, neglijent îmbrăcat ; un cerc de tipi care rîdeau îl înconjurau, făcînd haz la fiecare din înjurăturile lui. Eram exasperat.

L-am amenințat printr-un gest, i-am azvîrlit în trecere tot ce-am găsit mai jignitor.

— Da' nevastă-ta ? mi-a strigat el. Ia culc-o nițel pe jos, să vedem și noi cum devine cazul !

Grosolănia liniștită a acelui bărbat a făcut ca mînia mea să se prefacă într-o tristețe de nespus. Am ridicat geamul și mi-am sprijinit fruntea de sticla aceea umedă, lăsînd-o pe Laurence să se dedea tristei ei distracții. Eram ca legănat de strigătele mulțimii și de mersul înăbușit al trăsुरii ; vedeam, cu acea privire lipsită de limpezime a visului, cum trecătorii fug îndărătul meu, umbre bizare ce creșteau apoi piereau, fără a avea vreun înțeles pentru mintea mea. Și în zgomotul acela, în acea bruscă perindare de umbre și lumini, îmi amintesc că am uitat de toate pentru o clipă, tot privind la pavaj, la bălțile de apă și noroi, unde lămpile prăvăliilor aruncau reflexe rapide.

Așa am ajuns la sala de bal.

Pe mîine, fraților, nu pot spune totul într-o singură zi.

XII

O, amintiri, credincioasele mele însoțitoare, nu pot face un pas în lumea asta, fără să-mi apăreți în fața ochilor ! Cînd, cu Laurence la brațul meu, din înaltul unei galerii, am aruncat o privire iute prin sala plină de rumoare și lumină, am văzut ca într-o viziune bruscă și dureroasă tăpșanul pietruit unde fetele din Provența dansează, seara, în sunetul fluierului și-al tamburinei. Ce ne mai băteam joc, pe-atunci ! Țărăncile, nu cele din visele noastre, cu fețe și inimi de regine, ci bietele făpturi pe care dogoarea pămîntului le vestejește înainte de vreme, ni se păreau că saltă greoi, rîzînd nerod cînd treceau pe lîngă noi. Dorințele noastre erau închise oricărei realități.

Zăream dincolo de linia orizontului palate necuprinse, săli de bal cu dale de marmură, cu bolți înalte și aurite, pline de-un întreg popor de tinere femei care se mișcau într-o amplă armonie, într-un nour de dantelă înstelată de diamante. Într-adevăr, nu eram decît niște copii mari. Astăzi, fraților, țărăncile sînt răzbunate de disprețul nostru.

Vedeam, de la galeria unde mă aflam, un fel de sală lunguiață, destul de mare, împodobită cu picturi și aurării șterse. Un praf ușor, ridicat de picioarele dansatorilor, urca încet din podea, ca o ceață, umplînd bolta. Flăcările limpezi ale gazului puneau pete de roșeață în norul acesta ; fiecare lucru căpăta o înfățișare tulbure, o stranie culoare de aramă veche. Apoi, în fund, galopa o horă înfricoșătoare de ființe pe care nu le puteai deosebi ; furia gesturilor lor părea a se transmite aerului des și îngreșetor ; în tremurul acela, mi se părea că văd pereții mișcîndu-se, învîrtindu-se odată cu mulțimea. Un chiot ascuțit, însoțit de-un soi de rostogolit continuu, domina orchestra.

Nu știu cum să vă explic prima impresie pe care mi-a produs-o locul acela, unde fiecă lucră mi se părea că are viața lui aparte și necunoscută. Zgomotele ascuțite, hohotele răsunătoare de rîs, luminile cu reflexe roșietice, mișcările înspăimîntătoare, ca smintite, mirosurile acre și înăbușitoare, totul ajungea pînă la mine într-o senzație pătrunzătoare, ce-mi umplea ființa de-o spaimă nelămurită, în care se amesteca o voluptate dureroasă. Nu puteam rîde, căci mi se pusese un nod în gît, și totuși nu eram în stare să-mi întorc privirea de la spectacolul acela, simțind o bucurie sfîșietoare în suferința mea. Înțeleg astăzi atracția acestor seri înflăcărate. În prima zi te cutremuri, refuzi să iei parte la veselia aceea cumplită, apoi beția vine, și-ți pierzi capul, lăsîndu-te în voia prăpastiei. Sufletele de rînd sînt repede cucerite de atmos-

fera asta. Cele ce au forța viselor lor — să îndrăznesc, fraților, a mă număra printre acestea ? — se revoltă, și în sinceritatea lor, regretă pajiștile din Provența unde țărăncile greoaie dănțuie în noaptea răcoroasă și străvezie.

De la galeria unde ne aflam, nu puteam vedea decît ansamblul scenei. Am coborît, ajungînd jos prin niște scări și coridoare înguste și întunecoase. Sosiți în sală, a trebuit să urmărim o cărare îngustă, între pereți și perechile din cadrul. Orice dorință îmi pierise, nu-mi mai rămăsese decît dezgustul. Femeile erau îmbrăcate în zdrențe, în fișii de mătase, cu paiete negre-arămii ; umerii goi șiroiau de sudoare ; sulimanul, în pete mari și dîre prelungi, le înroșea și le învinețea pielea. Una din dansatoare, cu fața aprinsă, vocea răgușită, s-a întors spre mine, gesticulînd și strigînd. Stranie, urîtă față ! O voi vedea în visele mele rele.

Nu-mi amintesc de bărbați. Erau, pe cît îmi pare, cei mai mulți dintre ei, drepti și neclintiți, uitîndu-se, cu mult calm la săriturile dezordonate ale femeilor. Nu știu ce fel de oameni vor fi fost, nici dacă erau în stare să priceapă toată prostia lor.

Obosisem, simțeam cum îmi plesnește capul, încît am ajuns la o masă, continuînd s-o trag pe Laurence după mine. Ne-am așezat și am băut ceea ce ni s-a adus, cercetîndu-mi tovarășa.

Laurence, de cum intrase, zîmbise, fremătînd de plăcere, sorbind cu nesat aerul acela stricat și-atît de plăcut buzelor ei. Zîmbetul îi pieri curînd, luîndu-și o înfățișare posomorîtă. Uneori își întindea brațul, atingînd mîna unei femei ori a unui bărbat care treceau. Atunci zîmbetul se ivea pentru o clipă, apoi iarăși pieria. Răsturnată pe speteaza scaunului, cu picioarele sprijinite de-o băncuță, se legăna încet, privind prin sală cu un aer atent și în același timp plictisit. Își plimba privirile din grup în grup, tăcută, întorcîndu-și capul la fiecare nou

zgomot, părînd că nu vrea să-i scape nimic. Dar era atîta oboseală în atenția ei, încît mă întrebam, văzîndu-i fața palidă și nemîngîiată, ce plăcere stranie putea resimți de vreme ce n-o trăda în nici un fel.

De două ori, crezînd că prezența mea o stingherește, i-am zis să se ducă, dacă simțea nevoia, să-și vadă prietenele și să danseze în toată voia.

— Da' de ce să mă duc ? mi-a răspuns liniștit. Mă simt bine, sînt mulțumită. Te-ai săturat să mă tot vezi lîngă tine ?

Așa ne-am petrecut cinci ore, stînd față în față, într-un colț al sălii, eu desenînd în neștire omuleți pe marmura mesei din cele cîteva picături de băutură căzute dintr-o carafă, ea păstrînd o gravitate și o tăcere exasperante, cu mîinile încrucișate în poală, fusta stîndu-i întinsă pe genunchii depărtați. Pînă la urmă n-am mai știut ce se petrece în jurul meu. Balul se apropia de sfîrșit, iar eu mă sufocam și mai mult. E singura și ultima senzație de care-mi amintesc. Cînd galopul final m-a scos din starea asta de stupoare adîncă, am văzut-o pe Laurence ridicîndu-se ; a înjurat și a tras un picior în băncuța ce i se încurca în fuste ; apoi mi-a luat brațul și am dat un ultim ocol prin sală, înainte de a pleca. Din prag, Laurence s-a întors căscînd, aruncînd o ultimă privire spre hora smintită a dansatorilor care vociferau, făcînd un vacarm înspăimîntător.

Cînd am pus piciorul în stradă, vîntul înghețat care m-a izbit în față mi-a pricinuit o senzație delicioasă. Am simțit că renasc la bine, la viața liberă și energică ; beția s-a risipit și, sub ploaia fină de decembrie¹, am avut o clipă de inefabilă voluptate, lepădînd acolo întreg dezgustul acelei nopți arzătoare. Eram conștient de toată mizeria ce-o lăsam, aș fi voit s-o iau pe străzi, să las apa înghețată să mă pătrundă și să-mi reîmprospăteze ființa.

¹ Inadvertență din partea lui Zola : cu cîteva pagini mai înainte, spusese : „A sosit ianuarie, luna cea cumplită (n.t.).

Laurence tremura lângă mine. Își înnodase baticul pe umerii goi ; neîndrăznind să pornească, se uita cu disperare la cerul întunecat și la apa ce scălda trotuarele. Biata fată nu se putea aștepta de la cerul acela de iarnă decît la vreo răceală zdravănă.

Mai aveam doi franci. Am alergat să opresc o birjă, am ajutat-o pe Laurence să urce. S-a ghemuit într-un colț, și acolo, a rămas tăcută, dîrdîind întruna. O deslușeam la stînga mea, ca pe-o pată albicioasă, ștearsă. Uneori, o picătură de ploaie, rămasă pe haine, se rostogolea pînă la mîna mea.

După o clipă, un fel de somnolență m-a cuprins, încît am închis ochii. În moțăiala mea, mi se părea ciudat că aud larma balului ; zdruncinăturile trăsurii făceau să tresalt ca într-un dans furios, iar osia, cu scîrțîitu-i ascuțit, cînta ariile acelea ce-mi împuiaseră urechile toată noaptea. Cînd, înfrigurat și pradă acelei obsesii, deschideam ochii, mă uitam prosteste la pereții cutiei înguste ce ne purta, părăindu-mi-se plină de fanfară și de larmă. Apoi simțeam un frig pătrunzător ; îmi aminteam totul, dînd de mîna înfiorată a Laurencei în mîna mea. Afară ploua, luminile clătinate fugeau repede.

Oboseala mă biruia, și din nou mă simțeam înșfăcat de horele uriașe, reînnoindu-se neîncetat. Astăzi mi se pare că-mi amintesc a fi dansat ore în șir. Eram țintuit pe-o banchetă, lângă o femeie care dîrdîia și, nu știu cum, mă învîrteam într-un soi de cutie care mergea cu un huruit îngrozitor prin adîncul unei prăpăstii ca de gheață.

Cînd am urcat la mine în odaie, în timp ce Laurence își scotea costumul, am pus în cămin toate lemnele ce-mi mai rămîneau. Apoi m-am grăbit să mă vîr în pat, fericit ca un copil să mă întorc la mizeria mea, uitîndu-mă dragăstos la petele mari de lumină și de întuneric pe care flăcările din cămin le făceau să danseze pe bieții mei pereți. Calmîi pogorîse în mine, de cum pășisem pragul acestei odăi retrase ; cu capul pe pernă, liniștit,

aproape zîmbind, mă uitam la tovarăşa mea care, gînditoare în faţa focului, îşi scotea hainele una cîte una.

A venit curînd şi s-a aşezat pe pat, la picioarele mele. Rupînd în cele din urmă tăcerea, a început să vorbească de zor.

În cămaşă, cu picioarele îndoite sub ea, cu mîinile împreunate pe genunchi, rîdea în hohote, dîndu-şi capul pe spate. Părea că se grăbeşte să reproducă toate cuvintele, toată veselia adunată.

Aproape o oră m-a întreţinut despre nenumăratele incidente ale balului. Văzuse tot, auzise tot. Exclama la nesfîrşit, bucurii subite puneau stăpînire pe ea, amintiri grabnice şi tumultoase o asaltau. Un tip lunecase în cutare fel, o damă înjurase într-alt fel ; Jeanne era costumată în lăptăreasă, şi-i stătea de minune ; Louisei nu-i stătea bine îmbrăcată ca o scoţiancă ; iar Edouard, cu siguranţă că-şi amanetase ceasul chiar în dimineaţa aceea. Şi nu mai isprăvea, găsind mereu noi amănunte, repetînd la nesfîrşit acelaşi lucru, mai curînd decît să tacă. Apoi pentru că o răzbise frigul, se culcă, în sfîrşit. Mi-a mărturisit că niciodată nu se amuzase atîta la bal şi m-a pus să jur că, de îndată, ce voi putea, o s-o duc din nou. A adormit aşa, vorbind întruna, rîzînd prin somn.

Trezirea aceea bruscă, febra aceea de cuvinte m-au mirat cît se poate de straniu. Nu am putut şi nu pot nici acum să-mi explic răceala, nepăsarea acestei fete în timpul acelei nopţi tumultoase, şi izbucnirile ei de veselie, sporovăiala dinspre ziuă, în camera noastră tristă şi tăcută. De ce să-mi smulgă făgăduiala s-o duc cît mai des cu putinţă la aceste baluri unde rîdea atît de puţin şi nu dansa deloc ? Apoi, dacă era de bună-credinţă, ce ciudată era bucuria aceea ce se manifesta prin tăcere şi proastă dispoziţie, pentru ca mai apoi să se reverse în rîsete zgomotoase şi voluptoase ?

Lume necunoscută a cărnii şi a patimilor josnice unde găsesc motive de uimire la fiecare pas ! Încă nu în-

drăznesc să scotocesc toate aceste mizerii, inima acestei femei, rece în dorințele ei, lîncedă și adormită în bucuriile ei. Am crezut-o mîntuită, și iată că o regăsesc mai cumplită și mai de neînțeles ca oricînd.

XIII

Vă plîngeți de tăcerea mea, sînteți îngrijorați și mă întrebați ce noi motive de tristețe fac să-mi cadă pana din mîină.

Fraților, plăsmuirile noastre ridicole de copii se spulberă una cîte una. Acest rămas-bun al speranțelor vîrstei fragede, are, în asprimea lui salutară, amărăciuni adînci. Simt că devin bărbat, îmi plîng slăbiciunile ce se duc, mîndrindu-mă foarte de pe urma puterilor ce-mi vin.

Cît de prostească ar fi tinerețea, fără naivitatea ei frumoasă ! Prostia pe buzele copilului e o adorabilă neștiință de care oamenii în toată firea se veselesc cu blîndețe. Abia o lună s-a scurs, de cînd mai eram un prost și vă vorbeam cu naivitate despre căința femeilor ușoare. Neîndoielnic că auzindu-mă, un bătrîn ar fi zîmbit cu cel mai plăcut zîmbet al lui și în același timp ar fi clătinat din cap : zîmbetul i l-ar fi dăruit tînărului suflet care avea încredere în orice desăvîrșire, dar și absurdului băiețaș care încerca, îndrăzneț, minunea pe care doar Isus a putut-o săvîrși.

Destul cu minciunile ! Adevărul brutal are laturi de-o stranie blîndețe pentru cei care sînt frămîntați de gîndul vieții ; pentru aceia care au ostenit de speranțele pe care mamele le lasă cu limbă de moarte copiilor, și care, risipindu-se cu greu, îi părăsesc una cîte una, prelungindu-le martiriul. Eu unul prefer, chiar și de-ar fi să îndur într-o singură zi toate sfîșierile, să văd limpede în lumea asta de desfrîu în care am coborît.

Fără îndoială, au existat și suflete pline de-o mare căință. Femei nutrind iubiri înflăcărâte au dăruit uneori unei singure ființe, inima pe care-o împărțeau între mai mulți, și-atunci au fost iertate. Dar în cazurile acestea e vorba de minuni; legile obișnuite vor ca inimile împărțite să se împrăstie în drum, iar bucățile lor să nu se mai poată aduna laolaltă în ceasul suprem.

Ascultați, fraților: când Magdalena se va tîrî la picioarele voastre, blestemîndu-și greșelile trecute, făgăduindu-vă o nouă tinerețe de iubire, să n-o credeți. Providența rareori zădărnicește fatalitatea. Spuneți-vă că răul e puternic și că pe lumea asta minciuna nu se preface în adevăr întru unica ușurare a unui biet suflet în suferință. Respingeți-o pe Magdalenă, nu-i primiți prinosul lacrimilor și-al inimii, rîdeți-vă de orice căință. Iată înțelepciunea.

Ei, da! Simt cum cîștig experiență.

Laurence e un suflet întinat pe veci, o inteligență pierdută, o faptură într-atît de adormită, că nici cea mai puternică arsură n-ar putea-o trezi din somnul ei întinat. De i-aș zdrobi carnea, de i-aș frîngele oasele cu bîta, de i-aș vorbi inimii ei, de i-aș ridica pleoapele ostentive sub sărutările mele, tot acolo ar rămîne, la picioarele mele, ghemuită, fără o tresărire, fără un strigăt de durere ori de bucurie. Uneori îmi vine să-i strig:

— Ridică-te și hai să ne batem! Trezește-te și strigă, înjură, arată-mi că mai ești în viață, făcîndu-mă să sufăr!

Mă privește cu ochii ei stinși; iar eu dau îndărăt speriat, neîndrăznind să vorbesc. Laurence e moartă, moartă în inimă și în gînd. Nu pot încerca nimic, asupra acestui cadavru.

Fraților, nu mai nutresc nici cea mai mărunță speranță, nu mai vreau să mă ocup de fata aceasta. Ea a refuzat viața mea de muncă, eu nu pot accepta viața ei de

desfrîu ; visul țintea prea sus, realitatea mi s-a părut o prăpastie. Mă opresc și aștept. Ce anume ? Nu știu.

Nu e nevoie să mă justific față de voi. Știu că vedeți limpede în sufletul meu, că-mi explicați faptele prin gândurile de dreptate și datorie ce le însuflețesc. Aveți mai multă încredere în mine decît îndrăznesc a avea eu însumi. Uneori mă întreb și mă judec așa cum fără îndoială mă judecă trecătorii pe care-i întîlnesc în viață ; mă sperii de viciul ce mă înconjoară fără a mă vicia, de femeia aceasta care doarme alături de mine fără a-mi fi soată. Și-atunci îmi vine chef să fac ceea ce-ar face ceilalți, s-o iau pe Laurence de spete și s-o azvîrl, în stradă, unde am găsit-o. Ar cădea acolo la fel de goală, la fel de nemîngîiată, avînd însemnată pe frunte aceeași mizerie și-aceeași infamie. Iar eu mi-aș închide ușa liniștit, nefurîndu-i nimic, nedatorîndu-i nimic. Conștiința e necuprinsă ; există oameni care se pricep să rămîna onești devenind lași și plini de cruzime.

Laurence mi se impune cu toată forța părăsirii de sine. Rămîne aici, liniștită și pasivă. Și totuși, n-o pot alunga. Mizeria mă împiedică s-o plătesc ca să se ducă. Sîntem fatalmente legați unul de altul prin nenorocire. Atîta timp cît va rămîne lîngă mine voi găsi de cuviință că se cuvine să-i accept prezența.

Aștept, așadar, și, repet, nu știu ce aștept. Ca și Laurence, mă moleșesc, trăiesc într-un soi de somnolență blîndă și tristă, fără a suferi prea mult, nesimțind în inimă decît o mare oboseală. La urma urmei, nu simt mînie împotriva acestei fete ; simt în mine mai multă milă decît mînie, mai multă tristețe decît ură.

Nu mai lupt, mă las în voia soartei, aflu în certitudinea răului o odihnă stranie, o liniștire a întregii mele ființe.

XIV

Vă amintiți de lunganul Jacques, băiatul acela deșirat, palid și liniștit ? Parcă-l mai văd și-acum, plimbându-se la umbra platinilor în curtea colegiului ; mergea cu pași înceți și hotărâți, dînd cu piciorul în pietre ; rîdea liniștit, preocupându-și zîmbetele și trăind într-o indiferență supremă. Îmi amintesc că într-o zi de efuziune mi-a descălușat secretul forței lui. N-am înțeles nimic altceva din confidențele lui, decît că-și propune să trăiască fericit, zăvorîndu-și inima și gîndirea.

La cincisprezece ani, nu visam altceva decît să fiu asemenea lui Jacques lunganul. Pizmuiam părul lui blond și lung, minunata lui indolență. Era, printre noi, un tip cu un dispreț elegant și aristocratic. Mă mirase firea asta egoistă, care n-avea în ea nimic tineresc și generos ; începusem să-l admir pe copilul acela șters și rece, care trecea printre noi cu gravitatea indulgentă și superioară a unui bărbat în toată firea.

L-am văzut pe Jacques lunganul. E vecinul meu, locuiește în aceeași casă ca și mine, cu două etaje mai jos. Ieri urcam pe scări, cînd m-am întîlnit cu un tînar și-o fată care coborau. Tînarul, fără nici o șovăială și cît se poate de firesc, mi-a întins mîna.

— Ce mai faci, Claude ? m-a întrebat.

De parcă ne despărțisem în ajun. Abia de-mi zărise fața, în timp ce eu îi cercetam trăsăturile în semiîntunericul de pe culoar, fără a putea să mi-l amintesc. Nu știu după ce senzație stranie am recunoscut trupul acela calm și indiferent.

— Tu ești, Jacques ? am exclamat. Doamne sfinte ! Parcă ai crescut și mai mult !

— Da, da, eu sînt, mi-a răspuns cu un zîmbet. Locuiesc aici, în fundul culoarului, la numărul 17. Vino diseară să mă vezi, între ora șapte și opt.

Și a coborît fără a mai întoarce capul, după fata care se uita la mine cu ochi mari, de copil. Am rămas o clipă aplecat peste balustradă, urmărindu-l din priviri pe băiatul acela care se ducea cu mersul lui liniștit, în timp ce mie inima îmi tresălta violent în piept.

Seara am coborît la numărul 17. Camera etalează acel lux fals și îngreșător al pensiunilor mobilate din Paris. Nici nu vă puteți închipui, fraților, ce aer jalnic și rușinos au draperiile roșii ce se destramă, îmbîcsite de praf, mobilele negre și unsuroase, faianțele ciobite, obiecte fără nume, zdrențe și rămășițe ce se înșiruie de-a lungul pereților jilavi. Mansarda mea e mai goală dar nu-i mai urîtă. Două ferestre, înalte și largi, împodobite cu subțiraticе perdele de muselină, lasă să se cearnă o lumină crudă asupra întregii șandramale. E și un pat apărat de niște perdele spălăcite, un garderob cu oglindă întunecată și spartă într-o parte, o canapea și fotolii jalnice, îngălbenite de-atîta folosință ; apoi o toaletă, un birou, o masă, scaune, mobile desperecheate de sufragerie, de dormitor, de salon, de cabinet. Totul, cu un aspect pretențios și murdar care-ți stîrnește mila. La prima vedere, ai putea crede că pătrunzi într-o cameră cinstită ; la a doua privire, zărești jegul pe acaju și pe damasc, încît ai senzația viciului și a necurăteniei.

M-am întristat văzînd aspectul nesănătos al acelei camere, am respirat dezgustat aerul îmbîcsit și greșos, puțînd a praf, a vopsea veche și a pînză decolorată ; miros acru și înăbușitor care e același în toate hotelurile.

Jacques, instalat la birou, lucra liniștit, cu o bucoavnă de legi deschisă în fața lui. Tînăra fată stătea culcată pe canapea cu ochii în tavan, tăcută și gravă.

Jacques și-a întors scaunul pe jumătate ; i-am văzut fața în plină lumină. E tot aceeași față, o față superbă și indiferentă ; citești pe ea o voință neabătută, făcută din egoism și din nepăsare. Omul în toată firea a ajuns ceea ce făgăduia copilul. Fostul nostru camarad trebuie să fie

în viața de toate zilele ceea ce se cheamă un băiat practic și serios ; năzuiește spre o țintă, vrea să fie avocat, avocat cu procedura sau notar, și se-ndreaptă spre ea cu întreaga lui forță liniștită. Cu inima zăvorâtă, cu carnea liniștită, acceptă lumea așa cum e, fără mulțumire nici revoltă. Jacques e o natură onestă, o minte dreaptă care va trăi onorabil, după cum vor pretinde datoria și moravurile ; nu va fi cuprins de nici o slăbiciune pentru că nu va avea de ce să fie cuprins ; își va urma mersul drept și hotărât, neavînd nimic nici de urît, nici de iubit. În ochii lui deschiși la culoare și goi, n-am văzut sufletul ; pe buzele-i palide, n-am văzut sîngele pulsant de inimă.

În fața acestui tînăr liniștit și zîmbitor, aplecat peste cărțile lui de lucru și întinzîndu-mi mîna proaspătă, m-am gîndit la mine, fraților, la biata mea ființă asaltată fără încetare de înfrigurarea dorințelor și-a regretelor. Eu nu înaintez decît clătîndu-mă ; n-am drept pavăză acea frumoasă liniște, nici muțenia inimii și a sufletului. Sînt tot numai carne și numai dragoste, mă simt vibrînd adînc la cea mai mărunță senzație. Evenimentele mă duc cu ele, eu nu le pot nici îndruma, nici depăși. Mîine, în viața mea liberă, de mi se va întîmpla să rănesc lumea, lumea se va întoarcă de la mine, pentru că voi fi ascuțit de mîndria și de afecțiunea mea. Jacques va fi salutat, deoarece va fi urmat calea bătută de toți. Nu îndrăznesc să susțin sus și tare că virtutea e o chestiune de temperament ; dar, fraților, gîndesc în sinea mea că toți cei de teapa lui Jacques sînt cu lașitate virtuoși pe pămîntul ăsta, pe cînd cei din plămada lui Claude se bucură de înspăimîntătoarea nefericire de-a avea în ei o veșnică furtună, o necuprinsă dorință de bine care-i însuflețește și-i poartă în afara judecății mulțimii.

Fata își plecase capul și mă privea, cu gura întredeschisă, cu ochii măriți. Fața ei avea albeața transparentă a cerii, cu pete roșii în obraji ; buzele-i palide,

pleoapele mari și negre dădeau feței un aer de copil bolnav și resemnat. Avea cincisprezece ani și, uneori, când zîmbește, nu i-ai fi dat decît doisprezece.

În timp ce Jacques îmi vorbea cu vocea lui înceată, nu-mi puteam desprinde privirile de pe fața aceea sfîșietoare, atît de tînără și-atît de stinsă. Erau întipărite pe fruntea aceea candidă o oboseală și-o lîncezeală profunde ; sîngele nu mai curgea pe sub piele ; fiorii vieții nu mai făceau să freămăte carnea aceea adormită. Ați văzut vreodată în leagăn o fetiță pe care febra a făcut-o încă și mai albă, încă și mai neprihănită ? doarme, cu ochii larg deschiși, are o față ca de înger, blîndă și odihnită, suferă și pare a zîmbi. Strania fetiță pe care-o aveam în fața mea, femeia aceea care rămăsese copil, semăna cu surorile ei din leagăn. Numai că în cazul ei era mai mare mila să vezi pe o frunte de cincisprezece ani atîta puritate și-atîta paloare, toate grațiile naive ale tinerei fete, la un loc cu osteneala rușinoasă a femeii.

Își îndoise brațul, susținîndu-și capul și lîncezînd. Nu știam nimic despre ea, nu știam cine e, nici ce făcea acolo. Dar, în toată ființa ei, citeam nevinovăția inimii și rușinea trupului, recunoșteam tinerețea privirilor și bătrînețea timpurie a sîngelui, zicîndu-mi că avea să moară de decrepitudine la cincisprezece ani, cu sufletul neprihănit. Emancipată și slăbită, stătea întinsă ca o curtezana și zîmbea ca o sfîntă.

Am rămas două ore bune alături de Jacques și Marie, privind cele două ființe, cercetîndu-le fețele. Nu izbuteam să ghicesc ce anume putuse apropia un asemenea bărbat de-o asemenea femeie. Apoi, m-am gîndit la Laurence și-am înțeles că există legături fatale.

Jacques mi s-a părut mulțumit de existența pe care-o duce. Lucrează, dă partea ce se cuvine plăcerilor și învățăturii, își trăiește viața de student fără nerăbdare,

chiar cu o anume complicitate liniștită. Am observat că e întrucîtva mîndru să mă primească într-o asemenea cameră ; nu vede toată josnica urîtenie a acelui lux rău famat. Altminteri, nu-i nici vanitos, nici îngîmfat ; e mult prea practic pentru a avea asemenea cusururi. Nu mi-a vorbit decît despre speranțele lui, despre viitoarea lui poziție ; e nerăbdător să nu mai fie tînăr și să trăiască cu gravitatea unui om așezat. Pînă atunci, ca să facă și el ca toată lumea, consimte să locuiască într-o cameră de cincizeci de franci pe lună, inima îi dă ghes să fumeze, să bea un pic și chiar să aibă o metresă. Dar consideră toate astea ca pe o modă căreia nu i se poate sustrage ; găsește cu cale ca imediat după ce-și dă ultimul examen, să se descotorosească de țigara de foi, de Marie și de pahar, ca de niște mobile inutile. Și socoate cu o exactitate de minut, aproape, ora la care va avea drept la respectul oamenilor de bine.

Marie asculta teoriile lui Jacques cu o liniște desăvîrșită. Părea a nu înțelege că e una dintre acele mobile pe care tînărul avea să le părăsească odată cu noua lui mutare. Biata fată, fără îndoială că puțin îi păsa dacă era a unuia sau a altuia, cu condiția să aibă o canapea pe care să-și odihnească trupul îndurerat.

De altfel, Jacques și Marie își vorbeau cu o blîndete ce m-a surprins. Par să se accepte așa cum sînt, să se crute unul pe altul. Nu-i vorba nici de dragoste, nici măcar de prietenie ; e un limbaj politicos ce ocolește orice ceartă și menține inima într-o totală indiferență. Jacques trebuie să fie inventatorul acestui limbaj.

După o oră, a declarat că nu-și poate pierde timpul mai mult ; s-a pus iar pe lucru, rugîndu-mă să rămîn, susținînd că prezența mea nu-l deranjează cîtusi de puțin. Mi-am apropiat scaunul de canapea și m-am întreținut cu glas scăzut cu Marie. Femeia aceasta mă atrăgea : simțeam față de ea o duioșie și-o milă ca de tată.

Vorbește ca un copil, cînd abia rostind cîte-o silabă, cînd volubil și pătimaș, fără să se oprească. O judecasem bine, inteligența și inima au rămas în cazul ei la vîrsta copilăriei, în timp ce trupul creștea și se pîngărea. E de-o naivitate fermecătoare, groaznică uneori, cînd, cu un zîmbet dulce și niște ochi mari, mirați, rostește cuvinte grosolane cu buzele ei delicate. Nu roșete, neștiind ce înseamnă să roșești ; nu pare a avea conștiință de ea însăși, și moare cu încetul, neștiind nici ceea ce este, nici ceea ce sînt celelalte fete care întorc capul cînd trece ea.

Încetul cu încetul, mi-a povestit viața ei. Am putut, din frază în frază, să reconstitui jalnica ei poveste. O povestire coerentă mi-ar fi displicut, deoarece aș fi ezitat să cred în cele spuse ; e mai bine că s-a spovedit așa, fără ca nici ea să-și dea seama, prin frînturi de mărturisiri, după cum cerea conversația.

Marie crede că are cincisprezece ani. Nu știe unde s-a născut și-și amintește vag de o femeie care-o bătea, mama ei, desigur. Primele amintiri sînt legate de canalul prin care se scurgeau zoile ; își amintește că se juca și se odihnea pe marginea lui. Viața ei a fost o lungă plimbare pe străzi ; i-ar veni foarte greu să știe ce-a făcut pînă la opt ani ; cînd o întrebi despre primii ei ani de viață, spune că nu mai știe, că prea a suferit de foame și frig. La opt ani, ca toate bietele fete fără căpătîi, vindea flori. Dormea pe atunci la bariera Fontainebleau, într-un pod mare și întunecos, cu o întreagă ceată de copii de vîrsta ei, băieți și fete, claie peste grămadă. Între opt și paisprezece ani, a venit la cotețul ăsta, alegîndu-și ungherul în fiecare seară, îmbrățișată de unii, bătută de alții, crescînd în viciu și mizerie, fără ca nimic s-o pună în gardă sau să-i stîrnească revolta inimii. Ajunse să fie prihănită, fără a ști că are un trup și simțuri ; astăzi, în plin desfrîu, își păstra înfățișarea de copil, neîncetînd nici o clipă să fie fecioară și ne-

știutoare. Tina pătrunsese în ea prea devreme pentru a putea fi întinată.

Aveam acum dezlegarea acelei fete stranii, alcătuită din impudoare și naivitate, dintr-o frumusețe tânără și ofilită. Îmi explicam fetița cinică, femeia uzată care murea cu calmul și preacurățenia unei martire. Era fiică a marelui oraș, iar marele oraș făcuse din ea acea creatură monstruoasă care nu era nici copil, nici femeie. În ființa aceea, în care nimeni nu se adresase sufletului, sufletul încă mai dormea. Pînă și trupul, neîndoielnic că nu se trezise încă niciodată. Încît Marie era arierată mintal și trupește, dăruindu-se din nepăsare și rămînînd neîntinată, neștiind nimic și acceptînd totul. Parcă o văd în fața ochilor, vestejită înainte de vreme, cu frumosul ei zîmbet, vorbindu-mi cu vocea aceea un pic răgușită, așa cum surorile noastre ne-ar vorbi despre păpușile lor, în timp ce eu simt o mare strîngere de inimă.

La paisprezece ani, o bătrînă, care n-avea nici un drept asupra ei, o vînduse. S-a lăsat cumpărată, oferindu-se aproape singură, așa cum își oferea buchetele de violete. Mai avea încă obrajii rumeni iar rîsul îi răsuna vesel. I s-au dăruit rochii de mătase, giuvaeruri ; a primit mătasea și aurul ca pe niște jucării, stricînd, azvîrlind totul pe fereastră. Și-apoi, Marie trăia așa pentru că nu știa că se poate trăi altfel ; nu avea deloc simțul luxului, ar fi acceptat cu aceeași indiferență o cocioabă sau o reședință luxoasă. Îi plăcea să-și ducă viața în trîndăvie, să se uite pe pereți ; din cauza suferinței, ce-o făcea să umble aplecată, îi era pe plac odihna, un soi de visare nedeslușită, iar cînd ieșea din starea aceasta părea neliniștită și agitată. Cînd o întrebai, îndemnînd-o să-ți spună ce văzuse, răspundea pe un ton speriat : „Nu știu !“

Trăise așa aproape un an, dintr-o cameră mobilată într-alta, culcîndu-se ici și colo, fără a-și pierde cu nimic seninătatea. În timp ce eram oarecum surprins, nepu-

tîndu-mi înăbuși pe de-a-ntregul repulsia ce mi-o trezea o asemenea existență, ea păru mirată, neînțelegîndu-mă.

Într-o seară, mizeria s-a întors din nou. Marie se pregătea să se ducă iarăși în podul de la bariera Fontainebleau, cînd l-a întîlnit pe Jacques. Mi-a povestit întîlnirea asta cu accente în voce pe care nu le voi uita niciodată, cu priviri fixe și rîsete zgomotoase pe buze. Ea l-a abordat pe Jacques, cerîndu-i să-i dea brațul, deoarece era întunerice iar pavajul luneca. Fără îndoială că n-avea nici urmă de gînd ascuns. Jacques îi puse întrebări și, în loc s-o ducă pe drumul spre Orléans, a dus-o la el acasă. Ea nu i se împotrivi, continuînd să fie liniștită. Poate că n-ar fi cerut un pat, mulțumindu-se și cu paiele din pod, dar primea așternutul alb ce i se oferea, fără bucurie și fără dezgust. Din ziua aceea, își dusesese în mare parte traiul pe canapea.

Am înțeles că, în mintea lui, Jacques socotea că făcuse o achiziție bună, luînd-o pe Marie la el. De vreme ce avea nevoie de-o metresă, aceasta îi convenea : o fire slabă și liniștită care nu-i tulbura indiferența, o fată nepăsătoare de care avea să scape cu ușurință, o femeie încîntătoare în paloarea ei, care avea întreaga grație a tinereții, fără a avea și capriciile și hachițele ei. De altfel, Marie, cu toate că-i suferindă uneori, are și zile cînd e veselă și însuflețită ; încă nu e țintuită la pat, și, cînd rîde în soare, cu buclele-i blonde, e strălucitoare de frumusețe, făcîndu-l să viseze pînă și pe Jacques.

M-am complăcut, fraților, să vă vorbesc despre Jacques și Marie.

Am rămas vreo două-trei ore lîngă ei, uitînd de suferințele mele, și am voït iarăși să le uit povestindu-vă vizita mea. E o lume pe care n-o cunoașteți ; o lume sfîșietoare, studiul ei e aprig, îți dă amețeală. Aș voi să pătrund în inimi și în suflete ; mă simt atras de femeile și bărbații care trăiesc în jurul meu ; poate că, la urma urmei, nu voi da decît peste noroi, dar mi-ar plăcea să

scormonesc pînă-n adînc. Toți aceștia duc o viață atît de stranie, încît totdeauna cred că sînt pe punctul de-a descoperi în ei adevăruri noi.

XV

Mîncăm de pe o zi pe alta, vînzînd cărți vechi ori cîte-o zdreanță. Trăiesc într-o asemenea mizerie, încît nici nu mai am conștiința ei, iar noaptea aproape că adorm mulțumit, cînd îmi mai rămîn vreo douăzeci de gologani pentru cele două mese de-a doua zi.

M-am dus prin mai multe birouri solicitînd o slujbă. Am fost repezit ; și asta, după cîte-am înțeles, pentru vina de a fi sărăcăcios îmbrăcat. Scriu urît, mi se spune ; nu sînt bun de nimic. Îi cred pe cuvînt și mă retrag, rușinat de-a fi nutrit pentru o clipă gîndul să fur banii unor oameni de treabă, punîndu-mi în slujba lor inteligența și voința.

Nu sînt bun de nimic, ăsta-i adevărul cu care m-am ales de pe urma demersurilor mele. Nu sînt bun de nimic altceva decît să sufăr, să plîng în hohote, să-mi plîng tinerețea și inima. Iată-mă, așadar, singur pe lume, respins și jalnic, neîndrăznind să cerșesc și simțindu-mă mai flămînd decît săracul care întinde mîna. Am venit, legănat de-un vis de glorie și de izbîndă ; mă trezesc în noroi, și-n plină jale.

Din fericire, cerul e blînd și bun. Există în mizerie un soi de beție greoaie, o somnolență voluptoasă care adoarme conștiința, trupul și mintea. Nu-mi simt cu precizie gradul de sărăcie și infamie ; sufăr puțin, moțai înfometat, mă complac în trîndăvie.

Asta e viața mea.

Dimineata, mă scol tîrziu. Diminețile sînt încetoșate, reci, alburii ; ziua pătrunde, cenușie și tristă, prin fe-

reastă fără perdele ; se tîrăște trist pe lespezile pardoselii și pe pereți. Am o senzație plăcută simțind căldura molcomă a hainelor pe care le îngrămădesc pe pat. Laurence doarme alături de mine un somn greu ca de plumb, cu fața întoarsă și tăcută. Eu, cu ochii deschiși, cu așternutul pînă la bărbie, mă uit la tavanul negru, străbătut de-o crăpătură prelungă. Cad în extaz în fața acestei crăpături ; o cercetez, îi urmăresc cu dragoste din priviri liniile frînte ; o contemp lu ore întregi, fără să mă gîndesc la nimic.

E cel mai plăcut moment al zilei. Mi-e cald și sînt pe jumătate adormit. Trupul e mulțumit, mintea umblă leneș prin țara asta frumoasă dintre somn și trezie, în care viața are toate voluptățile morții. Apoi, uneori, cînd sînt treaz de-a binelea, mă las purtat pe aripile cineștie cărui vis. Fraților, cît de copilărească trebuie să-mi mai fie încă inima, de vreme ce tot mai pot s-o mint ! Ei, da ! Visez întruna, continui să am această putere stranie de-a mă sustrage realității, de-a zămisli pe de-a-ntregul o lume și ființe mai bune. Aici, între două cearșafuri murdare, alături de o femeie urîță și rușinoasă în decăderea ei, înconjurat de-o cameră întunecoasă, văd deseori cu ochii mei un palat, numai marmură și argint, o iubită albă, luminoasă, care-mi întinde brațele, mă cheamă de-a dreapta ei pe culcușul mătăsos unde odihnește.

Sună de unsprezece, sar din pat. Răceala umedă a pardoselii, ce-mi îngheață brusc labele picioarelor, mă trezește din visare. Simt că dîrdîi, mă îmbrac la repezeală. Apoi umblu prin cameră, de la fereastră la ușă, aruncînd priviri asupra zidului ce reprezintă întregul meu orizont, pe urmă vin să mă uit la Laurence, fără s-o văd. Fumez, casc, încerc să citesc. Mi-e frig și mă plictisesc.

Laurence se trezește. Atunci, încep suferințele. Trebuie să mîncăm. Ținem sfat. Căutăm prin odaie cîte ceva

de vîndut. Deseori renunțăm să prînzim, cînd problema e prea greu de rezolvat, și cu asta basta. Cînd am dat peste vreo zdreanță veche, hîrtie sau orice altceva, Laurence se îmbracă și se duce să ofere jalnica marfă unui telal, care-i dă opt sau zece gologani. Aduce pîine și puține mezeluri, pe care le mîncăm stînd în picioare, fără să ne vorbim.

Zilele trec greu pentru cei nevoiași. Cînd e prea frig și nu avem cu ce face focul, ne culcăm iar. Cînd vremea e mai blîndă, încerc să lucrez, căznindu-mă să fac un lucru care nu se lasă nicicum făcut.

Laurence se trîntește pe pat sau se plimbă agale. Își tîrăște rochia de mătase albastră care pare a plînge, boțindu-se de mobile. Boarfa asta a ajuns să fie galbenă de slinoasă ce e și se destramă, a plesnit pe la cusături, s-a răs pe unde-i îndoită. Laurence o lasă să putrezească și să se zdrențuiască, fără s-o spele nici s-o cîrpească. O pune de dimineață, neavînd altceva, și se plimbă așa cît e ziua de mare prin camera asta mizeră, cu părul despletit, îmbrăcată într-o rochie de bal adînc decoltată, care-i dezgolește spatele și pieptul. Încît rochia, mătasea asta plăcută de un bleu palid, ce mai strălucește pe unele locuri, a ajuns o zdreanță groaznică, mototolită, spălăcită, jalnică. Te cuprinde un soi de zbucium sfîșietor, văzînd rămășițele acelea ale unei țesături scumpe, acel lux tăvălit în mizerie, umerii aceia goi înroșiți de frig. Totdeauna mi-o voi aminti pe Laurence mergînd astfel îmbrăcată în cocioaba celor douăzeci de ani ai mei.

Seara, chestiunea pîinii revine iarăși pe tapet, cumplită, nesuportînd amînare. Mîncăm sau nu mîncăm. Apoi ne culcăm, obosiți și moțîind. A doua zi viața o ia de la capăt, asemănătoare, mai dureroasă și mai aprigă pe zi ce trece.

De o săptămînă nu mai ies din casă. Într-o seară — în ajun nu mîncasem — mi-am scos paltonul în Piața Pantheonului iar Laurence s-a dus să-l vîndă. Dăduse în-

ghețul. M-am întors alergînd, asudînd din belșug de teamă și de suferință. După două zile, pantalonii au luat drumul paltonului. Și-am rămas gol. Mă învelesc într-o cuvertură, mă acopăr cum pot și fac cît mai multă gimnastică, să nu-mi înțepenească încheieturile. Cînd vine cineva să mă vadă, mă culc, zicînd că sînt un pic bolnav.

Laurence pare a suferi mai puțin decît mine. Nu e revoltată, nu încearcă să scape de existența pe care o ducem. Nu mi-o pot explica pe femeia asta. Acceptă liniștit mizeria în care mă zbat. O face din devotament, sau pentru că n-are încotro ?

Eu, fraților, așa cum v-am spus, mă simt bine, adorm. Îmi las ființa să se topească, mă las pradă acestei stări blînde de prostrație, starea muribunzilor, care cerșesc cu o voce slabă și mîngîietoare. N-am nici o dorință, în afară de aceea de a mânca mai des. Aș vrea de asemeni să fiu plîns, să fiu mîngîiat, iubit. Simt nevoia unei inimi.

XVI

Oh, fraților, cît sufăr, cît mai sufăr ! Nu îndrăznesc să vorbesc, simt cum rușinea îmi pune un nod în gît, nu pot face altceva decît să plîng, fără a-mi lua de pe inimă povara ce-o apasă.

Mizeria e blîndă, infamia e ușoară. Și iată că cerul mă pedepsește, mă face să mă aplec în bătaia unui vînt cumplit, sub o rană implacabilă.

Acum, fraților, puteți deznădăjdui : nu mai am nici o treaptă de coborît, am ajuns în fundul prăpastiei, sînt pierdut pentru totdeauna.

Nu-mi puneți întrebări. Las ca strigătele mele s-ajungă pînă la voi, deoarece durerea e prea sfîșietoare ca să-mi pot înăbuși strigătele. Dar îmi mușc limba ca să nu vorbesc, căci nu vreau nici să vă sperii, nici să vă aduc la disperare dezvăluindu-vă înspăimîntătoarea jelanie a inimii mele.

Spuneți-vă că prietenul vostru Claude a murit, că n-o să-l mai vedeți, că totul s-a sfârșit pentru totdeauna. Prefer să sufăr de unul singur, chiar de-ar fi să mor de pe urma acestei suferințe, decît să tulbur sfînta voastră seninătate, sfîșiindu-mi sufletul în fața voastră, descoperindu-vă rana mea sîngerîndă.

XVII

Nu, veți suferi dar nu mai pot tăcea. Voi afla oarecare mîngîiere dezvăluindu-mă pe de-a-ntregul ; mă voi liniști, atunci cînd voi ști că plîngeți alături de mine.

Fraților, o iubesc pe Laurence.

XVIII

Lăsați-mă să regret, lăsați-mă să-mi amintesc, lăsați-mă să-mi îmbrățișez întreaga tinerețe într-o singură privire.

Aveam cu toții pe-atunci doisprezece ani. V-am întâlnit într-o seară de octombrie, în curtea colegiului, sub platani, lângă havuzul cel mic. Erați firavi și timizi. Nu știu ce ne-a unit, poate că slăbiciunea noastră. Din seara aceea am mers împreună, despărțindu-ne pentru cîteva ore, dar întinzîndu-ne mîna cu și mai mare prietenie după fiecare nouă despărțire.

Știu că nu avem nici același trup, nici aceeași inimă. Trăiți și gîndiți altfel decît mine, dar iubiți la fel ca mine. Într-asta stă fraternitatea noastră. Nutriți aceeași afecțiune și aceleași sentimente de milă ca și mine ; îngenucheați în viață, căutînd cui să vă dăruiți sufletul. Ne împărtășim întru aceeași tandrețe și afecțiune.

Vă amintiți cei dintîi ani ai noștri ? Citeam împreună cele mai trăsnete lucruri, romane de aventuri ce ne fi-

neau sub vraja lor șase luni în șir. Făceam versuri și chimie, pictură și muzică. În casa unuia dintre voi, la etajul trei, se afla o cameră mare, laboratorul și atelierul nostru. Aici, în singurătate, săvârșeam fărădelegile noastre de copii : mîncam strugurii atîrnați de grinzile tavanului, îndrăzneam să privim în retortele încinse pînă la incandescență, făceam comedii în versuri, în trei acte, pe care le mai citesc și-acum cînd simt nevoia să zîmbesc. Parcă văd camera asta mare, coșcogeamite fereastra, inundată de-o lumină albă și plină de ziare vechi, de gravuri călcate în picioare, de scaune desperecheate, de șevalete șchioape. Mi se pare plăcută și veselă, cînd mă uit la camera mea de astăzi, unde, în mijloc, o văd pe Laurence, care mă sperie și mă atrage în același timp.

Mai tîrziu, viața în aer liber ne-a îmbătat. Ne-am înfruptat din sfîntul desfrîu al ogoarelor și-al umbletului la nesfîrșit. A fost ca o adevărată nebunie ce ne-a luat mințile. Am spart retortele, am uitat de struguri, am închis ușa laboratorului. Plecam dis-de-dimineață, înainte de revărsatul zorilor. Veneam sub ferestrele voastre să vă iau în plină noapte, și ne grăbeam să ieșim din oraș, cu tolba la sold, cu pușca pe umăr. Nu știu după ce vînat alergam ; căci porneam, hoinărind prin rouă, alergînd prin ierburile înalte ce se îndoiau cu un pocnet sec și grăbit, ne tăvăleam pe pajiști ca niște mînji scăpați din ocol. Tolba era goală la întoarcere, dar gîndul era plin, așijderi și inima.

Ce ținut maiestuos, aspru și totodată blînd, pentru cei ce s-au pătruns de arșițele și de mîngîierile lui ! Îmi amintesc de zorii albi și jilavi, aproape răcoroși, ce-mi umpleau ființa și zările cu o pace de adîncă nevinovăție ; îmi amintesc de soarele dogorîtor, de aerul aprins ca jarul, greu, orbitor, ce apăsa pămîntul, de razele prelungi ce pogorau din înalturi, ca aurul topit, ceas al bărbăției și puterii, dăruind sîngelui o maturitate timpurie și pămîntului măruntaie roditoare. Mergeam ca niște copii de treabă în zorii de zi și sub dogoarea soarelui, tineri și ușori dimi-

neata, mai gravi și mai reculeși spre seară ; vorbeam ca frații, înfruptându-ne din aceeași pîine, împărtaşind aceleași emoții.

Pămînturile erau galbene ori roșii, pustii și triste, presărate cu niște copaci firavi ; ici și colo, pîlcuri de tu-fișuri, de un verde-închis, întinderea necuprinsă și cenușie a cîmpiei ; apoi, drept în fund, rotindu-se la marginea zării și rînduite într-un cerc uriaș, coline joase, dantelate, de-un albastru gingaș ori de-un vioriu palid, decupîndu-se cu-o limpezime delicată pe azurul aspru și profund al cerului. Mai am încă în fața ochilor peisajele acestea impresionante ale tinereții mele ; simt prea bine că le aparțin, că puțina iubire și puținul adevăr ce sînt în mine de la pasiunea lor liniștită mi se trag.

Alteori, spre seară, cînd soarele scăpăta, apucam pe drumul mare și alb ce duce la rîu. Biet rîu, sărăcăcios ca un pîrîu, ici îngustat, tulbure și adînc, colo lărgindu-se, curgînd ca o pînză argintată pe o albie de pietre. Alegeam o adîncitură, lîngă un mal înalt, pe care apele îl săpaseră, și ne scăldam sub copacii ce-și întindeau ramurile. Ultimele raze se prefirau printre frunze, presărînd întunecimea umbrei cu spărturi luminoase și venind să aștearnă pe fața apei largi pete aurii. Noi nu zăream decît apă și verdeață, decît mici petece de cer, vîrfurile unui munte îndepărtat, viile dintr-un ogor vecin. Trăiam astfel în tăcere și prospețime. Stînd pe mal, în iarba pufoasă, cu picioarele spînzurate, cu tălpile atingînd apa, ne bucuram de tinerețea și de prietenia noastră. Cîte vise frumoase n-am făurit pe malurile acelea, a căror apă ia cu sine în fiecare zi cîteva pietricele din prundiș ! Tot astfel trec și visele noastre, duse de viață.

Astăzi, amintirile sînt apăsătoare și neîndurătoare pentru mine. Într-anumite ore, în lenevia mea, o amintire de pe vremea aceea îmi răsare pe neașteptate în minte, pătrunzătoare și dureroasă, cu violența unei izbituri de bîță. Simt cum o arsură îmi săgetează pieptul: Tinerețea

se trezește în mine, tristă, aflată pe moarte. Îmi iau capul în mâini, silindu-mă să nu plîng ; mă cufund cu o voluptate amară în povestea zilelor trecute și-mi place să scormonesc în rană, zicîndu-mi întruna că toate astea nu mai sînt și nici nu vor mai fi vreodată. Apoi, amintirea își ia zborul ; străfulgerarea se stinge în mine ; rămîn zdrobit, nemaiamintindu-mi nimic.

Ceva mai tîrziu, la vîrsta cînd bărbatul se trezește în copil, viața noastră s-a schimbat. Prefer ceasurile dintîi acestor ceasuri de patimă și bărbăție născînde ; amintirile vînașilor, ale existenței noastre hoinare sînt pentru mine mai prezente decît viziunea depărtată a fetelor al căror chip mi-a rămas întipărit în inimă. Le văd, palide și șterse, în răceala și-n indiferența lor feciorelnică ; au trecut, necunoscîndu-mă cîtuși de puțin, iar astăzi, cînd mă mai gîndesc la ele, îmi spun că ele nu se pot gîndi la mine. Nu știu cum se face, dar la gîndul ăsta simt că-mi sînt străine ; nu există nici un schimb de amintiri, le privesc ca pe niște simple gînduri, ca pe niște vise pe care le-am nutrit și care au pierit.

Lăsați-mă să-mi amintesc și de lumea ce ne înconjură, de profesori, oameni de treabă, care-ar fi putut fi mai buni, de-ar fi fost mai tineri și-ar fi avut ceva mai mult haz, de colegi, cei buni și cei răi, lipsiți de milă și de suflet ca toți copiii. Trebuie să fiu o ființă stranie, bună doar să iubesc și să plîng, deoarece m-am înduioșat și am suferit de pe urma acestor primi pași. Anii mei de colegiu au fost ani de lacrimi. Aveam în mine mîndria firilor iubitoare. Nu eram iubit pentru că nu eram băgat în seamă iar eu refuzam să mă fac cunoscut. Astăzi, nu mai urăsc, văd limpede că m-am născut ca să mă sfîșii de unul singur. I-am iertat pe foștii colegi care m-au jignit, rănindu-mi mîndria și sensibilitatea ; sînt primii care mi-au dat lecțiile aspre ale lumii, și-aproape că le sînt recunoscător pentru asprimea lor. Se aflau printre ei unele figuri jalnice, proști și pizmuitori, care trebuie să

fie astăzi niște tâmpiți sadea și niște oameni răi. Le-am uitat pînă și numele.

Oh, lăsați-mă, lăsați-mă să-mi amintesc ! Viata mea trecută, la ora aceasta de zbucium, e cuprinsă într-o unică senzație de milă și regret, de durere și bucurie. Mă simt răscolit pînă-n adîncul ființei mele, cînd compar tot ceea ce este cu tot ceea ce nu mai e. Tot ceea ce nu mai e este Provența, întinderea nesfîrșită a cîmpiei inundată de soare, sînteți voi și sînt lacrimile și rîsetele mele de-odinioară ; tot ceea ce nu mai e, sînt speranțele și visele mele, nevinovăția și mîndria mea. Vai ! tot ceea ce este, e Parisul cu noroiul lui, camera mea și mizeria ei ; tot ceea ce este, e Laurence, e infamia, e duioșia mea pentru femeia aceasta.

Ascultați : era, cred, în iunie. Ne aflam pe malul rîului, în iarbă, cu fața îndreptată spre soare. Eu vă vorbeam. Mi-am amintit de cuvintele mele, amintirea asta m-a ars. V-am mărturisit că inima mea are nevoie de puritate și neprihănire și că iubesc zăpada, pentru că e albă, că prefer apa de izvor vinului, pentru că e limpede. Vă arătam cerul, zicîndu-vă că e albastru și necuprins ca marea, limpede și adînc, și că iubesc marea și cerul. Apoi, v-am vorbit despre femeie ; aș fi voit să se nască asemeni florilor de cîmp, în bătaia vîntului, scaldată de rouă, să fie plantă de apă, încît un veșnic curent să-i spele inima și trupul. Vă juram că nu voi iubi decît o fecioară-copil, mai albă decît neaua, mai limpede decît apa de izvor, de-o puritate mai adîncă și mai necuprinsă decît cerul și decît marea. Și multă vreme, m-am mărturisit astfel vouă, fremătînd de o dorință sfîntă, lacom de neprihănire, de albul cel imaculat, neputîndu-mi stăvili visul ce urca în lumină. Am fecioara-copil. Se află aici și o iubesc. Oh, de-ați putea-o vedea ! Are o față mohorîță și închisă, ca cerul înnourat ; apele secaseră iar ea s-a scaldat în mîl. Fecioara mea copil e într-atît de întinată încît

odinioară n-aș fi îndrăznit s-o ating nici măcar cu degetul, de teamă să nu mor. O iubesc.

Și iată, rîd și gust un farmec straniu rîzînd de mine însumi. Visam la o viață de lux, și n-am nici măcar o bucată de pînză să-mi acopăr goliciunea ; visam la fecio-rie, și iubesc o femeie prihănită.

În mizeria mea, cînd inima mi-a sîngerat și am înțeles pe cine iubește, mi s-a pus un nod în gît, spaima m-a cuprins. Atunci m-au năpădit amintirile. N-am putut să le alung ; au rămas aici, necruțătoare, mute, tumultuoase, pătrunzîndu-mi toate deodată în piept, arzîndu-l. Nu le-am chemat eu, au venit singure, le-am îndurat perindarea. De fiecare dată cînd plîng, tinerețea mea vine să mă mîngîie, dar mîngîierile ei îmi sporesc lacrimile, căci mă gîndesc la tinerețea aceea moartă pentru totdeauna.

XIX

Nu pot tăcea, nu mă pot minți pe mine însumi. Hotărîsem să-mi ascund mie însumi răul, să par a nu avea știință de rana mea, nădăjduind s-o uit. Retezi uneori moartea de la rădăcină, cînd crezi în viață.

Sufăr și plîng. Neîndoielnic, tot răscolind în mine, voi afla vreo jalnică certitudine, dar prefer să știu totul decît să trăiesc astfel, într-o nepăsare prefăcută, care mă costă atîtea eforturi.

Vreau să știu pînă în ce punct al deznădejdiei am scoborît, vreau să-mi deschid inima și să citesc adevărul în ea, vreau să pătrund pînă în cele mai adînci ascunzișuri ale ființei mele, ca să-i pun întrebări și să-i cer socoteală de ea însăși. Pentru că știu foarte puțin cum de se face că sînt infam ; am dreptul să-mi scormonesc rana, cu riscul de a mă chinui și de-a afla că voi muri de pe urma ei.

Dacă, în această cumplită trudă mi se va întâmpla să mă rănesc și mai rău decît sînt, dacă dragostea mea va spori afirmîndu-se, accept cu bucurie durerea asta mai mare, deoarece adevărul brutal e necesar celor care pășesc liber prin viață, nedînd ascultare decît instinctelor lor.

O iubesc pe Laurence și pretind inimii mele explicația acestei iubiri. N-am iubit-o dintr-o dată, așa cum se iubește în povești. M-am simțit atras puțin cîte puțin, dizolvat, pentru a spune astfel, ros și acoperit în cîteva zile de oribila plagă. Astăzi sînt prins pe de-a-ntregul ; orice fibră din carnea mea îi aparține Laurencei.

Acum o lună, eram liber, o țineam pe Laurence așa cum păstrezi un obiect pe care-l poți azvîrli în stradă. Acum, m-a legat de ea, veghez asupra ei, mă uit la ea cînd doarme, nu vreau să mă părăsească.

Era fatal să se întîmple așa și cred că înțeleg cum se face de-a pătruns dragostea în mine. Cînd te afli în suferință și părăsire, nu viețuiești fără urmări alături de-o femeie care suferă ca și tine, care e la fel de părăsită ca și tine. Lacrimile au simpatia lor, foamea înfrățește ; cei care mor laolaltă cu burta goală, își dau strîns mîna.

Am stat cinci săptămîni în camera asta rece și tristă față în față cu Laurence. N-o văd decît pe ea pe lumea asta, ea era pentru mine universul, viața, afecțiunea. De dimineata pînă seara, aveam în fața ochilor chipul ăsta pe care cred că surprind uneori un rapid sentiment de prietenie. Iar eu, eram gol și slab ; trăiam înfășurat în cuvertură, în afara societății, neputînd nici măcar să mă duc să-mi iau partea de soare. Nu mai speram în nimic ; îmi închiseseam viața între acești patru pereți negri, o redusesem la acest petec de cer pe care-l zăream printre hornuri ; mă zăvorîsem în temnița mea, unde-mi închiseseam și gîndurile, și dorințele. Nu știu dacă înțelegeți cum trebuie asta : într-o bună zi, nemaivînd nici cămașă pe voi, veți înțelege că omul își poate făuri o lume, vastă și plină, din patul pe care doarme.

Și-atunci am întâlnit o femeie, în timp ce mergeam între fereastră și ușă. Laurence, întinsă pe pat, se uita la mine cum merg ceasuri întregi. De fiecare dată, în acest du-te-vino, treceam prin fața ei, dădeam de ochii ei care mă urmăreau liniștit. Îi simțeam privirea pironită pe mine, mă simțeam parcă ușurat în plictisul meu ; nici nu știu cum să spun ce consolare intimă și stranie simțeam, știindu-mă privit de-o ființă vie, de-o femeie. Privirile acestea trebuie să fie cauza dragostei mele. Îmi dădeam seama pentru prima dată că nu sînt singur, încercam o satisfacție adîncă, descoperind o făptură alături de mine.

Făptura aceasta, fără îndoială că n-a fost la început decît o prietenă. Mi s-a întîmplat să mă așez pe marginea patului, să sporovăiesc, să plîng fără să-mi ascund lacrimile. Laurence, căreia sărăcia mea trebuie să-i fi stîrnit mila, îmi răspundea, îmi ștergea lacrimile. Se plictisea de moarte și ea ; tăcerea, frigul, în unele clipe, o apasă și pe ea. Cuvintele ei mi s-au părut mai blînde, gesturile mai mîngîietoare ; încît a redevenit aproape femeie.

Ajuns în punctul acesta, fraților, am fost năpădit dintr-odată. Viața mi se restrîngea pe zi ce trece. Pămîntul fugea ; Parisul, Franța, voi înșivă, gîndurile mele și cunoștințele mele, nimic nu mai era. Laurence îl rezuma pentru mine pe Dumnezeu și ființa, umanitatea și divinitatea ; camera în care se afla ea avea un orizont necuprins. Mă simțeam în afara lumii, aproape în moarte ; nici nu mă mai gîndeam că într-o bună zi aș putea coborî în stradă, al cărei zgomot urca pînă la mine, și aveam atît de puțin conștiința vieții, încît îmi venise ideea să trăiesc fără să mănînc. Mi se părea că Laurence și cu mine eram ceva aparte, pierduți, izolați de cei vii, transportați într-un colț necunoscut, dincolo de spațiu și de timp. N-am fi fost mai singuri nici în adîncul infinitului.

Într-o seară, în timp ce soarele apunea, umplînd camera de-un întuneric transparent, mergeam agale, tot între

ușă și fereastră. În întunericul ce se-ndesea, vedeam creștetul palid al Laurencei, înconjurat de părul ei brun, despletit ; ochii ei de culoare închisă aveau reflexe tulburi, și mă privea astfel, intens, frumoasă în suferința ei. M-am oprit, am privit-o. Nu știu ce s-a petrecut în mine ; carnea mi s-a înfiorat, inima mi s-a deschis, un tremur puternic m-a cuprins, m-am dus, tremurînd, s-o strîng în brațele mele pe Laurence. O iubeam.

O iubesc pe Laurence cu toată forța părăsirii și a mizeriei mele. Să înduri foamea și frigul, să fii îmbrăcat într-o fișie de lînă, să te simți părăsit de toți și să ai alături o femeie pe care s-o strîngi la pieptul tău și s-o iubești cu o dragoste disperată ! În străfundul infamiei găsisem o iubită care mă aștepta. Acum, în adîncul prăpastiei, departe de lumină, eram singurii care ne îmbrățișam, care ne strîngeam unul lîngă altul, precum copiii cărora le e frică și care se liniștesc vîrîndu-și fiecare capul în pieptul celuilalt. Ce liniște în jurul nostru și ce beznă ! Ce bine e să iubești în singurătate, în aceste deșerturi ale deznădejdiei în care nu pătrunde nici un zgomot al vieții ! M-am cufundat în adîncul acestei fericiri supreme, am iubit-o pe Laurence cu pasiunea mîngîitoare cu care muribundul trebuie să iubească viața ce-i scapă.

Am petrecut o săptămînă într-un soi de extaz dureros. Eram ispitit să astup fereastra, să trăiesc în tenebre ; aș fi voit ca odaia să nu fie mai mare decît lespedea pe care ne puneam picioarele. Nu mă găseam îndeajuns de mizerabil, îmi doream o nenorocire înspăimîntătoare care să mă arunce în brațele Laurencei încă și mai gol decît eram, încă și mai sîngerînd. Zilele se scurgeau cufundîndu-mă în dragostea și mizeria mea. Și iată că am iubit frigul și foamea, camera murdară, jegul pereților și al mobilelor. Am iubit rochia albastră de mătase, zdreanța aceea jalnică. Inima mi se frîngea de milă cînd Laurence se afla în fața mea, cu cîrpa aceea pe ea ; și mă întrebam

cu spaimă prin ce sărut, prin ce mîngîiere supraomenească aş putea să-i arăt că o iubesc în sărăcia ei. Eu mă simţeam fericit că sînt dezbrăcat : mi-era mai frig decît ei, sufeream mai mult. Îmi amintesc de aceste prime zile ca de un vis ; văd mansarda mai în neorînduială ca de obicei, simt aerul îmbîcsit şi înăbuşitor pe care fereastra nu-l primenea ; şi ne văd pe noi, ca nişte umbre, umblînd în zdrenţe, îmbrăţişîndu-ne, trăind în noi înşine.

Da, o iubesc cu patimă. Îmi pun întrebări, şi toată fiinţa mea îmi povesteşte oribila întîmplare, spunîndu-mi cum s-au petrecut lucrurile : am scormonit în rană ; acum, după ce-am răscolit în mine, acum, cînd cunosc motivul şi profunzimea dragostei mele, simt că sînt şi mai împătimit, cuprins de-o patimă încă şi mai aprigă, încă şi mai smintită.

Adineauri mă revoltam la gîndul s-o iubesc pe Laurence. Mîndria mea a murit, pentru că ideea asta nu-mi mai vine. Am coborît pînă la Laurence, acum o înţeleg, nu vreau să fie alta. Simţi o bucurie nesănătoasă zicîndu-ţi că te afli în noroi, că te simţi bine în el şi în el vrei să rămîi. O îmbrăţişez pe femeia asta cu atît mai pătimaş cu cît mai josnică şi mai întinată e. Există, o simt, oarecare deznădejde, un soi de batjocură amară în iubirea mea ; am beţia răului, demenţa părăsirii şi a foamei ; mă tăvălesc îndelung în plină murdărie, pentru a aduce ocară luminii după care sufletul meu tînjeşte înnebunit şi la care nu mă pot înălţa.

Oare nu am vorbit de căinţă ? Voiam ca Laurence să-şi redobîndească neprihănirea. Ce prostie ! E mult mai simplu ca eu să devin nedemn. Astăzi ne iubim. Mizeria ne-a logodit, şi ne-am nuntit întru agonie. O iubesc pe Laurence urîită şi impură, o iubesc pe Laurence în zdrenţele ei de mătase, în lîncezeala ei de brută. Nu vreau o altă Laurence, nu vreau o neprihănită, cu suflet imaculat şi faţă rumenă.

Nu știu ce gîndește soața mea, dacă sărutările mele o bucură sau o obosesc. E mai palidă și mai gravă ca de obicei. Cu buzele strînse, cu ochii mari, cu fața mută, răspunde mîngîierilor mele cu un fel de forță contenită. Uneori pare obosită, ca și cum s-ar fi descurajat să mai caute ceva ce nu găsește ; dar curînd pare a se pune din nou pe treabă și caută iarăși, uitîndu-mi-se drept în față, cu mîinile puse pe umerii mei. Altminteri, continuă să aibă același trup zdrobit, același suflet întunecat ; tot cu ochii deschiși doarme, și se trezește într-o tresărire, cînd îmi pun buzele pe buzele ei. La prima îmbrățișare de acest fel, a părut mirată ; apoi, timp de două săptămîni, părea să fi întinerit, să fi devenit mai activă ; de cîteva zile, s-a lăsat din nou doborîta de veșnica ei picoteală.

Ce contează ? Încă nu simt nevoia ca Laurence să mă iubească. Mă aflu în acel punct al egoismului suprem care, în dragoste, se mulțumește cu propria iubire. Iubesc și nu doresc nimic mai mult ; uit de mine la sînul acestei femei, mă odihnesc în această ultimă mîngîiere.

XX

Ieri seară, Jacques a dat o petrecere. Pâquerette a venit după-amiază să ne spună că vecinii noștri ne așteaptă la ora unsprezece, ca să supăm. Cu toate că eram țintuit la pat, n-am voit să refuz, dornic să-i procur Laurencei un prilej de distracție.

Rămași singuri, am dezbătut marea chestiune a pantalonilor. Și am hotărît că Laurence îmi va croi un fel de pantaloni scurți, dintr-o bucată de serj verde, ce-a ostenit să tot atîrne la fereastră. S-a pus pe treabă, și, peste două ore, eram costumat în salahor, cu o cămașă de un alb îndoielnic și încins cu o fișie de damasc în chip de brîu.

Pe urmă Laurence și-a curățat, pe cît i-a stat în putință, rochia albastră, cu o cîrpă udă. A călcat-o întinzînd

materialul și frecându-l de unul din genunchii ei ; a împins reparațiile astea pînă la a coase, de jur împrejurul mânecilor și al decolteului, o dantelă îngustă, albă, îngălbenită și boțită.

Ne-am făcut o intrare triumfală. Jacques și Marie s-au prefăcut a crede că-i vorba de-o glumă ; ne-au aplaudat, ca pe niște actori care-au izbutit să producă efectul scontat. Mi-era întrucîtva rușine ; nu m-am simțit la largul meu decît atunci cînd gazdele nu s-au mai ocupat de pantalonii mei scurți din serj verde.

Am găsit-o acolo pe Pâquerette, instalată într-un fotoliu. Nu știu cum a făcut bătrîna asta smochinită să pătrundă la Jacques, care-i un băiat rece și puțin vorbăreț. Dar Pâquerette are o mlădiere de șarpe, o voce mieroasă și tremurătoare ce face să-i se deschidă pînă și ușile cele mai bine ferecate. Părea ca la ea acasă ; se mișca plină de zel, își apuca fustele cu mîinile slăbănoage, își răsturna capul pe spate, deschizîndu-și și închizîndu-și ochii cenușii, adînciți în fuîdul capului și în crețurile feței. Părea să savureze cu anticipație bunătățile puse alături de ea, pe-o măsută.

Marie, care se sculase la venirea noastră, se întinse iarăși într-un colț al canapelei ; roșeața din obraji îi strălucea cu mai mare însuflețire, și rîdea, arătîndu-și dinții albi. Jacques, în picioare în fața căminului, o asculta binevoitor, grav ca de obicei, dar afectuos, zîmbind aproape.

Ni s-au dat scaune. Camera era viu luminată de două sfeșnice cu cîte cinci lumînări fiecare, puse pe măsută. Măsuta asta, ticsită de sticle și farfurii, fusese împinsă la perete, ca să nu încurce, pînă cînd ar fi venit momentul să fie așezată în mijlocul camerei. Perdelele de la pat erau trase ; parchetul, stofele, mobilele, păreau grijuliu periate și spălate. Eram înconjurați de lux, la un adevărat festin.

Aveam să iau parte, pentru prima oară, la unul din acele supeuri la care, odinioară, în provincie, mi se întâmplase să visez. Eram calm, odihnit ; Laurence zîmbea, iar eu eram fericit de bucuria ei. Există în strălucirea lumînărilor, la vederea sticlelor rubinii, a farfuriilor încărcate cu prăjituri și cărnuri reci, în senzația pe care ți-o produce o încăpere închisă, luminoasă, scăldată în căldura plăcută a unor miresme de nedescris, un soi de plăcere fizică ce adoarme judecata. Soața mea, cu buzele întredeschise, fără îndoială că regăsea mirosuri cunoscute. Eu însumi simțeam cum sîngele îmi curge mai cald și mai năvalnic prin vine ; încercam nevoia de-a rîde și de-a bea, cerută de trupul meu, pe care-l auzeam trăind.

De altfel, camera era liniștită, izbucnirile de veselie ponderate, orgia onestă și decentă. Am băut cu toții un pahar de vin de Madera, discutînd cît se poate de liniștit. Liniștea aceea mă scotea din răbdări, mă simțeam ispitit să strig. Cele două tinere femei se așezaseră alături de Pâquerette, vorbind cu glas scăzut. Auzeam **vocea** spartă a bătrînei ca un murmur, în timp ce Jacques îmi spunea motivele petrecerii. Trecuse cu bine un examen și sărbătorea evenimentul. Mi s-a părut mai expansiv, mai puțin practic ; își dădea frîu liber cu mai multă ușurință, uitînd să pună înainte de orice poziția lui viitoare, mergînd pînă acolo încît să-și evoce tinerețea. Ca să spunem lucrurilor pe nume, Jacques era beat de fericire ; consimțea să se prostescă, deoarece tocmai urcase cu o treaptă spre înțelepție.

În sfîrșit ne-am așezat la masă. Așteptam clipa asta. Mi-am umplut paharul și am băut. Eram hămesit, mă hrănisem cu coji ; dar nici nu mă uitam la prăjituri și la cărnurile reci ; îmi îndreptam privirile spre vin, fie el alb sau roșu. Nu beam din nevoia de-a mă îmbăta, ci beam ca să beau, deoarece mi se părea că mă aflu acolo pentru a goli paharul. M-am achitat de îndatorirea asta conștiin-

cios, și-am încercat o mare bucurie simțindu-mi membrele moleșindu-se puțin câte puțin iar mintea tulburându-se.

După o jumătate de oră, flăcările lumînărilor au pălit și s-au lățit, camera s-a colorat toată în roșu, un roșu palid și tremurător. Judecata, ce mi se clătina, m-a oțelit într-un fel straniu, dobândind o înspăimântătoare luciditate. Mă îmbătasem, și pe semne că aveam pe față o expresie năucă, zîmbetul nerod al bețivilor ; dar în lăuntrul meu, în străfundul judecății mele, mă simțeam calm și chibzuit, mintea îmi umbla nestingherit. Era o beție cumplită ; sufeream de pe urma moleșelii trupului meu, ce pierdea sub povara alcoolului, și de pe urma vigorii sufletului, care vedea și judeca.

În clinchet de pahare și de furculițe, în timp ce femeile și Jacques rîdeau, vorbind între ei, eu, proptindu-mă într-un cot de masă, îi priveam. Fețele și cuvintele lor ajungeau pînă la mine într-o senzație limpede și precisă, de-o acuitate și-o putere de pătrundere dureroase. Dragostea continua să sălășluiască în mine, tulburându-mi și prefăcîndu-mi ființa ; dar bătrînul, filozoful rezoner, se trezise. Mă complăceam în beția mea și în Laurence, cu toate că eram conștient de cele două feluri de glod.

Jacques stătea la stînga mea ; nu știu dacă izbutise să se chercelească ; dar se prefăcea că-și pierduse mințile. În față se aflau cele trei femei, Marie la dreapta, apoi Pâquerette, apoi Laurence, care se afla la stînga lui Jacques. Privirile nu mi se puteau desprinde de pe cele trei femei, ale căror fețe și voci mi se păreau a fi noi.

N-o mai văzusem pe Marie din ziua în care o găsisem stînd pe canapea, albă și zăcînd. Atunci, ai fi putut-o lua drept o fată ce murea de pe urma fecioriei. Acum, cu păru-i blond despletit, aprinsă la față, cu obrații colorați într-un violet palid, își flutura brațele goale cu înfrigurarea unei copile neștiutoare ce se îndreaptă spre cea dintîi experiență a voluptății. Mă pierdeam în scăpărea tinerei ei frunți.

Nu știu ce durere pătrunzătoare răspîndea făptura aceasta trezindu-se din agonie ca să rîdă și să bea, ca să încerce să se înfrupte din neliniștele voluptoase ale acestei vieți pe care o trăise fără a ști, în nevinovăția ei de fetiță. Văzînd-o așa, despletită și fremătătoare, cu ochii arzîndu-i, cu buzele umede, mi se părea, în rătăcirea beției mele, că zăresc o muribundă care, pe patul de moarte, aude deodată glasul simțurilor și-al inimii și, șovăind, neștiind ce să facă în clipa aceea supremă, nu vrea să moară înainte de-a fi dat ascultare nelămuritelor ei aspirații.

Și Laurence se însufletea. Era de-o impudoare aproape frumoasă. Fața ei căpătase o asemenea sinceritate a viciului, încît dăruia fiecăreia din trăsăturile ei o nepusă insolență ; fața i se lungise toată ; mari planuri pătrate, străbătute de linii adînci, tăiau nervos obrajii și pieptul în mase puternice și disprețuitoare. Era palidă și cîteva picături de sudoare îi îmbroboneau fruntea la rădăcina părului ce se ridica drept, pe țeasta ei joasă și turtită. Trîntită în fotoliu, cu fața moartă și tresărind, cu ochii negri, scăpărători, îmi apărea drept întruchiparea cumplită a femeii care a cîntărit cu mîna ei toate voluptățile iar acum le refuză, găsindu-le prea ușoare. Uneori, mi se părea că mă privește înălțînd din umeri ; zîmbea cu milă, o auzeam spunîndu-mi : „Mă iubești, deh ! Și ce vrei de la mine ? Trupul mi-e mort, iar inimă n-am avut niciodată“.

Cît despre Pâquerette, era mai slabă și mai zbîrcită ca oricînd. Fața ei, semănînd cu a unui măr uscat, parcă se boțise și mai mult, colorîndu-se ușor în cărămiziu. Ochii nu mai erau decît două puncte strălucitoare. Clătina din cap într-un fel blînd și plăcut, sporovăind ca o flașnetă hodorogită. Era, de altfel, cu desăvîrșire calmă, cu toate că mîncase și băuse de una singură cît noi toți la un loc.

Mă uitam la toate cele trei femei. Creierul meu tulburat le mărea, făcându-le să se clatine straniu dinainte-mi. Îmi spuneam că întreg desfrîul se afla acolo : desfrîul tînăr și nepăsător, desfrîul matur în toată sinceritatea lui, desfrîul care îmbătrînise și care trăiește cu părul alb de pe urma infamiei de-odinioară. Pentru prima oară, le vedeam pe cele trei femei împreună, una lîngă alta. Doar ele, și întruchipau o lume întreagă. Pâquerette le domina cu bătrînețea ei ; prezida, le numea „fetele mele“ pe cele două nefericite care-o mîngîiau. Exista totuși cordialitate și fraternitate între ele ; își vorbeau ca între surori, fără a se gîndi la deosebirea de vîrstă. Privirile-mi încețoșate confundau cele trei creștete, nu mai știam pe ce frunte e părul alb.

Iar noi, Jacques și cu mine, ne aflam în fața lor. Eram tineri, sărbătoream un succes al inteligenței. Am fost cît pe ce să ies, fraților, și s-alerg pînă la voi. Apoi am izbucnit în rîs, tare, fără îndoială, pentru că femeile m-au privit, mirate. Mi-am spus că așa avea să arate de-acum încolo lumea în care ar fi trebuit să trăiesc. Am închis ochii și am văzut îngeri, îmbrăcați în lungi veșminte azurii, ce urcau într-o cărare de lumină palidă, plină de sclipiri.

Supeul era deosebit de vesel. Se cînta și se trîncănea. Mi se părea că odaia e plină de un fum gros ce mă îneca și-mi ustura ochii. Apoi, totul a început să se rotească, am crezut că o s-adorm, cînd am auzit o voce îndepărtată strigînd ca un clopot spart :

— Trebuie să ne sărutăm ! Trebuie să ne sărutăm !

Am deschis ochii pe jumătate și am văzut că clopotul cel spart era Pâquerette, urcată pe fotoliul în care șezuse. Își flutura mîinile și rînjea.

— Jacques, Jacques, striga, sărut-o pe Laurence. E o fată bună și ți-o încredințez ție ca s-o scapi de plictis. Și tu, Claude, biet copil adormit, sărut-o pe Marie care

te iubește și-ți întinde buzele. Hai, să ne sărutăm, să ne sărutăm ! O să vedeți voi.

Și bătrîna a sărit jos.

Jacques s-a aplecat și a sărutat-o pe Laurence, iar ea i-a înapoiat sărutarea. Atunci m-am întors spre Marie, care, cu brațele întinse și capul răsturnat pe spate, mă aștepta. Mă pregăteam s-o sărut pe frunte, cînd ea și-a dat și mai mult capul pe spate, întinzîndu-mi gura. Lumînările își trimiteau lumina pe fața ei. Cum ochii mei erau deasupra ochilor ei, am zărit în adîncul privirii ei o lumină de un albastru curat, ce mi s-a părut a fi sufletul ei.

În timp ce mă aplecasem, privind sufletul Mariei, am simțit niște buze reci punîndu-mi-se pe gît. M-am întors și am văzut-o pe Pâquerette, rîzînd și bătînd din palmele-i uscate. Îl sărutase pe Jacques iar acum mă sărutase și pe mine. Mi-am șters gîtul.

Bătea de șapte, o lumină palidă vestea ziua. Totul fusese spus, nu ne mai rămînea decît să ne despărțim. Pe cînd mă pregăteam să ies, Jacques mi-a azvîrlit pe umeri niște pantaloni și-un palton pe care nici măcar nu mi-a trecut prin minte să le refuz. Pâquerette a urcat înaintea noastră, întinzîndu-și brațul descărnat care ținea un sfeșnic.

Cînd ne-am culcat, m-am gîndit la sărutările pe care le schimbасem. M-am uitat la Laurence ; am crezut că buzele ei sînt roșii din cauza buzelor lui Jacques. Eu continuam să văd în fața mea, prin întuneric, lumina albastră ce scînteia în adîncul ochilor Mariei. Nu știu ce fior m-a străbătut la gîndurile nelămurite ce mi-au venit, și-am adormit, pradă unui somn înfrigurat. Prin somn, aveam pe gît senzația rece și penibilă a buzelor Pâquerettei ; visam că-mi trec mîna pe piele și că nu pot desprinde cele două buze ce mă înghețau.

Duminică, deschizînd fereastra, am văzut că primăvara a venit. Aerul se încălzise, fremătînd încă ; simţeau în ultimii fiori ai iernii primele raze fierbinţi ale soarelui. Am inspirat cu nesaţ unda aceea de viaţă legănîndu-se în cer, am simţit o mare bucurie inspirînd acele miresme întrucîtva acre ce urcau din pămînt.

Cu fiecă primăvară, inima îmi întinereşte, trupul mi se face mai sprinten. Are loc o purificare a întregii mele fiinţe. În faţa cerului palid şi limpede, de un alb strălucitor spre răsărit, tinereţea s-a trezit în mine. M-am uitat la zidul cel mare ; era neted şi curat, şi fire de iarbă încolţiseră printre pietre. M-am uitat pe stradă : pavelele şi trotuarele erau mai albe ; casele, spălate de ploi, rîdeau în soare. Anotimpul cel tînăr îşi dăruia veselia tuturor lucrurilor. Mi-am încrucişat braţele hotărît ; apoi, întorcîndu-mă, am strigat către Laurence :

— Scoală-te, scoală-te ! Uite cum ne cheamă primăvara !

Laurence s-a sculat, în timp ce eu m-am dus să împrumut o rochie şi o pălărie de la Marie şi douăzeci de franci de la Jacques. Rochia era albă, smălţată cu bucheţele liliachii ; pălăria avea panglici late, roşii.

Am zorit-o pe Laurence, am pieptănat-o chiar eu, eram nerăbdător să ies la soare. Pe stradă mergeam repede, neridicînd capul, aşteptînd copacii ; ascultam cu un soi de emoţie reculeasă frînturile de voci şi paşii. În grădina Luxembourg, în faţa pîlcurilor uriaşe de castani, mi s-au muiat picioarele, a trebuit să m-aşez. De două luni nu mai ieşisem din casă. Am rămas aşa, pe-o bancă, un sfert de oră întreg, cufundîndu-mă în prospeţimea verdeţii, în prospeţimea cerului. Veneam dintr-o asemenea noapte, încît primăvara mă orbea.

Şi-atunci i-am spus Laurencei că o să mergem mult, mult în faţa noastră, pînă ce n-o să ne mai ţină picioarele.

Vom merge așa prin aerul călduț, încă jilav, de-a dreptul prin iarbă și în bătaia soarelui. Laurence, care începea și ea să se trezească, s-a ridicat și m-a tras după ea, cu pași grăbiți, ca un copil.

Am luat-o pe strada Enfer, pe drumul spre Orléans. Toate ferestrele erau deschise, arătînd mobilele. În fața ușilor erau oameni în bluze albe care trîncăneau, fumînd. Din prăvălii, auzeai răzbătînd hohote de rîs. Tot ce mă înconjura, străzi, case, copaci, cer, mi se păreau a fi fost toate curățate cu grijă. Zărilor erau curate, cît se poate de noi, albe de limpezime și lumină.

La fortificații, am dat peste primele pajiști cu iarbă, o iarbă încă scurtă, întinzîndu-se în largi covoare. Am coborît în șanț, mergînd de-a lungul zidurilor înalte, cenușii, urmîndu-le unghiurile. De-o parte zidul șters, de cealaltă taluzul înverzit ; mergi ca pe-o stradă pustie și tăcută, ce n-ar avea case. Sînt colțuri unde razele se-adună, făcînd să crească ciulini înalți, năpădiți de-un întreg popor de insecte, scarabei, fluturi, albine. Colțurile acestea sînt numai zumzet și căldură. Dar dimineața, taluzul își trimite umbra ; mergi fără zgomot, pe-o iarbă fină și deasă, avînd în fața ta o fîșie îngustă de cer pe care se desprind copaci subțiratici, în plină lumină, ce domină zidul.

Șanțurile fortificațiilor sînt mici deșerturi unde deseori am uitat de mine. Orizontul îngust, umbra, tăcerea, devenită și mai sensibilă datorită murmurului înfundat al marelui oraș și al goarnelor de la cazărmile din vecinătate, fac din ele un loc îndrăgit de puști, de copiii mici și mari. Ești acolo, într-o scobitură, la porțile cetății, simțînd-o cum gîfîie și tresare, dar nemaizărînd-o. Timp de-o jumătate de oră, Laurence și cu mine ne-am mulțumit cu văgăuna asta ce ne făcea să uităm de case și de cărările bătute ; eram la o mie de leghe de Paris, departe de orice locuință, nevăzînd decît pietre, iarbă, cer. Apoi, începînd

să ne sufocăm, jinduind după cîmpie, am urcat taluzul în fugă. Cîmpia întinsă se desfășura dinaintea noastră.

Ne aflam pe maidanele de la Montrouge. Locurile acelea desfundate și înglodate sînt atinse de-o veșnică dezolare, de mizerie, de-o poezie lugubră. Ici și colo, solul se cascade îngrozitor, arătînd, ca pe niște măruntaie deschise, foste cariere părăsite, alburii și adînci. Nici urmă de copac ; pe orizontul jos și mohorît, se desprind numai marile roți de trolu. Pămîntul are ceva sordid și e acoperit de rămășițe fără nume. Drumurile se întorc, se adîncesc, se alungesc cu tristețe. Hardughii noi căzute în ruină, grămezi de moloz ți se arată privirii la fiecă cotitură a cărării. Totul se oferă cu cruzime ochiului, terenurile negre, pietrele albe, cerul albastru. Peisajul în întregimea lui, cu aspectul său bolnăvicios, cu planurile brusc întrerupte, cu rănile-i căscate, are tristețea de nespus a ținuturilor pe care mîna omului le-a batjocorit.

Laurence, care devenise visătoare în șanțurile fortificațiilor, s-a strîns în mine, cînd am străbătut cîmpul acesta desfigurat. Am mers în tăcere, întorcîndu-ne uneori să vedem Parisul care trepida în zare. Apoi ne îndreptam privirile spre picioare, ocolind gropile, uitîndu-ne cu inima strînsă la cîmpia aceea căreia soarele îi da în vileag cu brutalitate rănile deschise. Acolo, se aflau bisericile, Pantheoanele și palatele regale ; aici, se aflau ruinele unui pămînt răscolit, ce fusese scotocit și furat ca să se înalțe temple oamenilor, regilor și lui Dumnezeu. Orașul explica porțiunea aceea de cîmpie ; Parisul avea în pragul lui jalea pe care-o stîrnește orice măreție. Nu cunosc nimic mai mohorît și mai lamentabil decît maidanele dimprejurul marilor orașe ; nu sînt încă oraș, după cum nu mai sînt nici peisaj de țară ; au praful și mutilările aduse de om și nu mai au verdeața și tihnită majestate dumnezeiască a naturii.

Ne zoream să fugim de acolo. Laurence se rănea la picioare, îi era teamă de neorînduiala și tristețea aceea

ce-i aminteau de camera noastră. Eu unul aflam acolo dragostea, viața mea tulbure și sîngerîndă. Grăbem pasul.

Am coborît o costişă. Rîul Bièvre curgea în scobitura văii, albăstriu și vîscos. Copaci, ici și colo, îl străjuiau. Case mari, întunecoase, costelive, străpunse de ferestre uriașe se înălțau lugubru. Vîlceaua e mai îngreșetoare decît cîmpia ; e umedă, unsuroasă, rău mirositoare. Tăbăcăriile emană mirosuri acide și înăbușitoare ; apele Bièvrei, acest soi de canal de scurgere în aer liber, răspîndesc o duhoare fetidă și puternică ce-ți taie răsufarea. Nu mai e dezolarea mohorîta și cenușie de la Montrouge, ci aspectul dezgustător al unui rîu negru de mîl și de murdărie, cărînd în apele lui împruțiciuni. Cîțiva plopî, în toată gunoiștea asta, au crescut deșirați, iar colo-sus, pe cerul limpede, se desprind liniile lungi și albe ale Ospiciului Bicêtre, spăimîntător lăcaș al nebuniei și al morții, dominînd cu demnitate valea aceasta insalubră și josnică.

M-a cuprins deznădejdea și m-am întrebant dacă n-o să mă opresc acolo și să-mi petrec ziua la malul apei. Așadar nu puteam ieși din Paris, nu puteam scăpa de scursorile lui. Pînă și pe ogoare, mă urmăreau murdăria și infamia. Apele erau spurcate, copacii aveau o sănătate vătămata, privirile-mi nu întîlneau decît răni și suferință. Asta trebuie să fi fost peisajul de țară pe care Dumnezeu mi-l hărăzea acum. În fiecare duminică, de braț cu Laurence, aveam să vin să mă plimb pe malul Bièvrei, de-a lungul tăbăcăriilor, și să spun vorbe dulci în cloaca asta ; aveam să vin, la miezul zilei, să mă așez împreună cu amanta mea pe pămîntul gras, cufundîndu-mă ca-ntr-o prăpastie în făptura aceasta moartă și în vîlceaua asta sordidă. M-am oprit speriat, gata să mă întorc la Paris în fugă, și m-am uitat la Laurence.

Laurence avea fața ei scofîlciată, fața ei de mizerie și de bătrînețe. Zîmbetul de la plecare pierise. Părea răpusă de oboseală și plictis ; privea în jurul ei calm, fără

silă și am înțeles că acest suflet adormit avea nevoie de mai mult soare și de-un peisaj mai blând, ca să se simtă iar ca la cincisprezece ani.

Și-atunci am apucat-o zdravăn de braț ; fără s-o las să se uite îndărăt, am tras-o după mine, urcînd iarăși costișa, drept înainte, urmînd drumurile, străbătînd pajiștile, în căutarea primăverii tinere și neprihănite. Două ore am mers așa, repede, în tăcere. Am trecut prin vreo două-trei sate, Arcueil și Bourg-la-Reine, cred ; am apucat-o pe zeci de cărări, printre ziduri albe și garduri vii, verzi. Apoi, după ce-am sărit peste-un pîrîu firav, într-o vale plină de verdeață, Laurence a strigat și-a rîs ca un copil, s-a smuls din strînsoarea brațului meu, alergînd prin iarbă, cuprinsă de veselie și nevinovăție.

Ne aflam pe un petec mare de iarbă, plin de copaci, de plopî înalți, ce urcau drept spre cer, majestuos, clătînîndu-se agale în aerul albastru. Iarba era dreaptă și deasă, neagră la umbră, aurită la soare ; ai fi zis, atunci cînd vîntul legăna plopîi, că-i un necuprins covor de mătase, cu reflexe schimbătoare. Jur împrejur se întindeau ogoare arate, pline de tufișuri și de plante ; zarea era năpădită de frunziș. O casă albă, joasă și prelungă, adăpostită după un pîlc de copaci din apropiere, se desprindea vesel pe toată verdeața aceea. Mai departe, mai sus, la porțile cerului, umbrite în mare parte, se zăreau primele acoperișuri din Fontenay-aux-Roses.

Verdeața se ivise de curînd, avea o prospețime și-o nevinovăție de fecioară ; frunzele cele noi, palide și fragede, în mase deschise la culoare, păreau o horbotă ușoară și delicată, pusă pe marele vâl al cerului. Pînă și trunchiurile, bătrînele trunchiuri aspre de copaci, păreau proaspăt vopsite ; își ascunseseră vechile răni sub mușchiul cel nou. Era un cîntec unanim, o veselie proaspătă și mîngîietoare. Pietrele și ogoarele, cerul și apele, totul părea curat și viguros, sănătos și neprihănit. Peisajul de țară, în copilăria lui, verde și aurit, sub necuprinsul

azuriu al zării, rîdea în lumină, beat de sevă, de tinerețe și virginitate.

Și înconjurată de toată tinerețea și virginitatea asta, Laurence alerga în plină lumină, în plină sevă. S-a trîntit în iarbă, s-a îmbăiat în aer curat, redevenită fetiță de cincisprezece ani la sînul acelor pajiști ce nu înverziseră nîci măcar de cincisprezece zile. Verdeța cea nouă îi reîmprospăta sîngele, razele tinere îi încălzeau inima, îi rumeneau obrajii. Întreaga ei ființă se trezea odată cu trezirea pămîntului; ca și glia, redevenea fecioară, în anotimpul acela blînd.

Laurence alerga nebunește, suplă și puternică, dusă de viața cea nouă care cînta în ființa ei. Se tăvălea, se scula sprinten, izbucnea în rîs, se apleca să culeagă o floare, apoi începea s-alerge printre copaci, se întorcea înflăcărată, roșie toată. Tot chipul i se însufletea, trăsăturile nu-i mai erau încordate, i se mlădiaseră, aveau întipărită în ele bucuria. Rîsul izbucnea sincer, vocea îi răsuna puternic, gesturile deveniseră mîngîietoare. Stînd sprijinit de-un copac, o urmăream din priviri, pată albă în iarbă, cu pălăria căzută pe spate; îmi făcea plăcere s-o văd în rochia aceea frumoasă și curată, ușoară, pe care-o purta cuviincios, făcînd-o să semene cu o elevă de pension zvăpăiată.

Venea în fugă la mine, îmi arunca buchetele după buchetele florile culese, margarete, flori broștești, flori de măceș, lăcrămioare; apoi pleca din nou, strălucind la soare, palidă și străvezie la umbră, zbătîndu-se ca un bondar în lumină, neputînd sta locului. Umplea ierburile și frunzișul de zgomot și mișcare; însufletea ungherul acela uitat de lume; primăvara era mai luminoasă, mai plină de viață de cînd copila aceea albă rîdea prin iarbă.

Proaspătă, cu obrajii îmbujorați, fremătînd toată, Laurence a venit să se-așeze lîngă mine. Era udă de rouă, pieptul i se ridica repede, plin de prospețimea unei răsufări

tinere. Răspîndea o mireasmă plăcută de iarbă și sănătate. Aveam în sfîrșit lîngă mine o femeie care trăia din plin, cu puritate, privind lumina în față. M-am aplecat, am sărutat-o pe frunte.

Lua florile una cîte una, le aranja în buchet. Soarele urca, umbrele erau mai întunecate ; în jurul nostru domnea cea mai deplină tăcere. Culcat pe spate, priveam cerul, priveam frunzele, o priveam pe Laurence. Cerul era de un albastru dens ; frunzele, toropite, adormeau în soare ; Laurence, cu capul aplecat, liniștită și zîmbitoare, se grăbea, făcînd mișcări vioaie și mlădioase. Nu-mi puteam desprinde privirea de pe femeia aceasta pe jumătate culcată, pierdută printre fustele-i largi, cu fruntea scaldată de-o umbră aurită, ce mi se părea neprihănită și activă, în preaplinul celor cincisprezece ani ai ei. Încercam o asemenea pace, o atît de adîncă bucurie, încît nu îndrăzneam nici să mișc, nici să vorbesc ; mă însuflețea gîndul că primăvara se afla în mine, în jurul meu, și că Laurence era fecioară ; mă pierdeam în visarea despre puritatea amantei mele și despre noblețea dragostei mele ; femeia aceasta rîdea, exista, avea obrajii rumeni, veselia sinceră a tinereții. Zilele din trecut nu mai existau, viitorul mi se ivea înconjurat de lumină, calm și minunat. Visele mele despre neprihănire, dragostea mea de lumină aveau să fie mulțumite ; chiar din clipa aceea începea o viață de extaz și duioșie. Nu mă mai gîndeam la apa Bièvrei, scursoarea aceea negricioasă la malul căreia simțisem înfiorătoarea ispită de-a mă așeza, de-a o îmbrățișa pe Laurence. Acum voiam să locuiesc în casa cea albă de colo, de lîngă pîlcul de copaci, să viețuiesc pentru totdeauna acolo împreună cu prietena mea, cu soția mea, scăldați în rouă, în soare și-n aer curat.

Laurence legă buchetul cu un fir de iarbă. Era ora unsprezece și încă nu mîncasem nimic. A trebuit să plecăm de sub copacii aceia unde sufletul meu a iubit pentru prima oară și să pornim în căutarea unui cabaret. Am

luat-o drept înainte, prin peisajul de țară, mergînd pe poteci înguste, mărginite de ogoare de căpșuni. Laurence venea după mine, ridicîndu-și fustele, întîrziind pe la fiecă gard viu. Deodată, la cotitura unui drum, am dat peste ceea ce căutam.

„Drept la țintă“, cabaretul în care-am intrat, se afla la o denivelare a terenului, între Fontenay și Sceaux, chiar lîngă eleșteul de la Plessis-Piquet. De afară, nu vezi decît o ridicătură, o izbucnire de verdeață, vreo douăzeci de copaci ce-au crescut cu mîndrețe ; duminică, se răspîndește din acest cuib uriaș mare larmă de furculițe și cuțite, de rîsete și cîntece. Înăuntru, după ce-ai pășit pe ușa deasupra căreia stă o firmă mare, pusă pieziș, și-ai coborît o pantă lină, dai într-o aleea umbrită de frunziș și mărginită de boschete de-o parte și de alta ; fiecare boschet e împodobit cu o masă lungă și două bănci, înfipite în pămînt, înroșite și înnegrite de ploaie. La capătul celălalt aleea se lărgeste, dai într-un luminis, un leagăn atîrnă între doi copaci.

Boschetele erau tăcute și pustii. Bărbați în bluze albastre, țărani, se dădeau în scrînciob ; un dulău sta în fund, în mijlocul aleii. Laurence și cu mine ne-am așezat la o masă sub o boltă de verdeață, o masă mare de douăzeci de persoane. Sub frunziș era aproape întuneric, te pătrundea răcoarea. În depărtare, printre crengi, zăream peisajul de țară strălucind în soare, adormit sub primele raze primăvăratice. Salcîmii din pîlcul de copaci înfloriseră în ajun ; mireasma dulce și suavă a ciorchiniilor lor se răspîndea în aerul liniștit și mîngîietor.

Ni s-a întins un ștergar la capătul mesei, în chip de față de masă, apoi ni s-a adus ce-am cerut, cotlete, ouă și nu mai știu ce. Vinul, pus într-o ulcică de gresie albăstrie, îți zgîria gîtlejul ; cam necioplît și cam aspru, îți deschidea pofta de minune. Laurence înfuleca ; nu-i știam dinții aceia frumoși și albi, flămînzi, mușcînd din pîine cu izbucniri de rîs. Nicicînd n-am mîncat mai cu

plăcere. Îmi simțeam inima și sufletul ușoare, mă surprindeam că mă mai cred școlar, pe vremea când ne duceam să ne scăldăm în riul cel mic și mîncam în iarba de pe mal. Îmi plăcea ștergarul cel alb pe masa neagră, frunzișul întunecat, furculițele din fier, porțelanul grosolan ; mă uitam la Laurence, trăiam din plin, în deplinătatea tuturor senzațiilor, savurînd cu voluptate tot ce mă înconjura.

La desert bucătarul-șef a venit să ne primească complimentele. Un bătrîn înalt, un pic adus de spate, îmbrăcat tot în alb. Pe cap poartă o tichie de bumbac, iar pe tîmple își lasă două șuvițe de păr cărunte și încrețite, printre care stăteau uitate cîteva moațe. Laurence a rîs un ceas de chipul lui de om de treabă și totodată naiv.

Nu mai știu ce-am făcut pînă seara. A fost o zi de soare, de lumină orbitoare. Nu mai știu pe ce cărări am hoinărit, la ce umbră ne-am odihnit. Cînd mă gîndesc la ceasurile acelea minunate, văd în fața ochilor numai splendoare. Amănuntele mi s-au șters din minte, ființa mea întreagă are senzația unei fericiri depline, a unei lumini puternice. Mi se pare întrucîtva că ne-a uitat Dumnezeu, pe Laurence și pe mine, în fundul unei văgăuni, culcați pe mușchi, nevăzînd decît o mare bucată de cer ; am rămas așa strîngîndu-ne de mînă, vorbind puțin, amețiți ; ochii, îndreptați spre înalt, ni s-au umplut de lumină, pînă la orbire, încît n-am mai văzut nimic alt decît inimile și gîndurile noastre. Dar poate că toate astea nu sînt decît un vis ; nu mai țin minte ce-a fost, știu doar atît, că m-a cuprins orbirea, că am întrezărit mii de aștri în tenebrele mele.

Seara, fără să știm cum, ne-am pomenit din nou la „Drept la țintă“. Era plin de lume. Tineri și tinere umpleau frunzarele, făceau tărăboi ; rochiile albe, panglicile roșii și albastre înviorau verdele blînd al frunzelor ; frînturi de rîs se prelungeau agale în amurg. Pe mese se aprinseseră lumînări, înțepînd cu puncte luminoase lăsarea serii. Niște tirolezi cîntau în mijlocul aleii.

Am mîncat la un capăt de masă, ca și dimineața, amestecîndu-ne în rîsul celorlalți, străduindu-ne să ieșim din noi înșine. Tineretul zgomotos ce ne înconjura mă speria oarecum ; mi se părea că văd acolo mulți de felul lui Jacques, multe Marie. Printre crengi, zăream un colț de cer, palid și melancolic, neavînd încă stele ; mi-era greu să-mi desprind ochii de la spațiile cele calme, de dragul lumii cuprinse de nebunie care striga în jurul meu. Astăzi îmi amintesc că Laurence părea înfrigurată, tulburată.

Apoi s-a lăsat tăcerea, toți au plecat, iar noi am rămas. Luasem hotărîrea să dormim la „Drept la țintă“, ca să ne putem bucura, a doua zi, de rouă, de lumina alburie a zorilor. Așteptînd pînă ni se pregătea așternutul, m-am dus împreună cu Laurence să stăm pe-o bancă, în fundul grădinii. Noaptea era blîndă, înstelată, transparentă ; zgomote nedeslușite se înălțau din pămînt ; un corn, pe-o colină, se tînguia cu glas stins și mîngîietor. Cîmpia, cu marele ei mase de frunziș, negre, încremenite, își întindea orizonturile misterioase ; părea că doarme, înfiorată, pradă unui vis de dragoste.

Camera mi s-a părut umedă. Era la parter, joasă, nouă, dar dărăpănată toată. Mobilele lipseau. Pe tavan, îndrăgostiții își scriseseră numele, plimbînd pe tencuială flacăra unei lumînări ; literele, noduroase și tremurate, se întindeau late, negre. Am luat un cuțit și, ca un copil, am scrijelit o simplă dată dedesubtul unei lucarne în formă de inimă, care dădea afară, fără a fi prevăzută nici cu grilaj, nici cu oblon.

Patul în schimb era bun, chiar dacă odaia nu era frumoasă. Dimineața, trezindu-mă, amețit încă de somn, am zărit pe peretele din față un spectacol pe care nu l-am putut înțelege și care m-a înspăimîntat. Camera mai era încă întunecoasă ; în întuneric, pe perete, sîngera o

inimă uriașă. Am crezut că mi-a stat inima și-am început să-mi caut dragostea cu deznădejde. Am simțit dragostea mușcându-mă de măruntaie, și-am înțeles că soarele se ridică și că intra nestingherit prin lucarnă.

Laurence s-a sculat, am deschis ușa și fereastra. Un val de aer proaspăt a intrat, năpădind camera cu toate miresmele de țară. Salcîmii, sădiți aproape în prag, îmbălsămau mai blînd, mai suav. Zorile albe se răspîndeau pe cer și pe pămînt.

Laurence a băut o ceașcă de lapte și, înainte de-a ne întoarce la Paris, am vrut să urc pînă în crîngul de la Verrières, ca să aduc în inimă tot aerul proaspăt al dimineții. Acolo, în crîng, am mers cu pași măsurați, de-a lungul aleilor. Pădurea era ca o mireasă frumoasă a doua zi după nuntă ; scotea suspine de voluptate, devenea languroasă, era scaldată într-o răcoare jilavă, miresme călduțe și pătrunzătoare o învăluiau. Soarele la orizont luneca pieziș printre copaci, punînd largi pete luminoase ; era nu știu ce blîndețe în razele lui de aur ce se desfășurau pe jos ca niște valuri de mătase moi și strălucitoare. Și în răcoarea dimineții, auzeai trezirea pădurii, miile de zgomote mărunte ce stau mărturie a vieții izvoarelor și-a ierburilor ; deasupra creștetelor noastre răsuna cînt de păsări, sub picioarele noastre, zumzet de insecte, de jur împrejur, pocnete bruște, murmur de ape curgătoare, de suspine adînci și misterioase, ce păreau a ieși din pîntecele noduros al stejarilor. Mergeam agale, plăcîndu-ne să zăbovim la soare și la umbră, sorbind aerul proaspăt, încercînd să prindem cuvintele încîlcite pe care albăspina le rostea la trecera noastră. O, blîndă și zîmbitoare dimineață, scaldată toată în lacrimi fericite, și-atît de înduioșătoare în bucuria și tinerețea ta ! Peisajul de țară se afla la vîrsta adorabilă cînd bătrîna natură dobîndește pentru cîteva zile gingășiile delicate ale copilăriei.

M-am întors la Paris cu Laurence la brațul meu, tânăr și puternic, îmbătat de lumină, de primăvară, cu inima plină de rouă și de dragoste. Iubeam cu fruntea sus, credeam că sînt iubit.

XXII

Primăvara a trecut iar eu m-am trezit din vis.

Nu știu ce fel de copil jalnic sînt, ce suflet chinuit sălășluiește în mine. Realitatea mă pătrunde, mă zgîlție; trupul meu suferă sau se bucură puternic de ceea ce se întîmplă; sînt ca o cutie de rezonanță, de-o sonoritate minunată ce vibrează la cea mai mică senzație, am o percepție acută și limpede a lumii ce mă înconjoară. În timp ce sufletul meu se complăce în a refuza adevărul; fuge de trup, disprețuiește simțurile mele, trăiește aiurea, în minciună și speranță. Iată cum pășesc eu în viață. Știu și văd, mă orbesc și visez. În timp ce merg prin ploaie și înot prin noroi, în timp ce am cît se poate de energic conștiința asprimii frigului și-a umezelii pătrunzătoare, pot, datorită unei facultăți stranie, să fac să lucească soarele, să-mi fie cald, să-mi plăsmuiesc un cer blînd și duios, fără a înceta să simt cerul întunecat ce-mi împovărează spinarea. Nu că n-aș ști sau c-aș uita: ci mă dedublez. Am și în vis aceeași sinceritate ca și-n senzațiile adevărate. Duc astfel două existențe paralele, la fel de vii, la fel de aprige amîndouă, una care se petrece pe lumea asta, în mizeria în care mă zbat, cealaltă care se petrece colo-sus, în necuprinsa și profunda puritate a cerului albastru.

Da, asta e fără îndoială explicația ființei mele. Îmi înțeleg trupul și-mi înțeleg inima; am conștiința nevino-vățiilor și-a infamiilor mele, a dragostei ce-o nutresc pentru minciuni și pentru adevăruri. Sînt o delicată mașină de senzații, senzații sufletești, senzații trupești.

Primesc și răsfrîng înfiorat cea mai neînsemnată rază, cel mai neînsemnat miros, cea mai neînsemnată mîngîiere. Trăiesc deschis, strigînd de durere, șoptind de extaz, în ceruri ca și în noroi, ceva mai împovărat după fiecă nouă avînt, ceva mai radios după fiecă nouă cădere.

Mai deunăzi, în aerul călduț, sub copacii cei mari de la Fontenay, trupul mi s-a înduioșat, inima precumpănea. Iubeam și mă credeam iubit. Adevărul îmi scăpa, o vedeam pe Laurence îmbrăcată în alb, tînără și feciorelnică ; sărutarea ei mi se părea a avea atîta blîndețe, încît mi se părea a veni din inimă. Astăzi, Laurence se află aici, așezată pe marginea patului ; văzînd-o palidă și mohorîtă în rochia murdară, carnea mi se înfioară, inima se-ngre-țosează. Primăvara a trecut, Laurence e bătrîna, nu mă iubește. Oh, copil jalnic ce sînt ! Merit să plîng, eu însumi sînt cauza lacrimilor mele !

Ce importanță au pentru mine urîtenia Laurencei, întinarea, descurajarea ei ? N-are decît să fie și mai urîtă încă, și mai întinată, și mai descurajată, dar să mă iubească ! Vreau să mă iubească !

Nu-mi pare rău nici după acei cincisprezece ani ai ei, nici după zîmbetu-i de dăunăzi. Cînd alerga pe sub copaci, era ziua cea bună a tinereții mele. Nu, nu-mi pare rău nici după frumusețea, nici după prospețimea ei ; ci după visul pe care mi l-am făcut crezînd că-i simt inima în mîngîieri.

E aici, jalnică, zdrobită. Am cu prisosință dreptul să-i pretind să mă iubească, să mi se dăruie. O accept în toată ființa ei, o vreau așa cum este, adormită și uzată, dar o vreau, o vreau din străfundul voinței mele, din toate puterile.

Îmi amintesc că visam la căința ei, că o voiam mai chibzuită, mai pudică. Ce-mi trebuie pudoarea și chibzuința ei ? N-am ce face cu ele acum. Îi pretind dragoste, oricum ar fi ea, lipsită de pudoare și smintită. Sînt lacom după dragostea ei, nu mai vreau să iubesc de unul singur. Nimic nu ostenește sufletul mai mult decît mîngîierile ce

nu sînt înapoiate. I-am dăruit acestei femei tinerețea și speranțele mele ; m-am închis împreună cu ea în suferință și abjecție ; am uitat totul în adîncul tenebrelor noastre, am uitat de lume și de felul în care ea te judecă. Încît am tot dreptul, mi se pare, să-i cer să nu mai fie decît una și-aceeași ființă cu mine, să se îngemăneze cu mine în adîncul deșertului de mizerie și părăsire în care trăim amîndoi.

Primăvara a murit, v-o spun eu. Am visat numai că frunzișul cel crud înverzește la soare, că Laurence rîde nebunește prin ierburile înalte. Și mă pomenesc în întunericul jilav al camerei mele, față în față cu Laurence, care moțăie ; nici n-am ieșit din cocioabă, n-am văzut deschizîndu-se nici ochii, nici buzele acestei femei. Totul e minciună. În năruirea aceasta a ceea ce-i adevărat și ce-i fals, în zgomotul confuz pe care viața îl face în mine, nu simt decît o singură nevoie, o nevoie arzătoare și nemiloasă : să iubesc, să fiu iubit, indiferent unde, indiferent cum, pentru a mă cufunda într-un neant de dragoste.

Oh, fraților, mai tîrziu, de voi mai ieși vreodată din noaptea mea și de mă voi simți îmboldit să povestesc lumii dragostele mele depărtate, îi voi imita neîndoielnic pe plîngăreții aceia, pe visătorii care împodobesc cu aripi demonii lor de la douăzeci de ani. Sînt numiți poeții tinerețului, mincinoșii care au suferit, au plîns pînă ce le-au secat toate lacrimile, iar astăzi, în amintirile lor, nu mai au decît zîmbete și păreri de rău. Vă încredințez că le-am văzut sîngele, că le-am văzut carnea goală, sfîșiată și îndure-rată. Au trăit în suferință, au crescut în deznădejde. Metre-sele lor erau infame, dragostele lor se scaldau în toată oroa-rea iubirii cumpărate. Au fost înșelați, răniți, tîrîți în no-roi ; niciodată n-au întîlnit o inimă, fiecare dintre ei a avut o Laurence a lui, care le-a prefăcut tinerețea într-o singu-rătate nemîngîiată. Apoi, rana s-a închis, și, odată cu vîrsta, amintirea a învăluit în farmecul ei mîngîietor întreaga

infamie de-odinioară. Și și-au plîns dragostele plătite. Astfel au creat o lume mincinoasă de tinere păcătoase, de fete de stradă adorabile în nepăsarea și ușurătatea lor. Le cunoașteți pe toate aceste Mimi Pinson¹ și Musette², le-ați visat la șaisprezece ani, poate chiar le-ați și căutat. Amanții lor au fost darnici; le-au dăruit frumusețea, frăgezimea, afecțiunea și sinceritatea; au făcut din ele întruchiparea impresionantă a dragostei libere, a tinereții veșnice; le-au impus inimii noastre, s-au complăcut în a se înșela pe ei înșiși. Dar mint cu toții, mint, mint.

Îi voi imita. Ca și ei, mă voi înșela, desigur, voi socoti de bună-credință minciunile pe care amintirile mele mi le vor povesti; ca și ei, voi avea și eu lașitățile mele, timidități ce mă vor face să nu vorbesc tare și cîstit, să nu spun pe șleau cum au fost dragostele mele și cît de spurcate erau. Laurence va deveni Musette sau Mimi; va fi tîmără, va fi frumoasă; nu va mai fi femeia care-i acum aici, ursuză și murdară, ci o fată în floarea vîrstei, zăpăcită, iubind în dreapta și-n stînga, dar încă vie, întinerită, devenită mai atrăgătoare datorită capriciilor ei. Cocioaba se va preface într-o mansardă veselă, plină de flori, scînteind în soare; rochia de mătase albastră se va preschimba în indiană ușoară și curată; mizeria mea va fi numai zîmbet, duioșia mea va străluci. Și voi cînta la rîndu-mi cîntecul celor douăzeci de ani, reluînd refrenul de-acolo de unde l-au lăsat ceilalți, continuînd cuvintele dulci și mincinoase, înșelîndu-mă, înșelîndu-i pe cei care vor veni după mine.

Fraților, în scrisorile acestea pe care le scriu numai pentru voi și care se înjgheabă de la o zi la alta, înfiorate încă de cumplite zguduri, îmi pot îngădui să fiu neprefăcut, aspru, să spun tot, să-mi îngroș mărturisirile. Mă

¹ Personaj al nuvelei *Mimi Pinson* (1845), de Alfred de Musset, tipul grizetei „bune iubitoare și dezinteresate” (n.t.).

² Personaj din romanul *Scene din viața de boemă* (1848) de Henri Murger (1822—1868) (n.t.).

dezvălui pe de-a-ntregul, vă dărui carnea și sîngele meu : aş voi să-mi smulg inima din piept, să v-o arăt, sîngerîndă, bolnavă, sinceră în abjecția și puritatea ei. Mă simt mai nobil și mai demn mărturisindu-mă vouă ; sînt nespus de mîndru în toată decăderea mea ; cu cît cobor mai mult, cu atît disprețul îmi sporește, indiferența mea devine mîndră. Cît de mîngîietoare e sinceritatea ! Spuneți-vă că, din zece tineri, opt au aceeași viață ca și mine, aceeași tinerețe : unii, vreo doi-trei dintr-o sută, poate, se sperie, plîng cum plîng eu ; ceilalți, cu miile, se împacă cu această stare de lucruri, trăiesc liniștiți, infami și zîmbitori. Mint cu toții. Eu unul mă simt rănit, vă mărturisesc în lacrimi care-mi e dragostea, sub ce cumplită povară mă strivește.

Mai tîrziu, voi minți.

Astăzi, nimic altceva nu există decît dragostea Laurencei, pe care n-o am și pe care-o pretind. Nu mai există lumină, nici lume, nici mulțime ; există doar, în întuneric, un bărbat și-o femeie față în față, pentru totdeauna. Bărbatul, situat în afara oricărei purități, a oricărei frumuseți, vrea să fie iubit de femeie, deoarece îi e teamă să rămîna singur, îi e frig, el iubește. În ziua cea de pe urmă, cînd omenirea va fi în agonie și cînd nu va mai rămîne decît o singură pereche pe pămînt, lupta va fi cumplită, deznădejdea necuprinsă, dacă cel din urmă iubit n-o va putea trezi pe cea din urmă iubită din somnul inimii și al cărnii.

XXIII

Marie și-a schimbat camera ieri ; locuiește acum pe același palier cu mine, într-o încăpere despărțită de camera mea printr-un perete subțire. Biata copilă e pe moarte : tușește sec și înfundat, scoțînd un fel de horcăit. Jacques, pe care tusea asta îl tulbura în tihna lui de om tare, a hotărît că bolnava se va simți mai nestingherită singură

într-o cameră aparte. I-a dat-o pe Pâquerette s-o vegheze și s-o îngrijească.

Ieri-noapte, am auzit ore întregi tusea și horcăitul Mariei. Laurence dormea liniștit. Fiecare zgomot înfundat ce străbătea prin perete, mă umplea de-o tristețe nespusă.

Dimineața, când m-am trezit, m-am dus s-o văd pe muribundă. Stătea tot timpul în pat, albă, resemnată, cu zîmbetul pe față. Capul, ridicat pe două perne, avea un soi de lincezeală blîndă ; brațele subțiri și străvezii și le ținea pe cearșaf de-a lungul bietului ei trup ce se contura sub pînză, în cîteva linii simple și jalnice.

Camera mi s-a părut întunecoasă și rece. Seamănă cu camera mea dar e mai bine mobilată, și mai puțin murdară. O fereastră largă dă spre zidul cel mare și negru, aflat la cîteva metri mai încolo.

Marie era singură, nemișcată, cu ochii larg deschiși, uitîndu-se în tavan cu acel aer gînditor și sfîșietor al bolnavilor care văd dincolo de viață. Pâquerette coborîse să-i aducă dejunul. Pe o măsuță, lîngă un fotoliu, se afla o armată de sticle, un singur pahar și resturi de carne. Mi-a venit gîndul că Pâquerette avea mai cu seamă grijă de ea înșăși decît de muribundă.

Am sărutat-o pe frunte pe Marie, m-am așezat la marginea patului, luîndu-i o mîină în mîinile mele. Și-a întors capul încet și mi-a zîmbit, zicîndu-mi că n-o doare nimic, că se odihnește. Vorbele ei, cam răgușite, nu mai erau decît o șoaptă slabă și mîngîietoare. Cu fruntea aplecată, mă privea cu ochi înfrigurați și măriți ; citeai mirare și afecțiune în privirile-i mari. O milă nespusă mi-a strîns inima în fața acelei biete făpturi. Am crezut că o să izbucnesc în plîns.

Pâquerette a urcat, încărcată cu alte sticle și alte cărnuri. A deschis fereastra, plîngîndu-se că nu-i aer curat ; s-a așezat comod în fotoliu, în fața mesei, și-a început să mănînce zgomotos, vorbind în timp ce mesteca, întrebînd-o pe Marie despre amanții ei, despre viața sa

de nu de mult. Se prefăcea a nu ști că biata copilă e bolnavă ; o făcea leneșă, căreia-i place să trîndăvească în pat și să fie compătimită. Mă uitam dezgustat la bătrîna aceea stafidită, ce-și lîngea degetele, rînjind cu gura plină, glumind pe seama celei ce trăgea să moară, și care-mi arunca priviri fățarnice și obraznice, priviri de curtezană smintită, pe care le mai aruncă ochii înroșiți ai anumitor bătrîne.

După ce a isprăvit de mîncat, Pâquerette și-a întors fotoliul pe jumătate ; apoi, încrucișîndu-și mîinile peste fuste ne-a învăluit pe Marie și pe mine într-o privire ce umbla de la unul la altul, rîzînd cu un rîs rău.

— Ei, ce zici, frumoaso, îi spuse bolnavei arătîndu-mă cu degetul, nu-i așa că-i băiat drăguț ? Inima lui e singură și are nevoie de-o nouă dragoste.

Marie a zîmbit trist, închizîndu-și ochii și trăgîndu-și mîna din mîinile mele.

— Te înșeli, i-am răspuns Pâquerettei după o clipă de tăcere. Inima mea nu-i singură. O iubesc pe Laurence.

Marie și-a deschis pleoapele și mi-a întins iar degetele, iar mie mi s-a părut că sînt mai agitate, mai fierbinți.

— Laurence ! Laurence ! rînjea bătrîna. Ea își bate joc pe cinste de dumneata ! Așa-s bărbații. Iubesc pe cine-i trădează și-i părăsește. Caută-ți o iubită, bietul meu băiat.

Nu-i auzeam spusele deslușit, nedînd de obicei nici un fel de atenție sporovăielilor acestei bătrîne. Și nu știu cum se face, dar am simțit că nu mi-e bine. O căldură necunoscută mi-a năpădit ființa, într-un fior dureros.

— Ascultați, copii, a adăugat Pâquerette cît se poate de în largul ei, sînt o femeie de treabă, nu-mi place ca alții să-și bată joc de voi. Sînteți drăguți amîndoi, blînzi ca niște mielusei, buni ca pîinea caldă. Am visat să vă cunun pe-amîndoi ; știu că nicicînd nu voi fi făcut să se îmbrățișeze două micuțe făpturi mai bune. Hai, domnule, ia-o pe doamna în brațe. Toată ziua dau peste Laurence și Jacques care se pipăie pe scări.

Mă uitam la Marie. Era liniștită. Pulsul nu-i bătea mai repede. Părea că visează cu ochii ațintiți asupra mea, și nu știam dacă mă vede în visarea ei. Sărutările pe care Jacques putea să i le dea Laurencei nu tulburau prietenia liniștită ce-o avea pentru mine.

Eu însă simțeam cum o căldură neîndurătoare îmi urcă în piept și mă înăbușă. Nu știam ce înseamnă amorțea aceea bruscă ce-mi pricinuia o durere mocnită, adâncă, pătrunzând pînă-n suflet. Nu mă gîndeam nici la Laurence, nici la Jacques ; o ascultam pe Pâquerette, iar senzația de sufocare sporea, strîngîndu-mi gîtul.

Pâquerette își freca încet mîinile uscate ; ochii ei cenușii, pierduți sub pleoapele moi, străluceau straniu pe fața gălbejită. A continuat cu o voce și mai spartă :

— Stați și vă uitați unul la altul ca niște prostănaci. N-ai înțeles, Claude ? Jacques ți-o ia pe Laurence, ia-o și tu pe Marie. Ia uite, mititica zîmbește ; nici nu vrea altceva, ce mai ! În felul ăsta, nimeni n-o să fie văduvit, unii nu vor avea să le facă reproșuri celorlalți. Așa trebuie să se-aranjeze totul pe lumea asta.

Marie a ridicat mîna cu nerăbdare, făcîndu-i semn să tacă. Vocea acră a bătrînei făcea ca trupul acela topit să se înfioare. Apoi pe fața bolnavei s-a așternut o pace melancolică, o expresie de extaz recules ; m-a privit, visătoare, și mi-a spus cu o voce pătrunzătoare, pe care nu i-o cunoșteam :

— Vrei, Claude ? am să te iubesc din tot sufletul.

Și s-a ridicat.

Un aces de tuse i-a trîntit la loc pe pat trupul zgîlțit groaznic, cutremurat de durere. Cu brațele deschise și răsucite, cu capul răsturnat, se sufoca. Bietul ei piept pe jumătate descoperit, pe care suferința îl făcuse atît de copilăresc, atît de cast, se ridica îngrozitor, plin parcă de un vînt furibund. Apoi, cumplita tuse s-a domolit, copila s-a culcat la loc, cu obrații vineți, zdrobită parcă de împovărare și insensibilitate.

Rămăsesem la marginea patului, zgâlțîit eu însumi de sfîșierea muribunde. Nu îndrăznisem să mă mișc, ținut de milă și de spaimă. Ceea ce vedeam în fața mea era de-o oroare și-o duioșie atît de adînci, atît de jalnice și respingătoare, încît nu știu cum să exprim sfînta teamă ce mă ținea acolo, sfîșiat, plin de dezgust și de milă. Mă simțeam ispitit s-o bat pe Pâquerette, s-o alung de-acolo ; aș fi voit s-o îmbrățișez pe Marie ca un frate, să-i dărui sîngele meu ca să redau viața și prospețimea cărnii ei muribunde.

Așadar, aici ajunsesem : o femeie năruită de bătrînețe îmi propunea să-mi schimb inima pe o altă inimă, să-mi las metresa unuia dintre prietenii mei și să-i cumpăr astfel metresa lui ; îmi atrăgea atenția asupra avantajului acestui tîrg, rîzînd de întîmplarea asta formidabilă. Iar iubita pe care voia să mi-o dea aparținea morții. Marie era pe moarte, și Marie întindea brațele spre mine. Biată prostituță ! Strania ei puritate îi ascundea întreaga grozăvie a sărutului. Întindea buzele ca o fecioară, neînțelegînd că mai bine aș fi voit să mor decît să mă ating de gura ei, eu care eram plin de Laurence. Trupul acela palid, ars de febră, nu mai purta urma îmbrățișărilor ce-l înroșiseră ; dar era de pe acum mort, sanctificat, într-atît de pur că aș fi crezut că săvîrșesc un sacrilegiu dîndu-i un ultim fior de voluptate.

Pâquerette a privit curios criza Mariei. Femeia asta nu crede în suferința celorlalți.

— O fi înghițit pe-alături, zise, fără a se gîndi că bolnava nu mai pusese nimic în gură de două săptămîni.

Auzind-o, m-a apucat o minie oarbă. Aș fi pălmuit bucuros fața aceea gălbejită care rînjea și, cum ticăloasa deschidea iarăși gura :

— Taci ! i-am strigat cu violență și indignare.

Bătrîna și-a tras fotoliul îndărăt cu spaimă. S-a uitat la mine înfricoșată, nehotărîtă ; apoi, văzînd că nu rîd,

a făcut un gest de om beat și a îngăimat pe un ton
tărăgănat :

— Păi dacă-i interzis să glumești, n-ai decît s-o spui.
Eu una totdeauna am fost pusă pe șotii : atîta pagubă
pentru cei care plîng. N-o vrei pe Marie, să nu mai
vorbim despre asta.

Și a împins fotoliul în fața mesei, unde și-a turnat
un pahar plin ochi cu vin, pe care l-a băut cu sorbituri
mici.

M-am aplecat asupra Mariei, care horcăia încet, ador-
mită de suferință. Am sărutat-o pe frunte, ca un frate.

Pe cînd ieșeam, Pâquerette s-a întors spre mine.

— Domnule Claude, mi-a strigat, nu ești drăguț,
dar eu am să-ți dau totuși un sfat bun. Dacă o iubești pe
Laurence, păzește-o.

XXIV

Sînt gelos, gelos pe Laurence !

Pâquerette asta mi-a semănat în suflet cumplitul
chin. Am coborît, una cîte una, toate treptele deznădejdiei ;
astăzi, infamia și suferința mea sînt complete.

Știu ce nume are căldura aceea necunoscută ce-mi
umplea pieptul, făcîndu-mă să mă sufoc. Căldura asta
era gelozia, un val fierbinte de spaimă și teroare. Valul a
urcat, mi-a năpădit toată ființa. Acum, nu-i pîrticică
din mine care să nu mă doară și să nu fie geloasă, care să
nu se plîngă de oribila strînsoare de care se vaită tot
trupul meu.

Nu știu cum sînt geloși ceilalți. Eu sînt gelos din
tot trupul, din toată inima. Cînd bănuiala s-a strecurat
în mine, veghează, lucrează necruțător ; mă rănește în
fiecare clipă, mă scormonește, pătrunde tot mai adînc.
Durerea e fizică ; stomacul se strînge, membrele se pleoș-
tesc, capul se golește, îmi simt slăbiciunea și febra. Și,

mai presus de boala nervilor și-a mușchilor, îmi simt zbuciumul inimii, profund, disperat, cum mă hăituie și mă arde întruna. Un singur gând se învîrte asupra lui însuși în uriașul gol al gândurilor mele : nu mai sînt iubit, sînt înșelat, iar creierul meu bate ca un clopot acest singur sunet, măruntaiele din mine au aceeași tresărire, răsucite, sfîșiate. Nimic mai dureros ca aceste ore de gelozie ce mă lovesc de două ori, în materie și în afecțiune. Suferința trupească și suferința sufletească se împreunează într-o senzație de copleșitoare povară, neîndurătoare, zdrobindu-mă la nesfîrșit. Iar eu, eu îmi pierd răsufierea, lăsîndu-mă în voia sortii, coborînd din ce în ce mai jos în bănuielile mele, scormonindu-mi rana, pierit în fața vieții, nemaitrăind decît din gândul ce mă roade.

Dacă aș suferi mai puțin, aș voi să știu din ce-i făcută suferința mea. Aș resimți o plăcere aprigă întrebîndu-mi trupul, punînd întrebări afecțiunii mele. Sînt curios să-mi aflu adîncul deznădejdiei. Neîndoielnic, e vorba de miile de lucruri urîte ale dragostei, egoism și amor propriu, lașitate și pasiuni josnice ; e vorba de revolta simțurilor, de vanitatea inteligenței. Femeia aceasta care pleacă de la mine, obosită de mîngîierile mele, care preferă un alt bărbat în locul meu, mă rănește în toată ființa mea ; mă disprețuiește, mărturisește că a găsit o dragoste mai blîndă, mai pură decît dragostea mea. Și-apoi, e mai cu seamă un imens sentiment de singurătate. Te simți părăsit, te cutremuri de spaimă ; nu poți trăi fără ființa aceasta pe care te-ai obișnuit s-o privești ca pe o soată veșnică ; ți-e frig, tremuri, ai prefera să mori decît să rămîi orfan.

Pretind ca Laurence să fie a mea. N-o am decît pe ea, și-o păzesc ca un avar. Sîngerez, cînd mă gîndesc că Pâquerette poate are dreptate și că mîine nu voi mai avea iubită. Nu vreau să rămîn singur în mizeria mea, în adîncul decăderii mele. Mi-e teamă.

Și totuși nu pot închide ochii, nu pot trăi fără să știu. Unii băieți, când simt că o femeie le e necesară, o acceptă așa cum e, nu vor să-și strice liniștea răscolindu-i viața. Eu însă n-am puterea să nu știu. Bănuî. Mîntea mea nefericită mă împinge fie să-mi recunosc greșeala, fie să mă conving ; simt nevoia să sălășluiesc în Laurence, să mor, dacă ea trebuie să mă părăsească.

Seara, mă prefac că ies în oraș și mă strecor pe ascuns la Marie. Pâquerette moțăie ; muribunda îmi zîmbește slab, fără a întoarce capul. Mă duc la fereastră și stau acolo. Și spionez, mă aplec ca să văd în curte și în camera lui Jaques. Uneori mă duc și crăp ușa, ascult zgomotele de pe scări. Nemiloase ceasuri. Mîntea mea încordată trudește din greu, membrele îmi tremură de zbucium și atenție susținută. Când voci răzbat din odaia lui Jacques, de emoție mi se pune un nod în gît. Dacă o aud pe Laurence că pleacă din mansarda noastră, iar jos, nu se oprește pe pragul de la ieșire, o arsură îmi străbate pieptul : am numărat treptele, îmi spun că s-a oprit la etajul al treilea. Atunci mă aplec, sînt în primejdie să cad ; aș voi să pătrund pe fereastra aceea ce se deschide la cinci metri mai jos de mine. Mi se pare că aud sărutări, îmi aud numele rostit cu rîsete ironice. Apoi, cînd Laurence se ivește în sfîrșit pe prag, în curte, arsura mă străbate din nou. Răsuflu din greu, sînt zdrobit. Mă surprinde, n-o așteptam. Încep să mă îndoiesc, nu mai știu dacă am numărat bine treptele pe care le avea de coborît.

Multă vreme joc jocul ăsta crud cu mine însumi. Inventez capcane, mi se urcă sîngele la cap, nu-mi mai amintesc ce-am văzut. Certitudinea fuge de mine, bănuielile se ivesc și dispar mai devoratoare pe zi ce trece. Dispun de-o pricepere infernală ca să spionez și să cuget asupra cauzelor suferinței mele ; mîntea mea pune stăpînire aprig pe faptele cele mai mărunte, le adună, le leagă, scoate din ele deducții minunate. Fac treaba asta cu o luciditate uimitoare ; compar, discut, adun, resping, ca

un adevărat judecător de instrucție. Dar din clipa cînd cred că dețin o certitudine, inima îmi sare din loc, carnea tresare pe mine, nu mai sînt decît un copil care plînge, simțind cum îi scapă realitatea.

Mi-ar place să pătrund în viața semenilor mei, să le scotocesc misterele ; sînt curios de toate lucrurile pe care nu le știu, îmi plac în mod straniu aceste delicate operații ale inteligenței, pornită în căutarea unei soluții necunoscute. Simți o voluptate minunată să cîntărești fiecă cuvînt, fiecă răsuflare ; de la cîteva date vagi, ajungi, printr-un mers încet și sigur, matematic, la cunoașterea adevărului întreg. Pot să-mi pun istețimea în slujba fraților mei. Dar cînd e vorba de mine, devin atît de pătimaș, că nu mai știu nici să văd, nici să aud.

Ieri, am stat două ore în cameră la Marie. Noaptea era întunecată și umedă. În față, pe zidul cel gol, fereastra lui Jacques puneă un pătrat mare de lumină galbenă. Umbre bizare, mărite umblau încolo și-ncolo prin acest pătrat.

O auzisem pe Laurence închizînd ușa de la camera noastră, dar în curte nu coborîse. Recunoșteam umbra lui Jacques, pe zid, lungă și dreaptă, agitîndu-se cu mișcări scurte și precise. Și mai era încă o umbră, mai scurtă, mai înceată, mai nehotărîtă în mișcările ei ; parcă recunoșteam umbra asta, ce mi se părea a avea un cap puternic, mărit de un coc de femeie.

Uneori, pătratul de lumină galbenă rămînea gol, palid și șters, gol și liniștit. Iar eu, aplecat în afară, gîfîind, mă uitam cu atenție îndurerată, suferind de pe urma acelui gol și a luminii liniștite, dorind cu spaimă ca o masă neagră să se ivească și să-și trădeze secretul ei. Apoi, deodată, pătratul se însuflețea : o umbră trecea, două umbre se amestecau, nemăsurat de mari și atît de stranii că nu puteam surprinde formele nici explica mișcările. Minteă mea căuta cu disperare înțelesul acelor pete întunecoase ce se alungeau, se lăteau, lăsînd uneori să se

ghicească un cap sau un braț. Capul și brațul se deforma numai decît, se topeau. Și nu mai zăream decît ceva ca un val de cerneală oscilant, răspîndindu-se în toate părțile, mînjind zidul. Voiam să înțeleg, și ajungeam să disting siluete monstruoase de animale, profiluri stranii. Mă pierdeam în coșmarul acestei viziuni, urmăream cu groază masele acelea ce dansau pe tăcute, mă cutremuram la gîndul a ceea ce aveam să descopăr, plîngeam de furie văzînd că toate acelea n-aveau nici un sens și că nu aveam să aflu nimic. Și deodată, pata de cerneală, într-un ultim salt, într-o ultimă grimasă, curgea de-a lungul zidului, de-a lungul tenebrelor. Și din nou pătratul de lumină galbenă rămînea pustiu, mohorît. Umbrele trecuseră, fără a-mi dezvălui nimic. Mă aplecam și mai disperat, așteptînd cumplitul spectacol, spunîndu-mi că viața mea depinde de acele pete negre ce săltau pe zidul galben.

Un fel de furie m-a cuprins în cele din urmă în fața dramei ironice ce se juca în fața mea. Personajele acelea stranii, scenele rapide și de neînțeles își băteau joc de mine ; aș fi voit să-mi stea în putere să pun capăt acelei farse lugubre. Mă simțeam zdrobit de emoție, ros de îndoială.

Am ieșit încetișor din camera Mariei, mi-am scos pantofii, punîndu-i pe palier ; apoi, frămîntat, neliniștit, am început să cobor scările, oprindu-mă pe fiecare treaptă, ascultînd tăcerea, înspăimîntat de zgomotele ușoare ce urcau pînă la mine. Ajuns în fața ușii lui Jacques, după cinci minute nesfîrșite de teamă și de ezitare, m-am aplecat încet, penibil, și mi-am auzit pocnind oasele gîtului. Mi-am lipit ochiul drept de gaura cheii : n-am văzut decît bezna. Atunci mi-am lipit urechea de ușă : tăcerea zumbăia, în capul meu se afla un mare șopot ce mă împiedica să aud. Flăcări îmi treceau prin fața ochilor, un bubuit surd ce sporea umplea coridorul. Lemnul ușii îmi ardea urechea ; mi se părea că vibrează tot. În spatele ușii,

aveam impresia că surprind uneori oftături înăbușite ; pe urmă mi se părea că moartea trecuse prin camera aceea tăcută. Și nu mai știam ce să cred. Nu puteam smulge nimic acelei tăceri tumultuoase, acelei nopți pline de fulgere. Nu știu cât timp am rămas îndoit în fața ușii ; îmi amintesc numai că răceala pardoselii îmi îngheța picioarele și că un mare tremur îmi zgâlțâia trupul năpădit de sudoare. Spaima și zbuciumul mă țineau ținut locului, aplecat din șale, neîndrăznind să mișc, răscolit de gelozie și tremurînd atît de tare de parcă făptuisem un omor.

Am urcat clătinîndu-mă, izbindu-mă de pereți. Am deschis iarăși geamul de la Marie, simțind în continuare nevoia să mă chinui, neputîndu-mă sustrage usturătoarei voluptăți a sfîșierilor mele. Zidul, în față, era negru ; cortina se lăsase asupra dramei, noaptea domnea acum. Ieșind, am contemplat-o pe Marie, care dormea, cu mîinile împreunate. Cred că am îngenuncheat în fața patului, înălțînd spre nu știu ce divinitate o rugăciune ale cărei cuvinte îmi veneau pe buze.

M-am culcat, dîrdîind, și am închis ochii. Vedeam, prin pleoapele închise, lumina lumînării, pusă pe o măsută în fața mea, și aveam astfel un orizont vast, pe care-l însuflețeam cu figuri lamentabile. Am trista puțință a visării, facultatea de a crea pe de-a-ntregul personaje care duc aproape o viață reală ; le văd, le ating, joacă asemeni unor actori în carne și oase scenele ce se petrec în mintea mea. Sufăr și mă bucur cu atît mai mult cu cît ideile mi se materializează iar eu le zăresc, cu ochii închiși, prin toate simțurile, prin tot trupul meu.

În lumina roz, o vedeam pe Laurence aproape goală, în brațele lui Jacques. Vedeam camera ce mi se păruse cufundată în întuneric, tăcută, iar acum plină de rîsete, de lumină. Cei doi amanți, scâldați într-o lumină orbitoare, erau strîns înlănțuiți ; se aflau acolo, sub ochii mei, luînd toate atitudinile pe care le visa mintea mea

rătăcită. Nu mai era un simplu gând, o gelozie izvorită din inimă, ci niște scene groaznice, însuflețite, de o limpezime spăimîntătoare. Trupul meu se revolta și striga ; simțeam că drama se petrece în mine, că puteam voala imaginile acelea ; pe cînd eu le descopeream, le expuneam, le evocam încă și mai goale, mai viguroase, cufundîndu-mă zadarnic în acel spectacol pe care mi-l ofeream din plin, ca să sufăr și mai mult. Bănuielile mi se întrupau, știam și vedeam în sfîrșit, aflam în imaginație certitudini pline de delicii dureroase.

Laurence a intrat și a închis ușa cu zgomot. Aducea cu ea un miros indefinisabil de tutun și de lichior. N-am deschis ochii, ascultîndu-i pașii și foșnetul hainelor, în timp ce se dezbrăca. Mă uitam la luminița roz ; și, dincolo de ea, mi se părea că o văd pe femeia aceasta, cînd trecea prin fața mea, rîzînd cu milă, dîndu-mi cu tifla, închipuindu-și că dorm.

S-a culcat, scoțînd un oftat ușor, și-a căutat o poziție comodă, pentru somn. Și-atunci, întreaga mea suferință din cursul serii mi-a năpădit în inimă ; o furie de nespus m-a cuprins, la atingerea trupului aceleia rece care-l atingea pe al meu. Mă gîndeam că Laurence se întorsese la mine ostenită de voluptate, molatecă și jilavă de trădare și desfrîu. M-am ridicat în șezut, strîngînd din pumni.

— De unde vii ? am întrebat-o cu o voce înecată și tremurătoare.

A deschis încet ochii, pe care apucase să-i închidă, și m-a privit o clipă mirată, fără să răspundă. Pe urmă, făcînd un gest din umeri, a răspuns :

— Vin de la fructăreasa din susul străzii, care m-a poftit să luăm cafeaua împreună.

Îi vedeam fața de jos în sus : pleoapele obosite i se închideau de la sine, trăsăturile ei exprimau sațul și îndestularea. Am simțit cum mă orbește sîngele văzînd-o atît de epuizată de sărutările altuia. Gîtul, lat și umflat, se întindea spre mine, incitîndu-mă la crimă ; era gros și

îndesat, impudic și lubric ; de-o' albeață insolentă, își bătea joc de mine, provocându-mă. Totul din jur a dispărut, nu mai vedeam decît gîtul acela.

— Minți ! am strigat.

Și i-am apucat gîtul între mîinile mele, orbit de furie. Am zgîlțit-o puternic, strîngînd din răsputeri. Ea mi se lăsa în voie, neîmpotrivindu-se zgîlțielilor mele, fără un geamăt, moale și abrutizată. Nu știu ce plăcere stranie mă cuprindea simțind corpul acela călduț și suplu îndoindu-se, afundîndu-se după bunul plac al furiei mele. Apoi, un fior ca gheața m-a străbătut, și, înspăimîntat, mi s-a părut că văd sînge scurgîndu-se de-a lungul degetelor mele, și m-am trîntit pe pernă, plîngînd în hohote, nebun de durere.

Laurence și-a dus mîna la gît. A tras puternic aer în piept de trei ori la rînd, apoi s-a culcat la loc, întorcîndu-mi spatele, fără un cuvînt, fără o lacrimă.

Îi răvășisem părul. Pe ceafă zăream o urmă vînată, accentuată și mai mult de umbra părului, ce-i ascundea umerii pe jumătate. Plînsul mă orbea, inima îmi era plină de o compasiune imensă și dureroasă. Mă plîngeam pe mine, care maltratasem o femeie, o plîngeam pe Laurence, ale cărei oase le auzisem trosnind sub degetele mele. Toată ființa mea se topea într-o remușcare sfîșietoare, sufletul meu îndurerat căuta deznădăjduit să repare ceea ce nu putea fi uitat. Mă cutremuram, plin de silă și de spaimă, în fața sălbăticiunii pe care o simțisem trezindu-se și murind în mine ; sufeream de groază, de rușine, de milă.

M-am apropiat de Laurence, am luat-o în brațe, vorbindu-i încet, la ureche, cu o voce mîngîietoare și deznădăjduită. Nu mai știu ce i-am spus. Mi-am revărsat întreg preaplinul inimii. Cuvintele mele au fost o lungă predică, arzătoare și umilă, blîndă și violentă, plină de orgoliu și de josnicie. M-am dezvăluit pe de-a-ntregul, cel care fusesem, cel care eram, cel care aveam să fiu ; mi-am spus povestea inimii, am răscolit pînă în străfundul ființei mele, ca să

nu las nimic ascuns. Simțeam nevoia să fiu iertat și în același timp să iert. Am învinuit-o pe Laurence, i-am pretins credință și sinceritate, i-am spus câte lacrimi am vărsat din cauza ei. Nu-i făceam reproșuri ca să mă scuz mai bine ; buzele mi se deschideau fără să vreau, întreg prezentul se revărsa din mine, gândurile mele de fiecare zi nu mai alcătuiau decît o singură jelanie afectuoasă și resemnată, fără urmă de mînie și de ranchiună. Mi-am amestecat reproșurile și mărturisirile cu efuziuni dragăstoase, cu gingășii bruște ; am vorbit limbajul pasiunii, copilăresc și inefabil, avîntîndu-se spre înaltul cerului, tîrîndu-mă la pămînt ; m-am slujit de poezia ridicolă a copiilor și-a îndrăgostiților ; am fost smintit, pasionat, beat. Și o țineam astfel, ca într-un vis, întrebînd, răspunzînd, vorbind cu o voce adîncă și monotonă, strîngînd-o pe Laurence la pieptul meu. O oră întreagă mi-am ascultat cuvintele ce-mi ieșeau singure de pe buze, blînde, mîhnite ; simțeam ușurare ascultînd muzica aceea pătrunzătoare, mi se părea că biata mea inimă îndurerată se legăna și adormea.

Laurence, cu ochii deschiși, se uita la perete fără o vorbă. Vocea mea nu părea a ajunge pînă la ea. Se afla acolo la fel de tăcută și de neînsuflețită de parcă s-ar fi aflat înconjurată de bezna și tăcerea cea mai adîncă. Fruntea ei îndărătnică, gura rece și crispată erau mărturie a hotărîrii nezdruncinate de a nu asculta, de a nu răspunde.

Și-atunci, am simțit o dorință aprigă de a-i smulge un cuvînt acestei femei. Mi-aș fi dat sîngele ca să-i pot auzi glasul ; toată ființa mea se îndrepta spre ea, o implora, o ruga cu mîinile împreunate să vorbească, să rostească un singur cuvînt. Plîngeam de pe urma tăcerii ei, un soi de rău se făcea tot mai simțit pe măsură ce Laurence devenea mai mohorîtă și mai de nepătruns. M-am simțit pradă nebuniei, unei idei fixe ; aveam imperioasă nevoie de un răspuns, făceam eforturi supraomenești, rugîndu-mă și amenințînd, ca să mulțumesc nevoia aceea care mă rodea. Mi-am înmulțit întrebările, am insistat asupra unora

dintre ele, le-am dat altă formulare, făcându-le mai imperioase ; m-am slujit de toată blîndeţea mea, de toată violenţa, implorînd, poruncind, vorbind pe un ton mîngîietor şi supus, apoi lăsîndu-mă dus de mînie, ca iarăşi să devin şi mai umil, şi mai insinuant. Laurence, fără un fior, fără o privire, părea a-mi ignora prezenţa. Întreaga mea voinţă, întreaga mea dorinţă furibundă se spargeau de surzenia nemiloasă a acestei fapturi care mi se refuza.

Femeia asta îmi scăpa. Ghiceam că există o barieră de netrecut între ea şi mine. Îi ţineam trupul strîns înlăntuit, simţind cum mi se lasă în voie cu dispreţ. Dar nu-i puteam deschide sufletul, nici pătrunde înăuntru ; inima şi gîndirea ei fugeau de mine ; nu îmbrăţişam decît o zdreanţă neînsufleţită, atît de obosită, atît de uzată, încît nu spunea nimic braţelor mele. Pe cînd eu iubeam, voiam să posed. Mă apucam cu deznădejde de ultima fiinţă ce-mi rămînea, pretindeam să-mi aparţină, simţeam o furie de avar, cînd îmi închipuiam că altcineva are de gînd să mi-o ia iar ea consimţea oarecum la acest furt. Mă revoltam, făceam apel la toate forţele mele pentru a-mi apăra bunul. Şi iată că nu strîngeam decît un cadavru la pieptul meu, decît un lucru necunoscut ce-mi era străin, al cărui înţeles nu-l puteam pătrunde. Oh, fraţilor, voi nu cunoaşteţi suferinţa aceasta, aceste elanuri de dragoste care se izbesc de un trup neînsufleţit, rezistenţa rece a unui trup cu care ai voi să te contopeşti, tăcerea drept răspuns la atîtea hohote de plîns, moarta asta cu bună ştiinţă care ar putea iubi, pe care o implori din răsputeri şi care nu iubeşte.

Cînd n-am mai avut glas, cînd mi-am pierdut orice nădejde că aş mai putea-o însufleţi vreodată pe Laurence, mi-am pus capul pe sînul ei, cu urechea lipită de inimă. Şi-astfel, sprijinit de femeia aceea cu ochii deschişi, uitîndu-mă la mukul lumînării ce fumega, mi-am petrecut noaptea cugetînd. Auzeam horcăitul Mariei, întrerupt de tuse, ce-mi venea prin perete, legănîndu-mi gîndurile.

Am cugetat. Auzeam bătăile regulate ale inimii Laurencei. Știam că-i vorba doar de un val de sînge, îmi spuneam că urmăresc cadența zgomotelor scoase de o mașină bine reglată și că zvonul ce ajunge pînă la mine nu e decît cel al unei mișcări de orologiu inconștient, ascultînd de un simplu arc. Și totuși mă îngrijoram, aș fi voit să demontez mașinăria, s-o caut ca să-i cercetez cele mai mărunte piese ; mă gîndeam serios, în nebunia mea, să despic sînul acela, să iau inima și să văd de ce bate atît de blînd și adînc.

Marie horcăia, inima Laurencei bătea aproape în capul meu. În ritmul acestui dublu zgomot, care uneori se contopea într-unul singur, am cugetat la viață.

Nu știu de ce o dorință nesățioasă de feciorie mă împingea în decăderea mea. Totdeauna port în mine gîndul unei purități imaculate, înalte, inaccessibile, gînd ce se trezește mai arzător cu fiecare din deznădejdele mele.

În timp ce-mi sprijineam capul de sînul ofilit al Laurencei, mi-am spus că femeia e născută pentru o singură dragoste.

Într-asta stă adevărul, singura căsătorie posibilă. Sufletul meu e atît de pretențios încît vrea întreaga făptură pe care-o iubește, în copilărie, în somnul, în viața ei întreagă. Merge pînă acolo încît învinuiește visele, pretinzînd că iubita e pîngărită dacă în vis a fost îmbrățișată de-o nălucire.

Toate fetele, pînă și cele mai pure, mai candidе, ajung astfel la noi deflorate de demonul nopților lor ; demon care le-a strîns în brațele lui, a făcut să se înfioare carnea lor neștiutoare, le-a dăruit, înaintea soțului, primele mîngîieri. Încît nu mai sînt fecioare, nu mai au sfînta neștiință.

Eu unul aș voi ca soția să-mi vină plăsmuită de-a dreptul din mîinile lui Dumnezeu ; aș voi-o albă, curată, neînsuflețită încă, iar eu aș trezi-o. Ar trăi din mine, nu m-ar cunoaște decît pe mine, n-ar avea alte amintiri decît cele

ce i-ar veni de la mine. Ar întruchipa visul divin al unei nuntiri a sufletului cu trupul, veșnic, trăgându-și seva din ea însăși. Dar când buzele femeii cunosc alte buze, când sîinii au fremătat la alte mîngîieri, dragostea nu poate fi decît un chin de fiecare zi, o gelozie de fiecare oră. Femeia aceasta nu-mi aparține, ea aparține amintirilor ei ; se zvîrcolește în brațele mele, gîndindu-se poate la mîngîieri mai de demult ; îmi scapă fără încetare, are o întreagă viață ce n-a fost a mea, nu e a mea. Iubesc și mă sfîșii ; plîng în fața acestei ființe pe care n-o posed, pe care n-o mai pot posedea pe de-a-ntregul.

Lumînarea fumega, odaia se umplea de un aer îmbîcsit, gălbui. Auzeam horcăitul Mariei, mai sacadat. Ascultam inima Laurencei și nu-i puteam înțelege limba. Neîndoielnic că inima aceea vorbea o limbă necunoscută ; îmi țineam răsufarea, îmi ascuțeam mintea, înțelesul continua să-mi scape. Poate că îmi povestea trecutul acelei ființe jalnice, povestea ei de rușine și mizerie. Bătea rar, ironic, lăsînd silabele să cadă fără efort ; nu se grăbea să isprăvească, părea să se complacă în povestirea groaznicei aventuri. Ghiceam uneori ce putea spune. Nu-i știam trecutul, refuzasem să-l cunosc, încercasem să-l uit ; dar cu de la sine putere, trecutul acesta se povestea singur, se înfățișa gîndurilor mele așa cum trebuie să fi fost. Știam ce infamii se cuvenea să-mi imaginez ; chiar și în neștiința în care mă complăceam, întreceam fără doar și poate realul, cădeam în coșmar, exagerînd răul. În ceasul acela aș fi voit să știu totul, tot adevărul faptelor. Ascultam inima aceea cinică și greoaie ce-mi povestea cu glas scăzut lunga-i poveste, într-o limbă necunoscută, iar eu nu-i puteam urmări spusele, neștiind ce să cred de cele cîteva cuvinte ce mi se părea că le prind în trecere.

Apoi, deodată, inima Laurencei a început să vorbească altă limbă. A vorbit de viitor, și am înțeles-o. Bătea limpede, vorbind mai repede, cu mai multă asprime și ironie.

Spunea că se îndreaptă spre canalul cu scursori și că se grăbește să ajungă acolo. Laurence avea să mă părăsească a doua zi, reluându-și viața de pripas ; ar fi aparținut mulțimii ; avea să coboare cele câteva trepte ce-o mai despărțeau încă de fundul canalului. Atunci avea să se cufunde ca o brută, n-avea să mai simtă nimic, și se va declara fericită. Avea să moară într-o noapte, pe trotuar, beată și istovită. Inima îmi spunea că trupul avea să ajungă în amfiteatrul de disecții, unde urma să fie tăiat în patru ca să se știe câtă amărală și grețosenie cuprinde. Eu, la aceste vorbe ale Spurcatului, o vedeam pe Laurence învinețită, tîrîtă prin noroi, mînjită de mîngîieri infame, întinsă și țeapănă pe piatra cea albă. Se scormonea cu niște cuțitașe mici în măruntaiele celei pe care eu o iubeam de moarte și o înlănțuiam disperat cu brațele.

Viziunea sporea, camera se umplea de năluci. O lume a desfrîului trecea într-o lungă procesiune dezolantă. Viața, cu tot ce are ea mai groaznic și mai întinat, mi se desfășura pe dinainte, în tablouri spăimîntătoare. Întreaga cursoare omenească se perinda prin fața mea, înveșmîntată în mătase, acoperită de zdrențe, tînără și frumoasă, bătrînă și descărnată. Trecerea acelor bărbați și femei ce se-ndreptau spre putreziciune a ținut mult și m-a înspăimîntat.

Inima bătea, bătea. Acum spunea mînioasă : „Iubita ta vine din noapte și se duce în glod. Tu mă iubești, eu n-am să te iubesc niciodată, deoarece sînt o inimă lipsită de sentimente, ce nu slujește la nimic. Degeaba vrei să te cufunzi în infamie ; vrei să te scobori în noroi, noroiul însă nu poate ajunge la tine. Întrebi tăcerea, te luminezi la întunericul nopții ; zgîlții un cadavru necunoscut, pe care ai face mai bine să-l duci numaidecît pe dalele amfiteatrului de disecție.”

Nu mai știu ce-a fost. Inima a încetat să mai bată, feștila lumînării s-a stins într-o sfîrșială de seu. Am rămas

pe sînul Laurencei, închipuindu-mi că mă aflu în adîncul unei mari scobituri negre, jilave și pustii.

Marie horcăia.

XXV

În dimineața asta, trezindu-mă, am avut un elan de dureroasă speranță.

Fereastra rămăsese deschisă și m-am trezit înghețat.

Mi-am apucat capul în mîini, mi-am spus că tot glodul ăsta nu putea exista cu-adevărat, că îmi plăcea să visez fără temei infamia. Avusesem un coșmar înfiorător ; cutremurat încă de viziunea aceea, am zîmbit la gîndul că nu-i decît un vis și că aveam să-mi reiau viața mea liniștită sub soare. Refuzam să accept amintirea, mă revoltam, negam. Mă indignam în numele onoarei.

Nu, nu era cu putință să sufăr într-atît, ca viața să fie atît de necruțătoare, de rușinoasă ; era imposibil să existe asemenea rușini și-asemenea dureri...

M-am sculat încetîșor, m-am dus la fereastră să inspir din răspuțeri aerul dimineții. L-am văzut pe Jacques sub mine, fluierînd liniștit și privind în curte. Și-atunci mi-a venit ideea să cobor și să-l întreb ; era o minte puternică și dreaptă, ce-avea să-mi domolească febra, un om onest ce-ar fi răspuns cu franchețe întrebărilor mele, care mi-ar spune dacă o iubește pe Laurence și ce relații întreține cu ea. Într-asta poate că stătea salvarea mea. Nu voi mai simți căldura asta cumplită ce-mi devora pieptul, mă voi odihni în Laurence, voi adopta o purtare înțeleaptă, ce-avea să ne scoată, pe ea și pe mine, din dragostea asta disperată și sîngeroasă în care ne cufundasem.

Vedeți, fraților, cum, aproape de cumplitul deznodămînt, și încă mai nutream speranță. Oh ! biata mea inimă : copil mare pe care fiecă rană o face încă și mai tînără, încă și mai fierbinte. Trecînd prin fața Laurencei, ca să mă duc

la Jacques, am privit-o o clipă pe femeia aceea adormită, și, după atâtea lacrimi, am sperat iarăși în căința ei.

L-am găsit pe Jacques la lucru. Mi-a întins mîna onest, cu un zîmbet limpede și sincer. L-am privit drept în față ; n-am văzut în trăsăturile lui liniștite trădarea pe care-o căutam. Dacă băiatul ăsta mă înșeală, nu știe că face să-mi sîngereze inima.

— Cum așa ! mi-a spus el rîzînd, vezi că ești mai leneș decît mine ? Mie, om serios, îmi prinde bine să mă scol la ora șase.

— Ascultă, Jacques, i-am răspuns, sînt bolnav, am venit să mă vindec. Am pierdut conștiința celor ce mă înconjoară, nu mai am știință nici de mine însumi. În dimineața asta, cînd m-am sculat, am înțeles că sensul vieții îmi scapă, m-am simțit pierdut în vârtej și abise. De asta am coborît ca să-ți strîng mîna și să-ți cer sfat și ajutor.

Urmăream pe fața lui efectul spuselor mele. A devenit grav și și-a plecat ochii. Nu avea atitudinea unui vinovat, ci pe aceea a unui judecător, aproape.

Am adăugat cu voce tremurătoare :

— Trăiești alături de mine, știi ce viață duc. Am avut nefericirea asta, la început, să dau peste o femeie ce m-a împovărat și m-a zdrobit. Multă vreme am ținut-o pe femeia asta din milă și simț al dreptății. Astăzi, o iubesc pe Laurence. N-o păstrez din furie amoroasă. Nu vin să-ți cer să-ți pui istețimea la bătaie și să mă scapi de ea ; ci vreau, dacă e cu putință, să mă îmbărbătezi cu speranțe, domolindu-mi înfrigurarea, făcîndu-mă să văd că nu chiar totul din mine e rușine. Ți-am spus-o, nu mă mai recunosc pe mine însumi. Fă-mi serviciul și scotocește-mi ființa, expune-o sîngerînd în fața ochilor mei. De cumva nu mai am nimic bun, de sînt întinat trupește și sufletește, sînt cît se poate de hotărît să mă cufund, să mă înec în noroi. Dacă, dimpotrivă, izbutești să-mi dai speranța unei răscumpărări, voi face noi eforturi pentru a ajunge la lumină.

Jacques mă asculta, dînd din cap cu tristețe. După o tăcere, am continuat :

— Nu știu dacă mă înțelegi așa cum trebuie. O iubesc pe Laurence cu furie, pretind ca ea să mă urmeze în lumină sau în noroi. Aș muri de spaimă, de m-ar lăsa singur în adâncul rușinii ; inima mi-ar plesni de durere, dacă aș afla că, în decăderea ei, a avut parte și de alte sărutări decît ale mele. E a mea prin toată mizeria, prin toată urîtenia ei. Nimeni n-ar voi o asemenea biată făptură. Gîndul ăsta mi-o face încă și mai dragă, și mai prețioasă ; e nedemnă de toți, eu singur o accept ; de-aș ști că un altul a avut tristul meu curaj, furia mea geloasă ar fi cu atît mai mare cu cît i-ar trebui mai multă dragoste, mai mult devotament celui care mi-ar fura-o pe Laurence. Așadar să nu începi să cugeți de față cu mine, Jacques ; n-am ce face cu ideile tale despre viață, cu voința și îndatoririle tale. Sînt sau cu mult mai presus, sau mult mai prejos, pentru a te urma pe calea ta. Tu, care ai mintea sănătoasă, încearcă doar atît, să mă încredințezi că Laurence mă iubește, că eu o iubesc pe Laurence, că trebuie s-o iubesc.

Mă însuflețisem vorbind, fremătam, simțeam cum urcă nebunia în mine. Jacques, din ce în ce mai grav, din ce în ce mai trist, mă privea, și-mi spuse cu glas scăzut :

— Copil ! Biet copil !

Apoi mi-a luat mîinile și mi le-a ținut într-ale lui, plin de reculegere, tăcînd. Carnea ardea pe mine, pe cînd el era rece ; simțeam cum fața mi se crispează, pe cînd zadarnic mă căutam în propria lui față, care rămînea gravă și puternică.

— Claude, mi-a spus în cele din urmă, visezi, dragă prietene, ești în afara vieții, în plin coșmar și minciună. Ai febră, delirezi ; inima și corpul tău sînt bolnave. În suferința ta, nu mai vezi lucrurile de pe lumea asta așa cum sînt ele. Faci din țîntar armăsar și invers, micșorezi munții, orizontul tău e orizontul ameteții, însuflețit de plămuiți înfricoșetoare, care nu sînt decît umbre și oglindiri. Îți jur că simțurile și sufletul tău se înșală, că simți și iu-

bești ceea ce nu există. Lasă, îți cunosc eu boala, și-i știu chiar și cauzele. Erai făcut pentru o lume de puritate, de onoare ; te îndreptai spre noi lipsit de apărare, fără noimă, cu inima deschisă, cu mintea liberă ; aveai nemăsuratul orgoliu de-a crede în puterea duioșiei tale, în dreptatea și adevărul rațiunii tale. Altundeva, într-un mediu demn, ai fi crescut în demnitate. Dar printre noi, virtuțile tale ți-au grăbit căderea. Ai iubit când se cuvenea să urăști ; ai fost blând când trebuia să fii necruțător ; ți-ai ascultat conștiința și inima, când trebuia să dai ascultare plăcerii și interesului. Și iată de ce ai ajuns nevrednic. Povestea ta e tristă ; cred că te simți pedepsit cu vîrf și îndesat în mîndria ta, care îți dădea ghes să trăiești în afara părerii lumii. Astăzi, rana ta sîngerează, răscolită, iritată chiar de mîinile tale, ce-o sfîșie. Ai adus în căderea ta patima firii tale, ai voit să te pierzi pe de-a-ntregul, de cum ai simțit că piciorul tău pătrunde răul. Acum, te tăvălești cu o sfîntă oroare, cu o bucurie amară și pătimașă pe patul josnic în care te-ai culcat. Te cunosc, Claude, înduri cu greu înfrîngerea, nu vrei să fii învins numai pe jumătate. Îmi îngădui, mie, omului practic, omului lipsit de inimă, să să încerc să te vindec, arzîndu-ți rana cu fierul roșu ?

Am făcut un gest de nerăbdare, deschizînd gura.

— Știu ce-o să-mi spui, a continuat Jacques cu și mai mare însuflețire. O să-mi spui că nu vrei să te vindeci, și că fierul meu roșu n-o să-ți smulgă nici măcar un strigăt, deoarece rana ta e prea putredă. Și mai știu ce gîndești, deoarece îți văd mînia și disprețul. Gîndești că noi prețuim mai puțin decît tine, noi cei care nu iubim și care nu plîngem ; gîndești că noi am zămislit lumea asta, pe femeia de pe urma căreia suferi, că sîntem lași și lipsiți de inimă, iar felul nostru de a fi tineri e mai rușinos decît dragostea și decăderea ta. Mi-ai strigat, mie care mă bălăcesc în același noroi ca și tine, că îți vine să mori de rușine, că eu nu am suflet, dacă nu mor împreună cu tine. Se prea poate să ai dreptate ; ar trebui să plîng amarnic, să-mi frîng

mîinile. Numai că nu simt nevoia să plîng ; n-am nervii tăi de femeie, nici delicateţea senzaţiilor tale. Înţeleg că suferi datorită mie, datorită altora, datorită tuturor celor care iubesc fără dragoste, şi mi-e milă de tine, biet copil mare ce eşti, căci îmi pari a suferi atîta de pe urma unei suferinţe pe care n-o cunosc. Încă nu mă pot înălţa pînă la tine, şi nu pot împărtăşi ruşinea şi durerea ta, din cauza preamultului tău suflet şi-a preaascuţitului tău simţ al dreptăţii ; vreau, barem, ca să te vindec, să-ţi dărui laşitatea şi cruzimea noastră, să-ţi smulg inima, să-ţi las pieptul gol. Şi-atunci vei merge pe-acelaşi drum cu toţi tinerii.

Ridicase glasul, îmi strîngea mîinile puternic, aproape cu mînie. Într-asta se vede că stătea toată patima lui Jacques : o patimă cumplită alcătuită din judecată şi datorie. Eu, palid în faţa lui, cu capul pe jumătate întors, zîmbeam plin de dispreţ şi de zbucium.

— Laurence a ta, a continuat el **energic**, Laurence a ta e o stricată ! E urîta, e bătrîna şi e josnică. Te poftesc să urci la tine în cameră şi s-o zvîrli în stradă ; e numai bună să se scurgă laolaltă cu celelalte zoi. E mai bine de un an de cînd tîrfa asta te roade şi te murdăreşte ; e timpul să lepezi păducherniţa de pe trupul tău, şi să-ţi cureţi, să-ţi speli mîinile. Înţeleg uimirea cărnii ; aş iubi-o pe Laurence o noapte, dacă vreau şi dacă mă cuprinde o patimă ruşinoasă ; dar a doua zi voi înapoia trotuarului ce-i al trotuarului, apoi aş arde miresme în cameră. Urcă, azvîrle-o pe fereastră, dacă nu iese destul de repede pe uşă. Fii crud, fii laş, fii nedrept, făptuieşte o fărădelege. Dar, pentru numele lui Dumnezeu ! nu ţine o femeie de teapa ei la tine în casă ! Femeile astea sînt caldarîmul pe care calci ; aparţin trecătorilor ca şi pavelele de pe stradă. Lipseşti lumea de bunul ei, ţinînd pentru tine singur o proprietate publică. Dreptatea în cazul de faţă constă în a nu fura pe nimeni. Nu te sluji ca un avar de bunul tuturor. Vezi tu, caut insulte grosolane ca să te scot din sărite ; aş

voi să te fac demn de vîrsta ta, învățîndu-te să insulti femeia, să te slujești de ea în chip practic. De un an de zile, ce altceva ai făcut decît să plîngi ? N-ai lucrat nimic, trăiești ca un deklasat, n-ai nici un viitor. Laurence e îngerul tău rău care ți-a ucis inteligența și speranțele. Laurence trebuie ucisă. Așteaptă, am să-ți azvîrl în față o ultimă infamie. Nu ai dreptul să trăiești ca un om sărac, cîtă vreme stai alături de femeia asta ; dacă ai munci, dacă ai lupta de unul singur, ai putea muri de foame, dar ai muri cu fruntea sus. Cei cîtiva prieteni pe care-i aveai s-au îndepărtat ; i-ai văzut plecînd cu răceală, unul cîte unul. Știi ce spun ? Spun că nu-și explică mijloacele tale de existență, că nu înțeleg cum de poți păstra o metresă în mizeria ta ; bogații cînd fac pomană, zic asta pe seama săracilor care au un cîine. Și spun, prietenii ăștia, că se-ascunde ceva aici, că mănînci pîinea cîștigată de Laurence altundeva.

M-am ridicat brusc în picioare, cu mîinile strîns lipite de piept. Primisem insulta drept în față, îi simțeam frigul ce mă îngheța ; eram țeapăn și rece ; nu mai știam dacă sufăr. Nu-mi închipuiam că am ajuns atît de jos în părerea lumii ; dorisem rușinea cu bună știință, dar nu insulta. Am dat îndărăt pas cu pas, pînă la ușă, uitîndu-mă la Jacques care se ridicase și el, și care mă contempla cu o violență mîndră. Cînd am fost pe prag, mi-a zis :

— Ascultă, pleci fără să-mi strîngi mîna, văd eu că n-o să-mi ierți rana pe care ți-am făcut-o. Și pentru că tot sînt laș și fără inimă, am o ultimă infamie să-ți propun. Nu te voi fi chinuit, nu-ți voi fi stîrnit dezgustul, fără să te vindec. Trimite-mi-o pe Laurence. Am curajul s-o țin o noapte ; mîine, amorul nostru va fi mort, o vei alunga pe femeia asta ce nu va mai fi a ta. Dacă ai nevoie de-o nouă dragoste ca să te mîngîi mai grabnic, urcă și îngenunchează lîngă patul Mariei, și iubește-o. N-o să-ți fie povară prea multă vreme.

Vorbea cu o minie rece, cu o convingere mîndră și disprețuitoare ; părea să calce în picioare orice dragoste, să calce peste femeile de care se slujea din capriciu și ca să fie în pas cu moda ; se uita drept în fața lui, ca și cum l-ar fi văzut pe omul matur de mîine felicitîndu-l pentru rușinile cugetate din tinerețe.

Așa se face că Jacques, omul cel practic, semăna cu Pâquerette ; amîndoi mă sfătuiau să fac un schimb josnic, să recurg la un leac mai îngreșetor și mai amar decît boala în sine. Am trîntit ușa cu putere, și am urcat, aproape liniștit, prostit de durere.

Se află în deznădejde o clipă cînd inteligența e depășită, cînd evenimentele ce se desfășoară se amestecă și nu mai au nici un înțeles. Cînd m-am trezit în fața Laurencei, care dormea, am uitat că-l văzusem pe Jacques, mi-au ieșit din minte sfaturile și insultele lui ; inima și rațiunea acestui om mi se păreau prăpastiile întunecoase în care nu puteam coborî. Eram singur, față în față cu dragostea mea, ca ieri, ca totdeauna ; nu mai aveam decît un gînd, s-o trezesc pe Laurence, s-o strîng în brațe, s-o silesc la viață și la sărutări.

Am trezit-o, am luat-o năvalnic în brațe, am strîns-o de s-o fac să țipe. Eram însuflețit de-o furie tăcută, de-o voință de neînfrînt. Eram obosit să mă aflu în afara Laurencei, să nu știu ce se petrece cu ea ; găseam că-i mult mai simplu să fiu ea însăși. Îmi spuneam că astfel nu voi mai avea bănuieli, că o voi sili să mă iubească, încălzindu-i inima cu mîngîierile mele.

Laurence nu-mi vorbise de două zile. Durerea i-a descleștat gura. S-a zbatut și mi-a strigat răstit :

— Lasă-mă, Claude, mă doare ! Ce idee, să trezești oamenii din somn și să-i sufoci !

Am îngenuncheat pe pardosea, lîngă marginea patului, și am întins mîinile spre călăul meu.

— Laurence, i-am șoptit cu voce blîndă, vorbește-mi, iubește-mă. De ce ești atît de nemiloasă, ce ți-am făcut,

de ce buzele și inima ta rămân mute ? Fii sinceră, fă-mă să îndur toate suferințele într-o singură oră, sau aruncă-te la pieptul meu, și să trăim fericiți. Spune-mi totul, dezvăluie-mi gândurile și simțămintele tale. Dacă nu mă iubești, dă-mi lovitura de moarte, zdrobește-mă, pleacă. Dacă mă iubești, rămii, dar rămii la inima mea, aici aproape, pentru că mi-e frică văzându-te tăcută și posomorîta zile întregi, privindu-mă cu ochi de moartă. Simt că-mi pierd mințile în pustiul în care mă tîrîi după tine ; ameteșc aplecîndu-mă asupra ta, într-atît de-adînc e întunericul din tine, într-atît de tăcută oroarea. Nu, nu mai pot trăi nici măcar o zi fără să știu dacă mă iubești, sau îți sînt indiferent, vreau să te explici chiar acum, ca în sfîrșit să te pot cunoaște. Mentea mea a ostenit să tot caute, e plină de explicații jalnice pe care și le-a dat asupra ființei tale. Dacă nu vrei să-mi stea inima și să-mi pierd mințile, vorbește, spune cine ești, încredințează-mă că nu ești moartă, că încă mai ai destul sînge în vine ca să mă poți iubi sau urî. Am ajuns în pragul nebuniei. Ascultă, mîine o să plecăm în Provența. Îți amintești de copacii cei mari de la Fontenay ? Acolo, sub soarele cel dogorîtor, copacii sînt și mai mîndri, și mai puternici. O să ducem o viață plină de dragoste pe pămîntul acela arzător, ce-ți va reda tinerețea și-ți va dărui o frumusețe sumbră, pătimașă. Ai să vezi. Cunosc într-un ascunziș, cu iarbă mare, o căsuță neagră, înverzită toată pe una din părți, de iederă și caprifoliu ; e înconjurată de-un gard viu, nu mai înalt decît un copil, ce ascunde cele zece leghe ale văii, și nu zărești decît perdelele albastre ale cerului și covorul verde al cărării. În ascunzișul, în cuibul ăsta o să ne iubim ; va fi universul nostru, acolo vom uita viața pe care am dus-o în odaia asta sinistră. Trecutul nu va mai exista ; singur prezentul, cu soarele lui puternic, natura roditoare și dragostele ei puternice și plăcute vor exista pentru inimile noastre. Oh ! Laurence, fie-ți milă, vorbește-mi, iubește-mă, spune-mi că vrei să vii cu mine !

Laurence stătea în șezut, ștergându-se liniștit la ochii umflați de somn, descâlcindu-și părul, întinzându-și mâinile. Căscă. Cuvintele mele păreau să nu aibă alt efect asupra ei decât cel al unei muzici neplăcute. Rostisem ultimele cuvinte cu lacrimi în ochi și cu atîta sfîșiere, încît s-a oprit din căscat și m-a privit cu un aer contrariat și amical totodată. Și-a tras cămașa pe picioarele desculțe, apoi și-a împreunat mâinile.

— Bietul meu Caude, mi-a spus, cu siguranță că ești bolnav. Faci pe copilul, îmi ceri lucruri care zău că nu sînt nostime. Dacă ai ști cum mă mai obosești cu veșnicele tale îmbrățișări, cu întrebările tale stranii ! M-ai strîns de gît nu de mult, acum plîngi, cazi în genunchi în fața mea, ca și cum aș fi sfînta fecioară. Nu înțeleg nimic din toate astea. Niciodată n-am mai întîlnit un bărbat ca tine. Tot timpul sari pe mine să mă sufoci, să mă întrebi dacă te iubesc : te iubesc, de vreme ce rămîn cu tine fără ca tu să-mi dai para chioară. Ai face mai bine, decât să-ți pierzi mințile cu toate aiurelile astea, să-ți cauți ceva de lucru, care să ne îngăduie să mîncăm mai des. Asta-i părerea mea.

Și s-a întins leneș, întorcîndu-mi spatele, ca să n-o bată la ochi lumina ferestrei, împiedicînd-o s-adoarmă din nou. Am rămas în genunchi, cu fruntea sprijinită de saltea, istovit de elanul ce mă dusesese pe aripile lui ; mi se părea că mă înălțasem sus de tot și că o mîna neîndurătoare și rece m-a împins, iar eu am căzut cît eram de lat din tăriile cerului. Și-atunci, mi-am amintit de Jacques ; dar amintirea lui mi se părea îndepărtată și ștearsă, aș fi jurat că trecuseră ani de cînd auzisem groaznicele cuvinte ale omului practic. Inima mea și-a mărturisit pe tăcute că omul acesta, în egoismul lui, avea poate dreptate : am fost iute ispitit s-o înșfac pe Laurence în brațe și s-o duc la prima răspîntie.

Nu puteam rămîne astfel între Jacques și Laurence, între dragostea și suferințele mele. Trebuia să mă liniș-

tesc, să iau o hotărîre ; simţeam nevoia să mă plîng şi să pun întrebări, să aud o voce răspunzîndu-mi şi să-mi dea o certitudine.

Am urcat la Pâquerette.

Niciodată nu intrasem în camera acestei femei. Se află la etajul şapte, sub acoperiş ; o cameră mică, mansardată, iar lumina zilei pătrunde pe-o ferestruică oblică, al cărei geam se ridică cu o tijă de fier. Tapetul de pe pereţi atîrnă în fîşii negricioase ; mobilele, o comodă, o masă şi un pat de chingi, se sprijină unele de altele ca să nu cadă. Într-un colţ, se află o etajeră din palisandru, cu dîre aurii de-a lungul baghetelor, plină de sticlărie şi porţelanuri. Cicioaba e murdară, ticsită cu tingiri ciobite, pline de zoi unsuroase ; pluteşte un miros puternic de prăjeală şi de mosc, amestecat cu mirosul acela acru şi greţos al bătrînilor.

Pâquerette stătea cufundată cu gravitate într-un fotoliu roşu, a cărui stofă, roasă pe alocuri, lăsa să se vadă cîlţii spătarului şi ai braţelor. Citea o cărţulie galbenă, pătată, pe care a închis-o şi-a pus-o pe comodă.

I-am luat mîinile, am plîns. M-am aşezat pe un taburet, la picioarele ei. În deznădejdea mea, mă simţeam ispitit să-i spun mamă. I-am povestit cele ce mi se întîmplaseră în dimineata aceea, cuvintele lui Jacques, cele ale Laurencei ; mi-am deşertat inima, mi-am mărturisit dragostea şi gelozia, am cerut un sfat. Cu mîinile împreunate, hohotînd de plîns, implorînd, m-am adresat Pâquerettei ca unui suflet bun ce cunoştea viaţa şi mă putea scăpa de noroiul în care nimerisem orbeşte.

A zîmbit în timp ce mă asculta, bătîndu-mă pe obraji cu degetele-i uscate şi gălbejite.

— Haide, haide, mi-a spus cînd emoţia mi-a pus un nod în gît şi n-am mai putut vorbi, haide, prea multe lacrimi ! Ştiam eu că într-o zi sau alta o să urci aici ca să-mi ceri ajutor şi să-ţi dau sfaturi. Te aşteptam. Prea ieşi lucrurile în serios, aşa că trebuia să ajungi la potopul ăsta de lacrimi. Vrei să-ţi vorbesc deschis ?

— Da, da, am exclamat, deschis, pe șleau !

— Ei, bine ! o sperii pe Laurence. Pe vremuri, te-ar fi dat pe ușă afară de la al doilea sărut : prea îmbrățișezi tare, băiete. Laurence stă cu tine pentru că n-are unde se duce. Dacă vrei să te descotorosești de ea, dă-i o rochie.

Pâquerette s-a oprit cu îndatorință asupra acestei fraze. A tușit, apoi și-a dat la o parte de pe frunte o șuviță de păr ce-i căzuse.

— Îmi ceri un sfat, băiete, a adăugat. Ți-aș da din prietenie sfatul pe care Jacques ți l-a dat din interes. El te-ar scăpa bucuros de Laurence.

A rîs răutăcios, iar durerea mea a devenit și mai aprinsă.

— Ascultă, i-am spus cu violență, am venit aici ca să fiu liniștit. Nu mă zăpăci. E cu neputință ca Jacques s-o iubească pe Laurence după cele ce mi-a spus în dimineața asta.

— Ei, băiete, mi-a răspuns bătrîna, ești tare neștiutor, tare necopt. Nu știu ce înțelegi tu prin dragoste, și nu știu dacă Jacques o iubește pe Laurence. Dar ceea ce știu e că se pupă amîndoi prin unghere. Pe vremuri, cîte sărutări n-am dat fără să știu de ce, cîte sărutări n-am primit, fără să știu de unde vin. Ești un băiat ciudat, care nu face nimic ca alții. N-ar trebui să te încurci cu o metresă. Dacă ești cuminte, uite ce-o să faci : o să închizi ochii și, cît se poate de binișor, Laurence o să plece. Nu mai e tînră, ar putea rămîne pe capul tău. Gîndește-te la asta. Mai tîrziu o să-ți dai cu pumnii în cap. E mai bine s-o lași să plece, de vreme ce asta așteaptă și ea.

O ascultam, uluit.

— Dar o iubesc ! am strigat.

— O iubești pe Laurence, dragă băiete, ei bine ! n-o s-o mai iubești. Asta-i tot. Oamenii se combină, apoi se despart. Asta e. Doamne sfinte ! Dar tu de unde pici ? Ce idee ți-a venit, cînd ești făcut așa cum ești, să te-apuci să iubești pe cineva ! Pe vremea mea, se iubea altfel ; pe-a-

tunci era mai ușor ca îndrăgostiții să-și întoarcă unii altora spatele, decît să mai trăiești alături de Laurence. Despărțiți-vă frumos. Nu-ți spun s-o iei pe Marie la tine : fetița asta îți displace, și cred că ai face mai bine să dormi singur.

N-o mai auzeam pe Pâquerette. Gîndul că Jacques mă putuse înșela dimineată, nu-mi venise ; acum, nu mă gîndeam decît la asta, nu izbuteam să cred, dar găseam întrucîtva o mîngîiere zicîndu-mi că poate mă mințise. Era o nouă umbră în judecata mea, un nou chin adăugat chinurilor mele. Aveam de ce înnebuni.

Pâquerette continua să vorbească pe nas :

— Aș vrea să te formez, Claude, să-ți împărtășesc din experiența mea. Nu știi să iubești. Trebuie să fii bun cu femeile, să nu le bați, să le dai dulciuri. Dar, mai cu seamă, să nu fii gelos ; dacă ești înșelat, lasă-te înșelat ; abia vei fi iubit mai mult ceva mai tîrziu. Cînd mă gîndesc la amanții mei, îmi amintesc de unul mic și blond, care se lăuda că le-a avut drept metrese pe toate fetele de la balurile publice. Vezi etajera asta, ultima amintire ce mi-a rămas : de la el e. Într-o seară, s-a apropiat de mine și mi-a spus rîzînd : „Tu ești singura pe care n-am iubit-o. Vrei să mă săruți și tu ?“ Și l-am sărutat pe-amîndoi obrazii și am cinat împreună. Uite așa trebuie să iubești.

Am ieșit din starea mea de prostrație, m-am uitat la locul în care mă aflam. Abia atunci am văzut murdăria co-cioabei, am simțit mirosul de mosc și de prăjeală. Toată înfierbîntarea îmi trecuse, am înțeles că-i o rușine să mă aflu la picioarele acelei bătrîne impure. Cuvintele pe care mi le spusese și pe care mintea mea le păstra, mi s-au precizat, înspăimîntătoare, în gînd, pe cîtă vreme înainte nu le pricepeam.

N-am avut puterea să cobor pînă la mine în cameră. M-am așezat pe o treaptă și mi-am plîns tot sîngele din inimă.

XXVI

Sînt laş, sufăr şi nu îndrăznesc să-mi cauterizez rana. Simt că Pâquerette şi Jacques au dreptate, că nu pot trăi pradă acestui groaznic chin. Nu-mi mai rămîne, de nu cumva vreau să mor din cauza asta, decît să-mi smulg dragostea din piept. Dar sînt ca muribunzii, pe care necunoscutul şi neantul îi sperie. Ştiu care sînt spaimile inimii mele acum cînd e plină de prezenţa Laurencei ; nu ştiu care i-ar fi durerile dacă n-ar mai purta-o în ea pe femeia aceasta. Prefer plînsul agoniei mele decît moartea dragostei ; dau îndărăt în faţa misterioaselor orori ale unui suflet pustiit de afecţiune.

Cu deznădejde, simt că Laurence îmi scapă. O strîng în braţele mele ca pe aspra cămaşă monahală ce mă în-sîngerează, ce-mi dăruie o voluptate amară. Mă sfîşie ; iar eu o iubesc. O iubesc pentru toţi ţepii pe care mi-i vîră în carne ; încerc extazul dureros al acelor călugări care mu-reau sub vergile cu care se loveau ei înşişi. Iubesc şi plîng. Chiar dacă trebuie să-mi alung dragostea, plînsul vreau să-l păstrez.

Şi totuşi înţeleg că acest coşmar aprig şi violent trebuie să se sfîrşească odată. Criza se apropie. Nu ştiu care dintre noi va muri. Simt ca o nelinişte ce mă ţine treaz şi mă înştiinţează de o nenorocire ce va veni. Cerul se va îndura : îmi va tămădui mintea şi-mi va lăsa inima ; mă va hărăzi mai curînd pe mine morţii decît dragostea mea.

În dimineaţa asta, am întîlnit un tînăr şi-o tînără femeie care mergeau prin lumina limpede a soarelui. Strînşi amîndoi unul într-altul, mergeau agale, nepăsători de restul lumii. Femeia se sprijinea de umărul lui, îl privea, emoţionată şi zîmbitoare, iar el, printr-o privire, o răsplătea pentru emoţia şi zîmbetul ei. Perechea strălucea.

Există aşadar îndrăgostiţi tineri. În timp ce eu trăiesc mizerabil, la întuneric, sfîşiat de o pasiune oribilă, există aşadar în razele de mai îndrăgostiţi care trăiesc plăcut. Nu credeam că se poate iubi astfel, credeam că sărutările trebuie să fie acute, sfîşietoare.

Acum îmi amintesc. Îndrăgostiţii merg doi cîte doi sub clarul de lună, în zorii de zi. Poartă veşminte uşoare. Se îmbrăţişează la fiecare pas, într-un fel tandru, recules ; trăiesc înconjuraţi de natură sau înconjuraţi de mulţime, dar totdeauna sînt singuri. Cerul le zîmbeşte, pămîntul devine discret, universul întreg e complice. Îndrăgostiţii fac schimb de inimi, trăiesc unul din viaţa celuilalt.

Eu m-am închis aici. Nu pot avea totul. Am lacrimile şi deznădejdea de-a iubi singur ; am tăcerea, ochii morţi ai Laurencei. Ce nevoie am de primăvară şi de-o dragoste tînără ? Eu am durerea de partea mea, chiar dacă ceilalţi au bucuria.

Oh, Doamne, fie-ţi milă ! Nu-mi lua suferinţa. Împiedic-o pe femeia aceasta să mă vindece, ucigîndu-mi dragostea. Să rămînă aici, alături de mine ; să rămînă, rece şi indiferentă, ca să-mi prelungească chinul. Nu mai ştiu de ce o iubesc ; o iubesc în afara dreptăţii şi-a adevărului ; o iubesc de dragul de-a o iubi, şi nu vreau să fiu stingherit în nebunia patimii mele. Toată fiinţa mea se năruie la gîndul că m-ar putea părăsi : mi-e teamă de neant. Pierzînd-o, mi-aş pierde familia, toată afecţiunea, tot ceea ce mă mai leagă încă de pămînt. Doamne, nu-i îngădui să mă lase orfan.

XXVII

Îmi place în cameră la Marie. Mă aşez încă de dimineaţă la marginea patului în care zace muribunda, stau aici cît mai mult cu putinţă şi plec cu părere de rău. Peste tot într-altă parte aparţin Laurencei, mă simt de

parcă aş avea febră. Sînt nerăbdător să mă aflu în acest loc de pace, întru cu o senzaţie de încredere şi de plăcere, ca un bolnav care o să respire un aer mai blînd, de la care aşteaptă vindecarea.

Îmi place moartea. Camera e călduţă, puţin jilavă ; lumina înăuntrul ei e de un cenuşiu blînd, făcută din întuneric şi din lumină puternică ; totul pluteşte în lîncezeala cea de pe urmă, într-o semitransparenţă molatecă şi reculeasă. Nici nu ştiţi cît de blîndă e pentru o inimă sîngerîndă tăcerea ce domneşte într-o încăpere unde o fată se află pe moarte. Tăcerea e stranie, aparte, de-o blîndeţe minunată, plină de lacrimi contenite. Zgomotele, clinchetul unui pahar, pocnetul unei mobile se molcomesc, stăruind îndelung, ca nişte jelanii înăbuşite ; strigătele din afară se prefac în şoapte pline de milă, de încurajări pline de caritate. Totul tace, sunetul ca şi lumina ; totul e pătruns de blîndeţe şi speranţă. Şi, în întuneric, în tăcere, auzi o nedesluşită deznădejde, venită nu se ştie de unde, însoţind răsufierea sfîşietoare a muribundeii.

O privesc pe Marie. Puţin cîte puţin, mă simt pătruns de acea boare invizibilă de milă mîngîietoare ce umple odaia. Ochii mei se odihnesc de pe urma lacrimilor în lumina asta palidă ; urechile, în tăcerea fremătătoare, uită pentru o oră sunetul hohotelor mele de plîns. Toată blîndeţea, toate atenţiile delicate, toate cuvintele şoptite cu voce joasă şi mîngîietoare pe care ceilalţi le adresează Mariei, parcă mi-ar fi adresate mie ; toţi se străduiesc să-şi domolească vocea şi paşii, pun întrebări, li se răspunde cu afecţiune, sînt evitate senzaţiile puternice şi dureroase, încît îmi închipui uneori că toate precauţiile astea pline de atenţie se iau pentru a-mi cruşa biata-mi fiinţă atît de suferindă. Îmi închipui că mă aflu pe moarte şi că sînt îngrijit ; îmi iau partea de îngrijiri, de mîngîieri ; îi fur Mariei jumătate din agonia ei şi din mila ce-o stîrneşte ; vin aici, alături de-o copilă aflată pe moarte, ca să trag folos de pe urma regretelor şi mîn-

gîierilor pe care oamenii le dăruie ultimelor ceasuri de viață ale unui suflet. Îmi vindec dragostea prin moarte.

Simt că nevoia de-a fi plîns, de-a fi mîngîiat, mă împinge în încăperea asta. Găsesc aici atmosfera ce-mi trebuie, mila de care am nevoie. Viața e prea aspră pentru trupul meu îndurerat și inima mea rănită ; lumina plină a zilei mă irită, nu mă simt la largul meu decît în umbra odihnitoare a mormîntului. Dacă într-o bună zi voi ieși cu bine din deznădejdea mea, va trebui să mulțumesc cerului pentru a-mi fi îngăduit astfel liniștirea unei agonii.

Mă uit la Marie. Febra îi purifică trupul pe zi ce trece. Întinereșete, devine fetiță odată cu împuținarea sîngelui. Fața, adînc săpată, exprimă o dorință arzătoare, aceea a neantului, a odihnei ; ochii s-au mărit, buzele palide stau întredeschise, ca pentru a ușura ieșirea ultimei răsufări. Marie așteaptă, resemnată, zîmbitoare aproape, neavînd știință de moarte, după cum nu avusese știință de viață.

Uneori, ne privim unul pe altul în față, ore în șir. Nu știu ce gînd îi oprește tusea pe buze ; pare însuflețită de-o singură idee, care e de ajuns pentru a o ține trează, mai vie și mai calmă. Fața i se liniștește, o roșeață ușoară îi înviorează obrazii ; mîinile sub cearșaf par mai puțin colțuroase ; Marie, în fața privirii mele, se destinde, iese din agonie. Eu mă absorb în ea, iau asupra-mi suferințele ei ; puțin cîte puțin, mi se pare că mă strecor prin buzele ei întredeschise și că fac parte din făptura aceasta bolnavă ; încerc o senzație dulce-amăruie să zac dimpreună cu ea, pierînd cu încetul ; simt cum răul de neînlăturat pune stăpînire pe fiecare pîrticică din trupul meu, mă zgîlție cu o violență tot mai mare pe măsură ce privirile mele pătrund tot mai afund în privirile Mariei ; îmi spun că voi muri în aceeași clipă cu ea, și simt o bucurie nespusă.

Oh ! ce stranie atracție și ce liniștire ! Moartea e puternică, are ispite aprige, chemări irezistibile. Nu trebuie

să te apleci, asupra ochilor unui muribund, sînt plini de-o lumină într-atît de adîncă, încît abisul lor îţi dă ameţeală. Ai voi să vezi ce văd ochii aceia larg deschişi, eşti cuprins de spăimîntătoare curiozitate faţă de necunoscut. De fiecare dată cînd Marie mă priveşte, vreau să mor, să plec odată cu ea, ca să aflu şi eu ce va afla ea ; cred că ghicesc că fata mă cheamă, că mă roagă să n-o părăsesc, că visează cum plecăm amîndoi, pradă unui aceluiaşi neant ori unei aceleiaşi splendori.

Şi-atunci uit, uit de Laurence. Eu care-o văd pe Laurence în fiecă lucră, în veghea şi în somnul meu, în lucrurile dimprejur, în ceea ce mănînc şi-n ceea ce beau, n-o văd pe Laurence în adîncul ochilor Mariei. Nu văd decît luminiţa aceea albastră, ceva mai palidă astăzi, zărită de mine într-o noapte, în timp ce buzele mele atingeau buzele copilei. Luminiţa asta albastră e lipsită de dragostea mea, nu-mi pricinuieste durere, e singurul lucru pe care-l pot privi fără a plînge. De asta îmi place camera şi muribunda de-aici, privirile ei necuprinse au o mai mare limpezime şi-o mai mare blîndeţe decît cerul, pentru că cerul, la rîndul lui, îmi vorbeşte şi el de Laurence, atunci cînd ridic capul. Vin aici să mă pierd în uitare, în lumina asta strălucitoare şi senină, de-o neasemuită curăţenie, ce-mi va lecui poate inima.

Cînd se înnoptează şi nu mai zăresc luminiţa albastră din ochii Mariei, deschid fereastra, mă uit la zidul cel întunecat. Pătratul de lumină galbenă e tot acolo, gol sau însufleţit, mohorît sau plin de mişcări tăcute. Încerc o senzaţie sfîşietoare ca, după mai multe ore de uitare, să mă pomenesc faţă în faţă cu realitatea, faţă în faţă cu gelozia şi zbuciumul meu. În fiecare seară iau de la cap trudnicia penibilă şi gigantică de-a da un înţeles umbrelor întunecate ce se măresc şi se rostogolesc straniu pe zid. Mi-am făcut o recreere dureroasă din căutarea asta, mă dedau ei cu o răbdare anxioasă, cu o înversunare în-

frigurată, încît zi de zi mă trezesc în fața ferestrei, cu toate că, zi de zi, îmi făgăduiesc să nu-mi mai ispitesc aici nebunia.

XXVIII

Am ajuns la acea plenitudine a deznădejzii ce înseamnă aproape odihnă. Nu sînt în stare de mai multă suferință ; certitudinea că nimic nu-mi va mai spori lacrimile e o ușurare. Ființa mea s-a sfîșiat ea însăși într-o asemenea măsură, încît s-a oprit din milă. Astăzi, nu mai pot decît să-mi șterg lacrimile.

Și totuși, simt că am nevoie de lumina cerului ca să mă vindec. Durerea m-a abrutizat, nu resimt bucuria liniștită a sănătății. Chiar dacă rănilile nu mi se mai pot mări, pot rămîne deschise, sîngerînd cu încetul, dîndu-mi o suferință mocnită.

Fraților, mîna ce le-a închis e o mîna cumplită, e mîna morții și a adevărului.

Ieri, pe cînd se lăsa noaptea, camera Mariei se umplea de umbre și tăcere. O lumînare, pe jumătate ascunsă după o vază de pe cămin, lumina un colț de tavan ; pereții și podeaua erau cufundate în întuneric ; patul era alb, înconjurat de tenebre transparente. Marie, mai palidă, mai sfîrșită ca de obicei, închisese ochii. Știam că n-avea să mai apuce dimineața. Pâquerette dormea în fotoliu, cu mîinile împreunate în poală, zîmbind prin vis la cine știe ce zaharicală închipuită ; cu bărbia căzută în piept, sforăia încetișor, iar zgomotul răsufării ei se amesteca horcăitului slăbit al Mariei. Am simțit că mă sufoc între fata aceea pe moarte și bătrîna ghiftuită cu mîncare. M-am dus la fereastră și am deschis-o. Vremea era frumoasă.

M-am sprijinit în coate de pervaz și m-am uitat la pătratul galben din față. Petele se duceau și veneau cu

repeziciune, dispărînd, ca apoi să se ivească din nou. Nîcîcînd niște umbre n-au fost mai sprintare, mai ironice ; păreau a se deda unui dans batjocoritor, unui desfrîu de forme inexplicabile, voind a-mi da gata judecata. Era o amestecătură de nedescris, o îngrămădeală de creștete, de gîturi, de umeri, ce se rostogolea asupra ei însăși, hăcuită parcă, îmbucătățită de un îmblaci. Apoi, deodată, în clipa cînd eu zîmbeam cu amărăciune, nemaîncercînd să înțeleg, s-a lăsat o pace supremă asupra acelei mase întunecate și agile ; umbrele au făcut un ultim salt, două profile s-au desenat, enorme, energice, conturîndu-se cu limpezime și vigoare. Ai fi spus că, obosite să mă tot chinuie, umbrele ar fi voit în sfîrșit să se dezvăluie ; se aflau acolo, negre, puternice, de-un adevăr și de-o insolentă superbe. I-am recunoscut pe Laurence și pe Jacques, nemăsurați, disprețuitori. Cele două profiluri s-au apropiat unul de altul încet și s-au unit într-un sărut.

Nu încetasem să zîmbesc. Am simțit în mine un soi de smulgere, urmată subit de-o senzație plăcută. Inima mea, într-o pulsație enormă, a alungat toată dragostea ce-o înăbușea, iar dragostea s-a scurs prin vinele mele, pricinuindu-mi o ultimă arsură. Am avut acea senzație de spaimă pe care pacientul o simte între mîinile celui ce-l operează : am suferit ca să-mi curm suferința.

În sfîrșit, umbrele vorbeau, îmi dădeau o certitudine. Adevărul se afla scris acolo, în fața mea, pe zid ; știam ceea ce încercam să ghicesc de-atîtea zile, mă uitam fix la acele capete negre care se sărutau în pătratul de lumină galbenă.

M-am mirat că sufăr atît de puțin. Îmi închipuisem că o să mor, pe cînd eu nu mai simțeam decît o oboseală imensă, o amorțeală a întregii ființe. Am rămas multă vreme sprijinit în coate la fereastră, privind cele două umbre agitîndu-se într-un fel mîngîietor, și mă gîndeam la această cumplită aventură ce-și afla dezlegarea în îmbrățișarea a două pete întunecate pe un zid luminat.

Și-atunci, conversația pe care o avusesem cu Jacques mi s-a impus puternic în minte ; în golul ce se făcea în mine, auzeam înălțându-se unul câte unul, grave și rare, cuvintele omului practic, iar cuvintele acestea, pe care îmi închipuiam că le aud pentru prima dată, mă mirau peste poate, rostite în fața acelui sărut pe care umbra lui Jacques o dădea umbrei Laurencei. Cine era cel înșelat în toată povestea asta ? Pâquerette să fi avut dreptate, mă afluam în fața unuia din acele capricii inexplicabile ce-i face pe oameni să se mintă pe ei înșiși ? Sau poate Jacques se sacrifică pentru a mă salva pe mine, mergînd pînă acolo încît să dăruie mîngîieri mincinoase ? Straniu devotament, ce mă putea lovi în trup, în inimă, și să mă vindece de-un rău printr-un rău încă și mai cumplit !

Puțin câte puțin, gîndurile mi s-au tulburat, n-am mai avut calmul din prima clipă.

Nu înțelegeam sărutul acela, și-n cele din urmă mă simțeam ispitit să cred că ar fi fost vorba de-o jalnică comedie.

Și, pentru o clipă, lupta dintre îndoială și certitudine s-a dat în mine, încă și mai aprigă, încă și mai usturătoare. Nu-mi puteam închipui ca Jacques s-o iubească pe Laurence, credeam mai mult în el decît în Pâquerette. Pe urmă îmi spuneam că sărutările au beția lor și că avea pînă la urmă s-o iubească pe femeia aceea, de nu cumva o și iubea, tot apăsîndu-și buzele pe buzele ei.

Așa se face că din nou am început să mă chinui. Gelozia mi s-a trezit, neliniștea mi-a cuprins inima.

Ar fi trebuit să plec de la fereastră, să nu stau în neștire uitîndu-mă la cele două umbre. Ce-am putut să sufăr în cîteva minute nu-i cu putință de spus, mi se părea că cineva smulge din mine, și nici să plîng nu puteam.

Adevărul devenea limpede, necruțător : puțin conta dacă Jacques o iubea sau nu pe Laurence ; Laurence i

se agăța de gît, i se dăruia, de acum înainte pentru mine era ca și moartă. Asta era singura realitate, deznodămîntul dorit și totodată temut.

În furtuna mocnită ce-mi agita ființa, am simțit că totul se prăbușește în mine, am înțeles că rămîneam fără credință, fără dragoste, și m-am dus să îngenunchez în fața patului Mariei plîngînd amarnic.

Marie s-a trezit la vederea lacrimilor mele. A făcut un efort supraomenesc și, înfiorată de febră, s-a ridicat în șezut. Am văzut-o aplecîndu-se, sprijinindu-și capul de umărul meu, i-am simțit brațul slăbit și arzător cum mă ia pe după gît. Ochii ei, luminoși în întuneric, plini de luminile morții, mă întrebau cu spaimă și compătimire.

Eu aș fi voit să mă rog. Simțeam nevoia să-mi împreunez mîinile, să implor o divinitate blîndă și îndurătoare. Mă simțeam slab și golaș ; în spaima mea de copil, simțeam nevoia să mă încredințez unui Dumnezeu bun, care să aibă milă de mine. În timp ce Jacques mi-o smulgea pe Laurence, iar amîndoi, acolo jos, se uneau strîns într-un sărut, mă îmboldea dorința arzătoare să fac legămint de credință și iubire, să protestez în genunchi, să iubesc într-altă parte, în lumină, în absolut. Dar gura mea nu știa rugăciunea, întindeam brațele cu deznădejde, în gol, spre cerul mut.

Am dat de mîna Mariei și-am strîns-o blînd. Ochii ei măriți continuau să mă întrebe.

— Oh ! să ne rugăm, copilă dragă, i-am spus, să ne rugăm împreună.

Marie păru să nu mă fi auzit.

— Ce ai ? mi-a șoptit cu o voce stinsă și mîngîietoare.

Iar mîna ei slăbită încerca să-mi șteargă lacrimile. Și atunci am privit-o, inima mîhnită mi se rupea de milă. Era pe moarte. Se afla în afara vieții, mai albă, mai mare ; privirile i se adumbreau, umplîndu-se de un extaz senin și plin de nduioșare ; fața ei liniștită dormea, buzele-i subțiate nu mai scoteau nici un horcăit. Am înțeles că

avea să moară în brațele mele, la ceasul solemn cînd iubirea mea pierea, iar moartea acelei copile ce se-mpletea cu moartea dragostei mele mi-a sădit în suflet o compasiune într-atît de adîncă, încît din nou mi-am înălțat mîinile în gol, cu o neliniște sporită, în căutarea cuiva.

M-am ridicat și, cu glas scăzut, sfîșiat, am spus :

— Să ne rugăm, dragă copilă, să ne rugăm împreună.

Marie a zîmbit.

— Să mă rog, Claude ! mi-a răspuns, de ce vrei să mă rog ?

— Ca să ne aflăm mîngîiere, Marie, ca să fim iertați.

— Nu am de ce să cer iertare, nici tristețe pe care s-o îmblînzesc. Poftim, vezi ? zîmbesc, sînt fericită ; inima mea nu-mi aduce nici o muștrare.

A tăcut o vreme, dîndu-și la o parte părul de pe frunte, apoi a continuat cu o și mai mare slăbiciune în glas :

— Nu știu să mă rog, pentru că niciodată n-am avut de ce să cer iertare. Femeia care m-a crescut îmi dădea încredințarea că numai cei răi se duc la biserică, să-și facă iertate fărădelegile. Eu sînt o copilă care n-a săvîrșit răul, niciodată n-am avut nevoie de Dumnezeu. De fiecare dată cînd am plîns, lacrimile mi-au curs din belșug pe obraji, iar vîntul le-a uscat.

Vrei să mă rog pentru tine, Claude ? a adăugat, după o nouă tăcere ; să-mi împreunezi mîinile și să mă pui să spun după tine cuvintele, așa cum sînt învățați copiii, prin sate. Am să-i cer lui Dumnezeu să nu te mai facă să plîngi.

Eu, tremurînd, zdrobit, mă rugam pentru Marie, mă rugam pentru mine. Găseam în străfundul ființei mele cuvinte de jale și de adorație, și le rosteam unul cîte unul, fără a mișca buzele. Imploram cerul să fie îndurător, să ne ușureze moartea, să o adoarmă pe copila aceea în extazul și neștiința ei. Și, în timp ce eu mă

rugam, Marie, fără a-și da seama că eu eram în căutarea unui Dumnezeu, mă strîngea mai tare de gît, se apleca spre fața mea.

— Ascultă, Claude, îmi spunea, mîine am să mă scol, am să-mi pun o rochie albă, și-o să plecăm din casa asta. Tu o să cauți o cămăruță unde să ne închidem numai noi. Jacques nu mă mai vrea, văd eu, pentru că sînt prea slăbită, prea albă. Tu, tu ești bun la inimă ; tu o să mă îngrijești bine și o să trăiesc cu tine așa cum am trăit cu Jacques, dar mai blîndă, mai veselă. Sînt un pic cam obosită, îmi trebuie un frate bun. Vrei ?

Cuvintele astea erau groaznice în gura muribundei, rostite cu o tandrețe languroasă. Își păstra naivitatea impudică pînă și în moarte, se dăruia pe patul de moarte, în chip de soră și iubită de zece ani. Sprijineam bietul ei trup ca pe-o ființă sacră, îi ascultam vocea joasă și înfrigurată cu o sfîntă compasiune.

Mă gîndeam, nemaiputîndu-mă ruga. Ce e răul ? Oare nu mă aflu în fața unui bine absolut ? Neîndoielnic, Dumnezeu făcuse o operă cît se poate de bună, desăvîrșită. Răul e una din invențiile noastre, una din plăgile de care ne-am umplut. Copilei aceleia aflate pe moarte nu-i păsase, în viață, de sărutările dăruite iubiților, așa cum unei fete nu-i pasă de mîngîierile date păpușei. Iar Laurence, Laurence cea posomorîta și nemîngîiată, dovedea o asemenea prăbușire lăuntrică, încît impudoa-re-a ei nu mai era decît acceptarea tacită a unui act strict material. Unde se afla răul în toate astea și cine ar fi îndrăznit să le pedepsească pe Marie, pe Laurence, pe una pentru neștiința ei, pe cealaltă pentru abrutizarea ei ? Inima adormise ori nu apucase încă să se trezească. Nu putea fi complice cărnii, ea însăși, rămînea nevinovată în tăcerea ei. De-aș fi fost pus în situația să le condamn pe cele două femei, aș fi vărsat mai curînd lacrimi decît să mă arăt sever, aș fi dorit pentru ele moartea, liniștea supremă.

Cred că dorm un somn adînc în mormintele lor, aceste biete ființe care-au trăit în tumult, într-o veselie înfrigurată. Poate, totuși, ca inimile lor să iubească în sfîrșit în moarte, suferind cumplit la gîndul unei vieți petrecute în a iubi fără iubire. Ar voi să palpitate acum, dar sînt ținute în sicriu. Marie pleca, albă și neprihănită, mirată, tremurătoare, înțelegînd, poate, că moare fără să fi cunoscut viața. Aș fi voit s-o ia cu ea pe Laurence, care nu mai avea nimic de învățat, deoarece uzase toate voluptățile. Ar fi coborît amîndouă în necunoscut, într-același pas, deopotrivă de prihănite, deopotrivă de nevinovate, fiice ale lui Dumnezeu rănite de oameni.

Am ridicat fruntea Mariei, pe care agonia o făcea să se-apelece.

— Unde e Jacques ? m-a întrebat.

— Jacques, am răspuns, e la el în cameră cu Laurence. Se sărută. Sîntem singuri.

— Singuri ! Laurence nu mai trăiește cu tine, Claude ?

— Nu. M-a părăsit pentru Jacques. Sîntem singuri. Și-a frămîntat mîinile.

— Oh ! ce bine, oh ! ce bine că sîntem singuri, șopti : o să putem trăi împreună. Au potrivit bine lucrurile. Ar trebui să le mulțumim. N-au decît să fie fericiți dinspre partea lor, noi vom fi fericiți la rîndul nostru.

Apoi, și-a luat un ton de confidență, o voce joasă, veselă.

— Tu nu știi, dar mie Laurence nu-mi plăcea deloc. Femeia asta e rea, te făcea să verși lacrimi pe care eu aș fi voit atît de mult să le șterg. Noaptea, cînd știam că te afli alături de ea, nu puteam să dorm ; mă depărtam de Jacques, aș fi voit să urc la tine în cameră ca să veghez asupra ta, să nu-ți faci rău. N-o să mă mai părăsești, nu-i așa, Claude ? Ai să vezi, o să fiu o nevestică mică și bună, care-o să se facă mică, mică de tot.

Marie a tăcut puțin, zîmbindu-și gîndurilor. Se moleșea din ce în ce, devenind inertă. Îi țineam trupul, sim-

team cum viața plecă din el cu fiecă cuvânt ce-l rostea. Nu-i mai rămîneau de trăit decît cîteva minute. Zîmbetul s-a șters, a avut ca o mișcare de spaimă.

— Mă minți, Claude, a spus deodată : Jacques n-o sărută pe Laurence. Încerci să-mi faci pe plac. Unde vezi tu că se sărută ?

— Aici, în față, i-am spus, pe zid.

Marie și-a împreunat mîinile.

— Vreau să văd, a spus strîngîndu-se la pieptul meu.

Avea o voce înăbușită și rugătoare, mă mîngîia, umilă și blîndă.

Am luat-o în brațe și-am ridicat-o. Era ușoară, palpitînd toată ; mi se lăsa în voie. O duceam cu precauție, abia simțind-o, temîndu-mă să n-o frîng. Mîinile mele atingeau cu un respect sfînt făptura aceea pe jumătate dezbrăcată, despletită, ce se ținea de gîtul meu și care aparținea morții.

Cînd, întinzîndu-mi brațele, am dus-o la fereastră, Marie, care-și ținea capul pe spate, s-a uitat la cer. Noaptea se boltea, de un albastru adînc, presărată de stele ; aerul liniștit avea înfiorări calde și domoale. Ochii mîribundeii se uitau la stele, buzele ei sorbeau aerul călduț. Fața, pînă atunci liniștită, s-a crispat dureros, ca o revoltă a cărnii ce murea în fața suflului vieții. Era absorbită în contemplare, își plimba privirile în spațiul întunecat, părea a-și visa cel din urmă vis.

Am auzit o șoaptă și m-am aplecat. Marie spunea :

— Nu-i văd, nu se sărută.

Și-și flutura ușor în gol bieteale-i mîini, ca pentru a îndepărta ceața ce-i adumbrea vederea.

Atunci, i-am aplecat capul. Umbrele, în pătratul de lumină galbenă, continuau să se sărute. Erau mai întunecoase, mai energice, iar limpezimea le făcea înspăimîntătoare. Marie le-a zărit.

Un zîmbet suprem i-a înflorit pe buze. Cu o bucurie de copil, cu o voce tînă, s-a apropiat de urechea mea, mîngîindu-mi mîna.

— Oh ! le văd, le văd ! mi-a spus. Se sărută ! Au coşcogeamite capetele, negre. Mi-e frică. Spune-le neapărat că sîntem împreună, să nu vină să ne bată la cap. Într-o noapte, s-au sărutat tot aşa ; şi noi la rîndul nostru ne-am sărutat, şi din clipa aceea n-am mai putut-o suferi pe Laurence. Îţi aminteşti ? Vino, să-ţi dau o sărutare. Va fi a doua, a logodnei noastre.

Marie şi-a pus şoptind gura pe gura mea. Am simţit trecînd peste buzele mele o răsufare şi un strigăt uşor. Trupul pe care-l ţineam în braţe abia dacă s-a zbătut, apoi s-a lăsat moale.

M-am uitat la ochii Mariei. Erau larg deschişi, dar zadarnic am căutat în ei luminiţa albastră ce ardea în noaptea despre care pomenise.

Marie murise, murise în braţele mele.

Am dus trupul neînsufleţit pe pat, acoperind cuviincios corpul acela aproape dezbrăcat, pe care pînă atunci îl strînsesem la pieptul meu. M-am aşezat pe marginea patului, am sprijinit capul copilei pe unul din braţele mele, ţinîndu-i mîinile, uitîndu-mă la faţa ei ce tot mai părea a fi în viaţă şi-a zîmbi. Era mai măreaţă în moarte, mai senină, mai pură.

Lacrimile mari ce-mi curgeau din ochi cădeau în părul moartei, ce-mi acoperea genunchii.

Nu ştiu cît timp am rămas astfel, înconjurat de tăcere şi întuneric. Deodată, Pâquerette s-a trezit, a văzut cadavrul. S-a sculat cutremurată, a dat fuga după lumînarea dindărătul vazei, de pe cămin ; apoi, după ce i-a plimbat flacăra pe faţa Mariei şi a văzut că totul se sfîrşise pentru totdeauna, a început să facă pe deznădăjduită, cu mare larmă. Bătrîna asta da îndărăt cu teamă în faţa morţii pe care-o simţea pe-aproape, striga de durere, gîndindu-se că nu peste mult timp avea şi ea să-i cadă

pradă. Niciodată nu crezuse în boala copilei, care i se părea prea nevîrstnică pentru a pleca atît de timpuriu ; în fața deznodămîntului scurt și cumplit, tremura de spaimă. Strigătele cred că i se auzeau și-n stradă.

Un zgomot de pași veni dinspre scări. Vreun vecin care urca, atras de țipetele Pâquerettei.

Ușa s-a deschis. Laurence și Jacques s-au ivit în prag...

Oh ! fraților, nu-mi pot continua astăzi îngrozitoarea povestire. Mîna îmi tremură, ochii mi se împăienjenesc. Mîine, veți afla totul.

XXIX

Laurence și Jacques s-au ivit în pragul ușii, aproape dezbrăcați, speriați.

Jacques, zărind cadavrul Mariei, și-a împreunat mîinile cu spaimă și mirare. Nu se așteptase la o moarte atît de grabnică. A venit și a îngenuncheat la picioarele patului, și-a ascuns fața în așternutul ce cădea pe jos. O neliniște adîncă părea că-l frămîntă. Nu s-a mai clintit. Nu știam dacă plînge.

Laurence, galbenă, fără o lacrimă în ochi, a rămas pe prag, neîndrăznind să vină înăuntru. Tremura și-și ferea privirile.

— Moartă, moartă ! a spus cu voce joasă.

Și a făcut vreo cîțiva pași, ca pentru a vedea mai bine. Stătea în mijlocul camerei așa, de una singură.

Eu continuam să strîng cadavrul în brațele mele, mă acopeream cu el, mă apăram împotriva Laurencei, care înainta.

— Nu te apropia, i-am strigat cu asprime, nu veni s-o întinezi pe copila asta care doarme. Rămîi acolo unde ești. Trebuie să te judec și să te osîndesc.

— Claude, mi-a răspuns cu o voce blîndă, lasă-mă s-o sărut.

— Nu, nu, buzele tale sînt mușcate de sărutările lui Jacques : ai profana moartea.

Jacques părea că doarme, cu capul în așternut. Laurence a căzut în genunchi.

— Ascultă, Claude, mi-a spus întinzîndu-mi mîinile, nu știu ce vezi tu pe buzele mele, dar nu-mi vorbi atît de aspru. Am nevoie de blîndețe.

M-am uitat la femeia aceea care se plîngea cu umilință, și n-am recunoscut-o pe Laurence. Am strîns-o și mai tare pe Marie, temîndu-mă de vreo slăbiciune din partea mea.

— Ridică-te să mă ascuți, am continuat. Vreau să sfîrșim. Vii de la Jacques, ești zburlită toată de mîngîierile lui. N-ar fi trebuit să urci. Ai greșit ușa.

Laurence s-a ridicat.

— Prin urmare mă alungi ? a întrebat.

— Nu te alung. Te-ai alungat singură, acceptînd altă locuință. Rămii unde te-ai dus.

— Nu m-am dus nicăieri. Te înșeli, Claude. Nu există sărutări străine pe buzele mele. Te iubesc.

Venea spre mine cu pași mărunți, fascinantă, cu brațele întinse.

— Nu te apropia, nu te apropia ! am exclamat iarăși, cu o mișcare de spaimă. Nu vreau să mă atingi. Nu vreau s-o atingi pe Marie. Biata moartă mă apără de tine ; e aici, la pieptul meu, adormită, îmi domolește inima. Mă simt adînc sfîșiat. Poate aș fi avut lașitatea să te iert, dacă ai fi venit la noi în cameră, să te tîrăști la picioarele mele, deoarece ai fi fost atotputernică asupra mea, datorită dragostei infame pe care mizeria și singurătatea mi-au insuflat-o. Pe cînd aici n-ai putere nici asupra inimii, nici asupra trupului meu. Mai am încă pe buze sufletul Mariei, ultima ei suflare și ultimul-i sărut. Nu vreau ca gura ta întinată să-mi ia acest suflet.

Laurence se oprise, plîngînd, privindu-mă printre lacrimi.

— Claude, șopti, nu mă înțelegi, niciodată nu m-ai înțeles. Te iubesc. Niciodată n-am știut ce vrei de la mine, m-am dăruit ție așa cum știu eu să mă dărui. De ce mă alungi ? N-am făcut nici un rău ; iar dacă am făcut, n-ai decît să mă bați, dar tot putem trăi împreună.

Eram obosit, simțeam cum îmi singéreză inima, eram nerăbdător ca femeia aceea să plece. Am implorat-o la rîndul meu.

— Laurence, fie-ți milă, i-am spus ceva mai blînd, și pleacă. Dacă m-ai iubit vreun pic, scutește-mă de suferință. Afeecțiunea noastră s-a sfîrșit, trebuie să ne despărțim. Pleacă unde vrei și să-ți meargă bine, dacă-i cu putință. Lasă-mă să-mi regăsesc speranța și veselia.

Își freca mîinile deznădăjduită, repetînd întruna cu o voce rătăcită :

— Totul s-a sfîrșit, totul s-a sfîrșit.

— Da, totul s-a sfîrșit, am răspuns eu răspicat.

Și-atunci Laurence s-a prăbușit pe jos ca un sac și a izbucnit în plîns.

Pâquerette, care se instalase iar liniștit în fotoliu, s-a uitat la ea, curios. Bătrîna codoașă se mira, în timp ce ronțăia niște bomboane pe care le găsise și pe care le dădea gata, deoarece Marie nu mai era acolo ca să le termine.

— Ei, fată dragă, i-a spus Laurencei, și tu ți-ai pierdut mințile. Oh, Doamne ! ce proști mai sînt îndrăgostiții acum ! Pe vremea mea se păraseau vesel. Gîndește-te că totul e spre binele tău, dacă te desparți de Claude. El consimte. Îndreaptă-te repede spre ușă și mulțumește-i.

Laurence n-o auzea, Laurence izbea în podea cu pumnii și picioarele, pradă unui soi de criză nervoasă. Aproape dezbrăcată cum era, se răsucea, se clătina, zguduită toată de frisoane. Își mușca părul ce-i cădea pe față ; scotea strigăte înăbușite, cuvinte nedeslușite înghițite de lacrimi.

O vedeam de sus în jos, năruită, tremurînd ; nu simteam nici milă, nici mînie.

Apoi, sculîndu-se pe jumătate, și, cu fața zbuciumată, roșie și învinețită de plîns, tîrîndu-se spre mine în fustele ce i se răsuceau și-i atîrnau, mi-a strigat :

— Ai dreptate, Claude, sînt rea. Mai bine îți spun tot. Poate că așa o să mă ierți. Ochii tăi nu s-au înșelat : buzele mele trebuie să fie roșii de sărutările lui Jacques. Eu m-am dus la el ; eu l-am silit să trădeze. Eu sînt rea.

Suspinele îi sfîșiau pieptul. Urcau din străfundul ființei ei, în gîfîieli ample, penibile, îi umflau pieptul groaznic, făceau ca toată făptura ei să tresalte, și i se revărsau pe buze în strigăte scurte și sfîșietoare.

— Eu una nu mai știu, spuse. Nu-mi dădeam seama că sărutările lui Jacques ne-ar putea despărți. Am făcut-o fără să cuget, fără să mă gîndesc la tine. Mă plictiseam uneori, seara, cînd tu veneai în camera asta. Așa că am încercat să mă distrez. Nu-mi explic ce s-a întîmplat. Nu vreau să plec de la tine. Iartă-mă ! Iartă-mă !

În ultima clipă, femeia aceasta era încă și mai de neînțeles. Nu puteam să-mi explic ființa aceea rece și molatecă, nervoasă și rugătoare. De un an trăiam alături de ea și continua să-mi fie străină, ca în prima zi. O văzusem rînd pe rînd bătrînă și tînă, activă și adormită, aspră și iubitoare, ironică și umilă ; nu puteam reconstitui un suflet cu elementele astea amestecate, rămîneam mut în fața acelei fețe împăstăte, ce se strîmba și-mi ascundea o inimă necunoscută. Poate că mă iubea, că dădea ascultare acelei nevoi de dragoste și stimă ce se află în adîncul celor mai rușinoase firi. Și-apoi, nici nu mai încercam să înțeleg, ghiceam că Laurence avea să fie pentru totdeauna un mister pentru mine, o femeie alcătuită din întuneric și vertij ; știam că avea să rămînă întipărită în viața mea ca un coșmar inexplicabil, o noapte înfrigurată plină de viziuni monstruoase și de neînțeles. Nu voiam s-o ascult, încă mă mai simțeam purtat de vis,

mi-era teamă să nu cad pradă nebuniei tenebrelor, năzuiam din toată ființa mea spre lumină.

Am făcut o mișcare de nerăbdare, refuzînd prin gest, strîngînd din buze. Laurence, obosită, și-a dat părul din ochi ; m-a privit drept în față, adînc, fără un cuvînt ; nu mai implora, nu mai găsea cuvinte. Mă ruga prin atitudinea ei, prin privire, prin fața răvășită.

Am întors capul.

Atunci Laurence s-a ridicat cu greu și s-a îndreptat spre ușă, fără a mă slăbi din ochi. A rămas o clipă înțepinită pe prag. Mi s-a părut mai mare, și iată că am fost cîț pe ce să cedez, să mă năpustesc în brațele ei, văzînd că poartă, în acest ultim ceas, zdrențele din rochia de mătase albastră. Îmi place rochia asta, aș fi voit să rup o fișie din ea, ca s-o păstrez în amintirea tinereții mele.

Laurence, continuînd să meargă de-a-ndăratelea, a pătruns în întunericul scării, îndreptînd spre mine o ultimă rugămintă, iar rochia n-a mai fost decît un val negru ce-a lunecat pe trepte, foșnind.

Eram liber.

Mi-am pus mîna pe inimă : bătea foarte slab, liniștit. Mi-era frig. O tăcere adîncă se lăsa în mine, mi se părea că mă trezesc dintr-un vis.

Uitasem de Marie, al cărei chip liniștit continua să se odihnească la pieptul meu. Pâquerette, care moțăia, s-a sculat brusc în picioare și a culcat leșul pe pat, cît era de lung, spunîndu-mi :

— Ia te uită, biata copilă ! Nici măcar nu i-ai închis ochii. Pare că te privește, zîmbindu-ți.

Marie mă privea. Avea un somn de copil, o pace supremă, o frunte curată de fecioară și martir. Era fericită de ceea ce auzise, își spunea că sîntem singuri, că vom putea să ne iubim. I-am închis ochii, ca să adoarmă legănată de acel gînd de dragoste, și i-am sărutat pleoapele.

Pâquerette a pus două lumînări pe o măsuță, alături de moartă, apoi a căzut iar în somn, ghemuindu-se în

adîncul fotoliului. Jacques nu se clintise ; toate cuvintele mele, toate cuvintele Laurencei trecuseră peste el fără să-l facă să tresară. Îngenuncheat, cu fața în așternut, se cufunda în cine știe ce gînd auster și cumplit ce-l făcea să rămîna fără grai, copleșit.

Camera acum era tăcută. Cele două lumînări aruncau o lumină palidă, făcînd ca așternutul patului și fața descoperită a Mariei să fie și mai albe. În afara acestui cerc restrîns de lumină, totul era cufundat într-un întuneric îndoielnic. În acest întuneric îi zăream pe Pâquerette adormită și pe Jacques îngenuncheat. M-am dus la fereastră.

Mi-am petrecut noaptea acolo, în picioare, în fața cerului înstelat. O priveam pe Marie și priveam în mine ; îl dominam pe Jacques, o deslușeam pe Laurence departe, tare departe în amintire. Gîndeam sănătos, îmi explicam fiecăruia lucru, aveam conștiința ființei mele și a celor din jurul meu. Așa se face că am putut vedea adevărul.

Da, Jacques nu s-a înșelat. Am fost bolnav. Am avut febră, am delirat. Simt astăzi, după oboseala inimii mele, cît de adîncă trebuie să fi fost violența răului de care-am suferit. Sînt mîndru de suferința mea, înțeleg că n-am fost un infam, că deznădejdea mea nu însemna decît revolta inimii mele, indignată de lumea în care o rătăcisem. Mă simt stîngaci în fața rușinii, nu știu să îndur dragostea vulgară ; nu am acea liniște indiferentă trebuincioasă pentru a trăi în acest colț de Paris unde tineretul de soi se bălăcește pînă peste cap în noroi. Mi-ar fi trebuit piscurile singuratice, peisajul întins de țară. Dacă aș fi întîlnit o fecioară, aș fi îngenuncheat ca să mă dărui pe de-a-ntregul ; aș fi fost la fel de neprihănit ca și ea, și, fără luptă, fără efort, ne-am fi unit, ne-am fi mulțumit nevoia de tandrețe. Viața are fatalitățile ei. Într-o seară, am dat peste Laurence, care avea pieptul descoperit. Am fost increzător, imprudent, am trăit alături de această femeie, și iată că am iubit-o, am iubit-o ca pe-o fecioară, din toată inima, din toată neprihănirea

mea. Mi-a răsplătit afecțiunea prin suferință și deznădejde ; a avut lașitatea să se lase iubită, fără a iubi vreodată ea însăși. M-am sfîșiat în fața acestui suflet mort, voină să mă fac auzit. Am plîns ca un copil care vrea să-și sărute mama, înălțîndu-se pe micuțele-i picioare, neputînd atinge fața celei care întruchipează toată speranța lui.

Iată ce-mi spuneam în acea noapte supremă, și-mi mai spuneam că într-o bună zi voi vorbi și că le voi dezvălui adevărul fraților mei, inimilor de douăzeci de ani. Vedeam o nemaipomenită lecție în tinerețea mea pierdută și-n dragostea mea zdrobită. Toată ființa mea îmi spunea : De ce n-ai rămas acolo, în Provența, în ierburile cele înalte, sub soarele strălucitor ? Ai fi crescut puternic, în onoare. Iar dacă ai venit aici în căutarea vieții și a gloriei, de ce nu te-ai păzit de noroiul orașului ? Oare nu știai că omul nu are două tinereți, nici două iubiri ? Trebuie să fii tînăr, să muncești, și să iubești în neprihănire.

Cei care acceptă fără lacrimi viața, dusă de mine vreme de un an, nu au inimă ; cei care plîng cum am plîns eu, ies din viață cu trupul zdrobit și cu moartea în suflet. Așadar trebuie ucise cele asemeni lui Laurence, cum spunea Jacques, de vreme ce ele neucid trupul și dragostea. Nu sînt decît un copil care a suferit, nu vreau să predic. Ci doar îmi arăt pieptul gol, ființa îndurerată și sîngerîndă, doresc ca rănilor mele să-i înfioare pe tinerii de vîrsta mea, oprindu-i pe marginea prăpastiei. Celor ce sînt împătimiți de lumină și puritate, le voi spune : Fiți cu băgare de seamă, pătrudeți în beznă, în tină. Celor a căror inimă doarme și răul le e indiferent, le voi spune : De vreme ce nu puteți iubi, încercați măcar să rămîneți demni și onești.

Noaptea era luminoasă, vedeam pînă la Dumnezeu. Marie, înțepenită acum, dormea greoi ; cearșaful avea îndoituri prelungi, simple și aspre. Mă gîndeam la neant, mă gîndeam că am avea mare nevoie de credință, noi

cei care trăim cu speranța zilei de mâine dar nu știm ce va aduce ea. Dacă aș fi avut, în cer ori altundeva, un Dumnezeu prieten, a cărui mînă protegitoare s-o simt, poate că nu m-aș fi lăsat tîrît într-o patimă josnică. N-aș fi dus lipsă de mîngîieri printre atîtea lacrimi ; mi-aș fi cheltuit prisosul de dragoste în rugăciune, în loc să nu-l pot dărui și să-l simt cum mă înăbușă. Dar m-am lăsat în voia sorții, nu credeam decît în mine și îmi pierdusem toată forța. Nu regret că nu dau ascultare decît rațiunii mele, că trăiesc liber, numai în dragostea adevărului și a dreptății. Atîta doar, că atunci cînd mă cuprinde febra, cînd tremur de slăbiciune, mi-e teamă, redevin copil ; aș voi să mă simt sub autoritatea unei fatalități divine, să mă fac mic, să-l las pe Dumnezeu să acționeze în mine și pentru mine. Și mă gîndeam la Marie, întrebîndu-mă unde era ființa ei la ceasul acela. În necuprinsa natură, fără-ndoială. Visam că fiecare suflet se mistuie în marele tot, că umanitatea noastră nu e decît un suflu uriaș, un singur spirit. Pe pămînt, sîntem despărțiți, nu ne știm, plîngem că nu ne putem aduna ; dincolo de viață, ne întrepătrundem pe de-a-ntregul, toți se însoțesc cu noi, dragoste unică și universală. Mă uitam la cer. Mi se părea că văd, pe întinderea lui calmă și odihnită, sufletul inimii, ființa eternă alcătuită din toate ființele. Și-atunci, am simțit o mare blîndețe ; mă vindecasem, ajunsesem la iertare și la credință. Fraților, tinerețea mea îmi mai zîmbea încă. M-am gîndit că, într-o bună zi, aveam să ne unim toți patru, Marie și Jacques, Laurence și cu mine : ne vom înțelege, ne vom ierta ; ne vom iubi fără a trebui să auzim plînsetul trupurilor noastre, și vom încerca o pace adîncă, schimbînd afecțiunea pe care nu ne-o puteam dărui atunci cînd sălășluiam în trupuri diferite.

Gîndul că pe pămînt are loc o neînțelegere și că totul se descîlcește aiurea, m-a mîngîiat. Mi-am zis că voi aștepta moartea ca să iubesc. Stam în picioare, lîngă fe-

reastră, în fața cerului, în fața cadavrului Mariei și, puțin câte puțin, o răcoare blîndă, o speranță fără margini începu să-mi vină dinspre fata aceea moartă și dinspre spațiile visătoare.

Lumînările erau pe sfîrșite. Camera avea o tăcere din ce în ce mai grea, umbrele sporeau. Pâquerette dormea. Jacques nu se clintise.

S-a ridicat brusc, s-a uitat în jurul lui cu spaimă. L-am văzut aplecîndu-se asupra cadavrului pentru a-l săruta pe frunte. Răceala cărnii l-a înfiorat. Și-atunci m-a zărit. A venit la mine, șovăind, apoi mi-a întins mîna.

Mă uitam la omul acela pe care nu puteam să-l înțeleg, care mi se părea la fel de greu de descifrat ca și Laurence. Nu știam dacă mă mințise sau dacă voise să mă salveze. Omul acela venise să-mi zdrobească inima. Dar eu sperasem, iertasem. I-am luat mîna și i-am strîns-o.

Și-atunci a plecat, mulțumindu-mi din priviri.

Dimineata, m-am pomenit lîngă patul Mariei, în genunchi, continuînd să plîng, dar cu lacrimi blînde, de înduișoare. O plîngeam pe fata aceea, biata de ea, pe care moartea o răpise în primăvara vieții, neîngăduindu-i să cunoască sărutările din dragoste.

XXX

Fraților, vin la voi. Mîine pornesc spre meleagurile noastre. Vreau să sorb o nouă tinerețe în zările noastre necuprinse, la soarele nostru arzător și curat.

Am fost prea orgolios. M-am crezut copt pentru luptă, în timp ce nu eram decît un copil slab și golaș. Poate că voi rămîne copil pentru totdeauna.

Sper în prietenia noastră, în amintirile mele. Lîngă voi, îmi voi aminti zilele de-odinioară, mă voi liniști, îmi

voi desăvîrși vindecarea inimii. Vom hoinări prin cîmpii, la malul rîului umbros ; ne vom relua viața pe care-o duceam la șaisprezece ani, și astfel voi uita de anul groaznic pe care l-am trăit. Voi fi la fel ca în acele zile de neștiință și speranță, pe cînd nu cunoșteam nimic din realitate și visam la o lume mai bună. Voi întineri iar, încrezător, voi putea lua viața de la capăt, legănat de alte vise.

Oh ! simt toate gîndurile tinereții dînd iarăși năvală, umplîndu-mă de forță și speranță. Totul dispăruse în bezna în care intrasem, voi și lumea, lucrul meu de fiecare zi și gloria mea viitoare. Nu mai trăiam decît pentru un singur gînd, să iubesc și să sufăr. Astăzi, în liniștirea mea, aud trezindu-se unul cîte unul gîndurile pe care le recunosc și cărora le urez bun venit, cu sufletul înduioșat. Eram orb, acum văd iarăși limpede în mine, vîlul s-a sfîșiat, regăsesc lumea precum am lăsat-o, încăpătoare pentru tinerii curajoși, luminoasă, plină de încurajări. Îmi voi relua truda, îmi voi reface forțele, voi lupta în numele credințelor mele, în numele duioșiilor mele.

Faceți-mi loc lîngă voi, fraților. Să ne scaldăm în aerul curat, în ogoarele orbitoare de soare, în dragostele noastre feciorelnice. Să ne pregătim pentru viață iubindu-ne toți trei, alergînd și ținîndu-ne de mîină, liberi sub cer. Așteptați-mă și faceți în așa fel ca Provența să fie mai blîndă, mai încurajatoare, pentru a mă primi și a-mi reda copilăria.

Ieri, cînd lîngă fereastră, în fața cadavrului Mariei, mă purificam încrezător, am văzut cerul întunecat luminîndu-se în zare. Toată noaptea, am avut în fața ochilor spații negre ciuruite de razele galbene ale stelelor ; zadarnic am întrebat infinitul hăului întunecos, sperîndu-mă de liniștea aceea necuprinsă, de neantul acela insondabil. Dar calmul și neantul s-au luminat ; tenebrele au fremătat și s-au retras încet, dezvăluindu-și miste-

rele ; spaima de întuneric a lăsat locul speranțelor luminii născînde. Tot cerul s-a împurpurat încet-încet ; a avut nuanțe roz, blînde ca niște zîmbete ; s-a adîncit în lumina palidă, dezvăluindu-l pe Dumnezeu la ora aceea matinală, și transparentă. Iar eu, singur în fața sfîșierii nopții, a ivirii încete și majestuoase a zilei, mi-am simțit în inimă o forță tînără, de neînfrînt, și o speranță necuprinsă.

Fraților, răsărise soarele.

CUPRINS

Cucerirea oraşului Plassans [continuare]	:	:	:	:	:	:	5
Confesiunea lui Claude	.	.	.	.	.	.	139

Lector : TUDOR PĂCURARU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar. 22 XII 1988
Coli ed. 14,48. Coli tipar 9

Comanda nr. 80 358
Combinatul Poligrafic „Casa Științei”,
Piața Științei nr. 1, București,
Republica Socialistă România

émile zola

ISBN 973-21-0010-9
ISBN 973-21-0008-7

vol. I-II, lei 16

editura minerva

«Oferind editorului Lacroix, în 1869 zece romane (vor fi în cele din urmă douăzeci), istorisind „cronica naturală și socială a familiei Rougon-Macquart”, Zola pune romanul în serviciul științei prin legătura formală ce unește episoadele „sagăi” — influența eredității și mediului asupra evoluției individuale conform „noilor descoperiri fiziologice” — și are în vedere, în special, „studiul celui de al Doilea Imperiu în întregime, de la lovitura de stat pînă în zilele noastre. Să fie întruchipată în tipuri societatea contemporană, atît sclerației, cît și eroii. Să fie astfel zugrăvită o întreagă vîrstă socială, în fapte și sentimente, în miile de detalii ale moravurilor și evenimentelor. Romanul fundamentat pe aceste două studii — studiul fiziologic și studiul social — va studia deci omul zilelor noastre în întregime” (E. Zola, Scrisoare lui Albert Lacroix, 1869).

Douăsprezece romane se succed din 1871 pînă în 1884 : **Izbînda familiei Rougon (La fortune des Rougon)**, **Goana după pradă (La Curée)**, **Cucerirea orașului Plassans (La conquête de Plassans)**...”

LUMINIȚA PAȘTINĂ-CIUCHINDEL